

Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa

Rönkkö Emilia, Hentilä Helka-Liisa & Illikainen Helena

Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja

C 139

Oulu 2012

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

Elektroninen versio

ISSN 0358-030X

ISBN 978-951-42-9934-6

<http://urn.fi/urn:isbn:9789514299346>

Valokuvat: Emilia Rönkkö & Helka-Liisa Hentilä

Taitto: Emilia Rönkkö

Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa

Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa: suunnittelumenetelmien arviointi ja kehittäminen (MASUKE)-hankkeen loppuraportti

Rönkkö Emilia, Hentilä Helka-Liisa & Illikainen Helena

Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja
C 139
Oulu 2012

I OSA: TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS - MAASEUTU MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUN NÄKÖKULMASTA	6
1. Johdanto	6
2. Suomen maaseutu	8
2.1. Maaseututyypit	9
2.1.1. Kaupunkien läheinen maaseutu	9
2.1.2. Ydinmaaseutu	9
2.1.3. Harvaan asuttu maaseutu	10
3. Maaseudun maankäytön ohjauksen keinovalikoima EU-tasolla	11
3.1. Maaseutupolitiikka maaseudun kehittäjänä	11
3.2. Taloudelliset maaseudun kehittämisen välineet	11
4. Maaseudun maankäytön ohjauksen välineitä kansallisella tasolla	16
4.1 Maaseutupoliittinen ohjaus	16
4.2 Oikeudellinen maankäytön ohjaus	17
4.2.1 Suomalainen maankäytön ohjaus- ja suunnittelujärjestelmä	17
4.2.1.1 Maakuntasuunnittelu	18
4.2.1.2 Kuntatason suunnittelu	20
4.2.2 Maankäyttö- ja rakennuslaki	20
4.2.3 Maa- ja metsätaloutta koskeva lainsäädäntö	22
4.2.4 Rakennusperintö ja mainaismuistot	23
4.2.5 Luonnon- ja ympäristönsuojelu	24
4.3 Vapaamuotoinen maaseudun maankäytön ohjauksen keinovalikoima	26
4.3.1 Rakennettuun ympäristöön liittyviä vapaaehtoisia ohjausvälineitä	26
4.3.2 Luonnonympäristöön ja maisemaan liittyviä vapaaehtoisia ohjausvälineitä	28
4.4 Yhteenveto osasta I	31
II OSA: TOIMIJAT JA MAANKÄYTTÖ	32
5. Kaavoituksen osapuolia	32
5.1 Kunta	32
5.2 Viranomaiset	33
5.2.1 Valtion viranomaiset	33
5.2.2 Kaavoitusviranomaiset	34
5.3 Maanomistajat ja asukkaat	35
5.4 Järjestöt ja yhdistykset	35
5.5 Tiedotusvälineet	36
5.6 Vuorovaikutus ja osallisuus maaseudun maankäytön suunnittelussa	36

6. Maaseutualueiden muuttuva toimintaympäristö	37
6.1 Maatalous	38
6.2 Metsätalous	39
6.3 Biotalous ja uusiutuva energia	42
6.4 Maaseutumatkailu ja luontaiselinkeinot	46
6.5 Vakituinen asuminen ja loma-asuminen	47
6.6 Virkistyskäyttö	50
6.7 Yhteenveto osasta II	53
OSA III: TAPAUSTUTKIMUS IISALMI	54
7. Analyysi: Tapaustutkimuskohteet	54
7.1 Tapaustutkimus 1: Poroveden lounaisranta ja Haapajärvi	56
7.1.1 Kaava-alueen sijainti ja kuvaus	56
7.1.2 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavaprosessi	57
7.1.3 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan arviointia	61
7.2 Tapaustutkimus 2: Iiranta	65
7.2.1 Kaava-alueen sijainti ja kuvaus	65
7.2.2 Iirannan osayleiskaavaprosessi	65
7.2.3 Iirannan osayleiskaavan arviointia	70
7.3 Tapaustutkimus 3: Lapinniemi	75
7.3.1 Kaava-alueen sijainti ja kuvaus	75
7.3.2 Lapinniemen osayleiskaavaprosessi	75
7.3.3 Lapinniemen osayleiskaavan arviointia	77
7.4 Yhteenveto tapaustutkimuskohteista	80
8. Pilotti: Peltosalmi-Kirmanjärven alue	82
8.1 Menetelmän kuvaus	82
8.2 Alueen yleiskuvaus ja kehityshistoria	85
8.3 Analyysinäkökulmat	87
<i>Toiminnallinen ympäristö: Toimijat ja toiminnot</i>	87
<i>Rakennettu ympäristö: Tyyppi ja rakenne</i>	89
<i>Aistiympäristö: Muoto ja mittakaava</i>	89
<i>Merkitysympäristö: Arvot ja merkitykset</i>	90
8.4 Peltosalmi-Kirmanjärven alueen profiili	91
8.5 Visio ja strategiset lähtökohdat	91
8.6 Suunnitteluperiaatteet	94
8.7 Vaikutusten arviointi	100
OSA IV: JOHTOPÄÄTÖKSET	104
9. Johtopäätökset	104
10. Jatkotutkimusaiheita	107
Lähteet	108
Liitteet	122

I OSA: TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS - MAASEUTU MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUN NÄKÖKULMASTA

1. Johdanto

Maaseutunäkökulma maaseudun suunnittelussa: maankäytön suunnittelumenetelmien arviointi ja kehittäminen -hankkeen loppuraportti on taustapuheenvuoro maaseudun maankäytön suunnittelun kehittämistä koskevaan keskusteluun. Hankkeen tavoitteena on ollut arvioida maaseudun maankäytön suunnittelun¹ nykytilaa ja tulevia haasteita sekä viitoittaa suuntaviivoja entistä parempien maaseutualueiden suunnittelukäytäntöjen kehittämiseksi. Raportissa läpikäytyt teemat ja näkökulmat kykenevät kattamaan laajasta kentästä vain osansa, mutta tekijät ovat katsoneet tärkeäksi muodostaa kokonaiskuva niistä erityiskysymyksistä, joita suunnittelija käytännössä kohtaa maaseudun maankäytön suunnittelutyössä.

Tutkimushanke on ajoittunut vuosille 2010-2012. Se on sisältänyt kaksi päävaihetta: tutkimuspainotteisen analyysivaiheen ja sen perusteella suoritettua kehittämisvaiheen. Hanketta on rahoittanut maa- ja metsätalousministeriö, ja ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut yliarkkitehti **Raija Seppänen** maa- ja metsätalousministeriöstä. Ohjausryhmän muita jäseniä ovat olleet ympäristöneuvos **Harry Berg** ympäristöministeriöstä, kaavoituspäällikkö **Sari Niemi** Iisalmen kaupungilta sekä projektipäällikkö **Mia Saloranta** (19.9.2011 saakka) ja maaseutuasumisen asiantuntija **Heli Siirilä** (19.9.2011 alkaen). Lämpimät kiitokset kaikille asiantuntevista ja innostavista keskusteluista. Tutkimushankkeen vastuullisena johtajana on toiminut professori **Helka-Liisa Hentilä** Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolta. Tutkijana hankkeessa on työskennellyt TkT, arkkitehti **Emilia Rönkkö**, jonka väitöskirjatyö ”Kulttuuriympäristöselvitykset. Tieto, taito ja ymmärrys

¹ Maankäytön suunnittelun terminologiaa käytetään melko vaihtelevasti: sama käsite voi saada erilaisen painotuksen käyttäjistä ja kontekstista riippuen. Tässä raportissa maankäytön suunnittelulla tarkoitetaan alueiden käytön ja rakentamisen ohjaamista, mutta siihen liittyy myös yleisesti alueiden osoittaminen tiettyjä käyttötarkoituksia varten. Raportissa puhutaan alueidenkäytön suunnittelusta, kun viitataan erityisesti kansallisen lainsäädännön mukaiseen suunnittelujärjestelmään.

maaseudun maankäytön suunnittelussa” (2012) muodostaa pilottivaiheen menetelmän kehittämisen teoriaperustan. Tutkimuksen alkuvaiheessa työhön osallistui myös arkkitehti **Helena Illikainen**.

Tutkimushankkeen ensimmäisessä vaiheessa on laadittu kartoitus maaseutu- ja kyläalueiden suunnittelumenetelmistä ja suunnittelun toimintaympäristöstä. Tässä osiossa on tarkasteltu erityisesti sitä, miten maaseudun toimintaympäristön kokonaisuus ja maankäytön suunnittelujärjestelmä vastaavat maaseutualueiden maankäytön suunnittelun tarpeita (osat I-II, luvut 1-6). Toisessa vaiheessa on tarkasteltu nykyisten suunnittelumenetelmien ominaisuuksia kolmen eri tapaustutkimuksen kautta (osa II, luku 7). Suunnittelukäytäntöjen toimivuutta on lisäksi tarkasteltu pilottikokeilun avulla (luku 8), jossa arkkitehtuurin ja maantieteen opiskelijat ovat yhdessä tutkijoiden kanssa testanneet eri näkökulmat huomioon ottavaa analyysi- ja suunnittelumenetelmäkehikkoa. Pilottikokeilussa simuloidaan maaseudun maankäytön suunnittelutilannetta fiktiivisen maankäytön kehityskuvan keinoin. Sen tarkoituksena on ollut tutkia menetelmällisiä keinoja, joilla suunnittelija, jolla ei välttämättä ole tietoa maaseudun suunnittelun erityispiirteistä, voi päästä käsiksi keskeisiin näkökohtiin maaseudun maankäytön suunnittelussa. (ks. Hentilä et al. 2012). Lähtökohtana on ollut maaseudun toimintaympäristön erityispiirteiden huomioiminen ja suunnitteluun tarvittavan ajan ja resurssien kohdentaminen oikein suhteessa rakentamis- ja muuhun muutospainaiseen.

Tapaustutkimuskohteet sekä pilotti ovat kohdentuneet Iisalmen kaupungin maaseutumaisille alueille. Pilottivaiheessa tutkimustyössä on ollut mukana myös paikallisista asukkaista ja muista toimijoista koostunut seurantaryhmä, jolle kiitokset raikkaista ideoista ja rakentavista keskusteluista. On ollut työn onnistumiselle ensiarvoisen tärkeää, että paikalliset toimijat ovat omien arki-kiireidensä ohella antaneet aikaansa ja asiantuntemustaan tutkijoiden käyttöön sekä halunneet

avoimesti kokeilla uutta menettelyä hankkeen pilotin yhteydessä. Toivomme tutkimuksen tulosten kartuttavan osaltaan tietopohjaa ja avaavan uusia näkymiä paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla tehtävään maaseudun maankäytön suunnitteluun sekä muuhun maaseudun kehittämistyöhön.

Saattaa tuntua yllättävältä, että hankkeen kohdepaikkakuntana on ollut Iisalmen kaupunki. Maaseudun ja kaupungin välisen polariteetin sijaan haluamme pikemminkin aluesuunnittelun isän, Patrik Geddesin (1854-1932) tavoin painottaa kaupungin ja maaseudun välisiä yhteyksiä ja vuorovaikutusta. Geddes kehitti myös ajatusta analyyttisestä tripoliksesta, kolmikannasta, jonka avulla on mahdollista tulkita ja ymmärtää kaupunki- tai maaseutu ympäristöä ja sen muutoksia. Kolmikannan kärjet olivat paikka, ihmiset ja työperäinen ihmistoiminta. Maaseutu tai kaupunki käsittää tietyn paikan, jossa ihmiset osallistuvat erilaisiin työperäisiin toimintoihin. Tämän kolmijaon keskinäiset suhteet muokkaavat elinympäristöjämme. Erityisesti maaseutu ympäristössä tämä on näkyvää: onhan paikka siihen kiinnittyvine luonnonresursseineen keskeinen ihmistoiminnan lähde, ja vastaavasti ihmistoiminnot ovat muokanneet maaseudun paikkoja työn kautta. Ihmistoiminnoista voi käyttää myös nimeä kulttuuri. Mitä tapahtuu, jos Geddesin kolmikannan toimintakärjen vaihtaa kulttuuriksi? Kyse on silloin siitä, miten ihmisten toiminta- ja työ kulttuuri muokkaa ympäristöämme ja lopputuotoksena syntyy kulttuurimaisemia. Kulttuuri on tämän katsantotavan mukaan ihmisten tapa olla ja muokata maailmaa ja sitä kautta tuottaa kulttuuriympäristöjä.

MASUKE-hankkeen lähtökohtana on ollut tutkia, miten nykyinen alueidenkäytön suunnittelujärjestelmä ja siihen kiinnittyneet maankäytön suunnittelumenettelyt ovat toimineet maaseudun suunnittelutilanteissa, joissa paikka, työ ja ihmiset liittyvät tiiviisti yhteen eikä kulttuuria voi erottaa maisemasta tai ihmisistä. Mitä haasteita tai jännitteitä on havaittavissa, kun maaseudun ympäristöjä suunnitellaan yhtäältä alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän tarjoamilla työkaluilla ja toisaalta maaseudun kehittämisspoliittisten linjausten puitteissa? Mitä pitäisi kehittää ja mihin pitäisi varautua? Millaisia muutoksia maaseudun paikat, ihmistoiminnot ja ihmiset jatkossa kohtaavat?

Kiinnostavia näköaloja avaa tuore kirja ”Uusi pohjoinen – maailma vuonna 2050”, jossa yhdysvaltalainen maantieteen professori Laurence T. Smith tarkastelee tulevaisuutta ilmastonmuutoksen, väestönkasvun, talouden globalisaation ja luonnonvarojen kysynnän kautta. (Smith 2011). Päätelmä on, että elinolojen huonontuessa maapallon lämpimillä alueilla pohjoiset alueet tulevat houkuttelevimmiksi ja niiden luonnonvarojen hyödyntämiseen kohdistuu suuria paineita. Tämä avaa toisaalta pohjoisen eteen uudenlaisia mahdollisuuksia, mitä tulee puhtaan veden, ravinnon ja luonnonvarojen tuottamiseen ja väestönkasvuun näillä alueilla. Maahan ja paikkoihin sitoutuva tuotanto, jota ei voida siirtää, nousee aivan uuteen painoarvoon ja edellyttää sellaisia suunnittelutyökaluja, joita käyttäen päästään parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. Maaseudun maankäytön suunnittelussa pitäisi kenties jo nyt ryhtyä tähyämään kohti mahdollisia tulevaisuuksia siitäkin huolimatta, että epäselvyys ja epävarmuus lisääntyvät, mitä kauemmas suunnitteluhorisonttia yrittää ulottaa. Aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä on todettu, että maaseuturakentamisen ohjaus kaipaa selkeyttämistä. Taustalla on myös kuntien kokemus siitä, että nykyinen suunnittelujärjestelmä ei ole sellaisenaan tarpeeksi joustava ohjaamaan erilaisten maaseutualueiden maankäyttöä. (Ks. mm. Ympäristöministeriö 2007; Laine et al. 2010). Jotta maaseutualueet selviäisivät niille asetetuista tulevaisuuden haasteista, on maaseutus suunnittelun keinojen uusiuduttava siten, että ne pystyisivät huomioimaan entistä paremmin maaseutualueiden monimuotoisuuden. Kehittämisen edellytys on tietoisuus jo olemassa olevasta toimintaympäristöstä ja keinovalikoimasta, josta kehitystyössä lähdetään liikkeelle.

Raportin ensimmäisessä osassa pyritään luomaan kokonaiskuva maaseudun suunnitteluun liittyvästä oikeudellisesta, taloudellisesta, poliittisesta ja vapaamuotoisesta keinovalikoimasta. Työn toisen osion tavoitteena on kuvata maaseudun toimijoita ja suunnittelun osapuolia sekä toimintoihin liittyviä erilaisia maankäyttömuotoja. Kolmannessa osassa tarkastellaan maankäytön suunnittelun toimintaympäristöä konkreettisesti kolmen tapaustutkimuskohteen kautta. Kaavoitusprosessien kulkua on kuvattu päätöksenteon, suunnittelun ja osallistumisen näkökulmista. Tämän pohjalta on pyritty arvioimaan kaavoitusprosessien läpinäkyvyyttä, vuorovaikutusta ja osallistu-

mista sekä kaavojen soveltuvuutta maaseudun maankäytön suunnitteluun rakentamisen, elinkeinojen- ja palvelujen ja kaavalle asetettujen tavoitteiden näkökulmista. Tapaustutkimusaineisto on muodostettu kaavoitusprosesseihin liittyvistä asiakirjoista, teema-haastatteluista sekä maastokäynneistä. Kolmannessa osassa esitetään myös tutkimuksen havaintojen pohjalta kehitelty analyysi- ja suunnittelumenetelmä (Ks. Rönkkö 2012), jonka avulla maankäyttöön liittyviä erilaisia tavoitteita ja intressejä voidaan sovittaa yhteen ja integroida myöskin maaseutualueiden strategiseen kehittämiseen. Menetelmää ei ole tarkoitettu maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen suunnittelumenettelyn korvaajaksi, vaan kaavoitusta edeltäväksi tai siitä riippumattomaksi työkaluksi, jolloin se ohjaa esimerkiksi selvitystarpeitten hahmottamista ja tukee varhaista osallistumista. ”Tarkistuslistan” kaltaisena sitä voidaan hyödyntää myöskin ei-virallisten suunnitteluprosessien ulkopuolella eri näkökulmien huomioon ottamiseen, esimerkiksi kulttuuriympäristökartoitusten tukena.

2. Suomen maaseutu

Maaseutu muodostuu erilaisista alueista, joiden kulttuuriset, maisemalliset ja elinkeinolliset piirteet voivat vaihdella suuresti maantieteellisesti melko suppeallakin alueella. Maaseudun käsite on kulttuurisesti määräytynyt ja sitä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Käsitteen sisältö vaihtelee sen mukaan onko näkökulma esimerkiksi maantieteellinen, alueellinen, hallinnollinen, taloudellinen, sosiaalinen, ekologinen, kulttuurillinen tai historiallinen. (Heinonen 2001, 11). Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti maaseutualueiden tunnuslukuja tilastojen sekä maaseutupolitiittisen jaon mukaisen maaseututypologian valossa. Jaottelu kaupunkien läheiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja harvaan asuttuun maaseutuun perustuu maaseutualueiden sisäiseen erilaisuuteen ja kehitysnäkömiin. (Malinen et al. 2006, 7). Jaottelun pyrkimyksenä on tunnistaa tietyn tyyppisten maaseutualueiden yhteiset ongelmat ja haasteet. Tunnistamisen avulla voidaan etsiä samantyyppisille alueille yhteisiä ratkaisumalleja ja strategioita.²

2 Nykyisten kuntaliitosten myötä jaottelu on ongelmallinen ennen kaikkea kaupunkien läheisen maaseudun osalta. Esimerkiksi Oulun kaupunkiin on liittynyt lähiaikoina useita maaseutukuntia, joita ei enää maaseututyyppittelyn perusteella lueta kaupunkien läheiseksi maaseuduksi vaan kaupungiksi, vaikka todellisuudessa kyse on edelleen maaseutualueesta. Esimerkiksi käsite ”taajamien läheinen maaseutu” kuvaisi näitä alueita paremmin.

Suomen kokonaispinta-ala on 390 920 km², josta maa-alaa on 304 112 km² (78 %) ja vesistöalaa (merta ja sisävesiä) 86 808 km² (22 %). Suomessa on metsätalousmaata 26,3 miljoonaa hehtaaria eli 86 % maapinta-alasta. Tästä 20 miljoonaa hehtaaria on puuston kasvun puolesta hyvin puuntuotantoon soveltuvaa metsämaata. Maatalousmaata on 8,9 %, mikä on verrattain vähän. Rakennettua ympäristöä on noin 3 % kokonaispinta-alasta. Väestötiheydeltään Suomi on EU:n kaikkein harvimmassa asuttu jäsenvaltio, joka on OECD:n väestötiheyteen perustuvan maaseutuluokittelun mukaan kokonaan joko hallitsevasti tai merkittävästi maaseutumaisesta aluetta. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 4, 15, 23, 42; OECD:n maaseutupolitiikan maatutkimat 2008, 34). Tilastokeskus määrittelee Suomen maaseutumaisiksi kunniksi kunnat, joiden väestöstä alle 60 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 %, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000. (www.stat.fi / Tilastollinen kuntaryhmitys 2010). Maaseudulla asuu noin 42 % Suomen väestöstä, mutta työpaikoista vain noin 32 % on maaseutualueilla. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 4). Lukujen ero kuvaa hyvin maaseudun väestön työssäkäyntiä suuremmissa keskuksissa. Maatalouden ja alkutuotannon merkitys Suomen kansantaloudessa on laskemassa, mitä kuvaa maa-, metsä-, riista- ja kalatalouden bruttokansantuoteosuuden väheneminen. Elinkeinorakenteeltaan Suomi on selkeästi palveluyhteiskunta 69 % työpaikoista sijoituessa palvelualoille. Maa- ja metsätalouden työpaikkojen osuus on 4 % ja jalostuksen 25 %. Maaseudun elinkeinorakenne on viime aikoina kuitenkin monipuolistunut, mutta työpaikat ovat vähentyneet maa- ja metsätalouden tuottavuuden kasvun sekä julkisen sektorin, valtion ja kuntien sekä teollisuuden rakennemuutoksen myötä. Koko Suomen yrityksistä noin 40 % sijaitsee maaseudulla. Maaseudulla yrittäjyys on pienyritysvältaista ja yritys toimii usein maatalon yhteydessä. Muiden kuin maatalousyritysten lukumäärä on myös kasvanut, ja esimerkiksi palveluala on maaseudulla suurin yksittäinen ja edelleen kasvava toimiala (40 % maaseudun yrityksistä), mikä tarjoaa työllistymismahdollisuuksia etenkin naisille ja nuorille. Väestön ikääntyessä esimerkiksi hyvinvointi- ja hoivapalvelujen tarve tulee tulevaisuudessa kasvamaan jatkuvasti. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 8-11).

Maataloudessa on ollut meneillään voimakas rakennemuutos yli 40 vuotta. 1960-luvulla alkanut kau-

Uusia omakotitaloja kaupungin läheisellä maaseudulla. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

Ydinmaaseutua. (Kuva Emilia Rönkkö).

pungistuminen, 1990-luvun lama ja EU:hun liittymisen sekä nykypäivän globalisoituminen ovat kaikki yhdessä muokanneet maaseutua. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 35). Tämän myötä maaseutualueet ovat kehittyneet alueellisesti eri tavoin. Myös maankäytön suunnittelun toimintaympäristö, edellytykset ja haasteet ovat erilaisia eri maaseutualueilla.

2.1. Maaseututyypit

2.1.1. Kaupunkien läheinen maaseutu

Kaupunkien läheinen maaseutu kasvaa nopeasti. Alueiden vetovoimana toimivat kaupungin läheisyyden lisäksi muun muassa keskuksia alemmat rakentamisen kustannukset, rauhallisuus, luonnonläheisyys sekä tonttikoot. Kaupunkien läheinen maaseutu on elinvoimaista, kasvavaa ja Suomen hyvinvoivinta aluetta, joka on etenkin lapsiperheiden suosimaa asuinympäristöä. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 4). Kaupunkien läheisen maaseudun tulevaisuus näyttää valoisalta. Merkittävimpiä työllistäjiä ovat palvelualan työpaikkojen ohella teollisuustyöpaikat. Maaseudun alkutuotannossa työskentelee vain 5% työvoimasta. Työttömyys on muuta maata alhaisempaa ja tulot olivat maan keskiarvoa korkeammat. Kaupunkien läheisellä maaseudulla on maamme korkein syntyvyys, nuorin väestö ja alhaisin kuolleisuus. Lapsiperheiden osuus väestöstä on 45% ja alle 15-vuotiaiden osuus 22%. (OECD:n maaseutupolitiikan maatutkinat 2008, 17). Kaupungin läheisyys mahdollistaa parhaat maatalouden ja elinkeinorakenteen kehittämisedellytykset; alueen yrittäjillä

on monipuoliset lähimarkkinat ja asukkailla hyvät työmahdollisuudet. Kaupunkien läheinen maaseutu sijoittuu lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomeen.³ (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 10; Malinen et al. 2006, 6).

Maankäytön suunnittelun ja ohjauksen näkökulmasta katsottuna kaupunkien läheisen maaseudun suurimmat haasteet koskevat työmatkaliikenteen järjestämistä, kaupungeista alueelle muuttaneiden asukkaiden palveluodotuksiin vastaamista ja sitä, kuinka sopeuttaa maisema, luonnonympäristö ja kehitys toisiinsa. Kaupunkien läheisen maaseudun maankäytön haasteena on paikoitellen voimakas rakentamisen paine, jolloin uusia asuinalueita otetaan nopealla tahdilla käyttöön. Kuntien onkin etsittävä ratkaisuja hajarakentamiseen kaupunkiseudun reunoilla, jotta yhdyskuntasuunnittelulle jäisi myös mahdollisuuksia alueiden jatkokehittämiseen. Suunnittelun tulisi olla pitkäjänteistä ja kauaskantoista.

2.1.2. Ydinmaaseutu

Vahvan alkutuotannon alueella **ydinmaaseudulla** sijaitsee erikoistuneen alkutuotannon keskittymiä, jotka keskittyvät muun muassa sikatalouteen, turkistarhaukseen, lasinalaisviljelyyn ja siipikarjatalouteen. Ydinmaaseudun läheisyydessä on useita keskisuuria keskuksia ja myös teollisuuden toimialakeskittymiä. Kuntakeskukset ovat toiminnoiltaan monipuolisia ja useimmat kylät elinvoimaisia. (Maa- ja metsätalous-

³ Tämä käsitys ei täysin pidä paikkaansa. Esimerkiksi Oulun seutu maaseutukuntineen on hyvin voimakkaasti kasvava, valtakunnallisestikin merkittävää maaseutualueutta.

Harvaan asuttua maaseutua. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

ministeriö 2007, 10; Malinen et al. 2006, 6). Ydinmaaseudun väestömäärä laski 4,5% vuosien 1995-2005 aikana, mutta tällä hetkellä lasku on lähes pysähtynyt. Hyvinvointi-indikaattoreilla mitattaessa ydinmaaseudun erot verrattuna kaupunkikuntiin ja niiden läheiseen maaseutuun vaihtelevat: Koulutustaso on 76% kaupunkien vastaavasta ja 90% kaupunkien läheisen maaseudun vastaavasta. Toisaalta työttömyyden ja turvallisuuden suhteen ydinmaaseutu on samalla tasolla kuin kaupunkien läheisen maaseudun alueet. Ydinmaaseudulla alkutuotannon osuus on n. 14% ja teollisuuden osuus on 23% työpaikoista. (OECD:n maaseutupolitiikan maatutkinnat 2008, 18).

Metsä- ja maataloutteen erikoistuminen on tehnyt ydinmaaseudusta haavoittuvaista, sillä viimeisen vuosikymmenen rakennemuutos on heikentänyt ennen kaikkea näitä aloja. Ydinmaaseudulla metsä- ja maatalouden aloilta katosi 18300 työpaikkaa vuosina 1995-2004. Maatilat ovat kuitenkin kyenneet monipuolistamaan lähinnä palveluihin, matkailuun, kuljetukseen, kiinteistöhoitoon sekä uusiutuvan energian tuotantoon keskittyviä toimintojaan. Ydinmaaseudun haasteena on vahvistaa, tukea ja kansainvälistää näitä uuden tyyppisiä, maaseutuympäristössä kasvavia yrityksiä. (OECD:n maaseutupolitiikan maatutkinnat 2008, 18). Ydinmaaseudun osalta erityisiä haasteita maankäytön suunnittelulle muodostuu suurten tuotantoyksikköjen sijoittamisesta suhteessa esimerkiksi asumiseen. Toisaalta suunnittelun tulisi kyetä reagoimaan joustavasti mahdollisiin tuotantosuuntien tai tuotantotekniikoiden vaatimiin muutoksiin. Pienet hajallaan olevat peltolohkot ovat haasteellisia suurille maatalouskoneille.

2.1.3. Harvaan asuttu maaseutu

Harvaan asutuilla maaseutualueilla kunnat joutuvat miettimään, miten turvata asukkaalle välttämättömät palvelut. Kyläkouluja lakkautetaan, yrityksiä lopetetaan ja rakennuksia jää tyhjiilleen. Harvaan asutun maaseudun kunnat sijaitsevat etupäässä Itä- ja Pohjois-Suomessa. Vuosien 1995-2005 aikana alueen väestökato oli 12,5% ja lähtijöistä suurin osa oli nuoria ja naisia. Työllisyyttä tarkasteltaessa harvaan asuttu maaseutu on selvästi muuta maata heikoimmassa asemassa. Maan alueelliset erot ovat huomattavia työllisyysasteen vaihdellessa Uudenmaan 74 prosentista Kainuun 56 prosenttiin. Työvoiman kysynnän epätasainen jakautuminen eri osissa maata lisää muuttoliikettä. Harvaan asutun maaseudun ikä- ja sukupuolirakenne on väestökadon myötä voinut: yli 65-vuotiaiden osuus on 24% ja alueen työikäisistä 54% on miehiä. (OECD:n maaseutupolitiikan maatutkinnat 2008, 18-19). Eläkeikäisten määrä ei juuri tule muuttumaan maaseudulla, mutta lasten ja työikäisten määrä vähenee rajusti. Eri alueiden väliset erot tulevat yhä kärjistymään tulevaisuudessa, ellei tasapainottavilla toimenpiteillä onnistuta muuttamaan kehityssuuntaa. Erityisesti pienemmissä kunnissa jatkuvasti heikkenevä huoltosuhde tuottaa suuria ongelmia palveluiden järjestämisessä ja elinkeinotoiminnan jatkumisen turvaamisessa. Paikallisella tasolla palveluiden saatavuus on olennainen osa maaseudulla elämisen ja yrittämisen edellytyksiä. Väestön väheneminen ja samanaikainen kuntien talouden heikkeneminen ovat johtaneet siihen, että kuntien palvelurakenteita joudutaan uudistamaan. Harvaan asutulla maaseudulta löytyy kuitenkin myös kilpailukykyisiä teollisia ja kaupallisia yrityksiä, voi-

mistuvia matkailu- ja kaivospaikkakuntia sekä elinvoimaisia kyliä. (Malinen et al. 2006, 6, 10; Maa- ja metsätalousministeriö 2006, 11; Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 6-10, 12).

Maankäytön suunnittelun osalta hajarakentamisen ohjaus on keskeinen haaste, koska valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti maankäytössä on suosittava yhdyskuntarakenteen tiivistämistä. Hajautuminen näkyy asukastiheyden alenemisena, työ- ja asiointimatkojen pidentymisenä, autoriippuvuuden lisääntymisenä sekä joukkoliikenteen toimintaedellytysten heikkenemisenä. Pieni aluetehokkuus vaatii laajempaa liikenne- ja muun yhdyskuntatekniikan verkostoa. Tämä merkitsee kasvavia kustannuksia asukasta kohti esimerkiksi katujen ja yhdyskuntatekniikan ylläpidossa. (Ponnikas et al. 2011, 21-22). Toisaalta väestön muuttaessa maaseutualueilta kuntakeskuksiin jää maaseudulle valmista käyttökelpoista infrastruktuuria, mitä ei voida pitää toivottavana kestävän kehityksen kannalta.

3. Maaseudun maankäytön ohjauksen keinovalikoima EU-tasolla

3.1. Maaseutupolitiikka maaseudun kehittäjänä

Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan (YMP/CAP) kahdessa suuressa päälinjassa keskitytään tukemaan maanviljelijöiden kilpailukykyä sekä edistämään maaseutualueiden kehittämistä erityisesti epäsuotuisilla alueilla. Maanviljelijöille myönnettävissä tuissa keskitytään ympäristönsuojeluun sekä tuotteiden laatuun niiden määrän sijasta. Tämän lisäksi EU on lisännyt toimiaan maaseudun kehittämisessä yhtenäisellä rahoitusvälineellä, joka lisää maa- ja metsätalouden sekä kaikkien maaseutuympäristön toimien arvoa. Valvonta- ja tarkastusjärjestelmillä on keskeinen asema edellä mainittujen toimenpiteiden hallinnassa, sillä niillä valvotaan toimien säännönmukaisuutta sekä maatalousalan kehittymistä unionissa. Komissio vahvistaa edellytykset ja erityissäännöt, joita sovelletaan yhteisen maatalouspolitiikan menojen rahoittamiseen. Yhteisestä maaseutupolitiikasta huolimatta jäsenvaltioilla on huomattava päättävä valta omista alueistaan. (ec.europa.eu / Maaseudun kehittämispolitiikka 2007-2013). Yhteinen politiikka korostaa alhaalta ylöspäin suuntautuvaa lähestymistapaa sekä tukee myös erityisesti osaa-

misen ja innovaatioiden edistämistä sekä investointeihin kannustamista. Tärkeänä pidetään myös eri politiikanlohkoilla toteutettavien toimien yhteensovittamista elinvoimaisen maaseudun edistämiseksi. Poliitikassa painotetaan viljelijöiden asemaa yrittäjänä ja maataloustuotteiden tuotantoa markkinoiden tarpeiden mukaan. (www.mmm.fi / EU:n yhteinen maatalouspolitiikka). Maaseutupolitiikan toimenpiteitä rahoitetaan sekä EU:n että jäsenvaltioiden talousarvioista. EU:n perussopimukseen ei sisälly unionin yhteistä metsäpolitiikkaa, mutta metsäsektori on kuitenkin nykyään EU-politiikan ytimessä. EU:n nykyinen metsästrategia on vuodelta 1998, ja sen päivittäminen aloitettiin 2011. (www.mmm.fi / Metsät).

3.2. Taloudelliset maaseudun kehittämisen välineet

Yhteisen maatalouspolitiikan konkreettisia työvälineitä ovat rahasto-ohjelmat, joilla maaseudun kehittämiselle asetettuja tavoitteita toteutetaan. Näitä ovat **Euroopan maatalouden tukirahasto** (maataloustukirahasto) ja **Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto** (maaseuturahasto). (www.europa.eu). Lisäksi toimenpiteitä rahoitetaan Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahastosta (ESR). EU:n rahasto-ohjelmat tukevat ja ohjaavat maaseudun maankäyttöä ja suunnittelua joko suoraan tai välillisesti. Suomalaista maaseutua kehitetään pääasiallisesti EU:n maaseuturahastosta eli Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta saatavin varoin. Maaseuturahasto keskittää toimensa kaudella 2007-2013 kolmen toimintalinjan mukaisesti *1. maa- ja metsätalouden kilpailukykyyn parantamiseen 2. ympäristön ja maaseudun tilan parantamiseen 3. elämänlaadun parantamiseen ja elinkeinoelämän monipuolistamiseen maaseudulla*. Rahoitusta osoitetaan myös hankkeisiin, joissa käytetään hyödyksi Leader-yhteisöaloitteissa saatuja kokemuksia. (ec.europa.eu / Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto). Maaseuturahastosta myönnettävä tuki on tarkoitettu täydentämään kansallisia, alueellisia ja paikallisia toimia. Rahoitusta saadakse kunkin jäsenmaan on laadittava rahoituskaudelle kansallinen strategiasuunnitelma, jossa täsmennetään ne toimenpiteet, joihin ohjelmakauden aikaista rahoitusta myönnetään. Painopistealueet ja toimenpiteet tällä ohjelmakaudella on kuvattu tiivistetysti seuraavassa:

Toimintalinja 1: Maa- ja metsätalouden kilpailukyvyyn parantaminen.

Strategiassa asetetut ensisijaiset tavoitteet maa- ja metsätalouden kilpailukyvyyn parantamiseksi ovat seuraavat:

- 1) *Kehittää maatalouden päätuotantosuintien tuottavuutta ja kilpailukykyä ja ehkäistä viljelijöiden ikärakenteen heikkenemistä perheviljelmien rakennekehitystä tukemalla. Edistää maatalouden muotojen ja toiminnan monipuolistumista.*
- 2) *Parantaa maatalous- ja luonnontuotteita jalostavien pk-yritysten kilpailukykyä (liha ja lihatuotteet, maito ja meijerituotteet, vihannekset, marjat, luonnonmarjat ja sienet). Kehittää puuenergian ja muiden uusiutuvien bioenergiamuotojen tuotantoa ja käyttöä. Vaikuttaa pienimuotoisen puunjalostuksen jalostusarvon kasvuun. Lisätä innovaatioihin perustuvien uusien tuotteiden, tuotantomenetelmien ja tekniikoiden kehittämistä ja käyttöönottoa.*
- 3) *Kehittää maatalousyrittäjien liiketoiminnallista osaamista ja ympäristötietoisuutta sekä tietoisuutta tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja terveydestä. Parantaa metsänomistajien tietoja ja taitoja metsien hoidossa ja käytössä sekä metsäluonnon monimuotoisuuden ylläpitämisessä.*

Toimintalinja 1:n tavoitteisiin pyritään järjestämällä ammatillista koulutusta ja tiedotusta. Nuorille viljelijöille myönnetään aloitustukea ja vanhemmille syrjään vetäytyjille voidaan myöntää varhaiseläkettä. Tukea myönnetään maatalojen nykyaikaistamiseen sekä maa- ja metsätaloustuotteiden arvon lisäämiseen. Tukien avulla lisätään yhteistyötä maatalouden ja elintarvikealan sekä metsätalouden uusien tuotteiden, menetelmien ja tekniikoiden kehittämiseksi. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 61).

Toimintalinja 2: Ympäristön ja maaseudun tilan parantaminen.

Strategiassa asetetut ensisijaiset tavoitteet ympäristön ja maaseudun tilan parantamiseksi ovat seuraavat:

- 1) *Ylläpitää arvokas avoin, viljelty maatalousmaisema kuten myös luonnonniityt ja -laitumet riippumatta siitä, tuotetaanko niillä elintarvikkeita ja niiden raaka-aineita, uusiutuvaa bioenergiaa tai hoidetaanko niitä viljelemättöminä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi maksetaan luonnonhaittakorvauksia ja eräitä maatalouden ympäristötuen erityistukia (perinnebiotooppien hoito sekä luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen).*
- 2) *Vähentää maataloudesta maaperään, pinta- ja pohjavesiin sekä ilmaan koodistuvaa ympäristökuormitusta ympäristöystävällisten tuotantomenetelmien käyttöä edistämällä. Edistää maa- ja metsätalousmaalla tuotettavalla uusiutuvalla bioenergialla kasvihuonekaasujen vähentämistä sekä maaperän orgaanisen aineen ja hiilinieluväikutuksen säilymistä.*
- 3) *Säilyttää maa- ja metsätalousympäristöjen luonnon monimuotoisuutta. Erityisesti korostuu maatalous- ja metsäalueiden Natura 2000 -verkoston säilyttäminen.*

Toimintalinja 2:n tavoitteisiin pyritään maksamalla luonnonhaittakorvauksia, maatalouden ympäristötukia ja niiden erityistukia, eläinten hyvinvointia edistäviä tukia sekä tukemalla ei-tuotannollisia investointeja. Maatalousmaan ensimmäistä metsitystä tuetaan myös. Metsäalueiden luonnon monimuotoisuutta rahoitetaan ohjelman ulkopuolella kansallisella rahoituksella, kuten metsätalouden ympäristötuilla ja metsäluonnon hoitohankkeilla. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 61-62).

Toimintalinja 3: Maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen.

Strategiassa asetetut ensisijaiset tavoitteet maaseudun elinkeinoelämän monipuolistamiseksi ja maaseutualueiden asukkaiden elämänlaadun parantamiseksi ovat seuraavat:

1) *Hidastaa harvaan asutun ja ydinmaaseudun väkiluvun vähenemistä sekä vaikuttaa työllisyyden paranemiseen samassa subteessa koko maassa.*

2) *Tukea maaseudun yritysten ja työpaikkojen määrän lisääntymistä ja elinkeinojen monipuolistumista. Vabvistaa naisten ja nuorten osuutta elinkeinotoiminnassa. Edistää uusien innovaatioiden ja tuotekehityksen hyödyntämistä työtilaisuuksien luomiseksi maaseudulle. Lisätä maaseudun osaamista yrittäjyyden sekä tietotekniikan ja muun teknologian alueilla.*

3) *Lisätä maaseudun vetovoimaisuutta asuin- ja vapaa-ajan ympäristönä. Vaikuttaa kylien ja muiden vastaavien asuinalueiden säilymiseen vireinä ja toimivina.*

Toimenpiteet, joilla toimintalinja 3:n tavoitteisiin pyritään ovat mm. taloudellisen toiminnan laajentaminen maatalouden ulkopuolelle, yritysten perustamiseen ja kehittämiseen kohdennettu tuki, matkailuelinkeinojen edistäminen, peruspalvelujen turvaaminen elinkeinoelämälle ja maaseutuväestölle, tuet kylien kunnostukseen ja kehittämiseen sekä maaseutuperinnön säilyttämiseen ja edistämiseen. Lisäksi järjestetään koulutusta ja tiedotusta. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 62-63).

Toimintalinja 4: Leader

Strategiassa asetetut ensisijaiset tavoitteet Leader-toimintatavalle ovat seuraavat:

1) *Toteuttaa alhaalta ylös- periaatteen mukaisesti paikallisista tarpeista lähtevää maaseudun strategista ja systemaattista kehittämistä, joka tuottaa kullekin maaseutualueelle täsmäratkaisuja työ- ja toimeentulomahdollisuuksien parantamiseksi. Leader-toimintatapa on koko maassa käytössä. Leadertoimintatapa käynnistetään ohjelman kaikilla toimintalinjoilla.*

2) *Koota ja aktivoita uusia ihmisiä ja toimijaryhmiä maaseudun kehittämistyöhön sekä tiedottaa kehittämismahdollisuuksista. Vabvistaa maaseudun paikallisyhteisöjä ja parantaa asukkaiden elinoloja, elämänlaatua ja elinympäristöä.*

3) *Kehittää kansalaisyhteiskunnan ja julkisen hallinnon yhteistyötä ja luoda uusia toimintatapoja. Parantaa maaseudun asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.*

4) *Verkostoida ja luoda erilaisten toimijoiden välistä yhteistyötä paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Verkostojen kautta leviää uusi innovatiivisia ratkaisuja ja osaamista, jotka kasvattavat maaseudun toimijoiden kilpailukykyä.*

Toimintalinja 4:n toimenpiteet keskittyvät Leader-toimintatapaan, jolla pyritään kehittämään maaseutua paikallisten omalla, aktiivisella toiminnalla. Suomessa toimintaa on ollut vuodesta 1996 lähtien. Tällä hetkellä maassamme toimii 56 Leader-toimintaryhmää. (www.maaseutu.fi). Leader-ohjelman avulla tuetaan paikallisten kehittämisstrategioiden täyttöönsä panoa sekä julkis- että yksityissektorin kumppanuuksina. Tukea saadakseen strategian on saavutettava vähintään yhden toimintalinjan tavoitteet. Toimintalinjan tavoitteisiin pyritään paikallisten strategioiden täytäntöönpanolla, alueiden ja valtion välisellä yhteistyöllä, paikallisten toimintaryhmien toimintojen takaamisella, pätevyyden hankkimisella ja toiminnan edistämällä. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 59-63).

Suomi saa EU:lta tukea lisäksi Euroopan aluekehitysrahastosta ja Euroopan sosiaalirahastosta. **Euroopan aluekehitysrahaston** tavoitteena on vahvistaa taloudellista ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta vähentämällä alueellista epätasapainoa. Rahasto jakaa tukea kolmen aluepoliittisen tavoitteen mukaisesti: *Lähebentymistavoitetta* toteutetaan tutkimuksen ja teknologian kehittämisen, innovoinnin, tietoyhteiskunnan, ympäristön, riskien ehkäisemisen, matkailun, kulttuurin, liikenteen, energian, koulutuksen ja terveyden aloilla. *Alueellinen kilpailukykyyn ja työllisyyden tavoite* keskittää tuen kolmelle alalle, joita ovat innovointi ja osaamistalous, ympäristö ja riskien ehkäiseminen sekä yleisen taloudellisen edun mukaisten liikenne- ja televiestintäpalveluiden saatavuuden parantaminen. *Euroopan alueellisen yhteistyön tavoitteessa* tukea jaetaan kolmen toimintalinjan kautta: Ensimmäinen toimintalinja edistää rajat ylittävää taloudellista ja sosiaalista kehittämistä. Toinen linja tukee valtioiden välisen yhteistyön vakiinnuttamista toteuttamalla yhteisiä strategisia hankkeita ja kolmannessa tuetaan aluepolitiikan tehostamista edistämällä alueiden yhteistyötä sekä verkottumista ja kokemuksenvaihtoa alue- ja paikallisviranomaisten kesken. (ec.europa.eu / Euroopan aluekehitysrahasto). Suomessa Euroopan aluekehitysrahastosta toteutetaan rahastokaudella 2007-2013 viittä alueellista EAKR –ohjelmaa: Etelä-Suomen, Itä-Suomen, Länsi-Suomen, Pohjois-Suomen sekä Ahvenanmaan ohjelmia. (ec.europa.eu / Euroopan aluekehitysrahasto)

Euroopan sosiaalirahaston ohjelma tukee työllisyyttä ja osaamista edistäviä hankkeita. Rahoitus kohdistetaan tukemaan heikoimmassa asemassa olevia ryhmiä sekä tasa-arvon, työllisyyden ja kilpailukykyyn edistämistä yhdessä EAKR–ohjelman kanssa. Sosiaalirahasto-ohjelman julkinen rahoitus on n. 1414 miljoonaa euroa, joista 615 miljoonaa euroa tulevat Euroopan unionilta ja loput kansallisilta tasoilta, kuten valtioilta, kunnilta ja yksityiseltä sektorilta. ESR -ohjelmasta tuetaan viittä eri toimintalinjaa, joilla on välillinen vaikutus maaseudun kehittämiseen ja ohjaamiseen. (Manner-Suomen ESR-ohjelma-asiakirja 2007-2013). *Toimintalinja 1* kehittää työorganisaatioita, työvoimaa ja yrityksiä sekä pyrkii lisäämään yrittäjyyttä. *Toimintalinja 2* tavoitteena on edistää työllistymistä ja työmarkkinoilla pysymistä sekä ehkäistä syrjäytymistä. *Toimintalinja 3:n* avulla kehitetään työmarkkinoiden toimintaa edistäviä osaamis-, innovaatio- ja palvelujärjestelmiä. *Toimintalinja 4* kehittää ja edistää jäsenvaltioiden ja alueiden välistä yhteistyötä ESR-toiminnassa. *Toimintalinjalta*

5 tukea kohdennetaan tekniseen tukeen. Manner-Suomen ESR-ohjelma sisältää rakennerahastokaudella 2007-2013 sekä valtakunnallisen että neljä alueellista osiota, joita ovat: Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Itä-Suomi ja Pohjois-Suomi. (Manner-Suomen ESR-ohjelma-asiakirja 2007-2013).

Unionin yhteisen maatalouspolitiikan tukimuotoja ovat EU:n suorat tuet, maatalouden ympäristötuki ja luonnonhaittakorvaus. Yhteisen maatalouspolitiikan vuoden 2003 uudistuksen jälkeen tuotantoon sidottuja tukia on asteittain poistettu ja sisällytetty tilatukijärjestelmään, suorien tukien järjestelmään. Suorat tuet on sidottu täydentävien ehtojen periaatteeseen, jonka mukaan maanviljelijöiden on noudatettava tiettyjä vaatimuksia saadakseen näitä tukia. Tilatukijärjestelmän tarkoituksena on varmistaa viljelijöille entistä vakaammat tulot. Viljelijät saavat saman tukisumman tuotantonsa määrästä riippumatta, minkä ansiosta he voivat suhteuttaa tuotantonsa markkinoiden kysyntään. (www.europa.eu; Neuvoston asetus (EY) N:o 73/2009). Maatalouden tuilla pyritään turvaamaan kotimaisten elintarvikkeiden saatavuus ja kohtuulliset kuluttajahinnat. Maataloustuotteiden myyntitulot kattavat vain osan tuotantokustannuksista, ja sen vuoksi tukia tarvitaan kompensoimaan korkeita tuotantokustannuksia. Tuet voivat olla EU:n kokonaan rahoittamia, EU:n ja jäsenmaan yhteisesti rahoittamia tai kokonaan kansallisista varoista rahoitettuja. Unionin yhteisen maatalouspolitiikan tukimuodoilla ei ole kuitenkaan riittävästi pystytty huomioimaan Suomen maatalouden erityisolosuhteita. Tästä syystä Suomessa maksetaan näitä tukimuotoja täydentävää kansallista tukea. Näistä keskeisimmät ovat Etelä-Suomen kansallinen tuki (artikla 141) sekä pohjoinen tuki (artikla 142). (www.mavi.fi).

Suorien tukien keskeisin muoto on **tilatuki**. Suomessa tilatukijärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 2006. EU:n maatalouspolitiikan välitarkastelussa vuoden 2008 lopussa sovittiin tuotantosidonnaisten tukien siirtämisestä tilatukijärjestelmään. Suomessa arvioidaan maksettavan EU:n suorita viljelijätukia tuki vuodelta 2011 yhteensä 539 miljoonaa euroa. (www.mmm.fi/maatalous/tuet). Vuotuisten viljelijätukien lisäksi maksetaan myös **rakennetukia**. Niiden tavoitteena on parantaa maatalouden tuottavuutta, kehittää maatalouden rakennetta sekä edistää sukupolvenvaihdoksia. Rakennepoliittisia toimia kohdistetaan ennen muuta maatalouden tuotannollisiin ja ympäristöinvestointeihin, nuorten viljelijöiden tilan-

pidon aloittamiseen, maataloudesta luopumiseen ja näihin liittyvään suunnitteluun. (Ks. Laki maatalouden rakennetuista 1476/2007).

Maatalouden harjoittajalle ja eräille muille tukeen oikeutetuille voidaan myöntää **ympäristötukea**. Ympäristötuki on korvausta viljelijöiden tulonmenetyksistä ja lisääntyneistä tuotantokustannuksista, jotka syntyvät ympäristövaikutusten huomioon ottamisesta viljelykäytännöissä. Ympäristötuen ja luonnonhaittakorvauksen saaminen edellyttää viljelijän antamaa viisivuotista sitoumusta tuen ehtojen noudattamisesta. Ympäristötuen keskeisinä tavoitteina ovat maatalouden aiheuttaman vesistökuormituksen vähentäminen ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen. Ympäristötukijärjestelmään on kaudella 2007-2013 sitoutunut 90 % viljelijöistä ja 95 % peltoalasta. Ympäristötuen erityistukisopimuksia tehdään seuraavista aiheista: suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito, monivaikutteisen kosteikon hoito, pohjavesialueiden peltoviljely, valumavesien käsittelymenetelmät, luonnonmukainen tuotanto/kotieläintuotanto, perinnebiotooppien hoito, luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen, alkuperäisrotujen kasvattaminen, alkuperäiskasvien viljely, ravinnekuormituksen tehostettu vähentäminen, lietelannan sijoittaminen peltoon ja turvepeltojen pitkäaikainen nurmiviljely. Sopimustyyppistä riippuen sopimukset tehdään joko viideksi tai kymmeneksi vuodeksi. (www.mmm.fi/maatalous/tuet). Asetus maatalouden ympäristötuen erityistuksista takaa, että maiseman kehittämistä ja hoitamista varten on mahdollista saada myös maatalouden ympäristötuen **erityistukea**. (Maa- ja metsätalousministeriön asetus ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteistä annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen muuttamisesta 646/2000, Maa- ja metsätalousministeriön asetus maatalouden ympäristötuen erityistuksista 647/2000). Erityistukia ohjataan sekä peltoalueille että peltojen ulkopuolisille alueille. Tukijärjestelmin tasataan myös tuotanto-olosuhteiden eroja eri alueiden välillä. Vuodesta 2000 lähtien koko Suomi on ollut oikeutettu **luonnonhaittakorvaukseen**. (www.mmm.fi/maatalous/tuet; Laki luonnonhaittakorvauksesta, maatalouden ympäristötuesta sekä eräistä muista ympäristön ja maaseudun tilan parantamiseen liittyvistä tuista 1440/2006).

Maatalousrakennuksia varten on mahdollista saada **investointitukea**. (Laki maaseudun kehittämiseen myönnettävistä tuista 1443/2006). Maatilatalouden rakentamiseen suunnattujen investointitukien avulla

voidaan ohjata tuotanto- ja muuta maatilayritysrakentamista sekä maatilojen asuinrakentamista. (www.mmm.fi / Lainsäädäntö/Maaseutu ja rakentaminen). Maa- ja metsätalousministeriö ohjaa tuettavaa maatilarakentamista asetuksin ja niiden liitteinä annetuina rakentamismääräyksin ja -ohjein (MMM-RMO). Maaseutuelinkeinojen rahoituslain (329/1999) nojalla voidaan maatalousyrittäjälle myöntää **tukea maatilan perinneympäristön säilyttämiseen**. Tuki voi olla Euroopan yhteisön osaksi rahoittamaa tukea tai kokonaan kansallisista varoista rahoitettavaa tukea (2§). Tukea perinneympäristön säilyttämiseen voidaan myöntää sellaiseen investointiin, jonka tarkoituksena on perinteisen maiseman tai rakennuksen säilyttäminen maatilalla. (11§).

Esimerkki maaseutuympäristössä säilyneestä perinnerakennuksesta. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

4. Maaseudun maankäytön ohjauksen välineitä kansallisella tasolla

4.1 Maaseutupoliittinen ohjaus

Suomen maaseutupoliittikka tehdään myös kansallisella tasolla. Maaseutupoliittikka erkaantui 1980-luvun loppupuolella aluepolitiikasta omaksi politiikan alaksi ja sen tavoitteena on taata elinvoimainen ja toimiva maaseutu. Maaseutupoliittikkaa ovat kaikki sellaiset toimenpiteet ja tavoitteet, joiden avulla pyritään kehittämään maaseudun asemaa yhteiskunnassa ja aluerakenteessa. Siinä missä aluepolitiikka kehittää Suomea alueellisesti tasapuolisesti, maaseutupoliittikka keskittyy pelkästään maaseudun kehittämiseen. Maaseutupoliittikassa korostetaan myös aluepolitiikkaa enemmän kolmannen sektorin roolia ja paikallistason toimintaa. (www.kunnat.net; Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2009, 8-9). Maaseutupoliittikasta vastaavat työ- ja elinkeinoministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö. Maaseutupoliittikka on alueperusteista, monen hallinnon alan harjoittamaa politiikkaa, jolla vaikutetaan muun muassa maaseudun koulutukseen, kulttuuriin, yrittäjyyteen, työllisyyteen, asumiseen, kaavoitukseen ja elinympäristöön. Maaseutupoliittikan kohteena ovat kaikki maaseutualueet ja niiden toimijat, väestöryhmät ja elinkeinot. Eri ministeriöiden, ELY-keskusten sekä kuntien rahoituspäätöksillä on keskeinen merkitys maaseudun kehittämiseen tähtävien toimien toteuttamisessa ja toteutumisessa käytännön tasolla. (Ponnikas et al. 2011, 64).

Metsäpolitiikan päämääränä on turvata metsien käyttöön perustuva hyvinvointi ja metsäluonnon monimuotoisuus. Metsäpolitiikan työkaluja ovat lainsäädäntö, julkinen rahoitus ja informaatio-ohjaus. **Kansallinen metsäohjelma** (KMO) 2015 sisältää metsäpolitiikan keskeiset linjaukset. Ohjelman visio tähtää vuoteen 2020, jolloin metsäala on vastuullinen biotalouden edelläkävijä. Alueellinen metsäohjelma on puolestaan Suomen metsäkeskuksen kunkin alueyksikön alueen kehittämissuunnitelma joka tarkistetaan vähintään viiden vuoden välein. (www.mmm.fi / Metsät).

Ohjelmakaudella 2007-2013 maaseudun kehittämistä ohjaavat maa- ja metsätalousministeriön **Suomen maaseudun kehittämissstrategia** ja **Manner-Suomen maaseudun kehittämissohjelma**. Ohjelmien toimeenpanosta vastaa Maaseutuvirasto. (Maa- ja

metsätalousministeriö 2007, 60-63). Muita keskeisiä kansallisen tason strategioita ovat metsäalan strateginen ohjelma, ilmasto- ja energiastrategia sekä Sitran kansallinen luonnonvarastrategia. Näiden lisäksi maaseutupoliittikan tärkeimmät kansallisen tason välineet ovat maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma ja valtioneuvoston maaseutupoliittinen linjaus, joka voidaan tehdä selonteon, periaatepäätöksen tai erityisohjelman muodossa. Nämä eivät ole rahoitusvälineitä, vaan niitä toteutetaan olemassa olevien resurssien puitteissa ja varoja uudelleen kohdentaan. (Maa- ja metsätalousministeriö 2009, 18).

Maakuntatasolla maaseutupoliittikkaa hoidetaan maakuntien omien käytäntöjen mukaan. Joissakin maakunnissa alueellista maaseutupoliittikkaa johtaa maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) maaseutujaosto, toisissa taas erillinen maaseuturyhmä, jonka työhön osallistuvat sekä julkisen tahon toimijat että järjestöt ja tutkijat. Alueella valtakunnallista Manner-Suomen maaseudun kehittämissohjelmaa 2007–2013 toteuttavat ELY-keskusten omat maaseudun kehittämissuunnitelmat. Myös maakuntasuunnitelmat ja -ohjelmat jäsentävät keskipitkän aikavälin ja lähivuosien kehittämistarpeita. Keskeisiä maaseudun kehittämisen toimijoita alueilla ovat myös paikalliset maaseudun kehittämissyhdystykset eli Leader-toimintaryhmät. (Ponnikas et al. 2011, 64-65; Maa- ja metsätalousministeriö 2009, 18).

Kunnissa maaseutupoliittikkaa toteutetaan osana kunnan strategiaa. Kunta voi halutessaan laatia maaseutuohjelman maaseutualueidensa kehittämiseksi. Tämä onkin erittäin perusteltua ja Suomen Kuntaliiton suosittamaa, mutta käytännössä toteutuu harvoin. Kunnat voivat myös perustaa yhteisen seudullisen elinkeinoyhtiön vastaamaan valitsemistaan elinkeinoihin liittyvistä palveluista ja hankkeista. Maaseutupoliittikka ulottuu myös kylätasolle. Suomessa toimii 2900 kyläyhdistystä, jotka ovat ruohonjuuritason maaseutupoliittisia toimijoita. Paikallista kehittämistyötä tehdään yleensä kyläsuunnitelman pohjalta, ja kyläyhdistykset ovatkin tärkeitä omaehtoisen kehittämistyön edistäjiä sekä EU-osarahoitteisten kehittämissohjelmien toteuttajia. (Ponnikas et al. 2011, 65).

Valtioneuvosto antoi 24.2.2011 **periaatepäätöksen maaseudun kehittämisestä**. Sen tavoitteena on sovittaa yhteen maaseudun kehittämisen tavoitteita ja toimenpiteitä eri hallinnonaloilla. Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan keskeisiä maaseudun haasteita ovat:

- 1) *Maaseudun väestön kaupunkeja nopeampaan ikääntymiseen varautuminen*
- 2) *Palveluiden saatavuuden varmistaminen maaseudulla*
- 3) *Liikenne- ja tietoliikenneinfrastruktuurin kattavuudesta ja kunnosta huolehtiminen*
- 4) *Maaseudun elinkeinojen elinvoimaisuuden edistäminen*

Maaseutupoliittisen periaatepäätöksen linjauksilla ja toimenpiteillä toteutetaan valtioneuvoston **maaseutupoliittisen selonteon** visiota (2009), jonka mukaan ”*Maaseutu on monimuotoinen ja arvostettu osa suomalaista yhteiskuntaa. Tilaa, väljää asutusta ja paikallisia ratkaisuja hyödynnetään suomalaisen hyvinvoinnin lähteenä ja kestävästä kehityksen perustana. Yhteiskunta turvaa maaseudulla asumisen ja toimimisen perusrakenteet sekä kannustaa ja tukee ihmisten omatoimista kehittämistyötä.*”

Periaatepäätöksessä todetaan, että aluekehittämisen linjauksilla pyritään myös hillitsemään ilmastomuutosta edistämällä taloudellisen toiminnan ekologista tehokkuutta. Periaatepäätöksen keskeinen näkökohta on maaseutunäkökulman huomioon ottaminen kaikessa alueellisia vaikutuksia sisältävässä päätöksenteossa sekä maaseutuasumisen, kylien ja kirkonkylien kehityksen edistäminen parantamalla maaseutunäkökulman mukanaoloa maankäytön ja rakentamisen suunnittelussa. Periaatepäätöksessä todetaan maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta seuraavaa: ”Maaseudulla ja kaupungissa on tarpeen soveltaa maankäyttö- ja rakennuslakia ja säännöksiä eri tavoin asukaslähtöisen ympäristön aikaansaamiseksi. Joustavalla lainsäädännön soveltamisella helpotetaan maaseudun uusien elinkeinojen syntymistä. Maaseudulla uusien asuinalueiden ja uusien palvelujen tulee tukeutua mahdollisuuksien mukaan olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön. Maaseutumaisuuden laatutekijöiden säilyttäminen lisää alueiden vetovoimaa. Rakentamisen ohjausta tulee kehittää siten, että se mahdollistaa vapaa-ajan asuntojen muuttamisen ympärivuotiseen käyttöön.” (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 12).

4.2 Oikeudellinen maankäytön ohjaus

Alueiden käytön tärkeimmät oikeudellisen ohjauksen muodot ovat maankäyttö-, kaavoitus- ja rakentamismääräykset. Maankäytön suunnittelun ohjaus pitää sisällään myös päätöksenteon rakenteet, kuten kunnan ja valtion viranomaisten velvoitteet ja menettelyt esimerkiksi kaavoituksessa. (Mäntysalo & Roininen 2009, 12). Maankäyttö- ja rakennuslain yleisenä tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen siten, että sillä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehitystä. Lailla halutaan myös turvata suunnittelun laatu, vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus, avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa sekä jokaisen mahdollisuus osallistua asioiden valmisteluun. (MRL 1§). Oikeudellinen keinovalikoima on sama maaseudulla ja kaupungissa, vaikka näiden alueiden erityispiirteet poikkeavat toisistaan huomattavasti. Tutkimukselle asetettuja keskeisiä kysymyksiä onkin, miten oikeudellinen keinovalikoima ohjaa erityisesti maaseudun maankäyttöä. Maaseudun kannalta tähän liittyvät keskeisesti myös maa- ja metsätalouteen liittyvä lainsäädäntö.

4.2.1 Suomalainen maankäytön ohjaus- ja suunnittelu-järjestelmä

Maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuva ohjaus- ja suunnittelu-järjestelmä muodostuu eritasoisista tavoitteista ja kaavoista, jotka ovat keskenään hierarkkisessa suhteessa; ylempät, yleispiirteiset tasot ohjaavat alempia, yksityiskohtaisempia tasoja. Järjestelmä jakautuu valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, maakuntakaavaan, yleiskaavaan ja asemakaavaan. Nämä kaikki tasot koskevat myös maaseudun suunnittelua ja tätä kuvataan tarkemmin eri kaavatasojen kuvausten yhteydessä. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja maakuntakaava ohjaavat maaseutujen yleispiirteistä suunnittelua kun taas kuntakohtainen yleiskaava voi toimia tietyin ehdoin myös rakennuslupien perusteena maaseutualueilla (MRL 44§). Asemakaavat ohjaavat yksityiskohtaisesti kuntien ja tiiviiden kyläalueiden rakentamista, mutta ne koskettavat maaseutualueita vain marginaalisesti. Maankäyttö- ja rakennuslaissa on asetettu ja määritelty alueidenkäytön suunnittelu-järjestelmän välineiden lisäksi myös muita ohjauskeinoja maaseutualueiden suunnitteluun. Näitä ovat esimerkiksi rakennusjärjestys sekä suunnittelutarvealue.

Se, mitä kaavatasoa tai ohjausmuotoa maaseutualuiden maankäytön suunnittelussa käytetään, on riippuvainen alueen ominaisuuksista, rakentamispaineesta, olemassa olevasta asutuksesta ja infrastruktuurista. Ohjaustarvetta mietittäessä on kiinnitettävä huomiota maaseutualueen sijaintiin suhteessa kaupunkiseutuun, sen asemaan seudun uudisrakentamisen kohteena, olemassa olevaan rakentamisen määrään ja tiiviyteen sekä vuosittaiseen uudisrakentamisen määrään suhteessa olemassa olevaan rakentamiseen. Uudisrakentamisesta johtuva vesihuollon, tiestön ja muun infrastruktuurin rakentamisen tarve, kiinteistökohtaisten tai osuuskuntapohjaisten järjestelyjen toimivuus tulevaisuudessa sekä muiden yhteisten järjestelyjen tarpeet ovat myös tärkeitä kaavamudon valintaan ja ohjaustarpeeseen vaikuttavia asioita. (Ympäristöministeriö 2009, 9).

4.2.1.1 Maakuntasuunnittelu

Maakuntasuunnittelussa sovitaan ja päätetään maakunnan tulevaisuutta koskevista kehittämisstrategioista ja tavoitteista. Suunnittelu muodostuu maakuntasuunnitelmasta, maakuntakaavasta ja maakuntaohjelmasta sekä sen vuosittaisesta toteuttamissuunnitelmasta. Maakuntasuunnittelusta vastaa maakunnan liitto, joka on kuntien muodostama yhteistoimintaelin. Maakuntasuunnittelu on merkittävä maaseudun kehittäjä. (Ympäristöministeriö 2012, 46).

Maakuntakaava on maakunnan liiton laatima ja sen valtuuston hyväksymä yleispiirteinen suunnitelma alueidenkäytöstä maakunnassa tai sen osaluueella. Maankäyttö- ja rakennuslain 28§:n mukaan maakuntakaavaa laadittaessa on otettava huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja kiinnitettävä huomiota maakunnan oloista johtuviin erityisiin tarpeisiin (MRL 25, 28 §). Kaavan laadinnassa on otettava huomioon viranomaisten tavoitesuunnitelmat ja -ohjelmat. Kaava on myös sovitettava yhteen maakuntakaava-alueeseen rajoittuvien alueiden maakuntakaavoituksen kanssa. Maakuntakaava voidaan laatia myös vaiheittain, jotakin tiettyä aihekokonaisuutta käsittelevänä kaavana. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000, 124-126). Maakuntakaava laaditaan noin 10–30 vuodeksi eteenpäin ja sen vahvistaa ympäristöministeriö. Maakuntakaavan laadinnasta vastaa pääasiassa maakunnan liiton alueidenkäyttöyksikkö. Kaavatyötä ohjaa maakuntahallituksen nimittämä, eri yhteistyötahoja edustava johtoryhmä. Kaavan laadintaa tukevat myös toimialoitteiset asiantuntija-

työryhmät, kuten esimerkiksi aluerakenne-, virkistysalue- sekä energiatyöryhmät. Näihin työryhmiin pyritään keräämään mahdollisimman laaja asiantuntemus ja eri tahojen edustus, jotta pysytään vastaamaan osallisten muodostamien intressiryhmien erilaisiin tavoitteisiin ja ottamaan huomioon erilaiset näkemykset. Yhteensovittava tarkastelu tapahtuu johtoryhmässä, vaikutustenarviointityöryhmässä ja foorumeissa. Kaavan edistymisestä tiedotetaan kuntajohtajatapaamisissa.

Maakuntakaavoitukseen kuuluu myös kaksi lakisääteistä viranomaisneuvottelua (MRL 66§ ja MRA 11 §). Neuvottelujen osapuolina ovat maakunnan liiton, ympäristöministeriön ja alueellisen ELY-keskuksen lisäksi ne viranomaiset, joiden toimialaa kaava koskettaa.⁴ Maakunnan liitto on lisäksi yhteydessä kuntiin koko kaavaprosessin ajan, mutta kunnat voivat itsekin osallistua viranomaisneuvotteluihin, mikäli maakuntakaava niitä erityisesti koskettaa. Kaava-alueen maanomistajat ja alueella asuvat ovat aina osallisia. Muiden, kuten alueella työssä käyvien sekä elinkeinoa harjoittavien henkilöiden sekä alueen ulkopuolella asuvien ja maata omistavien osallisuus määräytyy kaavan vaikutusten kautta. Tiiviillä yhteistyöllä sekä ennen lakisääteisiä viranomaisneuvotteluja että kaavan valmisteluvaiheessa varmistetaan, että eri tahoilla tehtävät suunnitelmat tulevat huomioituksi maakuntakaavassa. Kaavoitusprosessin yhteydessä tehtävät ratkaisut on tuotava aikaisessa vaiheessa asianomaisten eli kaavan toteuttamisen kannalta tärkeiden viranomaisten tietoon. Valmisteluvaiheen aikainen viranomaisyhteistyö ja neuvottelut erityisen tarpeellisia jotta jännitteiltä vältytään. Yhteistyö maakuntasuunnitelman ja aluekehittämisohjelman laatimisissa palvelee myös maakuntakaavan laatimista. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000,123; Ympäristöministeriö 2002b, 38-40).

Maakuntakaavan tärkeyttä maaseudun maankäytön ohjaajana korostaa se, että maakuntakaava on laajoilla maaseutualueilla ja monessa kylässä ainoa oikeusvaikutteinen kaava. Maakuntakaavoissa voidaan

⁴ Viranomaisten osallisuus on riippuvainen siitä, koskeeko suunnittelu niiden toimialaa. Viranomaistahoja voivat olla myös kaava-alueen kunnat ja naapurikunnat. Maakuntakaavoituksessa on aina mukana myös viranomaisia valtion keskuhallinnon liikelaitoksista, joita ovat esimerkiksi Museovirasto, Metsähallitus, Tiehallinto, Ratahallintokeskus, Merenkulkulaitos ja Ilmailulaitos. Osallistuvia aluehallinnon viranomaisia ovat ELY-keskukset, maakuntamuseot, metsäkeskukset, tiepiirit, aluehallintovirastot (AVI) sekä sosiaali- ja terveysalan alueelliset viranomaiset. (Ympäristöministeriö 2002b, 26).

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokasta kulttuurimaisemaa. (Kuva Emilia Rönkkö).

osoittaa kyliin vaikuttavia kehittämisperiaatteita, kuten maaseudun kehittämisen kohdealueita (mk), matkailun ja virkistyksen kohdealueita (mv) ja viheryhteystarpeita. Maaseudun kohdealueiden kehittämistarpeet voivat liittyä esimerkiksi maaseutuelinkeinojen edistämiseen. Maakuntakaavassa osoitetaan usein myös merkittävät maatalousalueet (MT), jotka halutaan suojata maatalouden harjoittamista vaikeuttavilta pysyviltä maankäytön muutoksilta. Maakuntakaavoissa voidaan käyttää myös merkintää MY sellaisten alueiden osoittamiseen, joilla erityisiin kulttuuri- ja luonnonmaiseman arvoihin tulisi kiinnittää huomiota. Maakuntakaavoissa osoitetaan usein myös maa- ja metsätalousvaltaisia alueita, joilla on erityisiä ulkoilun ohjaamisen tarvetta (MU). Tällaisille alueille on usein tarkoitus sijoittaa maanomistajien kanssa tehtävien sopimusten perusteella ulkoilureittejä levähdys- ja muine tukialueineen. Kaavan avulla voidaan myös esittää periaatteet, joilla maaseudun matkailua ja loma-asutusta kehitetään. (Ympäristöministeriö 2012, 47; Ympäristöministeriö 2009, 5). Maakuntakaavan avulla suojellaan ja vaalitaan valtakunnallisesti tai seudullisesti merkittäviä ympäristöarvoja. Maakuntakaava on siten myös maisemansuojelun väline.

Maakuntasuunnitelma on strateginen asiakirja, joka tarkastelee laaja-alaisesti ja monipuolisesti maakunnan kehitystä. Se sisältää keskeiset tavoitteet ja strategiat maakunnan elinolojen, ympäristön ja eri toimintojen toimintaedellytysten kehittämiseksi sekä määrittelee tärkeimmät maakunnan ympäristöä, alue- ja yhdyskuntarakennetta ja alueidenkäyttöä koskevat tavoitteet. Suunnitelma toimii samalla sekä maakuntaohjelman että maakuntakaavan lähtökohdiana. Maakuntasuunnitelman strategiset kehittämissuunnitelmat heijastuvat sekä kehittämistoimenpiteitä sisältävään maakuntaohjelmaan että maakuntakaavaan. (Ympäristöministeriö 2002a, 15-16).

Maakuntaohjelma on 3-5-vuoden välein laadittava, maakunnan keskipitkän aikavälin kehittämissuunnitelma. Maakuntaohjelma laaditaan tai tarkistetaan määräajoin, yleensä kerran valtuustokaudessa, jolloin se pysyy joustavana ja nopeasti uusiin kehittämistarpeisiin reagoivana. Näin maakuntakaavoitus saa ajankohtaista tietoa maakunnan alueiden käytön tarpeista ja tavoitteista. Maakuntaohjelma sovitaa yhteen ja suuntaa maakunnassa tapahtuvaa kehittämistyötä yhteisesti omaksuttujen strategioiden ja tavoitteiden mukaisesti. (Ympäristöministeriö 2002a,16).

4.2.1.2 Kuntatason suunnittelu

Kunnan **strategisessa maankäytön suunnittelussa** kyse on kuntatalouden, yhdyskuntarakenteen, kunnan kilpailukyvyyn, elinkeinoelämän, ympäristön laadun ja asukkaiden hyvinvoinnin laaja-alaisesta kehittämisestä. Maankäytön strategisen suunnittelun välineitä voivat yleiskaavojen lisäksi olla kuntien kehityskuvat ja rakennemallit. Strateginen suunnittelu sopii hyvin kunnan eri osien, taajamien ja kyläkeskusten välisten suhteiden arviointiin sekä yhdyskuntarakenteen kehittämiseen. Strategisen pohdinnan kautta voidaan myös arvioida eri kylien kehittämisen ohjaamisen ja kaavoittamisen tarvetta. Sen yhteydessä tulee myös harkittavaksi panostaako kunta kylien kaavoitukseen vai jääkö kylien kehittäminen niiden omaehtoisen kyläsuunnittelun ja muun kehittämistyön varaan. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000, 134-135; Ympäristöministeriö 2012, 50).

Yleiskaavan tehtävänä on kunnan yhdyskuntarakenteen eli eri toimintojen, kuten asutuksen, palvelujen ja työpaikkojen sekä virkistysalueiden sijoittaminen ja niiden välisten yhteyksien järjestäminen sekä maankäytön ohjaaminen. Kaavan laatimisesta vastaa kunta ja hyväksymisestä kaupungin- tai kunnanvaltuusto. Yleiskaavassa voi myös olla oikeusvaikutuksiltaan erilaisia osia. **Oikeusvaikutuksettomalla yleiskaavalla** ei ole asemakaavoitusta tai muuta maankäyttöä ohjaavaa vaikutusta. Sillä ei ole myöskään maanomistajiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia lukuun ottamatta MRL 99§:n 3 momentissa mainittua lupaan perustuvaa mahdollisuutta lunastaa esimerkiksi asuntorakentamiseen tarvittava alue. (Ympäristöministeriö 2012, 30). Yleiskaava voi koskea koko kuntaa tai sen tiettyä osa-aluetta, jolloin sitä kutsutaan osayleiskaavaksi. **Kuntien yhteisen yleiskaavan** tarkoituksena on puolestaan helpottaa seudullista aluerakenteen hallintaa. Kaava voidaan laatia joko kahden tai useamman kunnan alueelle. Kuntien yhteinen yleiskaava laaditaan seudun maankäytön yleispiirteiseksi ohjaamiseksi ja toimintojen yhteen sovittamiseksi (MRL 46§).

Kuntatasolla yleiskaava on usein tarkoituksenmukaisin väline maaseudun maankäytön suunnitteluun. Asemakaavan laatiminen vähäisen rakentamispaikkeen maaseutualueille ei ole tarkoituksenmukaista. Yleiskaava voidaan laatia myös niin yksityiskohdaisesti, että sen perusteella voidaan tietyin edellytyksin myöntää rakennuslupia ranta-alueilla sekä sellaisilla kyläalueilla, joiden rakentamispaiketta ei ole

merkittävä. (Ympäristöministeriö 2009; Jokelainen & Mäntyselä 2007). Rakentamista suoraan ohjaavan yleiskaavan (MRL 44§ tai MRL 72§) on oltava aina oikeusvaikutteinen. (Ympäristöministeriö 2012, 30). Lähtökohtana on, että oikeusvaikutteinen, suoraan rakentamista ohjaava kyläyleiskaava helpottaa rakennuslupaprosessia ja parantaa kylien rakentamismahdollisuuksia, kun erillisiä suunnittelutarveratkaisuja tai asemakaavaa ei enää tarvita.

Muista ohjauksvälineistä olennaisia maaseudun maankäytön ohjauksessa ovat maankäyttö- ja rakennuslain mukainen (MRL 14§) kunnan **rakennusjärjestys**, joka pitää sisällään paikalliset olosuhteet huomioivia määräyksiä. Maankäyttö- ja rakennuslaissa (16§) säädetään myös **suunnittelutarvealueista**, joilla tarvitaan tavanomaista rakennuslupaa laajempaa harkintaa. Suunnittelutarvealueella tarkoitetaan aluetta, jonka käyttöön liittyvien tarpeiden tyydyttämiseksi on syytä ryhtyä erilaisiin kunnallisteknisiin toimiin (teiden, vesijohdon tai viemärin rakentamiseen taikka vapaa-alueiden järjestämiseen). Tällaisten alueiden määrittelyssä on usein käytetty nyrkkisääntöä, jonka mukaan suunnittelutarve syntyy, kun viisi taloa on enintään 150–200 metrin päässä toisistaan. Kunta voi osoittaa suunnittelutarvealueita rakennusjärjestyksessä tai oikeusvaikutteisessa yleiskaavassa, jolloin välttyään suunnittelutarpeen olemassa olon harkinnalta yksittäisen hankkeen yhteydessä. Suunnittelutarveratkaisujen avulla voidaan sallia yksittäinen rakentaminen niissä tilanteissa, joissa hankekohtainen harkinta on riittävä. (Ympäristöministeriö 2012, 36).

4.2.2 Maankäyttö- ja rakennuslaki

Varhaisia maaseudun rakentamista koskevia määräyksiä annettiin vuonna 1898 asetuksessa taajaväestön yhdyskuntien järjestämisestä. Asetuksen avulla pyrittiin ohjaamaan etenkin suurten kaupunkien läheisyyteen muodostuvaa järjestäytymätöntä rakentamista. Asutuksen laajetessa kaupunkialueiden ulkopuolelle ja yksityisten maiden liittäminen kaupunkiin loi tarpeen luoda kaavoitus- ja rakennuslainsäädännön, jonka avulla kaavoitus voitiin laajentaa koskemaan koko kaupungin hallinnollista aluetta. Tarpeeseen vastaamaan säädettiin vuonna 1932 voimaan astunut asemakaavalaki (AKL 145/1931). Maaseudulla asemakaavalaki koski maaseudun taajaan asuttuja alueita sekä merkittävän rakentamispaikkeen alaisia alueita. (Jääskeläinen & Syrjänen 2010, 28). Rakentamista ryhdyttiin maaseudulla ohjaamaan yksityiskohtaisemmin vuoden 1945 lailla

(laki rakentamisesta maaseudulla). Myös maaseudulla edellytettiin rakennuslupaa uudisrakentamiseen. Laki velvoitti maalaiskuntia perustamaan kuntaansa rakennuslautakunnan valvomaan lain piiriin kuuluvaa rakennustoimintaa. Maaseutukuntien kaavojen laatijana toimi läänin- tai kaupunginarkkitehti ja kaavat hyväksyi lääninhallitus. Rakennuslaki (RakL 370/1958) ja rakennusasetus (RakA 266/1959) tulivat voimaan 1.7.1959. Rakennuskaavojen laatiminen ja hyväksyminen siirtyi kuntien tehtäväksi vasta vuoden 1966 rakennuslain muutoksella (RakL 95.1§ 250/1966). Maaseutualueiden suunnittelumuodoksi säädettiin rakennuskaava ja vuonna 1969 rantojen suunnittelutarpeisiin rantakaava. Rakennuslain tavoitteena oli lisätä suunnitelmallisuutta kaikkeen taaja-asutuksen muodostamiseen. Käytännössä kuitenkin 1970-luvulla poikkeuslupamyönteisyys lisääntyi, ja maaseudun, rantojen ja kaupunkien lievealueiden rakentaminen poikkeuslavin yleistyi. (Jääskeläinen & Syrjänen 2010, 28; Laki rakentamisesta maaseudulla 683/1945; Syrjänen 2005, 18; Syrjänen 2005, 19-20).

Rakennuslain korvasi nykyinen, vuonna 2000 voimaan astunut maankäyttö- ja rakennuslaki. Laki poisti aikaisemmin kuntakaavoituksessa käytetyn kuntamuotojen erilaisuuden. (Jääskeläinen & Syrjänen 2010, 47). MRL:n laadinnan yhtenä lähtökohdista ovat olleet osallistumistoimikunnan ehdotukset vuodelta 1981. Tällöin hahmoteltiin avoimen ja osallistumiseen perustuvan kaavoituksen periaatteita. (Ympäristöministeriö 2007, 7). Maankäyttö- ja rakennuslain maaseudun maankäytön suunnitteluun ja rakentamiseen vaikuttavia uudistuksia olivat muun muassa kaavajärjestelmän yksinkertaistaminen, yleiskaavoituksen hyödyntäminen rakennuslupien myöntämisessä sekä taaja-asutuksen korvaaminen suunnittelutarpeen käsitteellä. Asema-, rakennus- ja rantakaavat yhdistettiin yhdeksi kaavaksi, asemakaavaksi. Samalla asema- ja rakennuskaavojen toteutusjärjestelmää yhdenmukaistettiin. Rantarakentamisen periaatteet sisällytettiin maankäyttö- ja rakennuslakiin pääpiirteittäin sellaisina, kun ne oli otettu rakennuslakiin vuonna 1997 luonnonsuojelulakia uudistettaessa. (Ympäristöministeriö 2012, 18). Suunnittelutarvealueiksi määriteltiin uudistuksessa entiset taaja-asutusalueet sekä ne alueet, jotka kunnat osoittivat joko rakennusjärjestyksessään tai yleiskaavassaan. Suunnittelutarvealueelle rakentamisen lupaedellytykset vastaavat rakennuslain aikaisen poikkeusluvan edellytyksiä sillä erotuksella, että yhdyskuntakehityksen merkitys on korostuneempi. (Ympäristöministeriö 2012, 18-19). Maankäyttö- ja

Kunnat järjestävät sosiaali- ja terveydenhuollon ja opetus- ja sivistystoimeen liittyvien lakisääteisten tehtävien lisäksi muun muassa ympäristöön, infrastruktuuriin, elinkeinopoliittiseen ja vapaa-aikaan liittyviä palveluja. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

rakennuslaki on edelleen ensisijainen maaseudun maankäytön suunnittelua ohjaava laki, jonka uudistamistarpeiden tarkastelu on tullut jälleen ajankohdaiseksi.

Maaseutuympäristöihin liittyvään maankäytön suunnitteluun kulmineituu usein monia erilaisia maankäyttötavoitteita. Myös lainsäädäntöön on kirjattu erilaisia tavoitteita, jotka saattavat olla ristiriidassa maaseutunäkökulman kanssa. MRL:n lisäksi on joukko muita ympäristön käyttöön liittyviä lakeja, jotka on huomioitava kaavoja laadittaessa. Kaavan laatiminen onkin aina yhteen sovittavaa suunnittelua; maankäyttö- ja rakennuslakia sovellettaessa joudutaan käymään rajanvetoa muun ympäristöä koskevan lainsäädännön kesken tai niitä joudutaan soveltamaan yhtä aikaa. (Jääskeläinen & Syrjänen 2010, 32). Esimerkiksi MRL 128§ mukaan vähäisiksi tulkittavat toimenpiteet (esim. yksittäinen puun kaato) erityisiä ympäristöarvoja sisältävillä alueilla eivät edellytä maisematyölupaa. Suojelumääräyksistä ei kuitenkaan saa aiheutua maanomistajalle MRL 39.4 §:ssa tarkoitettua kohtuutonta haittaa. Mikäli maisematyöluja vaikeuttaa kiinteistön käyttöä kohtuullista hyötyä tuottavalla tavalla maa- ja metsätalouteen tai muuhun elinkeinotoimintaan, on hakijalla oikeus hakea korvausta kunnalta. Kaavoituksen keinoin ei kuitenkaan voida estää esimerkiksi peltoalueiden käyttöä elinkeinotoiminnan tarpeisiin.

4.2.3 Maa- ja metsätaloutta koskeva lainsäädäntö

Maatalouden harjoittamista säätelevät useat Euroopan yhteisön neuvoston sekä komission asetukset sekä lisäksi kansalliset lait. Kansallisia lakeja täydentävät valtioneuvoston ja maa- ja metsätalousministeriön asetukset. Euroopan yhteisön lainsäädännössä säädetään mm. yhteisön kokonaan tai osaksi rahoittamista viljelijäituista, maatalouden rakennetuista sekä maaseudun kehittämisen yritys- ja hanketuista. Näitä on käsitelty edellä taloudellisen ja poliittisen ohjauksen yhteydessä. (www.mmm.fi / Lainsäädäntö). **Metsälaki** 1093/1996 ja **kestävän metsätalouden rahoituslaki** 1094/1996 vaikuttavat keskeisesti metsien käyttöön. Metsälaissa on säädetty metsien käytön rajoista ja edellytyksistä.⁵ Kestävän metsätalouden rahoituksesta annetulla lailla puolestaan edistetään yksityismetsien metsänparannusta ja ympäristönhoitoa sekä puuenergian käyttöä. Lisäksi lainsäädäntöä on mm. metsätuhojen torjunnasta, metsänviljelyaineiston kaupasta, puutavaran mittauksesta, yhteismetsistä ja metsätalouden organisaatioista. (www.mmm.fi / Metsät).

Metsälain tarkoituksena on edistää metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä hoitoa ja käyttöä siten, että metsät antavat kestävästi hyvän tuoton samalla, kun niiden biologinen monimuotoisuus säilytetään (1§). Taloudellinen, ekologinen ja sosiaalinen kestävyys ovat periaatteessa metsälaissa samanarvoisia. Lain tarkoittama ekologinen kestävyys on painottunut biologisen monimuotoisuuden säilyttämiseen, jonka toteuttaminen on nähtävissä etenkin erityisen tärkeiden elinympäristöjen suojeluna. Biologisen monimuotoisuuden, metsien monikäytön tai maiseman puolesta erityisissä kohteissa tehtävä hakkuu voidaan myös tehdä yleisistä hakkuista ohjaavista säännöksistä eroavalla tavalla. Kestävässä metsätaloudessa yhdistyy kolme tavoitetta: Luonnon ekologinen kantokyky ei saa heiketä, eli ympäristöä voi muuttaa vain sen verran, että luonto voi palautua muutoksesta. Metsiin liittyvät sosiaaliset ja kulttuuriset arvot eivät myöskään saa heikentyä ja kolmanneksi metsätalouden on oltava taloudellisesti kannattavaa kaikille mukana oleville osapuolille. (www.forest.fi / Metsätalous). Metsätaloudessa sosiaalinen kestävyys tarkoittaa eri väestöryhmien metsiin liittyvien hyvinvointitarpeiden oikeudenmu-

⁵ Metsälain uudistamisesta on annettu hallituksen esitys tätä raporttia kirjoitettaessa. Lain uudistamisen keskeisin kohta koskee 10§ pykälää (Monimuotoisuuden säilyttäminen ja erityisen tärkeät elinympäristöt).

kaista huomioon ottamista. Keskeisellä sijalla ovat monikäyttö ja virkistysmahdollisuudet sekä metsänomistajien, metsäyöntekijöiden ja metsäyrittäjien toimeentulo, työolot sekä työkyvystä huolehtiminen. Sosiaalinen kestävyys metsien hoidossa ja käytössä tarkoittaa myös sitä, että tulevien sukupolvien monipuoliset mahdollisuudet käyttää hyväkseen metsiä, vesistöjä ja soita eivät ole vaarassa. (Kasanen 2011, 80-81; www.forest.fi / Metsätalous).

Metsän hävittäminen kiellettiin jo Suomen ensimmäisessä metsälaissa vuonna 1886. Tämä tarkoittaa, että hakatun metsän tilalle on aina perustettava uusi metsä viiden vuoden kuluessa päätehakuusta. Monimuotoisuuden turvaamisessa suositukset ja taloudelliset kannustimet nähdään ensisijaisiksi. Mikään tietty toimenpide ei ole nykyisen metsälain kieltämä sellaisenaan, eikä metsälaki myöskään velvoita tekemään mitään tiettyä toimenpidettä. Kielletyksi tai velvoittavaksi jokin toimenpide voi sen sijaan tulla muiden rajoitusten myötä seurauksiensa perusteella. Metsän hakkaajan tulee huolehtia siitä, että hakkuussa ja siihen liittyvissä toimenpiteissä noudatetaan metsälain säännöksiä. (ML 7§, 10§). Metsälain 6§ mahdollistaa myös erityishakkuut⁶, eli ns. pehmeämät korjuumenetelmät päätehakuitten sijaan, mutta tämän soveltaminen käytännössä talousmetsien käsittelyyn on osoittautunut haasteelliseksi. Jännitteitä on myös aiheuttanut luonnonsuojeluyhdistysten tavoitteet laajoista reunavyöhykkeistä luontoarvoja omaaville metsäloille.⁷ (Kasanen 2011, 88).

Metsälakia sovelletaan oikeusvaikutteisen yleiskaaavan alueella metsän hoitamiseen ja käyttämiseen vain maa- ja metsätalouteen ja virkistykseen osoitetuilla alueilla. Kaavoitettavien ja kaavoitettujen alueiden osalta metsäkeskuksen tulee olla riittävässä yhteistyössä kuntien kanssa metsälain ja maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteiden yhteen sovittamiseksi. (ML 2§). Alueelliset metsäkeskukset valvovat metsälain noudattamista.⁸

⁶ ”6§: Jos hakkuun kohteella on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä, hakkuu voidaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla.”

⁷ Metsälain nojalla voidaan määrittää suojametsäalueita metsärajan alenemisen estämiseksi tai silloin jos metsän säilyminen asutuksen tai viljelyksen suojaamiseksi tuulille taikka maanvyörymien ehkäisemiseksi vaatii suurempia rajoituksia metsän käytössä, maa- ja metsätalousministeriö voi päättää pienialaisten, metsän säilymisen ja sen suojavaikutuksen kannalta arimpien alueiden muodostamisesta suoja-alueiksi. (12§, 13§).

⁸ Havaitussa lainrikkomistapauksessa viranomainen tavallisesti ensin esittää lainvastaisen tilanteen korjaamista. Mikäli

4.2.4 Rakennusperintö ja mainaismuistot

Rakennusperinnön suojelulain (498/2010) perusteella suojellaan kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi kulttuurikehitykseen tai historiaan liittyviä rakennuksia, rakennusryhmiä ja rakennettuja alueita, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien taikka rakennuksen ainutlaatuisuuden tai tyypillisyyden kannalta. Rakennussuojelu järjestetään pääsääntöisesti asemakaavalla. Rakennusperinnön suojelulain nojalla ei voida tehokkaasti suojella laajoja aluekohtaisia tai maisemaa. Asemakaavoitetuilla alueilla rakennusperinnön suojeleminen järjestetään toisin sanoen maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Jos valtakunnallisesti merkittävälle rakennukselle asemakaavan nojalla asetetut suojelumääräykset ovat omistajan kannalta kohtuuttomat, hän on oikeutettu korvaukseen, jossa korvausvelvollinen on valtio.⁹ Aiemmin korvausvastuu oli kunnalla. Muiden asemakaava-alueella sijaitsevien rakennusten kohdalla korvausvelvollisuus näissä tapauksissa säilyy edelleen kunnilla. (www.rakennusperinto.fi / Säilyttäminen ja suojelu).

Kiinteät muinaisjäännökset on rauhoitettu **muinaismuistolain** (295/1963). Muinaismuistolain piiriin voi kuulua myös laajoja muinaismuistoalueita, joilla on maisemallista merkitystä. Muinaismuistolain mukaan kiinteät muinaisjäännökset ovat lain mukaan rauhoitettuja eikä niitä saa kaivaa, peittää tai tuhota, esim. tervahaudat, pyyntikuopat, kaskirauriot ja metsäpirttien pohjat. Museovirasto ylläpitää muinaismuistorekisteriä, jonne on tallennettu tiedot asiantuntijoiden tunnistamista ja määrittämistä kiinteistä muinaisjäännöksistä. Rekisteriä täydennetään koko ajan, kun uusia kohteita löydetään. Tiedot val-

---

näin ei tapahdu, viranomaisen voi puuttua tilanteeseen käyttämällä hallinnollisia pakkokeinoja, rikosoikeudellisia keinoja tehden rikosilmoituksen tai kumpiakin yhtäaikaaisesti. Hallinnollisiin pakkokeinoihin kuuluvat metsän käsittelykielto ja velvoittaminen korjaaviin toimenpiteisiin, joiden tehosteena voidaan käyttää uhkasakkoa tai teettämisuhkaa. Hallinnollisten pakkokeinojen asettaminen on metsäkeskusten päätettävissä, rikosoikeudelliset rangaistukset kuuluvat sen sijaan tuomioistuimenmenettelyyn. (Kasanen 2011, 88).

⁹ Uuden rakennussuojelulain myötä aiempi toimenpidekielto on korvattu harkinnanvaraisella vaarantamiskiellolla, joka on määrättävä aina, kun suojelun turvaaminen sitä välttämättä edellyttää. Tässäkin tapauksessa, mikäli omistajalle aiheutuu suojelusta merkittävää haittaa tai vahinkoa, hänellä on oikeus saada siitä valtiolta korvaus.

Petäjäveden kirkko on lailla suojeltu maailmanperintökohde. (Kuva Emilia Rönkkö).

tion mailla sijaitsevista uusista kohteista siirretään vuosittain myös Metsähallituksen¹⁰ paikkatietojärjestelmään. Sieltä ne ovat Metsähallituksen suunnittelijoiden käytettävissä jo metsänhoitotoita ja hakkuuta suunniteltaessa. Metsähallituksen suunnittelija ottaa aina yhteyttä Museovirastoon tai maakuntamuseoon, kun muinaisjäännöksen lähistölle suunnitellaan metsänhoitotoimia. Metsähallitus on kerännyt tietoa valtion talousmetsissä sijaitsevista kulttuuriperintökohteista alue-ekologisen suunnittelun yhteydessä ja tietoja täydennetään jatkuvasti normaalin metsäsuunnittelun yhteydessä. Myös nämä kohteet on tallennettu paikkatietojärjestelmään ja ne otetaan huomioon metsien käsittelyssä.

Lakisääteisten suojeltujen muinaisjäännös- ja rakennusperintökohteiden lisäksi on olemassa myös muita kulttuuriperintökohteita. Metsissä on runsaasti ihmisen aikaisemmasta toiminnasta kertovia kohteita, jotka eivät useimmiten ole muinaismuistolain suojamia. Tällaisia ovat muun muassa vanhat niittyladot, uittorakennelmat, metsätyökämppien jäännökset ja käytöstä jääneet poroaidat. Olemassa oleva muinaisjäännös ei yleensä estä metsätaloustoimia, kunhan kohdetta ei vaurioiteta tai tuhota. Museovirasto on yhteistyössä metsäalan organisaatioiden kanssa laatinut ohjeet pienialaisilla muinaisjäännöskohteilla toimimisesta. Metsähallituksessa on käynnistynyt

---

¹⁰ Metsähallitus on Suomen valtion liikelaitos, jonka hallinnassa on noin 12 miljoonaa hehtaaria valtion omistamia maa- ja vesialueita. Metsähallitus hallinnoi siten liki kolmannesta Suomen luonnonvaroista.

kevällä 2010 laajaa valtion metsien kulttuuriperintökohteiden inventointihanke¹¹. Ensimmäisenä vuonna hankkeeseen liittyvät inventoinnit keskittyivät talousmetsiin ja retkeilyalueille. Metsähallitus jatkaa myös suojelualueiden kulttuuriperintökohteiden inventointia ja niiden toteutuksesta vastaavat luontopalveluiden kulttuuriperintöasiantuntijat. Inventointi edistää Metsähallituksen metsien kestävää käyttöä, minkä lisäksi kulttuuriperintökohteita voidaan hyödyntää mm. matkailun kehittämisessä ja opetuksessa. (www.metsa.fi / Valtion metsien kulttuuriperintökohteiden inventointi.)

4.2.5 Luonnon- ja ympäristönsuojelu

Luonnonsuojelulain tavoitteina ovat luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen, luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen, luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen sekä luonnontutkimuksen edistäminen (LSL 1§). Laissa luetellaan yhdeksän suojeltavaa luontotyyppiä, joihin kuuluvia luonnontilaisia tai luonnontilaiseen verrattavia alueita ei saa muuttaa siten, että luontotyyppin ominaispiirteiden säilyminen vaarantuu (LSL 29§). Luonnonsuojelulaissa tarkoitettujen erityisesti suojeltavien lajien (LSL 47§) säilymiselle tärkeiden esiintymispaikkojen hävittäminen tai heikentäminen on kielletty. Euroopan yhteisön luontodirektiivin¹² liitteen IV a mukaisten lajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen tai heikentäminen on kielletty suoraan lain nojalla (LSL 49§, liite IV a). Luonnonsuojelulla suojeltuja luontodirektiivin mukaisia lajeja ovat liito-orava, saimaannorppa, isoapollo, viitasammakko ja lepakot. (Ympäristöministeriö 2012, 42). Maankäytön suunnittelussa on siten huomioitava, että esimerkiksi LSL 49.1§ mukaan liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on kielletty. Vastaavasti metsälain 14b §:n mukaan metsänkäyttöilmoituksen kohdistuessa liito-oravien lisääntymis- ja levähdyspaikkaan, metsäkeskusten on välittömästi ilmoitettava tästä ELY-keskukselle ja maanomistajalle.

Ympäristönsuojelulaki (86/2000) on yleislaki jota sovelletaan ilman, veden ja maaperän pilaantumiseen,

11 Hankkeen taustana on Kansallinen Metsäohjelma 2015 (KMO 2015), inventointien toteutus suunnitelma on laadittu vuosiksi 2010–2015.

12 Euroopan unionin luontodirektiivin tavoitteena on turvata luonnon monimuotoisuus EU:n alueella.

melusta johtuvaan ympäristöhaittaan sekä jätteistä aiheutuvaan ympäristön pilaantumisen estämiseen. (Ympäristönsuojelulaki 86/2000, Ympäristönsuojeluasetus 169/2000). Sen mukaan ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavaan toimintaan on oltava lupa (YSL 28§). Ympäristönsuojelulain osalta on huomioitava myös kunnan antamat ympäristönsuojelumääräykset esimerkiksi toimintojen sijoittamisesta asemakaava-alueen ulkopuolella (YSL 19§ 2.3) tai kieltö johtaa jäteveettä maahan (YSL 19§ 2.4). Maatalouden harjoittamisen osalta keskeiset määräykset liittyvät lannan levittämisen rajoittamiseen. (YSL 19§ 2.5). Ympäristönsuojelulaki velvoittaa maatalouden harjoittajaa siten huomioimaan maaperän pilaamiskiellon (YSL 7§), jonka mukaan maahan ei saa jättää tai päästää jätettä tai muuta ainetta taikka organismeja tai mikro-organismeja siten, että seurauksena on sellainen maaperän laadun huononeminen, josta voi aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle tai ympäristölle, viihtyisyyden melkoista vähentymistä tai muu niihin verrattava yleisen tai yksityisen edun loukkaus. Maatalouden harjoittamisen kannalta keskeinen määräys on myös pohjaveden pilaamiskiello (YSL 8§). Tämä on olleellista eläinsuojien rakentamisen tai laajentamisen kannalta. Eläinsuojan tarvitsema ympäristölupa määräytyy eläinmäärän perusteella¹³, mutta lupaa voidaan edellyttää pienemmälläkin eläinmäärällä, jos 1) toiminnasta aiheutuu naapurussuhdelaisissa tarkoitettua kohtuutonta rasitusta, 2) jos eläinsuoja sijoitetaan tärkeälle tai muulle vedenhankintakäyttöön soveltuvalla pohjavesialueella ja toiminnasta voi aiheutua pohjaveden pilaantumisvaara tai jos 3) toiminta saattaa aiheuttaa vesistövaikutuksia. (Maa- ja metsätalousministeriö 2001). Lupaa edellyttäneet tapaukset ovat olleet toistaiseksi hyvin harvassa Suomessa. Toiminnan sijoittamisessa on luonnollisesti otettava huomioon myös aluetta koskevat kaavamääräykset.

Vesililla (587/2011) on kiinteä yhteys ympäristönsuojelulakiin, muinaismuistolakiin (295/63) ja luonnonsuojelulakiin (1096/1996). (VesiL 23c§). Sen vuoksi pohjavesialueet on selvitettävä ja osoitettava kaavassa. Niillä ei saa ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin,

13 Kotieläinsuojien ympäristöluvan tarpeesta säädetään ympäristönsuojeluasetuksessa (YSA 169/2000). Ympäristölupa on haettava eläinsuojalle, joka on tarkoitettu vähintään 30 lypsylehmälle, 80 lihanaudalle, 60 täysikasvuiselle emakolle, 210 lihahialle, 60 hevoselle tai ponille, 160 uuhelle tai vuohelle, 2700 munituskanalle tai 10 000 broilerille, taikka muulle eläinsuojalle, joka lannantuotannoltaan tai ympäristövaikutuksiltaan vastaa 210 lihahialle tarkoitettua eläinsuojaa. (YSA 1§ 1 mom. 11a-kohdasta).

Ympäristölainsäädännöllä pyritään estämään mm. vesistöjen pilaantumista. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

joista voi aiheutua ympäristönsuojelulain 7§:n (maaperän pilaamiskielto), 8§:n (pohjaveden pilaamiskielto) tai vesilain 3 luvun 2§:n (pohjaveden muuttamiskielto) mukaisia seuraamuksia. (Ympäristöministeriö 2012, 96). Vesilain mukainen vesistön muuttamiskielto tarkoittaa että vesistöstä ei saa johtaa vettä tai ryhtyä vesistössä tai maalla muuhun toimenpiteeseen siten, että siitä tai sen seurauksena voi aiheutua sellainen vesistön aseman, syvyyden, vedenkorkeuden, vedenjuoksun tai muu vesiympäristön muutos, joka aiheuttaa vahinkoa tai haittaa toisen vesialueelle, kalastukselle, maalle, rakennukselle tai muulle omaisuudelle tai melkoisesti vähentää luonnon kauneutta, ympäristön viihtyisyyttä, kulttuuriarvoja tai vesistön käyttökelpoisuutta vedenhankintaan tahi sen soveltuvuutta virkistyskäyttöön. (VesiL 15§:1,3). Pohjaveden muuttamiskielto koskee myös maa-ainesten ottamista ja muuta toimenpidettä, jos siitä ilmeisesti voi aiheutua edellä mainittu seuraus (18§). Tämä ei kuitenkaan koske pohjaveden ottamista vähäisessä määrin talousvedeksi eikä myöskään sitä varten tarvittavan kaivon tekemistä. Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla vedenottamon suojavyöhykkeelle voidaan antaa kaavassa rakentamisrajoitus (MRL 43.2§).

Vesihuoltolain (119/2001) tavoitteena on turvata

sellainen vesihuolto, että kohtuullisin kustannuksin on saatavissa riittävästi terveydellisesti ja muutoinkin moitteetonta talousvettä sekä terveyden- ja ympäristönsuojelun kannalta asianmukainen viemärointi (1§). Kunnan tulee yhteistyössä alueensa vesihuoltolaitosten kanssa laatia ja pitää ajan tasalla alueensa kattavat vesihuollon kehittämissuunnitelmat. Kehittämissuunnitelmassa tulee kiinnittää erityistä huomiota vesihuollon järjestämiseen alueilla, joilla on voimassa maankäyttö- ja rakennuslaissa tarkoitettu yleis- tai asemakaava tai joilla yleis- tai asemakaavan laatiminen on vireillä sekä alueilla, joita koskevat ympäristönsuojelulain (86/2000) 19§:n nojalla annetut ympäristönsuojelumääräykset. (VesiHL 5§). Vesihuoltoa koskevassa asetuksessa asetetaan jätevesien käsittelylle vähimmäisvaatimukset, jotka kaikkien kiinteistöjen on täytettävä. Talousjätevesien käsittelystä viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla säädetään ympäristönsuojelulain 3a luvussa. Siinä säädetään jätevesien yleisestä puhdistamisvelvollisuudesta, jätevesijärjestelmille asetetuista vaatimuksista ja poikkeuksista säännösten noudattamisesta. Kaavamääräyksissä on otettava huomioon, mitä ympäristönsuojelulaissa ja sen nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa talousjätevesien käsittelystä viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla (209/2011)

on säädetty. Tämä ns. hajajätevesiasetus määrittelee puhdistustasot orgaaniselle aineelle, fosforille ja typpelle sekä siirtymäajan pituuden. Haja-asutuksen jätevesiä koskevat säädökset on uudistettu vuonna 2011. (Ympäristöministeriö 2012, 38-39).

Jätelain (1072/1993) mukaan jätteestä ei saa aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle tai ympäristölle (JäteL 6§). Sen ohella, että ympäristöön ei saa jättää roskaa, likaa tai esim. käytöstä poistettua ajoneuvoa siten, että siitä voi aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle, on laissa kielletty myöskin epäsiisteyttä, maiseman rumentumista, viihtyisyyden vähentymistä tai niihin rinnastettavan muun vaaran tai haitan aiheuttaminen (roskaamiskielto, JäteL 19§). Tämän osalta esimerkiksi virkistysaluevaraukset aiheuttavat velvoitteita jätelainsäädännön osalta. Jätteestä aiheutuvan ympäristön pilaantumisen ehkäisemisestä säädetään lisäksi ympäristönsuojelulaissa. Maankäytön suunnittelussa on huomioitava kunnan velvollisuudet jätehuollon järjestämiseksi. Tämän osalta viranomaisten on huomioitava jätehuoltoa koskeva valtakunnallinen ja alueellinen jätesuunnitelma. (JäteL 40§).

Maaseudun maankäyttöön vaikuttaa välillisesti myös muita ympäristölainsäädännön sekä muiden hallinnonalojen piiriin kuuluvia lakeja, kuten esimerkiksi tielainsäädäntöä. Maanteistä, maantienpidosta sekä tienpitäjille kuuluvista oikeuksista ja velvollisuuksista samoin kuin kiinteistön omistajien ja muiden asianosaisten oikeusasemasta säädetään **maantielaissa** (503/2005). Maantielaki edellyttää, että tiesuunnittelussa on liikenneturvallisuuden sekä liikenne- ja tieteknisten seikkojen lisäksi kiinnitettävä huomiota ympäristönsuojelunäkökohtiin. Lain mukaan tie on sijoitettava ja tehtävä siten, että tien ja liikenteen ympäristölle aiheuttamat haitat jäävät mahdollisimman vähäisiksi. Yksityisistä teistä, tiekunnista, tieoikeuksista ja tietoimituksista säädetään yksityisistä teistä annetussa laissa (358/1962) ja asetuksessa (1267/2000). (Ympäristöministeriö 2012, 40). Maastoliikennelain (1710/1995) nojalla maastossa ajamiseen tarvitaan maanomistajan lupa. Moottorikelkkailu on sallittua vain jäällä ja moottorikelkkareiteillä, joilla noudatetaan tieliikennelakia (267/1981). Vesillä ja jäällä kulkeminen on sallittu, mutta siitä ei saa aiheutua tarpeetonta häiriötä. (Vesilaki 2 luku 3§). Vastaavasti kalastusoikeuksista säädetään kalastuslaissa (286/1986) ja metsästyoikeuksista metsästyslaissa (615/1993). (Ympäristöministeriö 2012, 40).

4.3 Vapaamuotoinen maaseudun maankäytön ohjauksen keinovalikoima

Oikeudellisen keinovalikoiman ohella on olemassa ns. vapaamuotoisia suunnitteluvälineitä, joiden käytössä korostuu toimijan oma vastuu ympäristöstään eivätkä välineet ole laillisesti sitovia. Niiden tarkoituksena on kuitenkin kehittää kyliä, kyläympäristöjä ja maaseudun elinkeinoja sekä edistää luonnonvarojen kestäväää käyttöä. Vapaamuotoiset ohjauskeinot korostavat toimijan omaa vastuuta ympäristöstään. (www.ymparisto.fi / Ympäristönsuojelun ohjauskeinot). Parhaimmillaan ne tukevat myös oikeudellista maaseudun maankäytön suunnittelua. Vapaamuotoiset suunnitelmat tulisikin huomioida kaavoituksessa, koska sillä voidaan edistää jo suunnittelun alkuvaiheessa luottamusta siihen, että suunnittelua tehdään aidosti yhteistyössä asukkaiden ja maanomistajien kanssa. Vapaamuotoiseen suunnitteluun liittyy myös omat haasteensa. Kunnat voivat toimia ohi kylien, mutta joskus esimerkiksi kylä- tai hanketoiminnan itsenäisyys on johtanut siihen, että kylät toimivat ohi kuntien. Kylän kehittämisen kannalta onkin välttämätöntä, että sekä kylät että kunnat tuntevat toistensa kehittämisedellytykset ja toimivat yhteistyössä. (Ympäristöministeriö 2012, 70-71; Kuisma et al. 2002, 7, 21). Vapaamuotoinen keinovalikoima on seuraavassa jaoteltu sen mukaan, ohjaako se etupäässä rakennettua ympäristöä vai luonnonympäristöä ja maisemaa.

4.3.1 Rakennettuun ympäristöön liittyviä vapaaehtoisia ohjausvälineitä

Maaseutupolitiikassa kylä on sekä sosiaalisesti että taloudellisesti tärkeä maaseudun yksikkö. Vuonna 2009 Suomessa toimi rekisteröityjä kyläyhdistyksiä 2900, ei-rekisteröityjä kylätoimikuntia toimi 1000. Voimassa olevia kyläsuunnitelmia oli 1972. Hanke-rahoidusta kylät saivat yhteensä 25 miljoonaa euroa. (Suomen Kylätoiminta ry 2010). Enenevässä määrin kyliä asukkaineen ohjataan ottamaan vastuuta omasta elinympäristöstään ja sen kehittämisestä. **Kyläsuunnitelmassa** kyläläiset voivat ilmaista yhteisen näkemyksensä kylän tulevaisuudesta, kehittämistavoitteista ja keinoista, joilla tavoitteisiin pyritään. Asetetuista tavoitteista riippuen kyläsuunnitelma voi olla joko laaja tai suppea. Suppeassa suunnitelmassa keskitytään esimerkiksi kylässä tapahtuvien toimintojen suunnitteluun, laajemmassa suunnitelmassa voidaan esittää sekä toiminnallista, taloudel-

lista että maankäytön suunnittelua. Taloudellisella suunnittelulla kylän elinkeinoja ja resursseja pyritään kehittämään ja parantamaan muun muassa hanketoiminnan kautta.¹⁴ Edellä mainittujen lisäksi kyläsuunnitelmaan liittyy usein kartoituksia kylän historiasta, ympäristöstä ja muista olosuhteista. (Kuisma et al. 2002, 5-7, 20, 21; Ympäristöministeriö 2009, 22). Kyläsuunnitelma voi parhaimmillaan olla myös tehokas kaavan valmistelun väline, kunhan sen tarkoitus ja mahdollisuudet avataan selkeästi osallisille. Se on ennen muuta asukkaiden oman tahtotilan ilmaisun väline, mutta osapuolten tulisi ymmärtää että se ei ole suoraan toteutuksen väline. Silti sen kytkeytyminen päätöksentekoon on nähtävä hyödyllisenä kaikille osapuolille. Maaseutuasumisen teemaryhmän Kyläkaavoituksen kehittämishankkeen¹⁵ puitteissa kyläkaavoittajille tehdyssä kyselyssä todetaan, että kyläsuunnitelmat toimivat ennen muuta hyvinä ideapankkeina ja keskustelufoorumeina, mutta toisaalta voi syntyä väärintähtäyksiä asioitten ”lupaamisesta” jotka kuuluvat todellisuudessa kaavallisen tarkastelun (juridisen ohjaamisen) alaisuuteen. Ongelmia saattaa joskus tulla siitä, että epävirallisen maankäyttösuunnitelman tai rakennuspaikkaselvityksen oikeusvaikutusten puutetta ei oivalleta vaan sitä peräti luullaan ”kaavaksi”. (Toisinaan vapaamuotoinen suunnitelma on jopa nimetty ”kyläkaavaksi”). Pettymys on suuri, jos rakennuspaikkasuunnitelmassa esitetylle rakennuspaikalle ei saakaan rakennuslupaa. (Ympäristöministeriö 2012, 74).

Vapaamuotoisiin ohjausvälineisiin voidaan lukea myös **kulttuuriympäristöohjelmat**, jotka ovat linjauksia alueen ympäristön tärkeimmistä ominaispiirteistä sekä niiden hoidosta ja hyödyntämisestä. Maaseudun kulttuuriympäristöstä iso osa muodostuu maa- ja metsätalouden muokkaamista maisemista. Kulttuuriympäristö kertoo kulttuurin vaiheista, alueen historiasta ja perinteistä sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta muutoksineen. Samalla paikalla voi olla satojen vuosien viljelyhistoria ja usein vanhat maatilympäristöt ovatkin kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Vuosisatoja jatkunut maatalous on synnyttänyt monilajisia luontotyyppejä, perinnebio-

14 Eräissä kunnissa on kokeiltu ns. omatoimirahaa. Kyseessä on kyläyhdistysten tai muiden yhdistysten pieniin ja konkreettisiin hankkeisiin tarkoitettu avustus, jota haetaan erillisellä lomakkeella. Rahan saaminen edellyttää 40%:n talkootyö- tai omarahoitusosuutta sekä sitä, että hanke on myös kunnan kannalta järkevä. Omatoimiraha opettaa kyliä hanketoimintaan. (Kuisma & Peltonen 2002, 21).

15 Maaseutuasumisen teemaryhmän puolitoistavuotinen hanke, joka käynnistyi syksyllä 2008. (www.maallemuutto.info).

tooppeja, kuten niittyjä, hakamaita ja metsälaitumia. (Lahdenvesi-Korhonen 2009, 8). Kulttuuriympäristöohjelma tehdään alueen asukkaiden, yhteisöjen, viranomaisten ja elinkeinoelämän yhteistyönä ja se antaa viranomaisille pohjatietoa päätöksentekoon ja toimii vuorovaikutuksen välineenä. Ohjelmassa asetetaan tavoitteet rakentamisen laadulle, kulttuuriympäristön hoidolle, tiedonvälityksen ja yhteistyön järjestämiselle. Siinä myös esitetään suunnitelma siitä, kuka toteuttaa mitään, miten toteutetaan ja milloin toteutetaan. Kulttuuriympäristöohjelmaa voidaan hyödyntää myös kunnan imagon kehittämisessä sekä käyttää kunnallisen päätöksenteon tausta-aineistona arvioitaessa rakentamisen soveltuvuutta maisemaan. Kulttuuriympäristöohjelmassa voidaan esittää kaavallisen suojelun rinnalle vaihtoehtoisia ratkaisuja ja erilaisia ympäristön vaalimisen keinoja. Tämänkaltaisten tavoitteiden ajamiseen vapaamuotoiset ohjausvälineet soveltuvatkin parhaiten. Kaavoitusvaiheessa ohjelma helpottaa taustaselvityksen tekoa ennen kaikkea yleiskaavatyössä, mutta myös maankuntakaavoituksessa. Rakentamisen suunnittelua ohjelma helpottaa tuomalla tiedon ympäristön ominaispiirteistä mukaan jo hankkeiden suunnitteluvaiheeseen. Tämä kohdistaa voimavarat rakentamiseen ja ympäristön toivottujen piirteiden vahvistamiseen. (Lahdenvesi-Korhonen 2009, 8-10).

Rakennemallit ja kehityskuvat ovat myöskin ei-juridisia välineitä laajempien alueiden kehityssuuntien tarkasteluun pitemmällä tähtäimellä. Kuntien yhteinen rakennemalli ei toisin sanoen ole maankäyttö- ja rakennuslain mukainen kaavataso, mutta se sisältää strategisen yleiskaavan tavoin yhdyskuntarakenteen yleisiä kehittämisperiaatteita. Rakennemalli voi jalkautua kuntien maankäytön suunnitteluun kuntakohtaisessa yleiskaavoituksessa, maakuntakaavan valmistelutyössä tai muussa suunnittelussa. Rakennemallin laatimisen yhteydessä tulee arvioida, miten kuntien olemassa olevat yleiskaavat vastaavat rakennemallin sisältöön ja millä alueilla yleiskaavojen päivittäminen on seudullisesti tarpeellista. Samassa yhteydessä arvioidaan, voidaanko maankäytön haasteita ratkaista muutoinkin kuin yleiskaavoituksella. (Ks. paikkatieto. airix.fi/tietopankki/jyvaskylanseutu/, www2.jkl.fi/kaavakartat/rakennemalli20x0_projektisuunnitelma.pdf). Rakennemallit tai kehityskuvat voivat olla myös vyöhykkeisiin perustuvia tarkasteluja, jolloin eri vyöhykkeille voidaan määritellä eri tyyppisiä ohjaukeinoja.

Talkoovoimin voidaan pystyttää esimerkiksi perinneaitaa. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

4.3.2 Luonnonympäristöön ja maisemaan liittyviä vapaaehtoisia ohjausvälineitä

Maaseutu ympäristöjen vetovoimaisuuden ylläpitämiseksi on kehitetty myös vapaamuotoisia ohjauskeinoja, joihin sisältyy taloudellista houkuttelevuutta. Yksityinen metsänomistaja voi saada valtion tukea erilaisiin metsän hoitotoihin, metsäteihin ja kunnostusojitukseen. Metsätalouden ympäristötukea voi saada arvokkaiden luontokohteiden säilyttämisestä, niiden hoidosta tai ennallistamisesta aiheutuviin kustannuksiin tai tulonmenetyksiin. (www.mmm.fi / Metsät). Lähtökohtana on, että esimerkiksi avohakkuut, maastonmuokkaus, käytöstä poistuneiden peltojen vesakoituminen ja vesistöjen rehevöityminen heikentävät maaseutualueiden vetovoimaa virkistys- tai asuin ympäristönä. Vapaaehtoisilla ohjausvälineillä pyritäänkin ylläpitämään, kohentamaan ja suojelemaan maaseudun luonnon ympäristön arvoja ja merkitystä. Lakisääteisen suojelun ohella on olemassa myös erilaisia ohjelmallisia hankkeita, jotka kohdistuvat maaseutualueille. Tällainen on mm. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma 2008-2016 (METSO), joka hyväksyttiin valtioneuvostossa maaliskuussa 2008. Ohjelman tarkoitus on sekä parantaa nykyistä suojelualueverkkoa että ke-

hittää talousmetsien luonnonhoitoa. Suojelun tulee perustua metsänomistajien vapaaehtoiseen haluun turvata metsiensä monimuotoisuutta. (www.mmm.fi / Metsät). Ohjelmassa esitetään toimenpiteitä sekä luonnonsuojelualueverkoston kehittämiseen että talousmetsien luonnonhoitoon. Toimintaohjelma painottuu yksityismetsiin, mutta Metsähallituksella on myös tärkeä rooli ohjelman toteuttamisessa. Toisena esimerkkinä voi mainita soiden ennallistamiseen pyrkivän LIFE-hankkeen, jonka tavoitteena on palauttaa ojitettu suo luonnontilaiseksi.¹⁶ Tällä on monia myönteisiä vaikutuksia mm. vesistöjen virkistyskäytön näkökulmasta.

Luonnonarvokauppatoiminta aloitettiin Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman METSO:n yhteydessä Satakunnassa vuonna 2003. Myöhemmin kokeilua on ulotettu laajemmallekin.

¹⁶ LIFE -hanke on Suomen suurin soiden ennallistamis-hanke. Maamme alkuperäisestä suoalasta on suojeltu 8 % eli 8 410 km². Soita on suojeltu kansallis- ja luonnonpuistoissa (yht. noin 250 000 ha), lintuvesiensuojeluohjelmassa (luhtaisia soita), lehtojensuojeluohjelmassa (pieniä mutta arvokkaita lettoja, korpia ja lähteikköjä), erämaa-alueilla (n. 300 000 ha pohjoisia soita) ja vanhojen metsien suojeluohjelmassa (yli 100 000 ha soiden verkostoja, korpia ja ohutturpeisia rämeitä). EU:n Natura 2000 -alueverkostoon on sisällytetty uutta suojelusuoalaa noin 35 000 ha, josta suuri osa on reheviä soita. (www.metsa.fi).

Luonnonarvokaupalla pyritään vapaaehtoisin keinoin säilyttämään ja kohentamaan yksityismetsien luonnon monimuotoisuutta. Metsänomistaja tarjoaa metsiään Metsäkeskukselle, joka arvioi yhdessä metsänomistajan kanssa kohteen luontoarvot, neuvottelee sopimuksesta ja korvauksen suuruudesta. Määräaikaiset, vähintään 10 vuotta kerrallaan voimassa olevat sopimukset voidaan tehdä joko metsä- tai ELY -keskuksen kanssa. Sopimuskauden päätyttyä metsänomistaja voi käyttää metsäänsä haluamallaan tavalla. (www.mmm.fi / Luonnonarvokauppa).

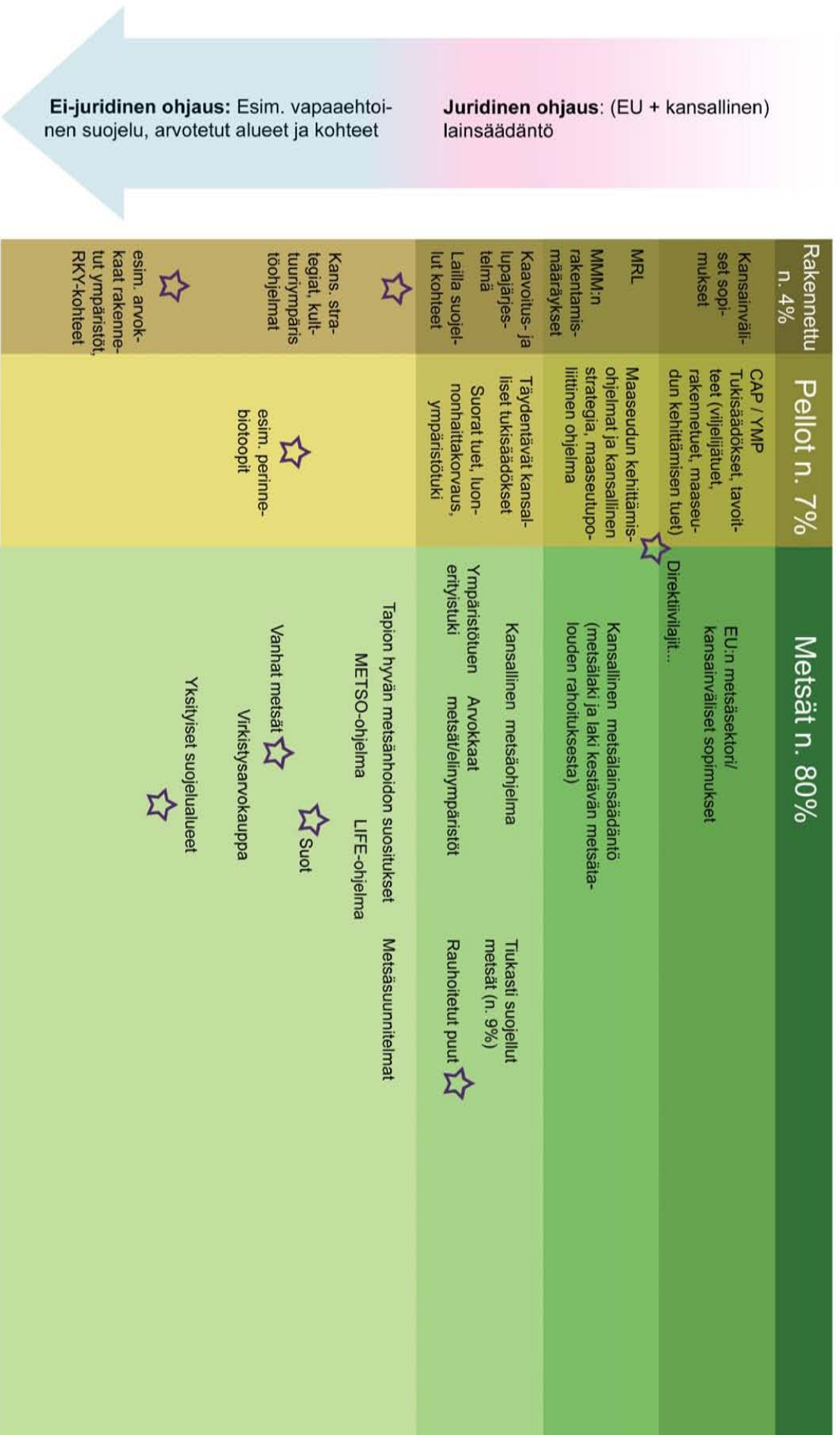
Virkistysarvokaupassa esimerkiksi kunta, virkistysalueyhdistys, valtio, kyläyhdistys, yritys tai matkailukeskus ostaa maanomistajalta virkistysarvoja tietyltä alueelta. Maanomistaja hoitaa ja ylläpitää sopimusaluetta maksua vastaan siten, että ne soveltuvat erityisen hyvin virkistyskäyttöön. Virkistysarvokauppa voi koskea esimerkiksi tietyn metsäalueen hakkuun siirtämistä eteenpäin, tietyn puulajin tai sekapuuston säilyttämistä sopimusalueella, alueen säilyttämistä avoimena tai niittyinä, maisemallisesti kauniiden näkymien säilyttämisestä, ulkoilureitistöjen reunametsien hoitoa ja rantautumis- ja nuotiopaikkojen perustamista ja niiden ympäristön hoitoa. (www.mtk.fi / Virkistysarvokaupasta ratkaisu maanomistajien ja virkistyskäyttäjien tarpeiden yhdistämiseen).

Maisema-arvokaupassa maanomistaja saa korvausta siitä, että hän antaa alueensa matkailukäyttöön ja sitoutuu hoitamaan aluetta siten, että virkistysarvot säilyvät. Yrittäjällä eli maksajalla puolestaan on oikeus käyttää aluetta matkailuyritystoimintaan. Kauppatavarana on näin ollen maisema- ja virkistysarvot, joiden kysyntä tulee alueen käyttäjiltä ja tarjonta maanomistajilta. (Tyrväinen 2008, 17). Kansallisen metsäohjelman 2015 yhtenä tavoitteena on maisema- ja virkistysarvokaupan kehittäminen edelleen. (Maa- ja metsätalousministeriö 2011, 6).

Luonnonvarasuunnitelma on Metsähallituksen hallinnoimien maa- ja vesialueiden käyttöä ja hoitoa koskeva kokonaisvaltainen suunnitelma. Siinä pyritään sovittamaan yhteen luonnonvarojen tarjoamat mahdollisuudet ja niihin kohdistuvat erilaiset tarpeet toimivaksi kokonaisuudeksi. Luonnonvarasuunnittelussa aluetta tarkastellaan taloudellisen, ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmista. Ekologisessa näkökulmassa tavoitteena on eliölajiston säilymisen ja leviämismahdollisuuksien turvaaminen. Alueen käyttöä virkistyskäytön ja luontaistalouden kannalta tarkastellaan sosiaalisesta näkökulmasta. Tarkastelua

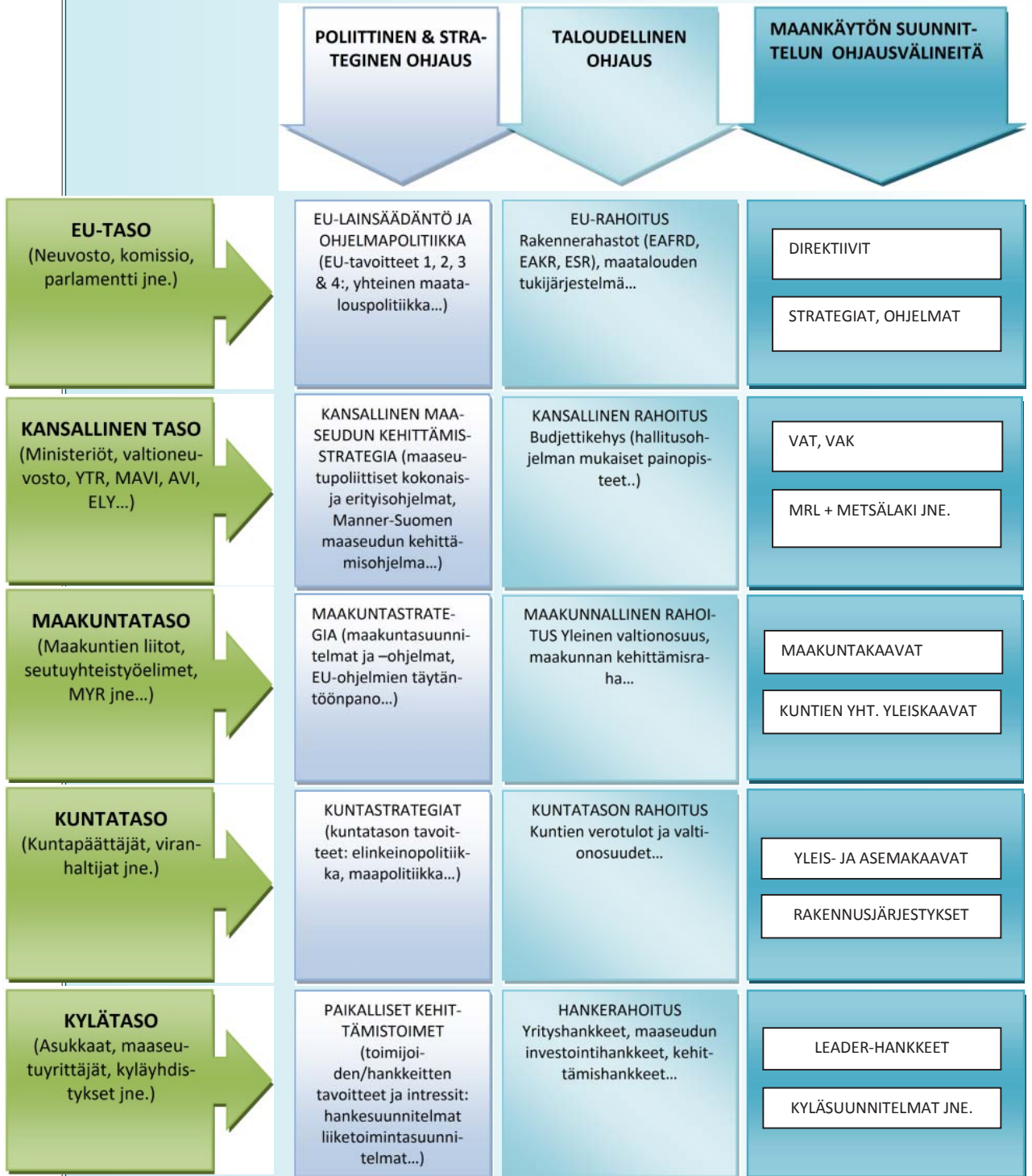
helpottamaan tehdään erilaisia vaihtoehtolaskelmia havainnollistamaan toimintatapojen välisiä riippuvuussuhteita sekä hyötyjä ja haittoja. Suunnittelun tuloksena päätetään alueellisen tason suojele- ja virkistyskäytön painotuksista ja metsätaloustoiminnan laajuudesta sekä tarkennetaan metsähallituksen toiminnan linjauksia. Luonnonvarasuunnittelun osallisia ovat Metsähallituksen henkilökunta sekä useat paikalliset sidosryhmät. (Tyrväinen 2008, 17).

Kyläsuunnittelun yhteydessä voidaan tehdä myös erilaisia **maiseman- ja ympäristönhoitosuunnitelmia**. Maisemanhoitosuunnitelma kartoittaa kylän maiseman, luonnon ja rakennetun ympäristön keskeisimmät piirteet ja arvot sekä kehitettävät alueet; suunnitelmasta käy ilmi maiseman nykytila ja tavoittila. Huomioon otetaan myös maatalouden ympäristönhoito ja vesiensuojelu. Suunnitelmassa esitetään käytännön kunnostus- ja hoitotoimenpiteet sekä rahoitusmahdollisuudet ja se sisältää kustannusarvion tarvittavista materiaaleista, työvälineistä ja työmäärästä. (Kuisma & Peltonen 2002, 37-28). Suunnitelmiin voidaan kirjata yleisiä ohjeita luonnonmaiseman hoidosta ja rahoituksen hankkimisesta. Niissä voidaan esittää myös yksityiskohtaisia toimenpiteitä esimerkiksi siitä, kuinka kylä näkyisi paremmin ohikulkutielle tai kuinka kyläiden ympäristöä pitäisi kunnostaa tai vanhoja hiekkakuoppia maisemoida. Maiseman- ja ympäristönhoitosuunnitelmista voi olla hyötyä myös maatalouden ympäristötukien tai metsälain mukaisten hoitotoimien suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Ympäristöministeriö 2012, 109).

4.4 Yhteenveto osasta I

Esimerkkejä erilaisten ohjauvälineitten sijoittumisesta EU-tasolta paikalliselle tasolle, sekä niiden subteesta poliittiseen, strategiseen ja taloudelliseen ohjaukseen.

II OSA: TOIMIJAT JA MAANKÄYTTÖ

5. Kaavoituksen osapuolia

Osassa II käsitellään maaseudun maankäyttöön ja kaavoitukseen liittyviä toimijatahoja sekä erilaisia toimijoiden intressejä. Erilaiset intressiryhmät tuovat kaavoitukseen mukaan omat mielipiteensä ja näkemyksensä, jotka joudutaan sovittamaan yhteen valtakunnallisten sekä alueellisten ja paikallisten alueidenkäyttötavoitteiden kanssa. Näitä osapuolia ovat kaavoittaja (kunta) ja kaavan laatija (viranhaltija tai konsultti), päätöksentekijät, ohjaavat viranomaiset kuten elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus tai museovirasto, tiedotusvälineet sekä hallintotuomioistuimet. Lainsäädännön lähtökohtana on, että jokaisella on oikeus terveelliseen elinympäristöön ja mahdollisuus vaikuttaa ympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon. Nämä oikeudet on kirjattu Suomen perustuslakiin. Maankäyttö- ja rakennuslaissa on kirjattuna myös säännökset kaavojen valmistelun yhteydessä järjestettävästä osallistumisesta, vuorovaikutuksesta sekä suunnitelmien ja kaavoitusten avoimesta tiedottamisesta. Osallisiksi määritellään maankäyttö- ja rakennuslaissa paitsi alueen maanomistajat myös ne, joiden asumiseen, työhön tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa. Näihin kuuluvat myös yhteisöt ja viranomaiset, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään. (MRL 62§). Jokaisella toimijataholla on oma roolinsa vuorovaikutuksessa. (Ympäristöministeriö 2007, 8, 12). Osallinen voi osallistua kaavoitukseen usealla eri tavalla, esimerkiksi ottamalla suoraan yhteyttä kaavoittajaan tai osallistumalla keskustelu- ja tiedotustilaisuuksiin.

5.1 Kunta

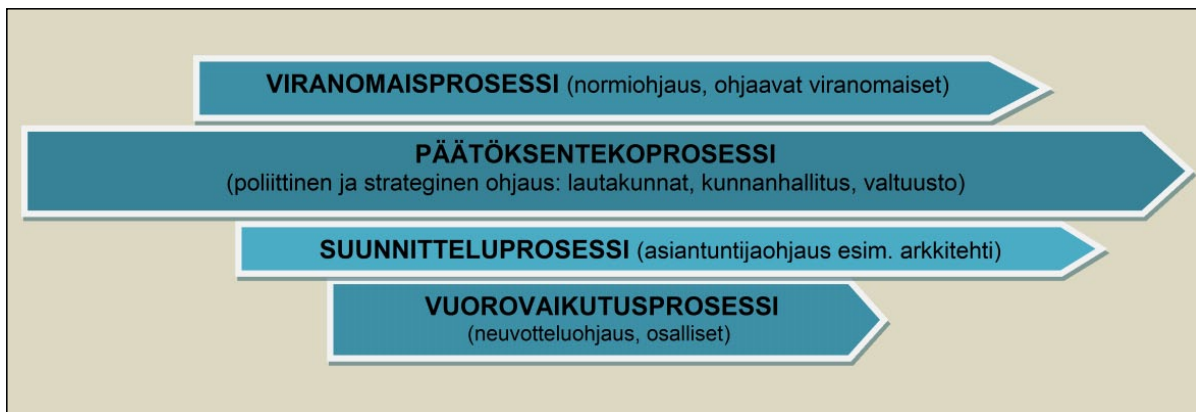
Kunnan tehtävänä on huolehtia alueiden käytön suunnittelusta sekä rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta alueellaan (MRL 20§). Kuntatason kaavoituksessa korostetaan erityisesti eheytyvän yhdyskuntarakenteen ja elinympäristön laatua sekä kulttuuri- ja luonnonperintöä, virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja koskevia tavoitteita. Kunnan kannalta maaseudun yleiskaavoituksen keskeisenä tavoitteena on ohjata rakentamista yhdyskuntarakenteen ja palvelujen jär-

jestämisen kannalta edullisille alueille. Rakentamisen sijoittaminen ja rakennustavan ohjaaminen maisemaan ja nykyiseen rakennuskantaan soveltuvalla tavalla on usein tärkeä tavoite myös kunnan kannalta. Kulkuyhteyksiin ja kevyen liikenteen tarpeisiin voidaan jo kaavan tavoitteissa kiinnittää huomiota, samoin yhteisiin tarpeisiin virkistysreiteistä ja esimerkiksi uimapaikeista. Tavoitteissa voidaan myös linjata maaseutualuiden vesihuollon ja viemäröinnin järjestämistä. (Ympäristöministeriö 2012, 73).

Kaavoitusta koskevat keskeiset **päätökset** tehdään kunnanvaltuustossa, -hallituksessa ja lautakunnissa, joissa päätösvalta on luottamushenkilöillä. Kunnan toimielimet päättävät myös kaavan valmistelua koskevista asioista, kuten kaavoituksen tarpeellisuudesta ja siihen ryhtymisestä, hyväksyvät kaavan tavoitteet, valitsevat käytettävät vaihtoehdot ja päättävät kaavaluonnoksen ja ehdotuksen nähtäville asettamisesta. Kunnanhallituksen ja lautakuntien esittelijöinä ja päätösesitysten valmistelijoina toimivat kunnan viranhaltijat. Yleis- ja asemakaavat hyväksyy kunnanvaltuusto. Vaikutuksiltaan vähäisten asemakaavojen hyväksyminen voidaan johtosäännöllä siirtää kunnanhallitukselle tai lautakunnalle. Kun kunnat tekevät yhteisen yleiskaavan, toimii yleiskaavan hyväksyjänä useimmiten kuntien yhteinen toimielin. Kunnan luottamushenkilöt tarvitsevat päätöksenteon perustaksi tietoa sekä kaavasta että osallisten näkemyksistä. Tiedonvälittäjän toimii pääosin kaavan laatija, mutta myös osalliset voivat esittää luottamushenkilöille näkemyksiään suorina yhteydenottoina, osallistumistilaisuuksissa ja tiedotusvälineissä. (Ympäristöministeriö 2007, 14).

Kunta päättää kaavan hyväksymisestä, mutta sitä koskevat **valitukset** käsitellään hallinto-oikeudessa. Korkein hallinto-oikeus puolestaan käsittelee hallinto-oikeuspäätösten jatkovalitukset. Tuomioistuimissa voidaan tutkia kaavan lainmukaisuutta sekä kaavan sisällön että valmistelu- ja hyväksymismenetelyn osalta. Tuomioistuin voi hylätä tai hyväksyä valituksen tai hyväksyä sen osittain. Kaavaan voidaan tehdä tuomioistuimissa oikaisuluonteisia korjauksia ja kunnan suostumuksella myös vähäisiä tarkastuksia. (Ympäristöministeriö 2007, 15). Valitusoikeus

Kaavoitukseen sisältyy useita rinnakkain eteneviä prosesseja.

päätöksistä on asianosaisella ja kunnan jäsenellä, alueellisella ELY-keskuksella ja muulla viranomaisella, maakunnan liitolla ja kunnalla, jonka alueeseen kaavalla on vaikutusta, sekä rekisteröidyllä yhteisöllä.

MRL painottaa suunnitteluprosessin kokonaisuuden merkitystä ja kuntien vastuuta ratkaisujen oikeellisuudesta. Normit antavat suunnittelijoille ja päätöksentekijöille laajat harkintamahdollisuudet. Kuntien vastuu ratkaisujen oikeellisuudesta nostaa myös esiin kuntien vastuun päätösten laadusta. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000, 66–67). **Kaavan laatijalla** on tärkeä rooli maankäytön toimintaympäristössä myöskin vuorovaikutuksen organisoijana. Hänen vastuullaan on huolehtia osallistumisen ja muun yhteistyön järjestämisestä sekä neuvotteluista kunnan hallintokuntien ja valtion viranomaisten kanssa sekä sovitella osapuolten välisiä ristiriitoja. Kaavan laatija tiedottaa kuntalaisille kaavoituksesta, järjestää osallistumistilaisuuksia ja toimii niiden vetäjänä. Hän kerää asukkaiden ja muiden osallisten näkemyksiä ja analysoi niitä suunnittelua varten. Hän myös toimii usein virallisena esittelijänä kaava-asioita käsittelevässä lautakunnassa. (Ympäristöministeriö 2007, 12, 39). MRL:n 10 § mukaan kaavan laatijan tulee olla pätevä tehtävään. Pätevyyttä mitataan niin asianmukaisella koulutuksella kuin kokemuksella. Erityisen tärkeää on myös, että suunnittelija omaa kaavoitustehtävän vaatimusten mukaisesti kaavoituksessa painottuvien ongelmakohtiin liittyvää asiantuntemusta. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000, 84). Siten esimerkiksi maaseudun suunnittelu edellyttää toimintaympäristön tuntemusta myös keskeisten elinkeinojen ja niihin liittyvän lainsäädännön näkökulmasta.

5.2 Viranomaiset

5.2.1 Valtion viranomaiset

Ympäristöministeriölle kuuluu alueiden käytön suunnittelun ja rakennustoimen yleinen kehittäminen ja ohjaus. Ministeriö edistää, ohjaa ja valvoo maakuntakaavoitusta, (MRL 17§) joka on maakunnan liiton tehtävänä. (MRL 19§). Valtion viranomaisilla on useita erilaisia alueidenkäytön ohjauskeinoja, joista merkittävimpiä ovat tuet ja lupapäätökset. Tuilla voidaan suoraan vaikuttaa muiden toimijoiden alueidenkäyttöraatkaisuihin. Niiden avulla ohjataan yritysten sijaintipäätöksiä, toimitilojen ja tuotantolaitosten rakentamisia sekä alueiden tuotannollista hyödyntämistä. Lupapäätöksenteolla puolestaan vaikutetaan valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumiseen erityisesti silloin, kun lupa kohdistuu hankkeisiin, joihin liittyy konkreettista alueiden käyttöä. Valtion viranomainen voi olla muun muassa luvan käsittelijän, muutoksenhakijan tai lausunnon antajan roolissa. Muita valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumiseen vaikuttavia ohjauskeinoja ovat lausunnot, yhteistyö, lainsäädännön valmistelu, hallinnollisten määräysten ja ohjeiden sekä tiedon tuotanto. Keskeisinä on viranomaisten osallistuminen ja vaikuttaminen alueidenkäytön suunnitteluun. (Paldanius & Tallskog 2003, 8).

Maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa toimivia laitoksia ja virastoja ovat esimerkiksi metsäntutkimuslaitos Metla, metsätalouden kehittämisskeskus Tapio, Suomen metsäkeskus sekä alueelliset metsäkeskukset. Metsäntutkimuslaitos on maa- ja metsätalousministeriön alainen valtion tutkimuslaitos, jonka toiminnan päälinjat on säädetty laissa ja

asetuksessa. Se on tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio, joka kehittää ratkaisuja metsien hoitoa, käyttöä, tuotteita, palveluja ja aineettomia arvoja koskeviin haasteisiin ja kysymyksiin. Metla toimii maa- ja metsätalousministeriön tulosohjauksessa. Metsäkeskukset puolestaan edistävät metsien kestävä hoitoa ja käyttöä sekä kansallisen ja alueellisen metsäohjelman tavoitteiden saavuttamista. Metsäkeskusten julkisiin hallintotehtäviin, joihin kuuluu julkisen vallan käyttöä (viranomaistehtävät), ovat esimerkiksi metsälakiin ja kestävä metsätalouden rahoituslakiin liittyvä valvonta. Metsäkeskukset laativat yhteistyössä sidosryhmien kanssa toiminta-alueelleen metsälailla säädetty alueelliset metsäohjelmat. Alueellinen metsäohjelma on metsäkeskusalueen koko metsäalan ja sen yhteiskunnallisten vaikutusten strateginen ohjelma. (www.metsakeskus.fi). Suomessa on nykyisin 105 metsänhoitoyhdistystä, jotka suunnittelevat ja toteuttavat noin 80 % yksityismetsien hoitotoista. Niiden toiminnasta säädetään laissa metsänhoitoyhdistyksistä (534/1998). (Kasanen 2011, 90).

5.2.2 Kaavoitusviranomaiset

Kaavan laadinta tehdään aina yhteistyössä viranomaisten kanssa. **Aluehallinnon viranomaisten** tehtävänä on vastata muiden toimijoiden alueidenkäyttöratkaisuihin vaikuttavista päätöksistä, erityisesti kansallisista ja EU-rahoitettavista tuista ja lupapäätöksenteosta. Myös Metsähallituksella, Tiehallinnon keskushallinnolla, Ratahallintokeskuksella, ilmailulaitoksella (Finavia) sekä monilla pääesikunnan alaisilla virastoilla, laitoksilla ja joukko-osastoilla on merkittävä vaikutus valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteutumisessa omien alueidenkäyttöpäätöksensä kautta. (Paldanius & Tallskog 2003, 6-7). Kaavoituksen osalta viranomaisyhteistyötä tehdään tavallisesti alueen **elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksen** (ELY-keskukset), maakunnan liiton sekä museoviranomaisten kanssa. Maankäytön ja rakentamisen osalta tapahtui suuri muutos, kun kaavoituksen päätösvalta siirtyi valtionhallinnolta kuntiin ja (entiset) ympäristökeskukset siirtyivät ohjaavaan rooliin.¹⁷ Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus perustettiin vuonna 2010 osana valtion laajaa aluehallinnon uudistamishanketta. Viranomaisilla on

tätä nykyään melko paljon valtaa alueensa hallinnomisessa, koska Suomen nykyisen aluepolitiikan myötä valtaa on siirretty ylemmiltä tahoilta kohti kuntia ja kuntien virastoja. ELY-keskus edistää ja ohjaa kunnan alueidenkäytön suunnittelun ja rakennustoimen järjestämistä sekä myös valvoo laillisuutta. ELY-keskus voi tehdä oikaisukehotuksen kaavan hyväksymispäätöksestä ja hakea hallinto-oikeudelta muutosta kaavan hyväksymistä koskevaan kunnan päätökseen. Lisäksi voidaan valittaa myös muista päätöksistä kuten suunnittelutarveratkaisuista, poikkeamisluvista ja maisematyöluvista. ELY-keskus järjestää myös koulutusta ja antaa neuvontaa. Alueellisilla keskuksilla on lisäksi tehtäviä jotka liittyvät mm. luonnon- ja vesiensuojeluun. ELY-keskuksen valvontavastuulla on erityisesti yleisen edun valvonta. ELY hoitaa näitä tehtäviä lähinnä neuvotteluin, joista tärkeimpiä ovat kehittämiskeskustelut,¹⁸ kaavoista käytävät viranomaisneuvottelut, muut kaavaneuvottelut ja kaavoja koskevat lausunnot. Viranomaisneuvottelu pidetään ennen kuin kunta järjestää osallisille tilaisuuden mielipiteen esittämiseen. Toinen viranomaisneuvottelu voidaan järjestää sen jälkeen, kun osallisten kaavaa koskevat mielipiteet ja lausunnot on saatu. (Ympäristöministeriö 2007, 43).

Kunnan sisällä teknisen toimen lisäksi tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat ympäristö-, koulu- sekä sosiaali- ja terveystoimi. Myös liikuntatoimen asiantuntemusta tarvitaan usein. (Ympäristöministeriö 2012, 72). Kunnan hallintokuntien kanssa kaavoihin liittyvää yhteistyötä tehdään etenkin selvitysten laatimisessa, kaavan tavoitteiden määrittelyssä kaavaratkaisun ja sen mahdollisten vaihtoehtojen suunnittelussa ja niiden vaikutusten arvioinnissa. Kaavojen laatiminen vaatii toisin sanoen monipuolista viranomaisyhteistyötä sekä kunnan omaa asiantuntemusta ja sisäistä yhteistyötä. Yhteistyön toimivuus vaatii järjestelmällisiä ja yhdessä sovittuja muotoja. Esimerkiksi kaavakohtaiset aloitusneuvottelut ovat hyvä tapa selvittää yhteistyön tarve ja eri tahojen mahdollisuudet osallistua kaavan valmisteluun. (Ympäristöministeriö 2007, 39).

17 Kuntaliiton kunnille teettämän kyselyn perusteella päätösvaltan siirtymistä kunnille on pidetty myönteisenä asiana. (Laine et al. 2010). Kunnat kokevat saavansa ohjaavalta viranomaiselta asiantuntija-apua, mutta kaikki kunnat eivät välttämättä koe olevansa ELY-keskusten kanssa tasavertaisia neuvottelukumppaneita.

18 Kehittämiskeskustelut (MRL 8§) ovat kunnan ja ohjaavan viranomaisen keino käsitellä yhdessä kunnan ajankohtaisia asioita, jotka voivat koskea yhdyskuntarakenteen ja maankäytön kehittämistä, rakentamisen ohjausta ja tulevia kaavoitustarpeita. Keskusteluissa voidaan sopia, mistä kaavoista järjestetään viranomaisneuvotteluja ja miten järjestetään kunnan ja ELY-keskuksen yhteydenpito. Kehittämiskeskusteluun osallistuvat kunnan puolelta kaavoittajat sekä usein johtavat virkamiehet ja luottamushenkilöt sekä kunnan rakennustarkastaja. (Ympäristöministeriö 2007, 41).

5.3 Maanomistajat ja asukkaat

Maanomistajat ja heitä edustavat yhteisöt, vaikutusalueen asukkaat ja käyttäjät, yritykset ja elinkeinonharjoittajat ovat tärkeitä toimijaosapuolia maaseudun maankäytön suunnittelussa. Maaseudulla maanomistaminen ja asuminen ovat useimmiten kiinteästi toisiinsa kytköksissä. Sen vuoksi **maanomistajat** ovat keskeinen osallisten ryhmä, joiden toiveet ja intressit on otettava suunnittelussa huomioon. Käytännössä asukkaat ja maanomistajat eivät useinkaan ole mielipiteitään ja tavoitteitaan yhtenäinen joukko. Heillä voi olla erilaisia rooleja yhteisössä esimerkiksi taustansa pohjalta. Täten esimerkiksi vanhoilla ja uusilla kyläläisillä sekä toisaalta loma-asukkailla voi olla hyvinkin erilaisia käsityksiä maaseutualueiden kehittämisestä. Kaupungista muuttaneet uudisasukkaat saattavat kokea esimerkiksi kotieläntaloudesta aiheutuvat hajut ongelmaksi. Maanomistajien kannalta kaavoituksen tavoitteena on myös tasapuolisuus sekä parempi varmuus ja tieto rakentamisen mahdollisuuksista. Kaavoitus voi myös lisätä maanomistajien halukkuutta myydä rakennuspaikkoja hyviltä paikoilta. Monissa kylissä ympäristön arvojen vaaliminen ja kylän historian ottaminen suunnittelun lähtökohdaksi on tärkeää myös matkailuelinkeinon kehittämisen kannalta. (Ympäristöministeriö 2012, 73).

Maaseudulla kaavoituksen tärkeänä tavoitteena on aina myös maa- ja metsätalouden toimintaedellytysten turvaaminen sekä maa- ja metsätalouden, ympäristöarvojen ja uuden rakentamisen yhteensovittaminen. Yksityiset ihmiset omistavat yhteensä yli puolet Suomen metsistä. Suomessa on siten lähes miljoona **metsänomistajaa**, kun mukaan lasketaan myös yhteisöomistustilojen osakkaat. Yksityinen metsänomistus jakautuu paikallisiin sekä muualla asuviin metsänomistajiin. Viimeksi mainittujen osuus on viime vuosina lisääntynyt, eikä tyypillistä metsänomistajaa nykyisin enää ole. Noin joka neljäs metsänomistaja on nainen. Eniten metsänomistajarakennetta muokkaa väestön ikääntyminen ja suurin metsänomistajaryhmä ovatkin eläkeläiset. Suomessa pohditaan paljon metsänomistajien nopeaa kaupunkilaistumista. Kuitenkin 60 prosenttia metsänomistajista asuu edelleen haja-asutusalueilla ja vain viidennes asuu yli 20 000 asukkaan kaupungeissa. Suomalaiset metsätilat ovat tyypillisesti pieniä. Yli kahden hehtaarin metsätiloja on noin 440 000 ja alle 20 hehtaarin tiloja on 266 000. Yksityisen metsätilan pinta-ala on keskimäärin 44 hehtaaria. Seuraava suuri muutos metsänomista-

jakunnassa tapahtuu 15–20 vuoden kuluttua heidän luopuessa metsistään, jolloin metsänomistajiksi tulee syntyperäisiä kaupunkilaisia. Tämän vaikutusta metsien käyttöön on vaikea ennustaa. (www.forest.fi / Metsänomistus). Valtio omistaa 34, teollisuus kahdeksan ja muut tahot viisi prosenttia metsätalouden maasta. Valtion metsät sijaitsevat pääasiassa Pohjois- ja Itä-Suomessa ja niistä 45 prosenttia on tiukasti suojeltu. Valtionmetsiä hoitaa valtion liikelaitos Metsähallitus. Metsäyhtiöiden osuus on noin kahdeksan prosenttia. Muita metsänomistajatahoja ovat erilaiset institutionaaliset maanomistajat, kuten seurakunnat sekä suuryritykset.

5.4 Järjestöt ja yhdistykset

Maaseutualueiden suunnittelussa merkittävä rooli on myös erilaisilla yhteisöillä ja yhdistyksillä, jotka toimivat maakunnallisella ja alueellisella tasolla. Tällaisia ovat esimerkiksi kylätoimikunnat, harrastusjärjestöt, omakotiyhdistykset, kotiseutu- ja asukasyhdistykset, luonnonsuojelu- ja rakennusperinneyhdistykset, naisjärjestöt, nuorten, eläkeläisten, vammaisten ja työttömien yhdistykset, maataloustuottajat, metsänhoitoyhdistykset ja tienhoitokunnat. Osalla järjestöistä on lakisäätteisiä tehtäviä, toiset puolestaan ovat osallistahoina suunnittelussa silloin kun käsiteltävät asiat koskettavat myös heidän toiminta-alueitaan. Maaseudulla vahvoja **järjestötoimijoita** ovat erityisesti metsästysseurat, maa- ja kotitalousjärjestöt sekä kyläyhdistykset. Kansalaisjärjestöt ja muu yhteiskunta osallistuvat laajasti Suomessa myös esimerkiksi metsien käytön suunnitteluun. Luonnonsuojelujärjestysten tavoitteena on puolestaan uhanalaisten lajien ja luonnonympäristöjen suojelu, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen sekä luontoympäristön kestävä käytön tukeminen. Niinpä Suomen metsätaloudessa kaikki merkittävät ratkaisut valmistellaan laajassa sidosryhmäyhteistyössä. (www.forest.fi).

Oleellinen linkki kaavoittajan ja asukkaiden välillä on usein **kyläyhdistys**, joka toimii yhteistyön koordinoijana. (Ympäristöministeriö 2012, 71). Valtakunnan tasolla Suomen Kylätoiminta ry edistää valtakunnallisesti kyläLeader -toimintaa ja muuta paikallislähtöistä kehittämistä. Suomalaista kylätoimintaa ohjaavat pitkät talkootyön perinteet. Kylätoiminnan kehitystyö tapahtuu nykyisin lähes täysin alueohjelmien ja valtakunnallisin hankevaroin. (www.kylatoiminta.fi). Paikalliset **Leader-toimin-**

taryhmät toteuttavat Suomessa toimintatapa, jonka tavoitteena on lisätä maaseudun ihmisten sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä. Tavoitteena on myös edistää paikallista ja omaehtoista toimintaa ja sitä kautta lisätä maaseudun ihmisten elämänlaatua. Tarkoituksena on, että maaseudun asukkaat itse vaikuttaisivat oman elinympäristönsä kehittämiseen ja olisivat aktiivisesti mukana luomassa niitä toimintatapoja, palveluita, yrityksiä, uusia työpaikkoja, virkistysmahdollisuuksia ja yhteistyöverkostoja, jotka he itse katsovat tarpeellisiksi. (Maa- ja metsätalousministeriö 2006, 20-21). Myös **maa- ja kotitalousnaiset** ovat vahva järjestö suomalaisella maaseudulla ja maaseututaajamissa.¹⁹ Järjestöllä on mm. maisemasuunnittelijoita, jotka ovat erikoistuneet maaseutumaisemaan ja sen erityiskysymyksiin. Toiminta-ajatuksena on, että kylämaisemaa suunnitellaan yhdessä asukkaiden kanssa. Suunnitelmat voivat olla kylämiljöön ohella myös viljelyalueitten luontoon liittyviä yleissuunnitelmia tai maatilojen perinnemaisemien ja luonnon hoitosuunnitelmia. (www.mtt.fi / Maa- ja kotitalousnaiset). Metsästyminen on Suomessa hyvin laajalle levinnyt harrastus, koska metsästysoikeus on sidottu maanomistukseen. Suomessa on 300 000 metsästäjää, joista kaksi kolmasosaa käy vähintään kerran vuodessa metsällä. Pääosa Suomen 60 riistalajista elää metsässä. Taloudellisesti tärkein riistaeläin on hirvi. (www.forest.fi / Monikäyttö ja asenteet). Suomen Metsästäjäliitto on Suomen suurin vapaaehtoiseen jäsenyyteen perustuva metsästäjien etujärjestö. Liiton jäsenistö koostuu yli 2 500 **metsästyseura**sta ja näiden yli 150 000 jäsenestä. Metsästäjäliitto ajaa suomalaisen metsästyksen ja metsästäjien etua ja edistää metsästyseuratoimintaa. Liitto vaalii suomalaista metsästykskulttuuria ja kehittää Suomen metsästyksen ja riistanhoito-oloja.(www.metsastajaliitto.fi).

5.5 Tiedotusvälineet

Tiedotusvälineet ja etenkin paikallinen media on keskeisessä asemassa, kun suunnitteluprosesseista tiedotetaan. Se myös tarjoaa osallisille mahdollisuuden tuoda esiin omia näkemyksiä esimerkiksi sanomalehtien lukijoiden palstoilla. Suunnittelun julkisuus voi tuoda hankkeisiin lisää vuorovaikutus-

¹⁹ Maa- ja kotitalousnaiset on valtakunnallinen neuvontajärjestö ja yksi maan suurimmista naisjärjestöistä 60 000 jäsenen voimin. Maa- ja kotitalousnaiset on yleishyödyllinen yhdistys ja valtakunnallinen neuvontajärjestö, joka tarjoaa monimuotoista järjestötoimintaa sekä asiantuntijapalveluja ruokaan, kotitalouteen, maaseudun maisemanhoitoon sekä maaseudun yritystoimintaan liittyen.

ta, mutta myös mutkistaa niitä. Kunnan oma avoin tiedottaminen ja aktiivinen yhteydenpito ehkäisevät väärinkäsitysten syntymistä ja voivat myös aktivoida ihmisiä vaikuttamaan. (Hyvönen 2012). Joukkotiedotusvälineet ja erityisesti paikalliset sanomalehdet toimivat keskeisessä asemassa hankkeiden tiedottamisen ja julkisen keskustelun välineinä. Ne tarjoavat mahdollisuuden sekä tiedon jakamiseen että eri osapuolten näkemysten esille tuomiseen. Puolueetomina toimijoina tiedotusvälineet ovat hyvä vuorovaikutuksen keino, mutta poliittisesti ja taloudellisesti sitoutuneina ne voivat vaikuttaa mielipiteisiin myös negatiivisesti uutisoinnin tavalla ja suuntaamalla huomion valitsemiinsa asioihin. Puolueeton julkisuus voi tukea kaavahankkeen vuorovaikutusta kun taas negatiivisena se voi kärjittää ristiriitoja tai levittää väärinkäsityksiä. Avoin tiedottamisella ja aktiivisella yhteydenpidolla tiedotusvälineisiin kunta voi itse vaikuttaa hankkeen julkisuuskuvan syntymiseen. (Ympäristöministeriö 2007, 15).

5.6 Vuorovaikutus ja osallisuus maaseudun maankäytön suunnittelussa

Kansalaisten kiinnostus elinympäristöönsä ja sitä koskevaa suunnittelua kohtaan on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana. Kiinnostuksen lisääntyminen näkyy myös lainsäädännön kehittämisessä; sekä vuoden 1990 rakennuslain osauudistuksessa²⁰ että vuoden 2000 maankäyttö- ja rakennuslaissa on pyritty lisäämään kansalaisten tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia. Samanaikaisesti kuntien kaavoituskäytäntöjä ja lainsäädäntöä on pyritty kehittämään entistä joustavimmiksi. Maankäyttö- ja rakennuslaissa otettiin käyttöön kokonaan uusi termi, osallinen. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisessa kaavoitusprosessissa edellytetään **osallistumis- ja arviointisuunnitelman** (OAS) laatimista suunnittelun alkaessa. OAS on julkinen suunnitelma siitä, miten osallistuminen ja vuorovaikutus sekä kaavan vaikutusten arvioinnit järjestetään. (MRL 63§). (Jääskeläinen & Syrjänen 2000, 199). Käytännön tasolla osallistuminen tarkoittaa kunnan järjestämiä osallistumismahdollisuuksia ja niiden hyödyntämistä. Termi osallinen kuvaa kaikkia niitä toimijoita, joilla on oikeus tulla tiedotetuksi ja kuulluksi kaavaa valmisteltaessa. Joskus myös puhutaan osallistamisesta.

²⁰ Vuoden 1990 rakennuslain osauudistuksessa säädettiin kunnille yleinen velvollisuus tiedottaa kaavoituksessa kaikkia asianomaisia ja antaa näin heille mahdollisuus seurata ja osallistua kaavoitukseen. Uutena laissa oli velvoite kuntien vuosittaisesta kaavoituskatsauksesta. (Ympäristöministeriö 2007, 7)

Vuorovaikutus tarkoittaa eri toimijoiden, kuten kaavoittajan, osallisten ja kunnan päätöksentekijöiden välistä yhteistyötä tiedon jakamisen ja vuoropuhelun merkeissä.

Osallisuus voidaan jaotella tieto-osallisuuteen, suunnitteluosallisuuteen, päätösosallisuuteen ja toimintaosallisuuteen. (Syrjänen 2005, 11). Tieto-osallisuuden tarkoituksena on tuottaa tietoa yhteistyössä asukkaiden ja ympäristön käyttäjien kanssa sekä täydentää saatavalla paikallistuntemuksella selvityksiin perustuvaa asiantuntijatietoa. Tähän kuuluu myös, että osallisille tiedotetaan aina kaavoituksen alkamisesta ja heille tarjotaan mahdollisuutta osallistua kaavan valmisteluun riittävän varhaisessa vaiheessa. Kaavoitusprosessin on tarkoitus olla alusta lähtien julkinen siten, että kaikilla osallisilla on mahdollisuus osallistua nimenomaan suunnittelun tavoitteista ja ratkaisuperiaatteista käytävään keskusteluun. Suunnitteluosallisuuden myötä osallisille annetaan mahdollisuus myös aidosti vaikuttaa lopputulokseen. Kun kaavoitusprosessiin liittyvä päätöksenteko on myöskin avointa, on eri osapuolten helpompi hyväksyä lopputulos. Kaavan toteutumisen kannalta toimivalla vuorovaikutuksella saadaan aikaan luottamusta ja sitoutumista. (Ympäristöministeriö 2007, 11-13).

Vuonna 2005 kansalaisjärjestöille suoritettu kysely maankäyttö- ja rakennuslain toimivuudesta vahvisti, että laki on onnistunut parantamaan avoimuutta ja tiedonsaantia. Järjestöt arvioivat kuntien toimintatapojen muuttuneen myönteisesti ja järjestöt olivat myös melko tyytyväisiä kuntien tarjoamista osallistumismahdollisuuksista. Osallistumisen vaikuttavuuden ei katsottu sen sijaan olevan riittävää. (Wallin & Ristisuo 2005). Lain sisällään pitämä velvoite vuorovaikutteisuudesta ja tiedottamisesta on toisaalta myös aiheuttanut kuntiin kasvavaa kaavoitusprosessien resurssien tarvetta. (Ympäristöministeriö 2007, 8-9). Osallistumismahdollisuuksien ja vaikuttavuuden tutkiminen erityisesti maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa voisi tarjota mielenkiintoisia näkökulmia. Miten esimerkiksi osallistumisen vaikuttavuus koetaan maanomistajien näkökulmasta, ja millaiset vaikuttamisen kanavat koetaan tärkeiksi nimenomaan maaseudulla?

Osallistumistilaisuus Vihannin Läntisrannan kylässä. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

6. Maaseutualueiden muuttuva toimintaympäristö

Maaseutualueiden sekä toiminnallisessa, rakenteellisessa että sosiaalisessa toimintaympäristössä on tapahtunut paljon muutoksia viimeisten vuosikymmenien aikana, kuten edellä on todettu. Toimijat ovat kyenneet sopeutumaan varsin suuriinkin mullistuksiin, ja erilaiset kehityspolut ovat luoneet nykyisen maaseuden maiseman sellaisena kuin sen nyt koemme. Toimintaympäristö on kuitenkin alati muuttuva, vaikka muutokset olisivatkin hitaasti eteneviä. Maaseudun toimijoiden ja myös suunnittelijoiden olisi kyettävä myös ennakoimaan sitä, millaisiin toimintaympäristön muutoksiin tulevaisuudessa on varauduttava. Esimerkiksi poliittiset muutostekijät toimintaympäristössä voivat tuoda esiin kysymyksiä peltojen ja metsien tuotantosuunnista tulevaisuudessa (food vai non-food). On nähtävissä jo nyt, että peltoa poistuu ruokatuotannosta energian ja biopolttoaineitten tuotantoon. Bioyhteiskunnan nousu johtaa yhä lisääntyvään bioenergian tarpeeseen. Samalla on uhkana, että maataloustuotannon tukiriippuvuus syvenee. Taloudellisten muutostekijöiden ennakoinnista vaikeuttaa yleinen epävarmuus, energian hinnan ja haja-asutusalueiden kustannusten nousu. Omat vaikutuksensa voi olla myös maa- ja metsätilojen yhtiöittämisellä ja tilakoon kasvulla. Sosiaalisen ympäristön muutostekijät liittyvät puolestaan

esimerkiksi uusiin työn tekemisen muotoihin ja tekemisen tapoihin (etätyö, pätkätyö, osa-aikatyö, liikkuva työ, tietotyö), jolloin maaseutu tulee olemaan mahdollinen työ- ja asuinympäristö yhä useammalle. Teknologiset muutostekijät kuten infrastruktuurin kunto, nopeiden tietoliikenneyhteyksien tarve asettavat omat reunaehdot. Maaseutumaiseman imago- ja julkishyödykearvo kasvaa, virkistyskäyttö muodostuu yhä tärkeämmäksi jolloin paineet metsän monikäytön lisäämiselle kasvavat. (Maa- ja metsätalousministeriö 2009, 35-36).

6.1 Maatalous

Maatalous muodostaa elintarviketalouden perustan Suomessa. Vuonna 2011 Suomessa oli 61 584 maatilaa. Maatilojen koko on kasvanut ja määrä vähentynyt, mutta tilat ovat eurooppalaisittain edelleen pieniä. Maatalous on merkittävä työllistäjä ja yhdessä muun elintarvikeketjun kanssa se työllistää suoraan tai välillisesti yli 300 000 suomalaista. Suomen pinta-alasta on **maatalousmaata** noin kahdeksan prosenttia eli 2,4 miljoonaa hehtaaria, josta vuonna 2010 viljalla oli noin 0,95 miljoonaa hehtaaria. Pääviljalaji Suomessa on ohra. (www.mmm.fi / Maatalous; www.mtk.fi/maatalous). Tuotanto on siirtynyt yhä enenevässä määrin luonnonmukaisen tuotantoon, jonka tavoitteena on tuottaa maataloustuotteita sellaisin valmistusmenetelmin, jotka eivät ole haitallisia ihmisten, eläinten, kasvien tai ympäristön hyvinvoinnille ja terveydelle. Samalla edistetään luonnon monimuotoisuutta sekä luonnonvarojen suojelua. Luonnonmukainen kasvinviljely perustuu vuoroviljelyyn ja eläinperäisten lannoitteiden käyttöön, joten kemiallisten ravinteiden tai torjunta-aineiden käyttö on kiellettyä. Viljelykierron avulla parannetaan maan rakennetta ja viljavuutta sekä nostetaan maan humuspitoisuutta. Luomutuotanto on osa monimuotoista maataloutta. Kaikista maatiloista luomutiloja on 6,3 %. (www.mtk.fi/maatalous/luomutuotanto).

Myös **kotieläintuotanto** on erittäin merkittävää koko Suomen maataloudessa. Maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta kolme neljäsosaa on peräisin kotieläintaloudesta. Suomen kotieläintuotannon suurin tuotantosuunta on maidontuotanto. Vuonna 2011 Suomessa oli 10 240 maidontuottajaa eli noin joka viides maatila tuottaa maitoa. Vuonna 2010 Suomessa oli noin 3 790 naudanlihan tuotantoon erikoistunutta tilaa. Sikatiloja on Suomessa noin 2 000, ja siipikarjatiloja puolestaan noin 700.

Luomutiloilla rehukasvien viljely eläinten ravinnoksi monipuolistaa viljelykiertoa ja eläinten tuottama lannoite puolestaan ravitsee maaperää. Luomutiloilla eläimet saavat elää lajilleen ominaisella tavalla noudattaen luontaista päivärytmiä. Eläimet voivat hoitaa jälkeläisiään luontaisesti, ja ne saavat myös liikkua vapaasti sekä syödä lajille ominaista ravintoa. Kesäisin eläimet pääsevät ulkoilemaan päivittäin – luomunaudat, -lampaat ja -vuohet sään salliessa myös talvisin. Eläinrakennukset on suunniteltu niin, että eläimet voivat syödä, nukkua ja tehdä tarpeensa eri paikoissa. (www.mmm.fi / Kotieläintuotanto; www.mtk.fi/maatalous/luomutuotanto; www.mtk.fi/maatalous).

Ruuantuotannon ohella myös **turkistuotanto** on edelleen merkittävä työllistäjä, vaikka sen merkitys onkin laskenut. Silti sillä on Suomessa edelleen taloudellista merkitystä maaseudun toimeentulon lähteenä erityisesti Pohjanmaalla. (Karhula et al. 2008, 3). Noin kolmannes turkistiloista toimii maatalan yhteydessä. Turkistilojen kannattavuus on ollut hieman maatiloja parempi. (www.mtk.fi / Maaseutuyrittäjyys). Suomessa turkistaloutta tuetaan nykyisin EUrakennetukien muodossa. Tukea voidaan myöntää esimerkiksi hallien tai rehunsäilytystilojen rakentamiseen, peruskorjaukseen tai laajentamiseen. Tukea voidaan myöntää myös rakentamisinvestointeihin silloin, kun tarha joudutaan siirtämään ympäristösuojelullisista syistä pois esimerkiksi pohjavesialueelta. (Karhula et al. 2008, 15-16). Suurten tarhojen rakentamisen osalta on sovellettava ympäristövaikutusten arviointimenettelyä, vaikka Valtioneuvoston asetuksen ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (713/2006) 6 §:n hankeluettelon alakohdassa 1a) ”eläinten pito” ei ole mainittu turkiseläimiä.²¹ Turkistarhauksen aiheuttama ympäristökuormitus muodostuu ravinnepäästöistä maaperään, pinta- ja pohjavesiin ja ilmaan. Ympäristövaikutukset liittyvät näin happamoitumiseen (lannan ammoniakki, rikin ja typen oksidit), rehevöitymiseen (lannan typpi- ja

21 YVA-lakia sovelletaan hankkeen ympäristövaikutusten arviointiin kansainvälisten sopimusten edellyttäessä arviointia tai jos hankkeesta saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia muun muassa maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön. Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (468/1994). YVA-lain soveltamisalan määritelmän mukaisesti ympäristövaikutusten arviointia myös tarvitaan silloin kun hankkeella tai toiminnalla on välittömiä tai välillisiä vaikutuksia kulttuuriperintöön. (YVA-laki 1:2 §) YVA-laki ei tarkkaan määrittele, millaiset selvitykset ovat riittävät vaikutusten arviointiin, vaan tulkinta on tehtävä tapauskohtaisesti. Rajanvetoja asiasta on tehty korkeimmassa hallinto-oikeudessa asti. (ks. esim. KHO:2009:30).

fosforipäästöt) ja kasvihuoneilmiötä voimistavien kaasujen päästöihin (lannan dityppioksiidi- ja metaanipäästöt). Lisäksi turkistarhaukseen liittyy hajuun, jätteisiin, jätevesiin, rehuihin, energian- ja vedenkulutukseen, meluun, luontoon ja maisemaan sekä käytettyihin kemikaaleihin (esim. torjunta-aineet) kytkeytyviä ympäristövaikutuksia. Ympäristökuormitus voi tarhauksen keskittymisestä johtuen olla paikallisesti merkittävää. Kuormitusta lisää avoimissa varjotaloissa tapahtuva eläinten kasvatusta. Tarhoiden perushajun leviämistä on vaihtelevia tutkimustuloksia. Turkistarhauksen ympäristönsuojeluohjeen (Työryhmän ehdotus 31.5.2000 / YM0613:00/24/02/1999) mukainen suositeltava vähimmäisetäisyys suurelta tarhalta asuntoon on yli 400 metriä ja virkistysalueelle yli 1000 metriä. Tarhan ammoniakkipäästöistä ilmaan aiheutuu todennäköisesti vaikutuksia lähialueiden metsien kasvuun ja puuston kuntoon. Näin hankkeella voi olla metsätaloudellisia vaikutuksia. Puustovaikutukset ulottuisivat todennäköisesti noin 100 metrin etäisyydelle tarha-alueelta. Tarha-alue muuttaa merkittävästi maisemaa alueella metsämaisemasta varjotaloalueeksi. Hankkeella on vaikutuksia alueen luonnonvarojen käyttöön kuten marjastukseen, sienestykseen ja metsästyksen. (Länsi-Suomen ympäristökeskus, 2008).

6.2 Metsätalous

Kokonaisuudessaan Suomessa on noin 22,1 miljoonaa hehtaaria **metsämaata**. Tämän myötä metsäalueet ovat pinta-alallisesti suurin maan käyttömuoto. Metsäalueiden käyttöä ja niihin liittyviä tavoitteita linjataan kansallisen metsäohjelman (KMO) 2015 avulla.²² Metsien kestävä käyttöä ohjataan Suomessa lisäksi lainsäädännöllä, metsäsertifioinnilla ja metsätalouden kehittämiskeskus Tapion metsänhoitosuosituksilla, joiden noudattaminen on vapaaehtoista. Lainsäädännön vaatimukset sen sijaan koskevat kaikkia metsänomistajia ja toimijoita. Metsäsertifioinnin kriteerit koskevat puolestaan kaikkia sertifiointiin sitoutuneita metsänomistajia ja toimijoita. (Äijälä et al. 2010, 5). Metsäpolitiikka on kuulunut Suomessa vahvasti kansalliseen päätösvaltaan.

Metsäteollisuudella eli puujalostusteollisuudella tarkoitetaan teollisuutta, joka valmistaa tästä luon-

nonvarasta tuotteita. Metsäteollisuus jaetaan tavallisesti yhtäältä massa- ja paperiteollisuuteen sekä toisaalta puutuoteteollisuuteen. Massa- ja paperiteollisuutta kutsutaan myös kemialliseksi ja puutuoteteollisuutta mekaaniseksi metsäteollisuudeksi. Metsäala on yksi Suomen talouden tärkeistä tukipylväistä. Se on ainoa koko Suomen maaseudulla elinvoimainen, omillaan toimeen tuleva toimiala. (www.forest.fi / Metsäteollisuus). Metsäteollisuuden pyrkimyksenä on, että metsästä saadaan mahdollisimman paljon arvokasta tukkia. Tukiksi kelpaa riittävän suora ja paksu puu ja siksi tukkeja saadaan erityisesti päätehakkuista. Tukeista sahat jalostavat esimerkiksi lankkua ja lautaa. Ohuemmat puut ovat kuitupuuta, jota kertyy erityisesti harvennushakkuissa. Kuitupuut, sekä sahoilla tukkien pinnasta jäävä ja haketettava jätelauta lähtevät sellutehtaille paperin ja kartongin raaka-aineeksi. Sahoilla syntyvä sahanpuru poltetaan energiaksi tai käytetään levyteollisuudessa. Hakkuussa syntyy myös hakkuutähteitä, kuten latvuksia, oksia ja kantoja. Yhä suurempi osa näistä kerätään pois energianlähteiksi voimalaitoksille. (www.forest.fi / Metsätalous). Suomalainen metsäteollisuus on sitä mieltä, että on järkevämpää tehdä puusta ensin paperia ja lautaa ja polttaa puu vasta kierrätyksen viime vaiheena.

Metsäenergian hyödyntämistä voidaan tarkastella taloudellisen, ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kannattavuuden näkökulmasta. Keskeisintä etenkin metsänomistajan näkökulmasta on juuri taloudellinen kestävyys. Metsäenergialla tarkoitetaan yleensä hakkuutähteistä ja kannoista eli energiapuusta saatavaa energiaa. Metsäenergia on siis vain osa puuperäisestä energiasta. Metsästä saadut rangat, kannot ja oksat yleensä haketetaan ennen käyttöä. Metsähakkeen käyttö energiantuotannossa on kasvanut voimakkaasti. Hakkuiden toteutustapaan ja erityisesti hakkuutähteiden ja kantojen korjuuseen liittyy monia kilpailevia näkemyksiä. Hakkuutähteen keräämisellä on sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia metsätalouteen ja luonnon monimuotoisuuteen. Hakkuutähteen kerääminen nopeuttaa metsän uudistamista parhaimmillaan jopa kaksi vuotta ja se myös laskee kustannuksia taimikonhoidossa 20-30 prosenttia. Toisaalta, kun hakkuualalta viedään pois myös oksat ja kannot, viedään samalla pois niiden sisältämät ravinteet. Siksi kaikkea hakkuutähdettä ei kerätä pois hakkuualalta, vaan siitä jätetään suosittujen mukaan jäljelle noin 30 prosenttia. (www.forest.fi). Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta metsäenergian hyödyntäminen on ollut (ainakin tois-

²² Kansallisen metsäohjelman 2015 kantavana ajatuk-
sena on metsiin perustuvien nykyisten ja uusien tuotteiden ja palveluiden sekä koko arvoketjun kehittäminen, metsän eri käyttömuotojen yhteensovittaminen ja metsien ympäristöhyötyjen turvaaminen. (Maa- ja metsätalousministeriö 2011, 5).

taiseksi) hyväksytyä, vaikkakin kantojen korjuu on ollut kritisoinnin kohteena toisaalta hiilikysymyksen vuoksi ja toisaalta siksi että niiden varastointi metsässä tai tienvarsilla on koettu maisemaa rumentavaksi asiaksi. Ekologisen kestävyden näkökulma ei vielä rajoita metsäenergian käyttöä, vaikkakin tässä on huomioitava alueelliset erot ja maaperän ravinnepuutoskysymykset. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu).

Energiapuuharvennus sopii nuoriin metsiin, joissa taimikonhoito on jäänyt puutteelliseksi ja korjattavissa oleva ainespuun määrä on vähäinen. Myös metsän hoidossa kertyvä, kuitupuuksi kelpaamaton runkopuu sopii hyvin energiantuotantoon. (www.tapio.fi / Hyvän metsänhoidon suositukset pähkinänkuoressa). Energiapuun käytön ilmastonmuutosta ehkäisevä vaikutus perustuu siihen, että uusiutuvalla puuenergialla korvataan uusiutumattomien fossiilisten polttoaineiden käyttöä ja vähennetään näin ilmakehään vapautuvan hiilidioksidin määrää. Nopeamman hajoamisen ansiosta pieniläpimittainen energiapuun on lyhyellä aikavälillä hiilitaloudellisesti kantoja kilpailukykyisempi vaihtoehto. **Kantoenergiakin** on silti pitkän aikavälin ilmastovaikutuksiltaan selvästi kivihiltä, maakaasua ja öljyä parempi vaihtoehto. (Äijälä et al. 2010, 7-8). Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion hyvän metsänhoidon suositusten mukaisessa energiapuun korjuussa on turvattava myös arvokkaiden elinympäristöjen ominaispiirteet, mikäli näitä ei voida rajata energiapuun korjuun ulkopuolelle. Arvokkaita elinympäristöjä ovat luonnonsuojelulain 29§:n mukaiset suojellut metsäiset luontotyytit, metsälain 10§:n mukaiset erityisen tärkeät elinympäristöt sekä PEFC-metsäsertifiointistandardin 10. kriteerin C-luokan elinympäristöt. Lisäksi on huomioitava hyvän metsänhoidon suosituksissa kuvatut muut elinympäristöt, jotka eivät täytä metsä- ja luonnonsuojelulain tai metsäsertifioinnin vaatimuksia, mutta joissa on monimuotoisuudelle tärkeitä rakennepiirteitä. (Äijälä et al. 2010, 23).

Energiapuuharvennuksen etuina ovat mm. että se parantaa puuston metsänhoidollista tilaa sekä parantaa myöhempien harvennusten kannattavuutta, joka johtuu järeytymisen myötä lisääntyvästä tukkipuun määrästä. Energiapuun korjuu voi parantaa myös metsän maisema- ja virkistysarvoja vaikuttaen positiivisesti maisemaan ja kulkukelpoisuuteen, mikä on olennaista esimerkiksi taajamien läheisyydessä. Maisemanhoito ja muista käyttömuodoista huolehtiminen kuuluvat Tapion hyvän metsänhoidon suo-

situksiin. Suosituksissa on huomioitu sosiaalinen kestävyys muun muassa siten, että merkityt ulkoilureitit ja muut aktiivisessa käytössä olevat polut säilyvät kulkukelpoisina. Metsäkulttuurinen kestävyys tarkoittaa puolestaan metsiin liittyvien perinteiden ja tietotaitojen vaalimista sekä niitä ilmentävien muistomerkkien säilyttämistä. Tämän vuoksi metsätalouden kehittämiskeskus Tapion suosituksissa otetaan huomioon esimerkiksi kiinteiden muinaisjäännösten turvaaminen erityisesti kannonnostossa. (Äijälä et al. 2010, 6).

Metlan teettämien tutkimusten mukaan hakkuutähteen keräämisellä on huomattavan positiivisia vaikutuksia etenkin metsien virkistyskäytölle, kun metsässä on helpompi liikkua ja maisema avartuu. Monet ihmiset kokevat ”süstin” metsän miellyttävänä. (www.forest.fi / Metsäenergia). Ulkoilijat arvostavat metsiköitä, joissa on suuria puita sekä hyvä näkyvyys. Sen sijaan etenkin kuivaneet hakkuutähteet koetaan häiritsevinä. Metsän siistiytyminen lieventää metsien talouskäytön aiheuttamia negatiivisia mielikuvia, jotka syntyvät etenkin avohakkuitten myötä. Kantojen ja hakkuutähteen poistamisesta on siten hyötyä niin energiamielessä kuin virkistyskäytön ja maisemallisten arvojenkin näkökulmasta, ja tällä voidaan lieventää metsien tehokkaan talouskäytön luomia konflikteja. Oksia ja latvuksia sekä harvennusenergiapuuta voidaan korjata taajamien lähimetsissä ja virkistysalueilla silloin kun se sopii näiden metsien hoitotavoitteisiin. Metsien monikäyttömahdollisuuksien turvaamiseksi merkityt ulkoilureitit ja muut aktiivisessa käytössä olevat polut rajataan kantojen noston ulkopuolelle. Lisäksi on pyrittävä siihen, että ulkoilureiteille ja aktiivisessa käytössä oleville poluille ei varastoida eikä jätetä kulkua haittaavaa energiapuuta. (Äijälä et al. 2010, 14, 25-26).

Energiapuuharvennuksen haittoja ovat mm. se, että se vähentää jonkin verran ravinteiden määrää, jos korjuu toteutetaan kokopuun korjuuna. Väheneminen johtuu siitä, että merkittävä osa puun ravinteista on neulasissa ja lehdissä. Voimakkaasta harvennuksesta voi myös aiheutua hakkuun jälkeen lumituhoriski jäävälle puustolle. (Äijälä et al. 2010, 14). Puunkorjuulla on eritasoisia vaikutuksia myös marjastukseen ja sienestykseen, riippuen siitä onko kyse esimerkiksi energiapuunkorjuusta vai uudistushakkuista. Uudistushakkuiden myötä monet ruokasienet vähenevät ja mustikan kasvu kärsii. Puolukka-sato paranee, mutta heinikko ja vesakko tyrehtyy kasvun. Hakkuutähteitten poisto kuitenkin elvyttää

puolukkasatoa. Kantojen noston aiheuttama maaperän rikkoutuminen voi puolestaan lisätä joidenkin sienien, kuten korvasienen esiintymistä. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu). Hakkuutähteet ja kannot on järkevää käyttää perinteisessä sähkön ja lämmön tuotannossa. Hakkuutähteitten varastoinnille metsässä on asetettu tietyt aikarajat (max. 2 v.), jonka jälkeen se muuttuu jätteeksi ja näin jätelainsäädännön alaiseksi. Hakkuutähteiden korjausketjun suunnittelulla on merkitystä myös kaavoituksen kannalta siinä mielessä, että haketus ja kantojen murskaus aiheuttaa melu- ja pölyhaittaa ympäristöön, jolloin laitokset on sijoitettava kauemmas asutuksesta. Käyttöpaikalla tapahtuvaa käsittelyä (haketusta ja murskaamista) voidaan soveltaa lähinnä suurten teollisuus- ja kaukolämpölaitosten menetelmänä. (Ympäristötalouden iltapäiväseminarit 23. ja 30.3.2011, Oulu).

Jos metsätalouden positiivista vaikutusta ilmastonmuutokseen halutaan edelleen kasvattaa, on huolehdittava yhtäältä siitä, että mahdollisimman suuri osa puusta menee tavarantuotantoon, ja toisaalta siitä, että näiden tavaroiden kierrätys järjestetään kunnolla. Ennen muuta tulee huolehtia siitä, että ne päätyvät elinkaarensa päätteeksi energiantuotantoon. Esimerkiksi paperintuotantoon kelpaava puu kannattaa ilmastonmuutoksen torjunnan kannalta ohjata mieluummin paperin kuin energian tuotantoon, jos paperituotteiden kierrätys on järjestetty kunnolla. Tämä johtuu siitä, että kierrätysprosessissa uuden paperin tekoon kelpaamaton puukuuti kuitenkin elinkaarensa päätteeksi menee automaattisesti energiantuotantoon. Näin kertaalleen kaadettu puu palvelee useita kertoja materiaalina ennen energiantuotantoa sen sijaan että se poltettaisiin suoraan. (www.forest.fi / Metsäenergia). Yhdyskuntarakenteella on merkitystä myös hiilinielujen ylläpitämisen kannalta. Suomessa on vuodesta 1990 alkaen otettu metsämaita muuhun käyttöön 226 000 hehtaaria. Kaksi kolmasosaa tästä on muuttunut rakennetuksi maaksi tai liikenneväyläksi. Samana aikana on metsitetty yhteensä 149 000 hehtaaria pääasiassa entisiä maatalousmaita. Kehittyneissä maissa maatalouden tehostuminen ja kutistuminen voi siten lisätäkin metsäalaa, mutta asukasluvun kasvu aiheuttaa kuitenkin painetta ottaa lisää metsämaita yhdyskuntien rakennuskäyttöön. Tiivissä ja eheässä yhdyskuntarakenteessa rakennettu maa saadaan tehokkaimmin hyödynnettyä ja tarve muuttaa metsämaita rakennusmaiksi pienenee. (www.ilmasto-opas.fi).

Jännitteet viranomaisten tai asiantuntijoiden sekä metsänomistajien välillä voivat kärjistyä roolien stereotypiasointiin. (Kasanen 2011, 205-207). Viranomaisten ja asiantuntijoiden haaste onkin olla puun ja kuoren välissä lain tulkitusajoina. On oltava samaan aikaan yhteydessä niin metsäomistajiin, metsäteollisuuteen sekä lainsäädäntöön, jonka toimeenpanoa metsäkeskus valvoo. Periaatteellinen maankäytön ja juridisen aluevarauksen välinen ristiriita voi olla vuosikausia olemassa, mutta tilanne kärjistyy vasta kun esimerkiksi metsäomaisuutta halutaan hyödyntää taloudellisesti.²³ Yksityismetsänomistajuutta tutkineen Mervi Kasanen väitöstutkimuksessa tekemien metsänomistajahaastattelujen mukaan metsänomistajat ovat havainneensa työssään, että äkillisiä lähiympäristöön tulevia muutoksia vierastetaan. Siksi hakkuualueen lähistöllä asuvien kanssa olisikin hyvä neuvotella ennen hakkuuta. Päätehakkuita voidaan myös muotoilla huomioiden maisemalliset seikat.²⁴ (Kasanen 2011, 103-104).

23 Metsätalousalueisiin kohdistuvat hakkuutoimenpiteet voivat aikaansaada vastustusta silloin, kun alueen käyttötarkoitukseksi on yleisesti vakiintunut virkistyskäyttö, ja hakkuuta ei ole toteutettu pitkään aikaan. Esimerkiksi *tapaustutkimus* 3:n alueella loppuvuonna 2011 aloitetut hakkuut herättivät varsin voimakkaita reaktioita paikallisissa asukkaissa. Vapaamuotoisissa keskusteluissa asukkaitten kanssa ilmeni, että kyseinen metsäalue oli vuosien saatossa vakiintunut kyläläisten lähivirkistysalueeksi, jota oli totuttu hyödyntämään niin marjastukseen kuin ulkona liikkumiseenkin. Kyläalueen oikeusvaikutuksettomassa osayleiskaavassa (1985) hakkuualue oli merkitty M-alueeksi ja asuinpienalojen alueeksi, mutta rakentaminen ei ollut toteutunut. Vastaavanlaisia voimakkaita reaktioita herättivät myös Oulun Sanginjoen metsätalousvyöhykkeellä toteutetut hakkuut, jotka saivat kaupunkilaiset taistelemaan suojelustatuksen puolesta (Kaleva 1.3.2012). Molemmissa esimerkeissä käyttäjien kokemus alueen luonteesta eroaa merkittävästi tosiasiallisesta alueiden käyttötarkoituksesta ja aluevarauksesta.

24 Näitä metsänomistajien arvostamia maisemallisia, monikäyttöön ja virkistykseen liittyviä seikkoja onkin huomioitu Tapion Hyvän metsänhoidon suosituksissa. Suositusten päivitystyön lähtökohtana on ollut tarve huomioida suosituksissa entistä enemmän muun muassa maisema- ja virkistystarpeet. Lisäksi bioenergian käyttötavoitteiden nostaminen ja metsätalouden vesiensuojelun uudet tutkimustulokset ovat edellyttäneet suositusten päivittämistä. (www.tapio.fi / Tapion Hyvän metsänhoidon suosituksia päivitetään).

6.3 Biotalous ja uusiutuva energia

EU:n pitkän aikavälin ilmasto- ja energiastrategian yhtenä tavoitteena on edistää energiakasvien tuotantoa sekä maatalouden sivuvirtojen ja lannasta saatavan bioenergian käyttöä mm. biokaasun muodossa. EU:n tavoitteiden mukaan Suomen on nostettava uusiutuvan energian osuus kulutuksesta 28,5 prosentista 38 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. (www.europa.eu / Ilmastonmuutoksen torjunta). Maatalouden bioenergiaresurssit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään eli peltobiomassojen suoraan polttoon, lannan sekä kasvimassojen biokaasutukseen sekä liikennebiopolttonesteiden valmistukseen. Metsätaloudesta peräisin olevan biomassan merkitys Suomen energiantuotannossa on kuitenkin huomattavasti suurempi kuin maatalouden biomassojen. (www.mmm.fi / Bioenergia). Metsästä saatavilla sivutuotteilla on kuitenkin oltava aidosti kilpailukykyä, sillä hinta, laatu ja saatavuus ovat keskeisimmät kriteerit polttoainevalinnoille. Energian saatavuuden turvaaminen, edullinen hinta ja kasvihuonekaasujen alentaminen ovat Suomen energiapolitiikan keskeisiä tavoitteita. Tavoitteet pyritään saavuttamaan mm. verojen, tukien ja päästökaupan avulla. (Laurila & Lauhanen 2011, 15). Kansallisen metsäohjelman 2015 mukaan metsäalan tavoitteena on edelläkävijyys biotalousyhteiskuntaan siirryttäessä, sillä tulevaisuudessa **biotalous** tarjoaa metsäsektorille suurimmat menestymisen mahdollisuudet. (Maa- ja metsätalousministeriö 2011, 10). Puhtaaseen veteen, ruokaan ja luonnonvaroihin sekä uusiutuvaan ja ilmastoystävälliseen energiaan liittyvät maailmanlaajuiset kysymykset nostavat maaseudun tarjoamat voimavarat merkittäväksi kilpailutekijäksi ja mahdollisuudeksi Suomessa. Uusiutuvan energian edistämisen kautta sekä muiden luonnonvarojen kuten mineraalien hyödyntäminen tuovat mahdollisuuksia uusien työpaikkojen syntymiselle maaseudulle. Suomen biokapasiteetti on maapallon mittakaavassa kahdeksanneksi suurin ja Euroopan suurin. Tämä kapasiteetti on lähes kokonaisuudessaan maaseudulla. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 8-9). Bioenergiatuotanto on toisin sanoen tulevaisuuden maaseutua.

Vihreällä kasvulla haetaan talouden kehittymistä siten, että ehkäistään ympäristön kuormitusta, luonnon monimuotoisuuden vähenemistä ja kestäväntöntä luonnonvarojen käyttöä. Uusiutuville energialähteille on yhteistä, että niitä kestäväällä tavalla hyödynnettäessä niiden varasto ei vähene pitkällä

aikavälillä. Suomessa käytettäviä uusiutuvia energialähteitä ovat vesi- ja tuulivoima, aurinkoenergia, maalämpö, biokaasu, kierrätys- ja jätepolttoainesten biohajoava osuus, puuperäiset polttoaineet sekä muut kasvi- ja eläinperäiset polttoaineet. Turve kuuluu näin tarkasteltuna mainituista energialähteistä jälkimmäisiin.²⁵ Uusiutuvan energian tavoitteen saavuttamisessa puun energiakäytön lisääminen on keskeistä, mutta myös turpeella, biokaasulla ja pelto-biomassoilla on tärkeä merkitys.

Raakapuu on tärkein energiajake, sillä teollisuuden käyttämästä raakapuusta päätyy energiantuotantoon 40%. Suomi on tuottanut noin viidenneksen uusiutuvasta energiastaan tuontiraaka-aineella, johon vaikuttaa mm. tuontirajoitukset Venäjältä. Uusiutuvan energian käyttötavoitteiden on pelätty nostavan Suomessa puun hintaa ja ohjaavan kuitupuuta energiapuuksi. Kriittistä puun energiakäytön lisäyksen kannalta on metsähakkeen saatavuus. Tähän vaikuttaa suuresti puun hintasuhteiden muutokset. Metsäenergia tulee houkuttelevaksi vaihtoehdoksi silloin, kun kivihiiilen maailmanmarkkinahinta nousee tarpeeksi korkeaksi. Tällä hetkellä metsäenergian osuus puunkorjuun koko työpanoksesta on noin 25%. Selluteollisuus ja bioenergiantuotanto asettuvat usein vastakkain, kuten edellä on todettu. Raja energia- ja ainespuun käytön välillä määräytyy suhdanteiden mukaan. Kansantaloudellisesti edullisinta olisi, että puuteollisuus hakkaisi maksimimäärän puuta, jolloin myös **sivutuotevirrat** antaisivat halpaa ainesta uusiutuvan energiantuotannon tarpeisiin. Periaatteessa selluteollisuus vastustaa puun polttamista energiaksi kaikessa muodossaan, vaikka käytännössä esimerkiksi ohut ensiharvennuspuu on huonoa materiaalia selluteollisuudelle. Mikäli energiapolitiittiset linjaukset suosivat metsä- ja puunjalostusteollisuuden tukemista, sivuainevirrat muodostuvat myös maksimaalisiksi. Ensiharvennuksia kannattaisi tällöin tukea. Metsä- ja puunjalostusteollisuuden tukeminen tarkoittaisi enemmän päätehakkuita ja myöhäisempiä harvennuksia, millä olisi omat vaikutuksensa metsien virkistyskäytölle ja maisemalle. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu). Kielteisinä koetut energiapuun korjuun tai päätehakkuiden ai-

25 Suomessa turve on määritelty hitaasti uusiutuvaksi biomassapolttoaineeksi, sillä sen uusiutumisaika on 2000- 3000 vuotta. Energiantuotannossa käytetään sekä jyrsin- että palaturvetta. Turpeen rinnalla käytetään kasvavissa määrin myös puupolttoaineita riippuen niiden saatavuudesta. Vuoden 2005 alusta alkanut päästökauppa heikentää turpeen kilpailukykyä muihin polttoaineisiin nähden johtuen turpeen korkeista hiilidioksidipäästöistä.

Ruokohelpiviljelmä. Ruokohelven viljely on käytännössä sopimusviljelyä energiakäyttöön. (Kuva Helka-Liisa Hentilä).

heuttamat ympäristömuutokset ovat paljolti vältettävissä hyvällä suunnittelulla ja toteutuksella (esim. pienipiirteinen harvennus, jatkuva kasvatus). Jatkuvan kasvatuksen kaltaisia poiminta-, pienaukko- ja väljennyshakkuita suositellaan nykyisin erityiskoh-teisiin monimuotoisuuden, maiseman tai metsien monikäytön vuoksi. Menetelmä ei sinänsä ole nykyisen metsälain vastainen. (www.tapio.fi / Hyvän metsänhoidon suositukset pähkinänkuoressa). MTK:n mukaan energiapuun käytön lisääminen ei vaaranna metsäteollisuuden puunsaantia, sillä kyse on eri puutavaralajeista. (www.mtk.fi / Bioenergiayrittäjät).

Puu, hakkuujäte, teollisuuden jätepuu, teollisuuden puupohjaiset jäteliemet, sokeri- tai tärkkelyspitoiset viljakasvit, levät, vesikasvit, eläinten lanta, oljet, ruoho ja kotitalousjätteet ovat kaikki **biomassaa**, johon on sitoutunut runsaasti auringon energiaa. Kasvaessaan biomassa sitoo itseensä ilmakehän hiilidioksidia sen määrän, jonka palaessaan luovuttaa taas luontoon. Niistä voidaan tehdä energiaa joko sellaisenaan tai niitä voidaan jatkojalostaa esimerkiksi briketeiksi tai pelleteiksi. (Parkkonen 2012; www.forest.fi / Metsäenergia). Bioenergiatuotannon toteuttamista helpottaa **hajautetun ja pienimuotoisen tuottamisen** mahdollisuus. Esimerkiksi eläintilojen lantaa

voidaan hyödyntää bioenergiälähteenä. Bioenergiakasvien viljely pitää yllä peltojen kulttuurimaisemia ja viljelykelpoisuutta, jotka molemmat ovat tärkeitä asutuksen säilymisen ja maaseudun elinvoimaisuuden kannalta. Myös turvetuotannosta poistuvia alueita voitaisiin hyödyntää ja maisemoida energiakasvien viljelyllä. (Ympäristöministeriö 2006, 34-36). Energiabiomassan käytössä on kannattavuusmielessä huomioitava, että se on hyödynnettävä paikallisesti. Kuljetusmatkat eivät saa muodostua pitkiksi, vaan hyöty on otettava tuotantopaikan lähellä. Esimerkiksi biodieselin tuotanto on järkevintä prosessiteollisuuden yhteydessä (lämpöä sivutuotteena n. 50%). (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu). Pellettiliiketoiminta on ollut pääosin tappiollista viime vuosina johtuen suurista logistiikkakustannuksista sekä öljyn, maalämmön ja sähkön suhteellisesta edullisuudesta.

Biomassan kestävä tuotanto on nousemassa keskeiseksi kysymykseksi taloudellisen kannattavuuden ohella. Lisääntyvä energiabiomassan tuotanto ja käyttö avaa markkinoita suomalaiselle teknologialle ja osaamiselle, vaikka merkittävin tuotantopotentiaali sijaitseekin trooppisilla alueilla. Näihin kuitenkin liittyy sekä taloudellisia, sosiaalisia että ympäristövai-

kutuksia, jonka vuoksi bioenergiasertifiointi (kuten metsäsertifiointi) olisi oleellinen kysymys. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu). **Lyhytkiertoviljelyä** (vrt. plantaasiviljely tropiikissa) on tutkittu jonkin verran suomessa esimerkiksi pajulla tai poppelilla, mutta tätä ei vielä ole hyödynnetty laajemmin, koska saatu raaka-aine on hankalaa hyödyntää energiaksi. Tämän tyyppisellä biomassan tuotannolla on myös huomattavat maisemalliset vaikutukset. Toisaalta esimerkiksi ruokohelven etuina voidaan pitää, että se on voimaloille ekologinen polttoaine, se tuo viljelijälle lisätuloja ja pitää pellot viljeltyinä, ja antaa riistalle suojaa lähes ympäri vuoden. Ruokohelvi on osoittautunut satoisimmaksi energiakäyttöön kasvatetuista heinäkasveista. Hehtaarin alalta energiaa saadaan 20-30 MWh, joka vastaa reilusti yhden omakotitalon vuotuista lämmöntarvetta. Koska ruokohelvi on tilavuuteensa nähden kevyttä (varsinkin valmis silppu), jäävät taloudelliset kuljetusmatkat lyhyiksi (paaleinaakin yleensä max. 100 km). Puhdas ruokohelpisilppu aiheuttaa keveytensä takia myös ongelmia polttoprosessissa, joten se pitää joka tapauksessa sekoittaa muihin polttoaineisiin. Murskaus tehdään monesti suurilla murskaimilla, joille syötetään sekaisin ruokohelpipaaleja ja puuta (risutukkeja, kantoja tms). Päästökaupasta tulevan korvauksen jakautumisella ruokohelven tuotantoketjun eri osapuolten välillä on suuri merkitys lopulliseen tuottajahintaan. Hiilidioksidipäästöjen osalta ruokohelvi on neutraalia eli sen polttaminen ei käytännössä lisää ilmakehään pääsevän hiilidioksidin määrää. Seuraavana kasvukautena uuteen kasvustoon sitoutuu sama määrä hiiltä kuin edellisen kasvuston poltossa vapautuu. Ruokohelvi on siis erittäin ympäristöystävällinen polttoaine. VAPON mukaan uusimpien tutkimusten perusteella ruokohelvi on jopa lisäännyt maan hiilivarjoja eli se on hiilinielu.²⁶ (www.vapo.fi / Ruokohelvestä nopeasti uusiutuvaa energiaa).

26 Maa- ja metsätalouseläinten osoittaminen hiilen varastointiin ilmastopolitiittisista syistä on eräs energian tuotannon kanssa kilpaileva tekijä. Eriäviä näkemyksiä on ollut mm. siitä, pitäisikö kantopuu rinnastaa kivihien veroiseksi päästönäkökulmasta. Kioton sopimuksen mukaiset maankäyttöön liittyvät hiilinielut ja hiilen lähteet määritetään metsämaan kokonaispintaalamuutosten avulla. Suomessa metsämaata otetaan esimerkiksi rakennusmaaksi ja metsästä raivataan myös peltoa samaan aikaan kun peltoja metsitetään. Siten maankäytön muutokset voivat olla Suomessa metsityksistä huolimatta jopa hiilen lähde. Kioton ilmastopoliittisessä ei huomioida olemassa olevalla metsämaalla muodostuvaa puuvarannon muutosta. Mikäli oletetaan Suomen metsien puuvarannon kasvavan tulevaisuudessa n. 10-25 milj. m³ vuodessa, muodostaa tämä puuvarannon kasvu jopa 20 – 40 kertaa arvioitua pellon metsitystä suuremman hiilinielun. Onkin merkityksellistä, miten hiilen sitoutumista metsiin arvioidaan. (Tilli & Toivonen 2000).

Vanhan käytöstä poistuneen maatilarakennuksen katolle on asennettu aurinkopaneeleita. Esimerkki Saksasta. (Kuva Emilia Rönkkö).

Biokaasun tuotannossa voidaan käyttää sekä pelto-biomassoja että eläinten lantaa. Näitä voidaan käyttää sekä sähkön ja lämmön että liikenteen biopolttaineiden tuotantoon. Maatiloilla biokaasua voidaan esimerkiksi hyödyntää maatilan lämmitystarpeisiin, ja ylijäämä voidaan muuttaa sähköksi. Kaasun raaka-aineena voidaan hyödyntää myös esimerkiksi elintarvikkeeksi kelpaamatonta ruista, joka kaasuuntuu lietelannan joukossa. Peltoenergian tuotantoedellytykset riippuvat markkinatilanteesta erityisesti niiden tuotteiden kohdalla, jotka kilpailevat elintarviketuotannon kanssa. Markkinatilanteesta riippumatta on järkevää hyödyntää energiantuotannossa esimerkiksi suurelta osin muuten hyödyntämättä jäävä olki ja elintarviketuotannon ulkopuolella oleva peltomaa. (www.mtk.fi / Bioenergiayrittäjät). Joidenkin näkemysten mukaan Suomen pelloista voitaisiin jopa viidennes ottaa biokaasun tuotantoon rehun- ja ruuantuotannon kärsimättä, jolloin energiaa saataisiin yhden ydinvoimalan tuotannon verran. (Kaleva 3.6.2012). Biokaasulaitokset ovat toistaiseksi olleet vielä kannattavuudeltaan haastavia Suomessa, koska sivutuotemäärät eivät ole tarpeeksi suuria. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu). Suurten määrien tuottaminen puolestaan tarkoittaisi vieläkin suurempia tilakokoja. Kotieläintuotannon yksikkökoon kasvaessa tilakohtainen biokaasutuotanto tulee kuitenkin yhä useammin kannattavaksi

ja mahdollistaa lannan käsittelyn ympäristöystävällisesti. Tulevaisuudessa biokaasua voitaisiin hyödyntää pitkien välimatkojen Suomessa liikenteen polttoaineena. (www.mtk.fi / Bioenergiayrittäjät).

Maataloustuotannon osalta ruoan tuotanto ja nestemäisten moottoripolttoaineiden tuotanto on tuonut esille kysymyksen näiden yhteensovittamisesta. Peltoalueiden varaaminen **bioetanolin** tai **biodieselin** tuotantoon on ollut nopeassa kasvussa globaalisti, mutta tähän on odotettavissa taittumista raaka-ainepulan vuoksi. Myös ruokakriisit ja ruoan hinnan nousu asettavat nestemäisten moottoripolttoaineiden tuotannolle haasteita. Suomessa esimerkiksi viljan, ruokohelven tai sokerijuurikkaan käyttö biopolttoaineena on mahdollista vain maatalouspoliittisten linjausten ja runsaiden tukien myötä. Suora tuotantotuki voidaan kuitenkin nähdä melko tehottomana välineenä, parempi vaihtoehto olisi tukea valmista tuotettua energiaa. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu). Tällä hetkellä pieniläpimitäisen puun korjuu energiaksi ei ole kannattavaa ilman tukia. Bioenergia-alan näkökulmasta uusiutuvan energian käyttö on kannattavuuden osalta ongelmallista juuri siitä syystä, että tukijärjestelmät muuttuvat usein. Tämä osaltaan lisää toimijoiden epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Energiatuessa on Suomessa ongelmana myös se, että uusiutuvan energian tuki on pääsääntöisesti ohjattu suurtuottajille eikä pienreaktoreille kuten esimerkiksi Saksassa. Näin esimerkiksi maatilakokoluokan energiatuotanto jää tukien ulkopuolelle. Tiloilta rakennettavien reaktoreitten kooksi riittää 15-30kWA, mutta tukiin ovat oikeutettuja vasta vähintään 100kWA:n reaktorit. Sama kokorajitusongelma koskee myös puukaasutuslaitteita, joita on saatavissa maatilakäyttöön. Puupolttoainevoimaa ei myöskään hyväksytä syöttötariffijärjestelmään, jos se on saanut valtioneutua tai se sisältää käytettyjä osia. Ulkopuolelle rajataan myös laitokset, joissa ei tuoteta samalla lämpöä hyötykäyttöön tai jos laitoksen kokonaishyötysuhde on alle 50 %. (Laki uusiutuvilla... 2010; Laurila & Lauhanen 2011, 16).

Omakotitaloissa, mautiloilla ja vapaa-ajan asunnoilla **poljetaan puuta** noin 5,2 miljoonaa kuutiometriä ja jätepuuta noin miljoona kuutiometriä vuosittain. Se kattaa pientalojen lämmitysenergiasta noin 40 prosenttia. Yhdessä omakotitalossa puuta palaa keskimäärin alle kaksi kuutiometriä ja mautilalla 10–20 kuutiometriä vuodessa. (www.forest.fi). Sähkölämmitteisen pientalon vuotuinen sähköenergiankulutus on keskimäärin noin 18 000 kWh/v ja kustan-

nus 2 300 €. Vastaavasti mautilan sähkönkulutus on noin 35 000 kWh/v ja kustannus 4 400 €. (Laurila & Lauhanen 2011, 9). Rakennusten lämmityksen kannalta järkevintä yhdyskuntarakenteen huomioiden olisi käyttää taajamissa kaukolämpöä silloin kun siihen liittyminen on mahdollista, taajamien liepeillä (tietyin ehdoin) pellettilämmitystä, ja yksittäisillä haja-asutustapauksissa yläpohjan lisälämmöneristämistä, suoraa sähköä sekä tulisijan lämmittämistä puilla. Suomessakin yleistyneet maalämpöpumput sen sijaan voivat olla ongelmallisia, koska esimerkiksi tiivillä taaja-alueilla runsas maalämmön käyttö on aiheuttanut maaperän jäähtymistä (esim. Ruotsissa) jolloin hyötyteho häviää ja pumput muuttuvat sähkölämmittimiksi. (Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 30.3.2011, Oulu).

Yhdistetyn sähkön ja lämmön tuotannon (CHP, Combined heat and power) osuus on Suomessa maailman laajinta henkilöä kohti laskettuna. CHP -teknologialla tuotettu kaukolämpö on yleistä kaupungeissa, sillä se on tehokas tapa tuottaa energiaa erityisesti suuressa mittakaavassa. Sen sijaan pienimuotoista CHP -tuotantoa ei ole maassamme juuri lainkaan. Tuotantotavan kasvu edellyttäisikin haja-asutusalueiden ja maaseudun osuuden kasvua. Tällöin puhutaan mikro- ja pien- CHP:stä sekä hajautetusta energiantuotannosta, joka perustuu tällä hetkellä joko polttoon tai kaasutukseen. (Laurila & Lauhanen 2011, 9). Lämpölaitokselle tarvitaan aina rakennuslupa. Lupamenettelyt voivat vaihdella kunnittain. Ympäristölupaa ei tarvita alle 1 MW laitoksiin, eikä esimerkiksi silloin kun laitoksessa kaasutetaan puhdasta puuta eikä sivutuotteena synny hiukkaspäästöjä. (Laurila & Lauhanen 2011, 16, 22).

Rannikolla sijaitsevan maaseudun yksi mahdollisuus on **tuulivoimaenergian** tuottaminen. Tuulivoimalla tarkoitetaan EU:n energiatilastoasetuksen mukaan tuulen kineettistä energiaa, jota hyödynnetään sähköntuotantoon tuuliturbiineissa. Tuulivoiman osalta markkinoilla on havaittavissa toisaalta suurenevat tehotuotantoyksiköt, tuulipuistot, toisaalta taas kuluttajamarkkinoille suunnatut pienturbiinit. Suomen ilmasto- ja energiastategiassa tuulivoimalle on asetettu kunnianhimoinen 2000 megawatin tavoite vuoteen 2020 mennessä. Tuulivoimatuotannon lisääminen nykyisestä noin 140 megawatista 2000 megawattiin kymmenessä vuodessa asettaa kovan haasteen myös kaavoitukselle. Tuulipuistojen rakentaminen on perusteltua silloin kun tuulisen paikan potentiaali saadaan tehokkaasti hyödynnettyä. Toisaalta tuuli-

puistot saattavat herättää vastustusta muun muassa melun ja suuren alueen käyttötarkoituksen muutoksen vuoksi, sillä ne voivat esimerkiksi sijoittua virkistyskäytössä olevalle alueelle. Ihmisten asumisympäristö taajamaineen, kyliin ja haja-asutuksineen rajaa ja ohjaa tuulivoimatuotannon sijoittumista. Tuulivoimaloiden aiheuttamat ääni- ja välke-, ja varjostusvaikutukset sekä joissakin tapauksissa koetut esteettiset ja muut haittavaikutukset lähiympäristössä estävät tuulivoimaloiden rakentamisen asutuksen yhteyteen. Erilaisissa selvityksissä onkin käytetty puskureita tai ns. suojavyöhykkeitä asutukselle. Taajamien ja kylien ympärillä on katsottu riittäväksi noin yhden kilometrin puskuri ja yksittäisten haja-asutusalueen asuin-kiinteistöillä noin puolen kilometrin puskuri. (Parkkonen 2012). Tuulivoimarakentamista koskevassa asemakaavassa on kiinnitettävä huomiota erityisesti meluun, turvallisuuteen, maisemaan ja kaupunkikuvaan sekä virkistyskäyttöön liittyviin kysymyksiin. Meluhaitat ovat yksi huomioon otettava näkökohta. 3 megawatin tuulivoimala voi aiheuttaa jopa 1,5 km suuruisen suojavyöhyketarpeen asutukseen nähden. (Kaleva 4.4.2011). Tämä luo myös aivan omanlaisensa vaatimukset yleiskaavojen ympäristövaikutusten arvioinnille ja tehtäville selvityksille. Melutason arvioiminen on hyvin vaikeaa, koska voimat sijaitsevat erilaisissa maastoissa ja tuuliolosuhteissa. Melun kokeminen häiritsevä on myös subjektiivista. Alueen soveltuvuus tuulivoimaloiden sijoituspaikaksi tulee lähtökohtaisesti ratkaista kaavalla, joka voi alueen luonteesta ja hankkeen koosta riippuen olla maakunta-, yleis- tai asemakaava. Tällöin voidaan turvata osallisten vaikutusmahdollisuudet ja varmistaa riittävä vaikutusten selvittäminen ja arviointi. Maankäyttö- ja rakennuslain perusteella ratkaistaan, edellyttääkö tuulivoimaloiden rakentaminen alueen kaavoittamista tähän tarkoitukseen vai onko voimat mahdollista rakentaa yksinomaan luparatkaisuihin perustuen. (<http://www.tuulivoimatieto.fi/kaavoitus>).

Laissa uusiutuvilla energialähteillä tuotetun sähkön **tuotantotuesta** säädetään valtion varoista tuulivoimalla, biokaasulla ja puupolttoaineella tuotetusta sähköstä maksettavasta tuotantotuesta. (Laki uusiutuvilla energialähteillä tuotetun sähkön tuotantotuesta 1396/2010). Lain tarkoituksena on edistää sähkön tuottamista uusiutuvilla energialähteillä ja näiden energialähteiden kilpailukykyä sekä monipuolistaa sähkön tuotantoa ja parantaa omavaraisuutta sähkön tuotannossa. Tietyin ehdoin syöttötariffijärjestelmässä sähkön tuottajalle, jonka tuulivoimala,

biokaasuvoimala, metsähakevoimala tai puupolttoainevoimala on hyväksytty järjestelmään, maksetaan määräajan sähkön markkinahinnan tai päästöoikeuden hinnan perusteella muuttuvaa tukea tukeen oikeuttavasta tuotannosta (6§). Sähkön tuottaja voi saada syöttötariffin enintään kahdentoista vuoden ajan siitä, kun oikeus syöttötariffiin alkaa. (16§). Tämän mukaan valtio maksaa uusille tuulivoimaloille energiatukea korkeintaan 12 vuotta, jos ne eivät saa sähköpörssistä sovittua hintaa. Tuulivoiman osalta tuulivoimarakentamisen investointipäätöksen pohjaksi tehtäviä kannattavuuslaskelmia rasittaa pienempi epävarmuus kun tuulivoimalla tuotetulle sähkölle saadaan syöttötariffin myötä takuuhinta. Tuulivoimarakentamiseen liittyvä hallinnollinen riski, lupineen ja muine menettelyvaatimuksineen on sen sijaan edelleen olemassa.

6.4 Maaseutumatkailu ja luontaiselinkeinot

Maaseudun kulttuuriympäristö luo hyvät mahdollisuudet esimerkiksi paikalliseen ja alueelliseen erikoistumiseen matkailun ja muun yritystoiminnan näkökulmasta. Maaseutu tarjoaa ihmisille laadukkaan elinympäristön, jossa on aikaa, tilaa ja mahdollisuus elämänrytmin hidastamiseen. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, 10). Nämä tekijät ovat myös perustana maaseudun liiketoiminnalle, kuten esimerkiksi **matkailupalvelujen** tuottamiselle. Ihmisten halu kokea luontoon liittyviä elämyksiä ja luonnon käyttö osana sosiaali- ja terveyspalveluita luo pohjaa matkailupalveluiden kehittämiseksi ja yrittäjyydelle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 9). Maaseudulle kohdistuva matkailu kattaa jo nyt merkittävän osan kotimaan matkailusta. Maaseutumme ja pohjoisten matkailukeskusten mahdollisuus houkuttaa ulkomaisia turisteja kasvaa, sillä ilmastonmuutos ja lämpeneminen heikentävät perinteisten Keski-Euroopan alppikohteiden vetovoimaa. Ilmaston lämpeneminen pidentää myös Suomen kesäaikaa, kun samanaikaisesti Välimeren alueen kesälämpötilat nousevat mahdollisesti sietämättömäksi. Tämä voi tuoda Suomeen viileämpää ympäristöä kaipaavia lomailijoita. Eri vuodenaikojen matkailupalveluja tulisikin kehittää paikallisesti niin, että matkailuelinkeino toimii ympärivuotisena. (Ympäristöministeriö 2006, 33-35). Luonnonympäristöjen monimuotoisuus ja rikkaus ovat myös matkailun kannalta maaseudun vetovoimaisuuden ydin. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, 65).

Matkailu nähdään usein merkittävänä elinkeinona maaseudun kehittämistä koskien, sillä palveluelinkeinona matkailu tuottaa uusia työllistämismahdollisuuksia. Matkailulla on lisäksi monille eri aloille ulottuvat laajat tulovaikutukset. Matkailuyrittäjät toimivat usein valtion mailla ja vesillä ja näin käyttävät Metsähallituksen rakenteita tai alueita. Kun yrittäjä käyttää liiketoiminnassaan hyväksi valtion maita tai rakenteita tai toiminta ylittää muuten jokamiehenoikeudet, yrittäjän tulee tehdä käyttöoikeussopimus Metsähallituksen kanssa. (www.metsa.fi / Matkailuyrityksille). Perinteinen maaseudun matkailupalvelu on mökkien vuokraaminen. Maaseudun matkailuyritykset tarjoavat myös ateriapalveluita ja maatilalomia. Muita maaseutumatkailun muotoja ovat myös esimerkiksi luomumatkailu ja puutarhamatkailu.

Luonto- ja ekoturismin keskeisiä tavoitteita on, että matkailussa pyritään säilyttämään paikallisia ympäristö- ja kulttuuriarvoja. Luonnon monimuotoisuus ja matkailukohteen omaperäisyys nähdään luontomatkailevan voimatekijöinä, jolloin on myös luontevaa että luontomatkaileminen edistää aktiivisesti luonnonsuojelua ja vaalii kulttuuriarvoja. Se myös suosii paikallista taloutta mahdollisimman paljon. (www.metsa.fi / Luontomatkaileminen). Metsähallitus otti vuonna käyttöön 2004 Kestävän luontomatkailevan periaatteet, joita pyritään edistämään kaikessa omassa toiminnassa sekä yhteistoiminnassa matkailuyrittäjien kanssa. On arvioitu, että Metsähallituksen ylläpitämät kansallispuistot tuovat maan eri osien aluetalouteen jopa 100 miljoonan euron vuotuisen rahavirran. Suurimman hyödyn tuovat pohjoisen Suomen luontokohteet kuten Pallas-Yllästunturin kansallispuisto. Hieman yli miljoonan euron ylläpitokuluilla puisto tuo paikallistaloudelle n. 30 miljoonan hyödyn. Toiminnan kautta syntyy myös välillisiä vaikutuksia, kuten puutoimitukset teollisuudelle tai matkailuinvestoinnit. Metsähallitus on myös huomattava lomatoimittajan myyjä lomakeskuksissa kuten Rukalla tai Syötteellä. (Kaleva 26.3.2011). Matkailu- ja luontoyrittäjyyden lisäksi maaseutuyrittäjyyden eri aloja ovat esimerkiksi koneyrittäjyys, bioenergiayrittäjyys, ruokayrittäjyys, hevosityrittäjyys, hoivayrittäjyys, puualan yrittäjyys sekä turkistuotanto. Erilaiset yritystoiminnan muodot voidaan jakaa alueen käyttämisessä kiinteästi sekä välillisesti kiinni oleviin, kuten myös alueellisesti hyötyviin (paikallistalous) sekä tästä riippuvaisiin (esim. palvelut joista ihmiset ovat riippuvaisia). Paras tulos saadaan, kun kulttuuri- ja luonnonympäristön käyttö on osattu yhdistää sekä paikallisen asutuksen että matkailuelinkeinon tueksi.

Etenkin Pohjois-Suomen osalta kasvavan turismin ja luontaiselinkeinojen yhteensovittaminen edellyttää erityisharkintaa. Tärkeä pohjoisen maaseudun elinkeino on **poronhoito**, joka Suomessa perustuu yhteislaidunnukseen. Suomen poronhoitoalueeseen kuuluvat Lapin lääni ja Oulun läänin pohjois- ja itäosat. Alueen pinta-ala on 114 000 neliökilometriä, mikä on 36 prosenttia Suomen maapinta-alasta. Kaikki tällä alueella asuvat Suomen kansalaiset voivat omistaa poroja. Poronhoitajia on nykyään hieman yli 7000. Nykyistä poronhoitoaluetta vastaavalla alueella poroja on hoidettu Suomessa 1700-luvulta lähtien. Porot laidunsivat melko vapaasti 1800-luvun lopulle saakka, kunnes Suomen hallitus velvoitti poronhoitajat vuonna 1898 perustamaan paliskunnat. Jokaisen poroja omistavan oli siitä lähtien kuuluttava johonkin paliskuntaan, jos halusi laiduntaa porojaan valtion mailla. Suomi säätöi poronhoitolain vuonna 1932 ja uusin poronhoitolaki säädettiin vuonna 1990. Nykyään porotalouden käytössä on yli tuhat moottorikelkkaa. Motorisoituminen lisäsi kustannuksia ja vähensi työvoiman tarvetta. Tästä seurasi, että poronhoito siirtyi yhä suuremmissä määrin osaksi rahataloutta: koneita ja polttoainetta sai vain rahalla, joten myös tuote, poro ja siitä tehdyt tarvikkeet, oli myytävä rahan saamiseksi. Nykyään porojen määrä on valtion päätöksin rajattu runsaaseen 200 000:een laiturien kestokyvyn turvaamiseksi. Paliskuntien on huolehdittava siitä, että sen porot pysyvät paliskunnan alueella. Lisäksi niiden kuuluu estää porojen aiheuttamat vahingot esimerkiksi viljelyksille ja pihapiireille. (www.forest.fi / Monikäyttö ja asenteet).

6.5 Vakituinen asuminen ja loma-asuminen

Maaseudulla asumisen suosio on viime vuosina lisääntynyt, ja samalla maaseudun merkitys nimenomaan **asuinpaikkana** on kasvanut. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007). Ilmiö muodostaa vastavoiman kaupungistumiskehitykselle, joka alkoi Suomessa kuten muuallakin maailmassa lähes kaksi kädessä teollistumisen kanssa. Työpaikat siirtyivät kaupunkeihin ja maaseudulla toimeen tuleminen hankaloitui. Nopea kaupungistuminen toi mukanaan myös ongelmia, ja esimerkiksi kaupunkien suunnittelussa tehtiin ajoittain virhearvioita väestömäärän kehityksestä. Nopeasta kaupungistumisesta seurasi myös asumisviihtyvyyden alenemista. (ks. Kortteinen 1982; Degerman 2012). Onkin ymmärrettävää, että moni suomalainen mieli maalle asumaan. Maaseudulle muuttavat useimmiten nuoret perheet tai

työuransa päättäneet ihmiset. Taajamien ulkopuolella on kuitenkin paikoin pulaa muuttajien toiveita vastaavista rakennuspaikoista, jotka samalla sijoittuisivat järkevästi yhdyskuntarakenteeseen. Yksi syy voi olla maanomistajien haluttomuus myydä maataan, mutta kylien tonttipula saattaa johtua myös kuntien kaavoitus- ja maanhankintapolitiikasta. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007, 24).

Edellä on todettu, että maaseudun merkitys ruoantuottajana ja muiden resurssien lähteenä tulee olemaan jatkossa entistä suurempi. Samaan aikaan maaseudun merkityksen myös **inhimillisenä voimavarana** voidaan huomata kasvaneen; maaseutua ajatellaan entistä enemmän henkistä hyvinvointia tuottavana paikkana. Maaseudulta haetaan rauhaa ja virkistäytymistä, ja sen ajatellaan olevan hyvä ja turvallinen paikka elää. Maaseutua vapaa-ajan asumispaikkana sekä sen luonnonläheisyyttä osataan arvostaa. Tulevaisuudessa maaseutua tarvitaan yhä enemmän hyvinvoinnin lähteenä, kun ihmiset menevät sinne palautumaan arjen rasituksista. Maaseudulla kasvava trendi on myös yhteisöllisyyden lisääntyminen. Muun muassa kyläyhdistysten ja erilaisten talkootöillä hoidettavien projektien määrän kasvu kertovat tästä muutoksesta. Maaseudun asukkaiden kannalta viihtyisiä ja toimivia kyläyhteisö on elintärkeä asia. Maaseudun perinteiseen yhteisöllisyyteen on kuitenkin tullut myös muutoksia, sillä esimerkiksi tiedonvälityksen tehostuminen, liikkumisen helpottuminen ja työpaikkojen siirtyminen aluekeskuksiin ovat irrottaneet asukkaat lähiyhteisöstään. Yhteisöllisyyttä on yritetty nostattaa uudelleen kannustamalla kansalaistoiminnan organisoitumista taloudellista vastuuta kantaviksi kyläyhdistyksiksi ja paikallisiksi toimintaryhmiksi. Myös Leader-toimintatavalla on ollut vaikutusta yhteisöllisyyden kasvamiseen, vaikka maaseudulla on tehty töitä ennenkin talkoilla, yhteisvastuullisesti ja naapuriavun turvin. (Keränen 2012; Maa- ja metsätalousministeriö 2008a, 6; Maa- ja metsätalousministeriö 2007, 14).

Loma-asukkaat viihtyvät maaseudulla etenkin kesäaikaan. (Kuvat Emilia Rönkkö)

Vapaa-ajan lisääntyessä ja osa-aikaisen asumisen yleistyessä on **loma-asutuksen** alueellinen merkitys kasvussa. Maaseutualueilla loma-asutuksen tuomat toimeentulomahdollisuudet ovat lisääntyneet ja tuoneet uusia palveluja ja elinkeinomahdollisuuksia maaseudun asukkaille. Vakituisen asutuksen lisäksi myös vapaa-ajan asutus parantaa siten maaseutualueiden palvelujen, esimerkiksi kyläkauppojen toimintaedellytyksiä sekä tuo rahaa alueen kehittämiseen. (Ympäristöministeriö 2006, 35). Loma-asumisen merkittä-

vyyttä kuvaa hyvin se, että esimerkiksi vuonna 2004 harvaan asutun maaseudun kesäaikainen väkimäärä kasvoi 42%:lla talviaikaiseen asukasmäärään nähden. (Maa- ja metsätalousministeriö 2008b, 19). Kakkos-asunnoilla oleskeluajan pituuteen vaikuttivat eniten eläkkeelle jääminen, mökkiympäristön kokeminen kaupunkia viihtyisämmäksi ja mökin talviasuttavuus. Juntton (2007, 6) mukaan vapaa-ajan asuntojen käyttö on lisääntynyt siinä määrin, että nykyään onkin ruvettu puhumaan monikotisuudesta.

Loma-asumisen kannalta keskeistä on, voidaanko rannoille osoittaa uusia rakennettavia alueita ja kuinka suhtaudutaan loma-asutuksen käyttötarkoituksen muutoksiin vakituiseksi asumiseksi. Myös kylän asukkaiden virkistystarkoituksiin on varattava riittävästi ranta-alueita. Rannat ovat joka tapauksessa merkittävä maaseutuasumisen vetovoimatekijä. Hallitsematon **rantarakentaminen** voi kuitenkin aikaansaada monia epäedullisia vaikutuksia sekä kunnan talouden kannalta että ympäristön viihtyisyyden ja luonnonarvojen osalta. Rantarakentamista on säädelty Suomessa tiukemmin kuin muuta rakentamista. Tavoitteet ovat haasteellisia; toisaalta tavoitteena on virkistystarpeiden ja luonnon monimuotoisuuden huomioon ottaminen, toisaalta maanomistajien tasapuolinen kohtelu ja mahdollisuuksien luominen ranta-alueiden suunnitelmalliselle kehittämiselle. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007, 27). Rantarakentamisen tasajako ns. kantatilaperiaatteella on hallinnollinen käytäntö, jonka soveltaminen on johtanut monin paikoin huonoon suunnittelutulokseen. Käytäntöä perustellaan sillä, että kun maanomistajien rakentamismahdollisuudet turvataan ja tasapuolisuus huomioidaan kantatilaperiaatetta käyttäen, voidaan rakennusoikeuksia siirtämällä turvata myös vapaaksi tarkoitettujen rannan säilyminen rakentamattomana. Tarkastelun perusteena on kiinteistöjaotus n. 50 v. sitten, mikä usein koetaan epäoikeudenmukaisena. Lisäksi periaatetta sovelletaan eri tavoin eri puolilla maata. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007, 42). Kaavoittamattomille rannoille voidaan rakentaa myös poikkeamismenettelyllä. Noin 40 % rantarakentamisesta perustuu edelleen poikkeamispäätöksiin, joskin niiden määrä vähenee koko ajan kaavoituksen edetessä. Oman kysymyksensä muodostaa myös vapaa-ajan asunnon muuttaminen vakituiseen asuinkäyttöön. Joissakin tapauksissa mökeillä oleillaan suurin osa vuodesta, vaikka rakennusta ei ole rekisteröity vakituiseksi asunnoksi. Vapaa-ajan asuntojen muuttamisessa vakituiseksi asunnoiksi on ilmennyt erilaisia käytäntöjä kunnasta riippuen,

ja usein se on koettu vaikeaksi. Kun rakennuslupa on aikanaan myönnetty vapaa-ajan asunnolle, vakitukselle asunnolle asetettujen vähimmäisvaatimusten täyttäminen saattaa vaatia mittavia muutostöitä esimerkiksi rakenteellisen lujuuden ja energian kuluksen suhteen. Vakituksien ja vapaa-ajan asutuksen erottelusta luopuminen kaavoituksessa ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista. Sen sijaan kaavoituksessa voitaisiin nykyistä enemmän suosia merkintää, joka mahdollistaa molemmat vaihtoehdot.²⁷ (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2007, 27-28).

Maaseudun mahdollisuuksia lisää **paluumuutto**.²⁸ Ristijärvellä tehdyn tutkimuksen mukaan kesämökin omistaminen kunnassa lisää kiinnostusta paluumuuttoon (Jauhiainen 2007, 516). Maaseutusieluisten, kotiseudultaan kakkosasunnon hankkineiden paluumuuttopotentiaali on suuri, erityisesti silloin kun vapaa-ajan asunnosta on tehty talviasuttava. Monet tähän ryhmään kuuluvista nimittäin viettävät mieluummin aikaansa vapaa-ajan asunnollaan. Täten etenkin eläke-iän lähestyessä moni heistä saattaa harkita paluumuuttoa. (Pitkänen ja Kokki 2005, 141; Degerman 2012). Paluumuutto sisällytetään usein nimenomaan maallemuuttoon liittyväksi. Korkiasaaren (1991) tekemässä muuttajatyypologiassa paluumuuttajista yli puolet palasi maaseudulle, joten tätä taustaa vasten ei olekaan ihme, että paluumuutto yhdistetään herkästi maallemuuttoon. Paluumuuttajien merkitys maalaiskunnille on myös suurempi kuin kaupungeille, mikä osaltaan selittää paluumuuton ja maallemuuton tutkimista rinnakkain. Maalaiskunnat haluaisivatkin usein houkutella kaupunkiin opiskelemaan lähteneet nuoret takaisin kotiseudulle heidän valmistuttuaan. Kantasen (1991, 22) mukaan paluumuuttajat ovat pääasiassa niitä, jotka houkuteltiin työn perässä kaupunkiin asumaan 1960 – 1970 -lukujen vaihteessa, ja jotka 1990-luvulta lähtien ovat palanneet takaisin kotiseuduilleen. Paluumuuttajien houkuttelemiseksi on järjestetty jopa kampanjoita, joissa halutaan saada innovatiiviset, muualla kokemusta hankkimassa käyneet entiset asukkaat takaisin. Jauhiaisen (2007, 512) mukaan paluumuutto entiselle kotiseudulle on suurimmillaan eläkeikään siirtyvillä, jolloin side työpaikan sijaintikuntaan heikenee. Ikääntyvien muutot tulevatkin lisääntymään merkittävästi 2010-luvun aikana. Paluumuuttajalla

²⁷ Tätä kysymystä on tarkasteltu erityisesti *tapaustutkimus 2*:sen kaavoitusprosessissa.

²⁸ Karjalaisen (1989, 80) mukaan paluumuutto on muuttoa, jossa ihminen palaa takaisin syntymäkuntaansa. Erään määritelmän mukaan paluumuutoksi riittää palaaminen seu-tu- tai maakuntaan (esim. Kantanen 1991; Pehkonen 2004).

ratkaisuun vaikuttaa myös tunneside paikkaan, joka on aikaisemmin ollut heille koti. Tällaisissa syntykuntaan sidoksissa olevissa paluumuuton määritelmässä kuitenkin sivuutetaan kotiseutuun liittyvien juurien kokemuksellisuus. Sen sijaan Jauhiainen (2007, 515) puhuu kaipuusta lapsuuden kotiseudulle paluumuuton motiivina, jolloin määritelmään sisältyy myös kokemuksellisuutta. Tulevaisuuden paluumuuttajat voivatkin olla hyvin erityyppisiä. Juuret maaseutuun voivat olla toisaalta ohuet monen polven kaupunkilaisilla. Maaseutuun on voitu suhtautua paikkana, jossa vierailaan ja jonka tarjontaa hyödynnetään, mutta omakohtainen kiinnekohta puuttuu.

Aho ja Ilola (2004) nostavat paluumuuton motiiviksi asuntoon ja asuinalueeseen liittyvät tekijät, joista omakotitalon ostaminen tai rakentaminen on yksi. Maallemuutto onkin yleensä tietoinen valinta, jolla halutaan parantaa elämänlaatua. Maaseuduilla ihmisten on mahdollisuus asua tilavissa omakotitaloissa. Tämä on yksi erittäin tärkeä maallemuuttoa edistävä syy, sillä kaupungin ulkopuolella asuminen on huomattavasti huokeampaa. Kokemus turvallisuudesta vahvistuu erityisesti silloin, kun kyseessä on jo valmiiksi tuttu paikka. Myös kotiseudulle jääneet tuttavat ja sukulaiset vaikuttavat päätökseen palata takaisin. (Junnto 2007). Nuoriin keskittyneessä tutkimuksessa *Kotipaikka maaseudulla* monet nuoret näkivät kotipaikkansa myönteisessä valossa, mikä on heidän mahdollisen paluumuuttonsa kannalta olennainen asia. (Lähteenmaa 2005, 63).

6.6 Virkistyskäyttö

Luonnon **virkistyskäytöllä** tarkoitetaan vapaa-aikana virkistäytymistarkoituksessa tapahtuvaa liikkuamista ja oleskelua luonnonympäristössä, ts. alueiden käyttämistä virkistykseen. Luonnon virkistyskäytön toimijoita voivat olla yhtä hyvin paikalliset asukkaat kuin kotimaiset tai ulkomaiset matkailijat. *Virkistysympäristöä* on kaikkialla, missä on jokamiehenoikeudella käytettävissä olevia luonnonympäristöjä tavallisissa talousmetsissä sekä muuallakin sellaisilla alueilla, jotka tarjoavat marjastus- ja sienestysmahdollisuuksia tai ovat muuten vetovoimaisia käyntikohteita kuten ranta-alueet, saaristo tai näköalapaikat. Kunnat ja valtio tarjoavat myös *virkistysalueita*, jotka on erityisesti varattu virkistyskäyttöä varten ja jonne on rakennettu *virkistyspalveluja*. Nämä alueet koostuvat pääasiassa valtion retkeilyalueista, vaelusreiteistä sekä luonnonsuojelun alueiden kuten kan-

sallispuistojen virkistyspalveluista. Kunta on asukkaalleen tärkein virkistyspalvelujen tuottaja. Puistot, ulkoilualueet sekä kävelytiet, ladut ja muut ulkoilureitit tarjoavat tärkeitä lähivirkistysmahdollisuuksia. Virkistyskäytöllä on terveys- ja hyvinvointivaikutuksia sekä sosiaalisia hyötyjä kuten myös taloudellisia hyötyjä. Toisaalta virkistyskäytöstä voi aiheutua haittoja luonnon ympäristölle kuten maaston kulumista, sekä haittoja muille ihmisille kuten melua kelkkareitien varsilla ja ruuhkautumista suosituilla virkistysalueilla. (Sievänen & Neuvonen 2011, 7, 12).

Luonnon virkistyskäyttöä on tutkittu yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen lähtökohdista osana väestön elämäntapaa. Metlan julkaiseman raportin (Sievänen & Neuvonen 2011, Luonnon virkistyskäyttö -tutkimus) mukaan ulkoilua harrastaa 96 prosenttia suomalaisesta aikuisväestöstä, keskimäärin 2–3 kertaa viikossa ja ulkoilukertoja kertyy keskimäärin 170 kertaa vuodessa. Lähiulkoilukerroista 63 % kohdistuu kuntien alueille, 31 % yksityismaille tai omalle vapaaajan asunnolle ja 6 % valtion alueille. Suomalaisista noin 43 prosenttia tekee yhden tai useamman luontomatkan vuoden aikana. Heille kertyy keskimäärin 8 luontomatkaa ja 26 luontomatkapäivää. Luontomatkoihin 33 % kohdistuu vapaa-aajan asunnolle, 20 % valtion alueille, 28 % yksityismaille ja loput 19 % kuntien alueille. Maaseudulla ja pienillä paikkakunnilla asuvat ulkoilevat useammin kuin suurissa kaupungeissa asuvat. Pohjois- ja Itä-Suomessa ulkoillaan useammin kuin lännessä tai etelässä. Lähiulkoilukerroista noin yhdeksän kymmenestä suuntautuu alueille ja reiteille, jossa on metsää. Reilu viidennes suomalaisista ulkoilee ympäristöissä, joissa on pelto- maisemia tai niittyjä. (Sievänen & Neuvonen 2011, 40, 62). Väestön ulkoilukäyttäytymisen ymmärtäminen antaa perustietoa tulevaisuuden virkistyskäytön kysynnän ennustamiselle, ja edelleen virkistysmahdollisuuksien tarjonnan suunnittelulle. Virkistysmahdollisuuksien tarjonnan suunnittelu tapahtuu sekä maankäytön suunnittelun että luonnonvarojen (erityisesti metsä- ja vesivarojen) käytön suunnittelun yhteydessä. Maankäytön suunnittelun ohjaamiseen ja rakennettavien palvelujen kehittämiseen tarvitaan puolestaan tietoa nykyisen virkistyskäytön määrästä ja laadusta sekä niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat virkistyskäytön kysynnän muutoksiin. Selvää on, että kilpailu luonnonvarojen käytössä ja etenkin maankäytöstä kasvaa tulevaisuudessa. (Sievänen & Neuvonen 2011, 3-8).

Kaksi kolmesta suomalaisesta ulkoilee yksityismail- la,

Metsien virkistyskäytöllä on monia positiivisia vaikutuksia. (Kuva Emilia Rönkkö).

heistä lähes puolet viikoittain. Yksityismailla ulkoilevista lähes neljä viidestä käytti **jokamiehenoikeuksia** ulkoillessaan. Yksityisalueiden käyttö kohdistuu yleensä maaseudulla vakinaisten ja vapaa-ajan asuntojen lähiympäristöön ja muualla taajamien lähialueisiin. Vapaa-ajan asunto onkin tärkeä linkki luonnon virkistyskäyttöön. Sellainen on säännöllisesti käytettävissä 41 %:lla suomalaisista. Mökkeilyn harrastajien osuus on kasvanut Pohjois-Suomessa ja maaseutumaisissa, pienissä kunnissa asuvien joukossa enemmän kuin muilla. (Sievänen & Neuvonen 2011, 51-53). Jokamiehenoikeus ei perustu lakiin, vaan on voimassaolevaa tapaoikeutta, jota myös tuomioistuimet noudattavat päätöksissään. Jokamiehenoikeus on voimassa kaikissa suomalaisissa metsissä, lukuun ottamatta eräitä tiukasti suojeltuja luonnonsuojelualueita, joista osalla jokamiehenoikeutta on rajoitettu, osalla sitä ei ole ollenkaan. Luonnonsuojelualueilla ja joillakin muilla erikoisalueilla voi olla rajoituksia, jotka perustuvat esim. luonnonsuojelulakiin, suojelualueen perustamissäädöksiin tai järjestyssääntöihin. Metsähallituksen hallinnassa olevilla valtion mailla saa yleensä vapaasti liikkua suomalaisin jokamiehenoikeuksin ilman maanomistajan lupaa tai mitään maksuja. Tämä tarkoittaa, että toisen omistamassa metsässä voi esimerkiksi ulkoilla, poimia sieniä taik-

ka marjastaa. (Sievänen & Neuvonen 2011, 3).

Jokamiehenoikeuksissa on myös rajoituksia. Jokamiehenoikeutta käyttämällä ei saa aiheuttaa haittaa tai häiriötä maanomistajalle tai luonnolle. Moottoriajoneuvoilla liikkuminen ja tulenteke ilman maanomistajan lupaa on kielletty. Moottorikelkkailu on yleensä sallittua vesi- ja maa-alueilla vain erikseen perustetuilla moottorikelkkailureiteillä. Muualla saa moottorikelkkailla vain maanomistajan luvalla. Oikeus kerätä luonnonvaraisia kukkia, marjoja ja sieniä ei luonnollisestikaan kata rauhoitettujen kasvien eikä esimerkiksi puutavaran keräilyä. Oikeus leirytyä ei ole voimassa asumusten pihamailla tai läheisyydessä. Ratsain liikkuminen on kävelyyn, hiihtoon ja pyöräilyyn verrattavaa toimintaa, joka on jokamiehenoikeudella sallittua luonnontilaisilla tai siihen verrattavilla alueilla, jos siitä ei aiheudu vahinkoa. Kansallispuistoissa ja muilla suojelualueilla ratsastaminen on kuitenkin sallittu vain tietyillä reiteillä. (www.luontoon.fi / Jokamiehen oikeudet ja -velvollisuudet; www.forest.fi / Monikäyttö ja asenteet). Jokamiehen oikeuksien tulkinta voi aiheuttaa ristiriitoja esimerkiksi kaupallisen toiminnan vuoksi. Maanomistajat tai alueen asukkaat voivat kokea häiriöksi esimerkiksi laajemmassa mittakaavassa ja myyntitarkoituksessa

Ratsain liikkuminen on yleensä sallittua jokamiehen oikeuksien perusteella. Metsähallituksen lupa tarvitaan kalastukseen, metsästykseen, maastoliikenteeseen ja tulenteeseen muualla kuin siihen osoitetulla paikalla. (Kuvat Helka-Liisa Hentilä).

tapahtuvan marjastuksen. Poimintaa voi tapahtua esimerkiksi liian lähellä pihapiirejä tai siihen voi liittyä häiritsevää moottoriajoneuvoilla ajoa. Maanomistajien esiintuomia ongelmia jokamiehen oikeuksiin liittyen ovat olleet mm. maaston ja yksityisteiden kuluminen, roskaaminen, irrallaan juoksevat koirat, luvaton tulenteo, taimikkotuhot tai viljelysten tullaantumisen, luvaton motorisoitu liikkuminen sekä liiketoiminnan harjoittaminen jokamiehen oikeudella (esim. koiravaljakkoajelut tai maastoratsastus). Keskimääräistä enemmän haittoja olivat kokeneet mm. tilallaan asuvat, isojen tilojen omistajat ja perhemetsänomistajat. Ulkoilijat puolestaan raportoivat asiattomista yksityisaluekylteistä tai muista maanomistajien kielloista, mutta myös toisista ulkoilijoista, jotka eivät tunne tai noudata jokamiehen oikeuksiin liittyviä velvollisuuksia. (Sievänen & Neuvonen 2011, 111). Ristiriitojen välttämiseksi metsässä liikkujan onkin tunnettava kirjoittamaton ”etiketti” välttämättä aiheuttamasta sellaista haittaa tai häiriötä mitä ei ole lainsäädäntöön suoraan kirjattu. Kaupunkilaisvirkistäytyvät voivat esimerkiksi olla tietämättömiä siitä, että viljelyksillä liikkuminen ei elinkeinonharjoittajan näkökulmasta kuulu jokamiehen oikeuksiin, tai että koirien kiinnipitovelvoitteen tarkoituksena on rauhoittaa eläinten pesimäaika.

Maanomistuksella on vaikutusta jokamiehen oikeuksiin liittyviin **asenteisiin**. Asenteet ovat selvästi varauksellisempia niillä, jotka ulkoilevat omistamillaan alueilla kuin niillä, jotka ulkoilevat muiden omistamilla mailla. (Sievänen & Neuvonen 2011, 3). Maalla asuville luonnossa liikkuminen, hyötyliikunta ja virkistyskäyttö saa erilaisia merkityksiä riippuen toiminnallisesta suhteesta ympäristöön. Esimerkiksi metsänhoitotöiden tekemistä eivät aktiivimaanviljelijät koe hyötyliikuntana, toisin kuin sellaiset maalla asuvat, joiden työ on henkistä. (Kasanen 2011, 266). Metsän omistamisen tavoitteita selvittäneissä tutkimuksissa havaittiin, että metsiin liittyvillä virkistys- ja tunnearvoilla on ollut erittäin suuri merkitys omistajalle. Esimerkiksi 73 % metsänomistajista piti metsää tärkeänä osana vapaa-ajanviettoympäristöään, 72 % arvosti oman metsän tarjoamia sienestys- ja marjastusmahdollisuuksia ja 63 % piti metsäänsä paikkana, jossa sai hiljentyä ja mietiskellä. Tätä taustaa vasten ajateltuna maanomistajien varauksellisempi suhtautuminen etenkin kaupalliseen luonnon hyödyntämiseen on ymmärrettävää. Metsänomistajat saattavat kokea muiden ulkoilijoiden häiritsevän yksityisyytään ja jopa kotirauhaa, vaikka tuntemuksille ei olisi-kaan ulkoilijan käyttäytymisestä johtuvaa tai juridista perustetta. (Sievänen & Neuvonen 2011, 122-123).

6.7 Yhteenveto osasta II

Esimerkkejä erilaisten toimijoiden ja intressien välisistä jännitteistä, joita voidaan kohdata maasendun maankäytön suunnittelussa.

INTRESSEJÄ	LAINSÄÄDÄNTÖÄ	JÄNNITTEITÄ
Vakituinen ja loma-asuminen Maankäyttöintressit asuinalueiden rakentaminen, yhdyskuntatekniset verkostot	<i>Maankäyttö- ja rakennuslaki</i>	→ Hajarakentaminen voi haitata tehokasta maatalousmaan hyödyntämistä → Rantojen rakentaminen voi haitata jokamiehen oikeuteen perustuvaa virkistyskäyttöä → Metsähakkuut voidaan nähdä haittana uhanalaisille kasvi- ja eliölajeille → Maatalouden vesistöhaitat voivat olla ongelmallisia asuminen ja virkistyskäytön näkökulmasta
Maa- ja metsätalouselinkeinot, biotalous Maankäyttöintressit esim. maa- ja metsätalous, bioenergia, tuulivoima	<i>EU-lainsäädäntö, metsälaki, laki uusiutuviista energialähteistä</i>	→ Bioenergiatuotanto voi viedä maapinta-alaa ruoantuotannolta
Luonnonvarat Maankäyttöintressit esim. kaivannaisteollisuus, turpeenotto, soranotto, pohjaveden otto	<i>Kaivoslaki, vesilaki</i>	→ Luontomatkailun kasvu voi luoda paineita metsien käsitteilytavoille
Muu yritystoiminta Maankäyttöintressit esim. matkailu- tai retkeilypalvelut, hoivapalvelut, poro- ja turkistalous	<i>Luonnon-, ympäristön- ja terveydensuojelulainsäädäntö</i>	→ Luonnonkauneuden ja maisema-arvojen häviäminen voi olla uhka matkailulle ja alueen imagolle
Virkistyskäyttö Maankäyttöintressit esim. ulkoilu, virkistys, metsästys, kalastus, marjastus jne.	<i>Ulkoilulaki, erämaalaki, maantielaki, maasto- ja vesiliikennelaki</i>	→ Virkistysalueet ja matkailun tarvitsemat reitistöt voivat hankaloittaa tehometsätaloutta → Marjastus- ja sienestysmaat voivat kärsiä avohakkuista
Suojelu Maankäyttöintressit esim. maiseman- ja luonnonsuojelu, kansallispuistot jne. Luonnon moninaisuus ja sen itseisarvo, ekologiset arvot, olemassaolo- ja perintöarvot	<i>Naapurussuhteet ja jokamiehen oikeudet, perustuslaki</i> <i>Maisemansuojelu, rakennussuojelu ja muinaismuistot</i> <i>Luonnon- ja ympäristönsuojelulainsäädäntö</i>	→ Ympäristön- ja luonnonsuojelu voi rajoittaa elinkeinopautta → Uhanalaisten lajien ja luonnonympäristöjen suojeleminen voi olla este rakentamiselle

OSA III: TAPAUSTUTKIMUS IISALMI

Raportin osassa III tarkastellaan maaseudun maankäytön suunnittelun toimintaympäristöä konkreettisten tapaustutkimusesimerkkien kautta. Kohdepaikkakuntana on toiminut Iisalmi. Tapaustutkimusten tavoitteena on ollut tarkastella maaseutualueiden kaavoitusprosessien keskeisiä kohtia päätöksenteon sekä alueidenkäytön suunnittelujärjestelmän mukaisen suunnittelun ja osallistumisen näkökulmista käsin.²⁹ Analysoitaviksi valitut kolme tapaustutkimuskohdetta valottavat kukin hieman eri tavoin maaseudun yleiskaavoitusta. Ne myös edustavat hieman eri tavoin tutkimusraportin alkuosassa kuvattuja maaseututyyppisiä, ja niissä on sovellettu eri tavoin kaavajärjestelmän mukaista osayleiskaava-ohjausvälinettä. Tapaustutkimus 1:n tarkastelussa on kiinnitetty erityistä huomiota rantojen suunnittelun ja mitoituksen periaatteisiin, tapaustutkimus 2 puolestaan valottaa erityisesti vuorovaikutuksen ja osallisuuden kysymyksiä. Tapaustutkimus 3 on tarjonnut arvioinnille ajallista syvyyttä mahdollistaen ohjausvälineen toimivuuden vertailun nykyhetkeen. Tapaustutkimuksista tehdyt arviot koskevat luonnollisesti näitä yksittäistapauksia, mutta niiden peilaaminen yleiseen suunnittelujärjestelmän mukaiseen toimintaympäristöön on nostanut esille suuntaa-antavia havaintoja maaseutuympäristöjen kaavoituksen keskeisistä erityispiirteistä. Kaavaprosessien arviointi on kohdistunut ja perustunut seuraaviin asioihin:

1) Arviointi prosessin läpinäkyvyydestä, osallistumisesta ja vuorovaikutuksesta perustuu siihen, kuinka avoimesti kaavaan liittyvät vaiheet ovat olleet kunta-laisten nähtävillä sekä millaiset ovat olleet osallisten mahdollisuudet mielipiteidensä ilmaisuun.

2) Arviointi siitä, kuinka kaava huomioi maaseudulle tyypilliset maisema-, luonto- ja kulttuuriympäristöarvot, perustuu tehtyihin selvityksiin ja siihen, kuinka selvitykset on huomioitu kaavassa.

3) Arviointi kaavan soveltuvuudesta maaseutualueiden maankäytön ohjaamiseen, maaseutuelinkeinoihin ja alueen palveluihin perustuu siihen, miten ne kaavassa huomioidaan.

3) Rakentamisen toteutumisen arviointi sekä arviointi asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta perustuu Iisalmen kaupungin edustajien haastatteluihin.

7. Analyysi: Tapaustutkimuskohteet

Iisalmi on noin 22 000 asukkaan kaupunki Pohjois-Savon maakunnassa, 5-tien varrella. Kaupungin rajanaapureita ovat Kiuruvesi, Lapinlahti, Maaninka, Pielavesi, Sonkajärvi ja Vieremä. Iisalmen pinta-ala on noin 872km², josta vesistöjen osuus on 109km². Iisalmi on sekä maa- että vesistöalaltaan verrattain suuri ja maaseutuvaltainen, joten maaseutujen maankäytön ohjaus ja suunnittelu on olennainen osa kaupungin kaavoitustoimen tehtäviä.

Iisalmen maaseutualueiden rakentamisen ohjaamisen keskeisimpiä haasteita ovat rakentamisen satunnaisuus ja väestömäärän laskeva suunta, jolloin myös maaseutualueiden palvelutason turvaaminen on haastavaa. Maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa onkin aina huomioitava taajamien säteilyvaikutukset ja se, kuinka ihmiset määrittelevät sopivan päivittäisen työssäkäynti- ja asiointimatkojen pituuden. (Haastattelumuistio 1.11.2010). Iisalmen maaseutualueiden kehittämisen mahdollisuutena voidaan pitää vahvaa maataloutta lypsy- ja karjatalouksineen. Tämä on myös keskeinen toimintaedellytys Iisalmen maaseudun asuttuna pysymiselle. Iisalmen kaupunki on suhtautunut aina myönteisesti kylä- ja maaseutualueidensa kehittämiseen. Kaupunkistrategiassa 2020 asumisen ja ympäristön kehittämiskohteiksi ja tavoitteiksi on asetettu maaseutukylät, ranta-asumisen lisääminen, esteettisyys, siisteys, kulttuuriympäristöt sekä vapaa-ajan ympäristöt. (www.iisalmi.fi / Iisalmen kaupunkistrategia 2020).

Maaseutualueita on pyritty kehittämään myös vapaaehtoisin voimin useiden eri tahojen toimesta. Kylien pitkäjänteistä kehittämistyötä on tehty pienin askelin

²⁹ Alue- ja yhdyskuntasuunnittelua voidaan arvioida useista eri näkökulmista. Yleisiä arviointikohteita ovat suunnitteluprosessin looginen eteneminen, suunnitteluprosessin avoimuus, läpinäkyvyys ja vuorovaikutteisuus sekä suunnitelman tavoitteet, tuotokset, tulokset ja vaikutukset. (Mäntyselä & Roininen 2009, 49-50).

Maaseutuelinkeinot ovat keskeisiä toimeentulon lähteitä Iisalmessa. (Kuva Emilia Rönkkö).

muun muassa Leader-rahoituksen avulla. Haasteena kylähankkeissa on ollut pieni osallistujien määrä, joka on muodostunut niin kutsutuista kyläaktiiveista. Tällä hetkellä kyläaktiivit alkavat ikääntyä ja sen myötä kylähankkeiden tulevaisuus ja jatkuvuus näyttävät epävarmoilta. (Haastattelumuistio 1.11.2010). Uudet asukkaat eivät ole integroituneet kovin helposti kylillä olemassa oleviin sosiaalisiin rakenteisiin. Uusien ja vanhojen asukkaiden näkemykset ja mielikuvat asuinalueensa luonteesta ja kehittämisen tarpeesta voivat poiketa toisistaan. Vanhat asukkaat saattavat kokea erilaiset asiat tärkeiksi ja arvokkaiksi verrattuna uusiin asukkaisiin. Mikäli esimerkiksi kaupungin läheiselle maaseudulle muuttavan elämänpiirin tärkeät asiat, kuten työ, palvelu, harrastukset ja ystävät säilyvät lähtöpaikkakunnalla, ei kehittämisen tahtoa tai tarvetta välttämättä löydy. Yhteisöllisyyden lisäämiseen näillä alueilla tulisikin kiinnittää entistä enemmän huomioita. Taajama- ja kylärakenteen tulisi tukea sosiaalista kanssakäymistä ja alueen omaleimaista kulttuurihistoriaa ja rakennettua ympäristöä.

Iisalmen maaseutualueiden suunnittelussa ja kaavoitustyössä huomioidaan kylien omat kyläsuunnitelmat. Iisalmen kylien kyläsuunnitelmat sisältävät usein kylähistoriikin sekä tavoitteita ja visioita ky-

län tulevaisuudesta. Vain harvoin ne ovat pitäneet sisällään kaavoituksessa suoraan hyödynnettävää rakennuspaikkatarkastelua. Iisalmen kylien omilla internet-sivustoilla on tonttipörssejä, joissa maanomistajat myyvät tonttejaan. (www.iisalmi.fi/ Kylät). Näiden tonttien ongelmana on usein rakentajan tai maiseman näkökulmasta epäedullinen sijainti. Tällaisissa tapauksissa on otettu käyttöön neuvotteleva lähestymistapa: maankäytön suunnittelusta vastaava henkilö tai rakennusvalvontaviranomainen käy paikan päällä katsastamassa tontin ja tarvittaessa pyrkii neuvotellen yhdessä maanomistajan kanssa löytämään parhaan mahdollisen rakentamispaikan. Neuvotteluohjaus onkin nähty ainoaksi keino vaikuttaa tilanteeseen silloin, kun muita ohjaamisen keinoja ei ole käytössä; maaseutualueiden suunnittelutarveratkaisu tai poikkeuslupa on käytännössä myönnettävä sitä hakevalle, ellei kieltoon ole erityistä syytä.³⁰

Iisalmen kaupunki on tehnyt maaseutualueidensa maankäytön suunnittelussa yhteistyötä myös kyläyhdistysten ja metsästysseurojen kanssa muun muassa

³⁰ Maankäyttö- ja rakennuslaki mahdollistaa laajan perusrakentamisoikeuden jokaiselle. Rakennusluvan kieltäminen on vaikeaa, mikäli maa-alueita ei ole osoitettu kaavoituksen keinoin käytettäväksi muihin tarkoituksiin.

osallistumalla pyynnöstä heidän kokouksiinsa. Menossa olevan jätevesilainsäädännön toteuttamisesta johtuen myös vesi- ja viemäriolosuuskunnat ovat Iisalmen maaseudun maankäytön suunnittelussa mukana silloin, kun suunnitellaan uusia asuinalueita tai täydennetään jo olemassa olevia alueita. (Haastattelumuistio 1.11.2010). Mitä useampi tontti liitetään osuuskuntaan, sitä halvemmaksi yksityisen asukkaana kustannukset muodostuvat. Tässä piilee kuitenkin vaara, että vesi- ja viemärioliittävät ohjaavat suunnittelua ja sanelevat rakennuspaikkojen sijoittumista. Myös hallinnon tasolla on havahduttu tähän vaaraan: entinen kunta- ja hallintoministeri Tapani Tölli nosti julkiseen keskusteluun huolenaiheensa ja havaintonsa siitä, että kuntien maankäytön suunnittelussa korostuvat liikaa tekniset näkökulmat. Kylien suunnittelun tulisi lähteä asukkaiden tarpeista ja sen avulla pitäisi pyrkiä viihtyisyyden lisäämiseen. Suunnittelua ei tulisi tehdä kunnallisteknisten järjestelmien ehdolla. (Kaleva 25.1.2011).

Maaseutuvaikutusten arviointia tehdään Iisalmessa eritoten ympäristövaikutusten ja sosiaalisten vaikutusten arviointien yhteydessä. Iisalmessa on useamman vuoden ajan tehty myös yritysvaikutusten arviointia, jossa on pohdittu kaavojen vaikutuksia maaseutuyrittämiseen. Samalla maaseutuvaikutusten arvioinnin yhteydessä tarkastellaan kaavamääräysten oikeusvaikutuksia eli niiden vaikutusta muun muassa kulttuuriperintöön tai maa- ja metsätalouteen.

Alueiden käytön järjestämisen osalta Iisalmen maaseutukaavoituksen viranomaisohjaus tapahtuu etupäässä Pohjois-Savon ELY-keskuksen taholta. Muista viranomaisista tiehallinto osallistuu maankäytön suunnitteluun huolehtimalla siitä, että asutustiheyttä ei suunnitella valtateiden varteen. Maaseututoimiston kanssa tehdään yhteistyötä silloin, kun maankäytön suunnittelu koskee maatalousasioita. Kaavoitustoimen kokemuksen mukaan ELY-keskus painottaa ohjauksessaan mitoittamista ja maanomistajien tasapuolista kohtelua. Eritulokintaisuutta on esiintynyt jossain määrin kyläalueiden ja niihin kohdentuvien rakennuspaineiden määrittelyn osalta. Kaavoitustoimi käy vuosittain lain edellyttämän kehityskeskustelun ELY-keskuksen kanssa. Iisalmen osalta maaseudun maankäyttöä koskevat keskustelut painottuvat kaupungin myöntämiin kaavasta poikkeaviin hajarakentamipaikkoihin. (Haastattelumuistio 1.11.2010). Yhteistyö on koettu ymmärrettävästi haastavaksi silloin, kun ohjaavat viranomaiset ovat vaihtuneet kesken kaavoitushankkeen. Myös

tulkinnat selvitysten riittävydestä on nähty joissain tapauksissa eri tavoin. Iisalmen kaavoitustoimen mukaan maaseutualueiden kaavoitusprosessit sujuvat kuitenkin yleisesti ottaen jouhevasti. Yhteistyötä kaavaa ohjaavan viranomaisen kanssa on myös jatkuvasti kehitetty.

Huomion arvoista on, että Iisalmen kaavoitustoi-
messa maankäyttö- ja rakennuslakiin kirjattu vuoro-
vaikutusedellytys (MRL 6§; 62§-67§) on koettu
kaavoitusta helpottavana asiana. Lakiin kirjattuna se
velvoittaa kaavan laatijaa tekemään parhaansa siinä,
että kaavoitusprosessi muodostuisi mahdollisim-
man läpinäkyväksi. Lain pyrkimys on ollut ennen
muuta varmistaa osallisten vaikutusmahdollisuudet
heitä koskevissa maankäyttöratkaisuissa, mutta vä-
hemmän on kiinnitetty huomiota siihen, että samalla
vuoroaikutusedellytys toimii kaavan laatijan tukena.
Näin eri intressitahot eivät voi kehottaa kaavan laa-
tijaa jättämään joitakin kenties hankalaksi koettuja
tahoja prosessin ulkopuolelle, mistä kaavan laatijaa
voitaisiin jälkikäteen moittia. Myös lain edellyttämät
osallistumis- ja arviointisuunnitelmat koetaan kaa-
voituksen läpinäkyvyyttä lisääviksi seikoiksi. Kaa-
voitustoimen kokemusten mukaan nykyinen kaa-
voitusjärjestelmä ja erityisesti yleiskaava antaa hyvän
mahdollisuuden monentyyppisiin kaavaratkaisuihin,
mutta kaavajärjestelmän käytännön soveltamisessa
on omat haasteensa. (Haastattelumuistio 1.11.2010).

7.1 Tapaustutkimus 1: Poroveden lounaisranta ja Haapajärvi

7.1.1 Kaava-alueen sijainti ja kuvaus

Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaava muo-
dostuu Poroveden lounaisrannasta ja Haapajär-
ven ympäristöstä. Alue sijaitsee Iisalmen keskusta-
alueen länsipuolella. Porovesi ja Haapajärvi ovat
20-25km²:n laajuisia, keskikokoisia järviä. Kaava-
alueella on useita kulttuurivaikutteisia rantapeltöjä
sekä kaksi valtakunnalliseen lintuvesisuoje-
luohjelmaan kuuluvaa kohdetta, Säyneenluhta-Vedenpään-
lahti sekä Savonselkä-Haukilahdi. Alueet kuuluvat
Natura 2000-ohjelmaan. Tieverkosto ympäröi kat-
tavasti koko aluetta; Haapajärven pohjoispuolella
kulkee Kiuruvedelle johtava valtatie ja Haapajärven
ja Poroveden eteläpuolilla kulkee Peltosalme-
lta Pie-
lavedelle johtava seututie.

Poroveden rantojen haja- ja loma-asutus tukeutuvat

Porovesi-Haapajärven aluetta. Kihlovirta yhdistää kaksi järveä toisiinsa. (Kuva Emilia Rönkkö).

keskustan palvelurakenteisiin. Itäpuolen taajamaympäristön ja länsipuolen haja-asutusympäristön rajajana toimivat Itikansalmi ja siihen liittyvä Ahmonsaari. Poroveden etelä- ja lounaisosan ranta-alueita Itikansalmen ympäristöstä länteen päin hallitsevat maatalousvaltaiset kulttuurimaisemat ulottuen Ahmonsaaresta Porolahteen ja edelleen pienimuotoisempina Huotarin ja Seiskan ranta-alueille saakka. Porovesi yhdistyy luoteiskulmastaan Kihlovirran välityksellä Haapajärveen, jonka pohjoisrannoilla on kulttuurimaisemallisesti merkittäviä, kumpuilevia maanviljelysalueita. Haapajärven pohjoisosasta jatkuu vesistöyhteys kaava-alueen ulkopuolella sijaitsevan Kiurujoen kautta Kiuruvedelle. Haapajärven eteläosassa sijaitsee matala, kasvillisuudeltaan rehevä ja monipuolinen lahti, Savonselkä. Lahden länsipuolisen Siikalahden äärellä sijaitsee verrattain tiivis kyläkeskus, jonka asukkaita palvelee kyläkauppa. Kaava-alueen elinkeinot ja palvelut ovat vähäisiä ja ne muodostuvat etupäässä maatilakeskuksista, Sourunsalon ala-asteesta sekä matkailu- ja majoituspalveluista. Alueen rannoista valtaosa on yksityisessä omistuksessa ja asutus tukeutuu pääosin maatalouteen. Maatilojen yhteyteen on monin paikoin muodostunut uudempaa omakotitalorakentamista etupäässä sukupolven vaihdosten myötä. Monet

maatilat ovat elinkeinotoiminnan lakkaamisen myötä supistuneet asuinpaikoiksi tai vapaa-ajan asunnoiksi, myös autioloja löytyy. Runsain ympärivuotinen haja-asutus sijaitsee Peltosalmi-Porolahti välisellä vyöhykkeellä Poroveden äärellä sekä Haapajärven Siikalahden kyläkeskusalueella. Loma-asutus on keskittynyt metsäisille ranta-alueille, erityisesti Poroveden Saunaniemeen, Haapajärven Koljosenniemeen ja Syväniemeen.

Aluetta voidaan luonnehtia melko tyypillisenä harvaan asuttuna maaseutuna, jossa on jouduttu kohtaamaan palvelujen vähenemisen sekä väestön ikääntymisen realiteetit. Porovesi-Haapajärven alueella on kuitenkin virkeää kylätoimintaa, ja on alueella on saatu säilymään kolmiopettajainen kyläkoulu sekä kauppa.

7.1.2 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavaprosessi

Porovesi-Haapajärvi rantaosayleiskaavahanke käynnistettiin Iisalmen kaupungin toimesta vuonna 1998 ja kaupunginvaltuusto hyväksyi kaavan 13.11.2000. Kaavahanke toteutettiin konsulttityönä. Kaupunki kilpailutti hankkeen Suunnittelukeskus Oy:n ja Maa ja Vesi Oy:n välillä, joista jälkimmäinen valittiin tehtä-

vään. (Tarjouspyyntö 28.4.1998). Suunnittelualueella oli kolme voimassa olevaa, vahvistettua seutukaavaa vuosilta 1980, 1985 ja 1989. Niissä esitettiin alueva-
rauksia, jotka vaikuttivat myös rantaosayleiskaavan
laatimiseen. Lisäksi Haapajärven itärannalla Syvä-
niemessä oli rantakaava vuodelta 1962. Kaupungin
rakennusjärjestys oli vuodelta 1998. Alueen Porove-
den kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma
laadittiin vuonna 1997 sekä kaavahankkeen aikana
Pohjois-Savon ympäristökeskuksessa oli valmisteilla
lisalmen reitin veneriehit ja retkisatamat –suunnitel-
ma. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympä-
ristön rantaosayleiskaavan kaavaehdotus 2000).

Perusselvitykset ja vaikutusten arviointi

Kaupungeingeodeetikko laati toukokuussa 1998 Po-
rovesi-Haapajärven rantaosayleis-kaavaprosessista
työohjelman, jossa ilmenee suunnitteluprosessin ta-
voitteet ja työvaiheet aloitusvaiheesta hyväksymisvai-
heeseen. (Työohjelma 28.5.1998). Kaavatyö aloitet-
tiin Maa ja Vesi Oy:n suorittamalla perusselvityksillä
vuonna 1998. Perusselvityksillä kartoitettiin suunnit-
telualueen tilanne rakennetun ympäristön, luonnon-
ympäristön sekä ympäristön häiriötekijöiden osalta.
Samalla päätettiin vaikutusten arvioinnin laajuus ja
aloitettiin arviointityöt. Osayleiskaavan laadinnan
yhteydessä tavoitteena oli tarkastella maankäyttö-
ratkaisujen vaikutuksia useasta näkökulmasta. Ranta-
osayleiskaavan maankäyttöratkaisujen vaikutuksia
tarkasteltiin seuraavien tekijöiden suhteen:

Yhdyskuntarakenne: toiminnallinen kokonaisrakenne,
yhdyskuntatekniset verkostot, toimintojen sijoittu-
minen, toimivuus ja taloudellisuus.

Sosiaalinen rakenne: maanomistusolot, asutus-/loma-
asutusolot, elinkeinoelämä ja yritys, virkistys ja
ulkoilu, kulttuuriympäristö

Luonnonympäristö: eläimistö, kasvillisuus, maisema

Vireilletulosta ilmoittaminen ja esittelytilaisuudet

Kaavahankkeen vireilletulosta ilmoitettiin Savon
Sanomissa keuhällä 1999. Samalla maanomistajille
esitettiin kutsu saapua kaavahankkeen esittelytilai-
suuksiin: Haapajärven eteläosan ja Poroveden maan-
omistajille suunnattu esittelytilaisuus pidettiin 10.5.
Sourunsalon koululla ja Haapajärven pohjoisosan
maanomistajille suunnattu esittelytilaisuus pidettiin

11.5. Joutsenojan koululla. Molemmissa tilaisuuk-
sissa esiteltiin alkanutta suunnitteluprosessia sekä
laadittuja lähtötilanneselvityksiä. Samalla maanomis-
tajat saivat mahdollisuuden mielipiteidensä esittämi-
seen.

Maanomistajien mielipiteet ja toiveet

Toukokuussa 1999 maanomistajien näkemyksiä
ja toiveita tiedusteltiin kirjallisella kyselyllä, johon
tuli 70 vastausta, vastausprosentin ollen noin 15%.
Kyselyllä pyydettiin täydennyksiä kyselyn mukana
olevaan lähtötietoaineistoon sekä maanomistajien
maankäyttötoiveita ja näkemyksiä omistamiensa
alueiden että myös laajemman ympäristön suhteen.
Vastaajista suurin osa ei ollut harkinnut maatilamat-
kailun perustamista eikä myöskään muuta nykyis-
tä tehokkaampaa maankäyttöä. Maatilamatkailua
harjoittavat katsoivat tarvitsevansa lisäkapasiteettia
toimintaansa varten. Haja-asutusmaisen mökkira-
kentamisen nähtiin hyödyntävän myös matkailua.
Vastaajien enemmistö oli sitä mieltä, että alueelle ei
tulisi sallia runsasta lisärakentamista eikä rakentami-
sen tulisi sijoittua liian lähelle rantaviivaa. Yksittäis-
issä vastauksissa sekä ehdotettiin lisärakentamisen
osoittamista Haapajärven pohjoispäähän pikiteiden
varsille ja saariin että vastustettiin saariin rakenta-
mista. Vastauksissa nousi esille se, että rakentaminen
ei saisi aiheuttaa haittaa maanviljelykselle. Rakentaminen
tulisi sallia niillä tiloilla, jotka eivät olleet
rantarakentamisoikeuttaan käyttäneet. (Poroveden
Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön ranta-
osayleiskaavan kaavaehdotus 2000).

Yleisten alueiden, kuten venevalkamien, uimaran-
tojen ja virkistysalueiden turvaaminen ja tarvit-
tava kehittäminen koettiin tärkeäksi. Toiveita tuli
Haapajärven yleisten veneiden laskupaikkojen ja
nuotiopaikkojen kehittämisestä sekä Siikalahden ja
Haukilahden venevalkamien kehittämisestä. Lisäk-
si vastaajat toivoivat parkkipaikkoja kalastajille ja
vapaa-ajan viettäjäille. Myös tieyhteyksien parantami-
nen Huotarista ja Savonniemen alueilla sekä veneily-
ja kelkkailureittien kehittäminen nousi vastauksissa
esille. Ympäristöarvoiltaan merkittävänä maanomis-
tajat pitivät Kihlovirtaa, Savonselkää, Roninlahden
ympäristöä, Kurenpolven aluetta, rantapeltomaise-
mia, luonnon niittyjä ja kallioita. Maininnan saivat
myös Paaslahti ja Vasikkasaari kieloesiintymiseen.
Maanomistajat olivat tehneet suunnittelualueella
eläin- ja kasvihavaintoja joutsenesta, hirvestä, liito-
oravasta, peurasta, pūsamista, minkistä, kattohai-

karasta, telkistä, kielosta, kurjenmiehasta, näsiästä, villiruususta, lumpeesta, heisipuusta ja mesimarjasta. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rataosayleiskaavan kaavaehdotus 2000).

Ympäristön uhkatekijöinä pidettiin vesistöjen rehevöitymistä ja umpeen kasvamista. Liiallinen rantarakentaminen koettiin ympäristön kannalta haitallisena. Uhkatekijöiksi mainittiin myös maatilojen lietelanta ja päästöt, avohakkuut, moottorikelkkailu ja –veneily sekä peltojen vesakoituminen. Vastaajat ehdottivat kylämaiseman parantamiseksi ränsistyneiden rakennusten kunnostamista tai purkamista. Pakettipeltojen käyttöönottoa ehdotettiin sekä suojavyöhykkeiden luomista maatilojen päästöjen hillitsemiseksi. Avohakkuiden ja niihin liittyvä aukikyntäminen tulisi lopettaa sekä taimet istuttaa pidempinä. Vesakoiden vähentämistä ehdotettiin ja vanhojen savolaisten rakennusten kunnostamista toivottiin. Myös Petäjaniemen alkupään kunnostamista esitettiin. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rataosayleiskaavan kaavaehdotus 2000).

Maanomistajilta lähtötietovaiheessa saatu palaute ja toiveet huomioitiin tavoitteenasetteluvaiheessa sekä yksityiskohtien osalta myös osayleiskaavan suunnitteluvaiheessa.

Viranomaisneuvottelu, tavoitteiden asettaminen ja luonnossuunnittelu

Toukokuun 25. päivä 1999 järjestettiin kaavahankkeen tiimoilta viranomaisneuvottelu Iisalmen teknisessä keskuksessa. Osallistujina olivat Iisalmen kaupunki, Pohjois-Savon Ympäristökeskus, Pohjois-Savon Liitto, Kuopion museo, Savo-Karjalan tiepiiri sekä Maa ja Vesi Oy. Kokouksen aiheena oli suunnittelutyön perustietoaineiston viimeistely sekä suunnittelutavoitteiden valmistelu. Kokouksessa Maa ja Vesi Oy:n edustajat esittelivät suunnitteluprosessia, rakennettua ympäristöä sekä alueen luontoselvitystä. (Kokouskutsu 14.5.1999).

Porovesi-Haapajärven rataosayleiskaavoituksen tavoitteenasettelulle loivat pohjan suunnittelun lähtötilanne eli jo olemassa oleva rakentamistilanne, luonto-olot, alueelle kohdistuvat odotusarvot ja olemassa olevat suunnitelmat, kuten seutukaavat sekä muut aikaisemmin laaditut selvitykset ja vapaa-muotoiset suunnitelmat. Myös yleisesti hyväksytyt ranta-alueita koskevat yleiskaavoituksen suunnitteluperiaatteet ohjasivat tavoitteen asettelua. Ranta-

osayleiskaavan yleistavoitteet kohdistuivat ensisijaisesti rantavyöhykkeelle sijoittuvan haja-asutuksen muodostamisperiaatteisiin; suunnitteluratkaisulla pyrittiin tukemaan Poroveden ja Haapajärven ympäristöön liittyvien eri maankäyttömuotojen toiminnallista kehittämistä. Kaavoituksen lähtökohdaksi asetettiin suunnittelualueelle ominaisten ympäristöllisten ja toiminnallisten voimavarojen tunnistaminen ja niiden myönteinen huomioiminen suunnitteluratkaisussa. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rataosayleiskaavan kaavaehdotus 2000).

Kaavatyön tarkoituksena oli määritellä ympärivuotiseen asutukseen, loma-asutukseen, maa- ja metsätalouteen, veneilyyn, virkistykseen, elinkeinoelämään, suojeluun, kulttuuriympäristöön sekä maisemanhoitoon liittyvät maankäytölliset aluevaraukset ja aluekohtaiset toteuttamisohjeet. Samalla kaavan tavoitteeksi asetettiin rakennuslupaprosessin selkeyttäminen ja yksinkertaistaminen: haja-asutusmaiseen rakentamiseen tulee lupa voida myöntää suoraan osayleiskaavan perusteella. Näin osayleiskaava vähentää poikkeuslupakäsittelyä sekä maanomistajakohtaisten rantavyöhykkeen detaljikaavojen laadintatarpeita. Rantavyöhykkeen osalta osayleiskaavan tavoitteeksi asetettiin uusien rakennuspaikkojen määrien ja likimääräisten sijaintien osoittaminen tilakohtaisesti. Rantaosayleiskaavatyön keskeisenä tavoitteena nähtiin maanomistajien oikeuksien turvaaminen ja tasapuolinen kohtelu samalla suunnittelun kokonaisrakenteen ja luonnonympäristön arvot huomioon ottaen. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rataosayleiskaavan kaavaehdotus 2000).

Tavoitteiden asetteluun jälkeen Maa ja Vesi Oy aloitti luonnossuunnittelun. Suunnitteluvaiheessa, kesällä 1999, järjestettiin maanomistajien ja kaavasuunnittelijan välisiä neuvottelutilaisuuksia, joissa maanomistajilla oli mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti kaavan laatijan kanssa sekä esittää alueidensa käyttöön liittyviä toivomuksia ennen varsinaisen kaavaluonnoksen laadintaa.

Kaavaluonnoksen nähtävilläolo, muistutukset ja kaavoittajan vastineet

Kaavaluonnos valmistui syyskuussa 1999. Tekninen lautakunta teki päätöksen kaavaluonnoksen nähtävälle asettamisesta maanomistajien kuulemista varten. Nähtävilläolosta ilmoitettiin erillisellä kuulutuksella Iisalmen Sanomissa 17.9.1999. Kuulutuksessa

ilmoitettiin myös luonnosvaiheen kannanottojen ja muistutusten viimeinen jättöpäivä. Kaavaluonnos oli nähtävillä Iisalmen kaupungintalolla 20.9.-4.10.1999. Luonnoksesta tuli määräpäivään mennessä 22 muistutusta, jotka koskivat muun muassa rakennuspaikkojen lukumäärää, alueen tieyhteyksiä sekä loma-asunnon rakennuspaikan muuttamista ympäri- vuotisen asuinrakennuksen rakennuspaikaksi. Suurin osa muistutuksista piti sisällään toiveen rantalisärakennuspaikasta. (Luonnosvaiheen muistutukset).

Maa ja Vesi Oy laati kaavoittajan hyväksymät vastineet muistutuksiin. Suuri osa muistutuksista huomioitiin kaavaehdotuksessa. Huomiotta jäävät koskivat lähes poikkeuksetta lisärakentamispaikan osoittamista. Useimmissa tapauksissa lisärakentamispaikalle ei ollut mitoituksellisia perusteita ja maanomistajien tasapuolinen kohtelu tuli huomioida rakennuspaikkoja myönnettäessä. (Kaavoittajan vastineet muistutuksiin 20.1.2000).

Kaavaehdotuksen hyväksyminen ja lausuntojen pyytäminen

Rantaosayleiskaavaehdotus, jossa oli huomioitu luonnosvaiheen muistutukset, valmistui maaliskuussa 2000. Kaupunginhallitus pyysi kaupunginarkkitehdin ehdotuksen mukaisesti lausunnot kaavaehdotuksesta Savon Liitolta, Savon Voima Oy:ltä, Pohjois-Savon maanmittaustoimistolta, Ratahallintokeskuksesta, Savo-Karjala tiepiiriltä, rakennus- ja pelastuslautakunnalta, vapaa-aikalautakunnalta, sosiaalilautakunnalta, maaseutu-lautakunnalta, kuntayhtymän ympäristölautakunnalta sekä terveyslautakunnalta. Huhtikuussa 2000 kaupunginhallitus hyväksyi kaavaehdotuksen ja sen nähtävillä asettamisen. (Teknisen lautakunnan kokouspöytäkirja 14.3.2000; Kaupunginhallituksen kokouspöytäkirjat 3.4.2000 ja 17.4.2000). Pyydetty lausunnot kaavaehdotuksesta saapuivat kesän ja syksyn 2000 aikana. Useimmilla lausuntojen antajilla ei ollut huomauttamista kaavaehdotuksesta. Osayleiskaavaa muutettiin lausuntojen ja muistutusten perusteella seuraavasti:

Rakennus- ja pelastuslautakunnan lausunnon perusteella kaavamääräyksiin lisättiin lause: Rakennusluvut osayleiskaavan mukaisille rakennuspaikoille voidaan myöntää suoraan osayleiskaavan pohjalta ilman erillistä ranta- asemakaavaa. Pohjois-Savon liiton ja ympäristölautakunnan lausuntojen perusteella Kumpusaari muutettiin virkistys- ja retkeilyalueesta, jolla on ympäristöarvoja (VR1), luonnonsuojelualueeksi

(SL). Ympäristölautakunnan lausunnon pohjalta kaavaselostuksen kohtaa ympäristöhäiriöt täydennettiin tiedossa olevien selvitysten mukaisilla maininnoilla ja arvioilla alueen ympäristöhäiriöistä. Ratahallintokeskuksen lausunnon pohjalta kaavaselostukseen lisättiin maininnat nykyisten tasoristeysten ongelmallisuudesta. Kaavakartalle lisättiin rautatiealuetta selittävä kaavamerkintä LR. Kuopion museon antaman lausunnon pohjalta kaava-alueen kohteet Itikka, Ahmonsaari, Koljo ja mäkitupa varustettiin rakennussuojelumerkinnällä. (Rakennus- ja pelastuslautakunnan lausunto; Pohjois-Savon liiton lausunto; ympäristölautakunnan lausunto; Ratahallintokeskuksen lausunto; Kuopion museon lausunto).

Kaavaehdotuksen nähtävilläolo, tiedotus- ja kuulemistilaisuudet

Kuulutus kaavaehdotuksen nähtävilläolosta ilmestyi 7.5.2000 Iisalmen Sanomissa. Kaavaehdotus oli nähtävillä Iisalmen kaupungintalolla kuukauden ajan. Nähtävilläolon aikana kaavaehdotuksesta pidettiin myös kaksi tiedotus- ja kuulemistilaisuutta, toinen Sourunsalon koululla ja toinen Joutsenjoen koululla. (Kuulutus 5.5.2000).

Kaavaehdotuksesta jätetyt muistutukset ja kaavoittajan vastineet

Kaavaehdotuksesta jätettiin 19 muistutusta, joista 10 piti sisällään toiveen lisärakennuspaikasta. Loput muistutukset liittyivät RO-rakennuspaikkojen muuttamiseen AO-rakennuspaikoiksi ja tieliittymiä. Maa ja Vesi Oy laati kaavoittajan hyväksymät vastineet muistutuksille. Muistutukset huomioitiin kaavassa lukuun ottamatta sellaisia lisärakennuspaikkatoiveita, joihin ei ollut mitoituksellisia perusteita. (Ehdotusvaihe; Kaavoittajan vastineet muistutuksiin 3.10.2000).

Hyväksymisvaihe ja kaavan voimaantulo

Kaupunginhallitus päätti 6.11.2000 pitämässään kokouksessa esittää kaupunginvaltuustolle osayleiskaavan hyväksymistä. Kaupunginvaltuusto hyväksyi 13.11.2000 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan yksimielisesti. Päätöksen pöytäkirja ja valitusohjeet asetettiin nähtävillä kaupungin hallintopalvelukeskukseen. (Kaupunginhallituksen kokouspöytäkirja 6.11.2000; kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 13.11.2000).

Rantaosayleiskaavasta tehtiin yksi valitus Kuopion hallinto-oikeudelle, joka koski Haapajärven pohjoisosan yhtä tilaa. Valituksella ei ollut suurempaa ympäristöllistä vaikutusta. Tekninen lautakunnan laatima ja kaupunginhallituksen hyväksymä vastine valitukseen toimitettiin Kuopion hallinto-oikeudelle. (Teknisen lautakunnan kokouspöytäkirja 16.1.2001). Iisalmen kaupunginhallitus määräsi kokouksessaan 28.5.2001 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan tulemaan voimaan ennen kuin se oli saanut lainvoiman siltä osalta, johon valitus oli kohdistunut. (Kaupunginhallituksen kokouspöytäkirja 28.5.2001).

7.1.3 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan arviointia

Kaavoitushanke käynnistyi vanhan rakennuslain aikana vuonna 1998 ja päättyi loppuvuodesta 2000, uuden maankäyttö- ja rakennuslain astuessa voimaan saman vuoden tammikuussa. Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan osallistumis- ja vuorovaikutusprosessi toteutettiin vanhan rakennuslain hengessä. Kaavoitustyö oli läpinäkyvää; kaupunki tiedotti osallisia³¹ kaikista kaavoitusprosessin vaiheista. Maanomistajien lisäksi myös muut tahot pystyivät seuraamaan kaavoitusprosessia, sillä ilmoitukset eri vaiheista olivat julkisesti kaikkien nähtävillä. Kaavoituksen yhteydessä järjestettiin useita mahdollisuuksia mielipiteiden ilmaisuun.

Kaavoitustyön aloitusvaiheessa järjestettiin viranomaisneuvottelut. Lausunnot kaavaehdotuksesta pyydettiin kaikilta niiltä viranomaistahoilta, joiden toimialoihin kaavalla oli vaikutusta. Vuorovaikutus muihin osallisiin tapahtui järjestettyjen tilaisuuksien ja kirjallisten kyselyjen sekä kaavanlaatijan ja maanomistajien henkilökohtaisten keskustelujen muodossa. Osallisille järjestettiin kaavoitusprosessin eri vaiheissa useita mahdollisuuksia mielipiteidensä ilmaisuun esittely- ja kuulemistilaisuuksien muodossa sekä muistutusten jättämismahdollisuuksina. Sen lisäksi mielipiteitä ja toiveita kaava-alueen käytöstä tiedusteltiin myös kirjallisesti. Osallistumistilaisuudet ja kyselyt eivät tavoittaneet suurinta osaa alueen maanomistajista: kyselyyn vastasi ainoastaan 15 % (70kpl) alueen maanomistajista. Järjestettyihin tilaisuuksiin osallistui keskimäärin parikymmentä henkeä. (Puhelinhaastattelu 29.11.2010). Osallisten osallistuminen kaavoitusprosessiin oli näin ollen vähäistä, vaikka osallistumismahdollisuuksia oli useita.

31 Rakennuslain aikana osallisuuden käsite oli suppeampi; osalliset muodostuivat maanomistajista

Silti vuorovaikutuksella, osallistumisella ja muistutusten tekemisellä oli vaikutusta kaavan laadinnan aikana. Luonnos- ja ehdotusvaiheessa maanomistajat palauttivat yhteensä 41 muistutusta, joista suurin osa koski toivetta lisärakentamispaikasta. Muistutukset huomioitiin lopullisessa kaavassa aina, mikäli se mitoituksellisista tai muista syistä oli perusteltua. Luonnosvaiheen 22:sta muistutuksesta 15 aiheutti muutoksia kaavaan. Ehdotusvaiheen 19:sta palautetusta muistutuksista 7 aiheutti muutoksia kaavaan.

Viranomaisilla ei ollut juurikaan kaavaa koskevia huomioita ja muutosehdotuksia. Viranomaislausuntojen perusteella kaavaehdotukseen tehdyt muutokset koskivat lähinnä kaavan täydentämistä, tarkentamista, kaavamerkin lisäämistä tai muuttamista. Erityistä maaseutuvaikutusta muistutusten ja lausuntojen perusteella tehtävissä muutoksissa ei ollut. (Rakennus- ja pelastuslautakunnan lausunto; Pohjois-Savon liiton lausunto; ympäristölautakunnan lausunto; Ratahallintokeskuksen lausunto; Kuopion museon lausunto). Kaiken kaikkiaan Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavahanke vuorovaikutuksineen ja osallistumisineen kuvaa hyvin tutkimusraportin alkuosassa (osat I ja II) esitettyjä maaseutukaavoituksen käytäntöjä ja haasteita toimintaympäristöineen.

Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaava huomioi hyvin alueen maaseudulle tyypillisen maiseman, luonnon ja kulttuuriympäristön arvot. Selvitysten pohjalta osayleiskaava-alue on määritelty luonto- ja kulttuurimaisemallisesti merkittäviin vyöhykekokoisuuksiin. Luonnon ja maiseman kannalta arvokkaille vyöhykealueille rakentamista sijoitettaessa on kiinnitetty huomiota vyöhykkeen maisema- ja luontoarvojen turvaamiseen ja edistämiseen. Vyöhykkeiden sisäiset maankäytölliset ratkaisut on suunniteltu huomioiden kunkin vyöhykkeen ominaispiirteet. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rantaosayleiskaavan kaavaehdotus 2000). Pääasiallisena maankäyttönä kaava-alueella on säilytetty maaseudulle tyypillinen maa- ja metsätalous siihen liittyvine toimintoineen.

Rantaosayleiskaavassa maa- ja metsätalousalueet on jaoteltu nykyisen käyttötarkoituksena mukaan joko pelto- tai metsäalueisiin. Suuri osa kaava-alueesta on peltoaluetta. Metsäiset alueet sijoittuvat usein kyläasutusten yhteyteen. Ranta-alueilla vuorottelevat avoimet pellot ja metsäsaarekkeet muodostavat maisemallisesti mielenkiintoisia kokonaisuuksia.

Kaavassa on huomioitu hyvin vesiliikenneyhteydet muun muassa Haapajärven eteläosiin sekä korostettu olemassa olevia venevalkamia. Asetettujen tavoitteiden ja maanomistajien toiveiden mukaisesti osayleiskaavassa on osoitettu rantautumisalueita yleisen virkistystarpeiden turvaamiseksi. Kohteet on osoitettu sekä paikallisiin että myös laajempiin yleisiin tarpeisiin. Kohteiden valintojen perusteina ovat olleet mm. alueiden keskeinen sijainti, luonnonympäristön soveltuvuus, liikenteellisesti hyvä tavoitettavuus sekä toisaalta alueiden jo toimiminen yleisinä rantautumisalueina. (Poroveden Lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rataosayleiskaavan kaavaehdotus 2000). Vesiyhteyksien ja rantautumismahdollisuuksien kehittäminen on palvellut ja selkeyttänyt paikallisen väestön kuin myös ulkopuolisten alueelle suuntaavien matkailijoiden ja kalastajien vesiliikennettä. Muun liikenteen osalta kaavassa on osoitettu päätieyhteydet sekä ohjeellisia myös tieyhteydet rakennuspaikoille.

Iisalmen kaupunkitaajaman sekä Peltosalmen teollisuustaajaman läheisyys ovat vaikuttaneet Poroveden rantavyöhykkeen melko runsaan haja-asutuksen muodostumiseen. Sekä Poroveden että Haapajärven ympäristöissä maatilat muodostavat haja-asutusalueen rungon. Maatiloihin liittyvän asutuksen ohella kaava tukee ympärivuotisen asutuksen muodostamista siellä, missä se hyödyntää olemassa olevaa taajama- kylä- tai palvelurakennetta. Näin kaavalla on pyritty vaikuttamaan maaseutumaisen ilmeen ja kyläkeskusten säilymiseen sekä välttämään uusien irrallisten asuintiivistymien muodostumista nykyisten taajama- ja palvelukeskusten vaikutusalueiden ulkopuolelle. Joitakin yksittäisiä, epäedullisilla paikoilla olevia tontteja on ollut myynnissä, mutta ne eivät ole menneet kaupaksi. (Puhelinhaastattelu 29.11.2010).

Rantavyöhykkeen loma-asuntoalueet on määriteltävä tavoiteasettelun ja mitoitusperusteiden pohjalta. Rakennusoikeuksien määrittelyssä on huomioitu vyöhykekokonaisuuksien erityispiirteet, paikalliset olosuhteet sekä tasapuolinen kohtelu kantatilakokonaisuuksien ja maanomistajien kesken. Uudet loma-asutuksen rakennuspaikat on kaavassa sijoitettu luonnonpiirteet ja oleva rakentaminen huomioiden siten, että rakentamiselta vapaana säilyvät rantalueet muodostavat toiminnallisesti yhtenäisiä kokonaisuuksia. Uudet rakennuspaikat yhdessä jo olevien rakennuspaikkojen kanssa muodostavat yhtenäisiä rakentamisalueita.

Yksi Haapajärvi-Poroveden rantaosayleiskaavan päätavoite on ollut rantarakentamisen ohjaus. Kaavassa rantavyöhykkeelle osoitettiin uusia rakennuspaikkoja 65: Poroveden rannoille 11 loma-asunnon (RA) rakennuspaikkaa ja 11 ympärivuotista (AO) asuinrakennuspaikkaa sekä Haapajärven rannalle neljä ympärivuotista ja 39 loma-asunnon paikkaa. Uusia maatilakeskusten rakennuspaikkoja ranta-alueille ei osoitettu. Rakennuspaikkojen toteutuma on ollut hyvin vähäistä, vain joitakin yksittäisiä tontteja on rakennettu. Kaavoituspäällikkö Sari Niemi arvioi, että kaavan toteutuma rakentamisen osalta on noin 10%.³² (Haastattelumuistio 1.11.2010). Toteutunut rakentaminen on kuitenkin ollut kaavan mukaista.

Kaavaratkaisussa on pyritty huomioimaan alueen elinkeinoelämä ja sen tarpeet. Elinkeinoelämän toiminnot sijoittuvat pääasiassa maatalolle ja maatalous on kaava-alueen merkittävin työllistäjä. Kaavassa on osoitettu useita laajoja maa- ja metsätalousvaltaisia alueita (M), jotka on tarkoitettu pääsääntöisesti maa- ja metsätalouden harjoittamiseen sekä maatalousvaltaisia, maatalouden harjoittamiseen tarkoitettuja alueita (MT). Kaavassa esitetään myös kulttuurimaisemallisesti arvokkaita maatalousvaltaisia alueita (MT-1), joiden ylläpitämistä ja hoitamista pyritään tukemaan. Lisäksi kaava-alueella on maa- ja metsätalousvaltaisia alueita (MU), joilla on elinkeinonharjoittamisen lisäksi ulkoilun ohjaamistarvetta tai ympäristöarvoja.

Päivittäis- ja erikoispalvelujen osalta alueen asutus tukeutuu ensisijaisesti Iisalmen kaupungin taajama- palvelutarjontaan. Kaavassa on osoitettu julkisten palvelujen ja hallinnon alue (PY) sekä palvelujen ja hallinnon alueita (P). Edelleen toiminnassa olevat Sourunsalon ala-aste sekä raittiusyhdistystalo Mäkitupa sijoittuvat PY-alueelle. Palvelujen ja hallinnon aluevaraukset eivät ole tuottaneet alueelle uusia palveluja. Ruotaanlahden keväällä 1999 lakanneeseen kouluun on kaavan mukaan mahdollista sijoittaa esimerkiksi kyläläisten tarvitsemia ja tai matkailuun liittyviä palvelu- ja yritystoimintoja. Palvelut eivät ole toteutuneet, vaan nykyisin koulu on kunnostettu yksityiseen käyttöön ja siinä sijaitsee asuintiloja.

Kaavassa on aluevaraus Haapaniemeen sijoittuvan

32 Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan toteutuminen on ollut vähäistä johtuen maanomistajien myyntihaluttomuudesta; tontteja on säästetty tulevia sukupolvia ja perinnönjakoa silmällä pitäen. Kaavan vähäisen toteutumisen taustalla on nähtävä myös väestön vähenemisen realiteetit.

vuokramökkiyrittäjien huolto-, kokous- ja muita vastaavia palveluja varten. Aluevarausta ei ole hyödynnetty. Haukilahden pohjukan ja Pielavesi-Peltosalmi seututien tuntumaan sijoitettiin kaavassa uusi aluevarausta entisen maatilan alueelle. Kaavaselostuksessa kohdetta pidetään otollisena esimerkiksi Savonselkä-Haukilahti alueen luontomatkailutoimintojen kehittämisessä. Aluevarausta on käyttämättä.

Roninmäen kulttuurimaisemallisesti arvokkaalle alueelle sijoittuvalla vanhalla maatilan pihapiirille on kaavassa sallittu asuinkäytön vaihtoehtona (AO/P) esim. kulttuurimatkailuun liittyvät palvelutoiminnot. Pihapiirin uusiokäytöstä on tehty myös luonnosmainen suunnitelma. Suunnitelma ei ole toteutunut ja arvokas päärakennus pihapiireineen on kärsinyt käyttämättömyydestä ja hoidon puutteesta.³³

Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaavan toteutumisesta tai vaikutuksista ei ole tehty erityistä jälkiseuranta- tai -arvioita. Arvio perustuu Iisalmen kaupungin kokemukseen ja tuntumaan kaavan vaikutuksista. (Puhelintaastattelu 29.11.2010). Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaava on ajallensa tyypillinen pääosin mitoitusperustuu kaava, joka osoittaa rantarakennuspaikat kantatilakohtaisesti ja rantaviivakilometrien mukaan mitoittuna. Rantaosayleiskaava ohjaa rantojen rakentamista tiukasti. Sen sijaan rantavyöhykkeen (200m) ulkopuolista maankäyttöä kaava ohjaa väljästi ja sallivasti mahdollistaen maaseutuelinkeinojen ylläpitämistä, kehittämistä ja uusien elinkeinojen luomista. Koska alueelle ei ole saatu uusia toimijoita, voidaan todeta, että kaava-alue ei ole ollut riittävän houkutteleva mahdollisten uusien palveluntuottajien näkökulmasta katsottuna. Pelkän kaavoituksen keinoin ei alueen elinkeinoelämän vireyteen ja sitä kautta alueen vetovoimaisuuden lisäämiseen voida vaikuttaa. Sen avulla voidaan ainoastaan helpottaa uusien yritysten syntymistä ja alueelle tulemistä poistamalla niiden edestä mahdollisia maankäyttöä esteitä. Esimerkiksi Iisalmen kaupunki tukee uusien yrittäjien tuloa Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaava-alueelle hyväksymällä tarvittaessa rantavyöhykkeen ulkopuoliset kaavapoikkeamat (puhelintaastattelu 29.11.2010).

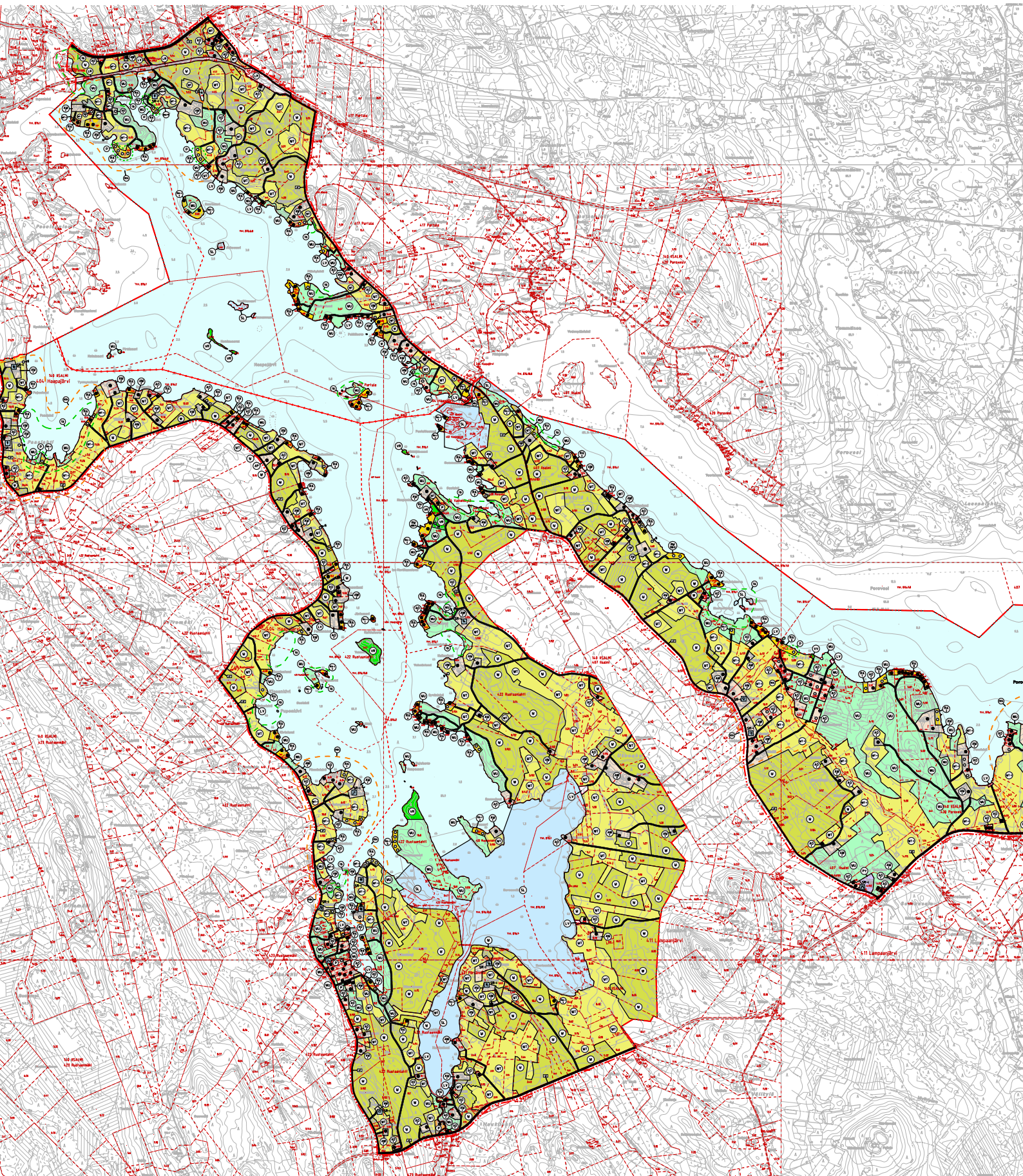
Porovesi-Haapajärvi –tapauksessa keskeisin tavoite

33 Maaseudun maankäytön suunnittelussa törmätään kaupunkia useammin perinnönjaon mukanaan tuomiin ongelmiin: Perikunnat eivät tiedä, mitä tehdä perimilleen maille tai eivät pääse yksimielisyyteen maiden jakamisesta tai käytöstä. Pahimmillaan ongelmat viivyyttävät tai jopa estävät alueiden kehittämistä ja maankäyttöä.

on ollut rakennuslupaprosessin helpottaminen ja yksinkertaistaminen. Lisäksi rantaosayleiskaavalle asetettiin tavoitteeksi rantavyöhykkeelle sijoittuvan haja-asutuksen mitoitusperiaatteen muodostaminen sekä maankäytölliset aluevaraukset ja aluekohtaiset toteuttamishojeet ympärivuotiseen asutukseen, loma-asutukseen, maa- ja metsätalouteen, veneilyyn, virkistykseen, elinkeinoelämään, suojeluun, kulttuuriympäristöön sekä maisemanhoitoon.³⁴ Mitoitusperusteinen kaava on tasapuolinen maanomistajia kohtaan. Jos kaavalle asetetut tavoitteet ovat ainoastaan tonttien osoittaminen ja rakentamisen ohjaus, kuten Porovesi-Haapajärven alueella, toimii kaava hyvin. Mitoitukseen perustuva kaava jättää kuitenkin suunnittelun keinoin vaikuttamisen hyvin vähäiseksi ja sen vuoksi se ei sovellu kehittyville ja kasvaville kyläalueille, joissa kaavoitukselta odotetaan strategista lähestymistapaa. Strategisen kaavan laadinnan pohjalla on oltava näkemys siitä, mihin suuntaan ja miten kaavoitettavaa aluetta lähdetään kehittämään. Yleiskaavatuottaja Jukka Virtasen mukaan tässä tapauksessa kaavoittajalla tai alueen asukkailla ja muilla toimijoilla puuttui tämä näkemys. Tämä voi johtua kenties siitä, että kyseessä on väestömäärältään laskeva alue, jonka vetovoimaan strategisella kaavalla ei nähty voivan vaikuttaa. (puhelintaastattelu 29.11.2010). Rakentaminen sijoittuminen on ollut kaavan mukaista. Kaavan haluttiin ennen kaikkea selventävän alueen rantarakentamisen periaatteita, yhdenmukaistavan rakentamisen ohjeistusta sekä varmistavan maanomistajien tasapuolinen kohtelu. Kaava on mahdollistanut sen, että jokainen mitoituksen perusteella rantarakennuspaikkaan tai -paikkoihin oikeutettu maanomistaja on saanut hänelle kuuluvat rakennuspaikat. Näiltä osin kaavan tavoite on saavutettu. Toinen keskeinen tavoite oli kaavan avulla selkeyttää ja yksinkertaistaa rakennuslupaprosessia. Tämä tavoite on toteutunut: Lupaprosessi on helpottunut huomattavasti, kun ranta-alueen lupia voidaan myöntää suoraan kaavan perusteella. Kaava on myös toiminut viranomaisten tukena lupa-asioissa. Siihen on ollut helppo vedota silloin, kun ranta-alueille on haettu kaavasta poikkeavia lupia. Alueen asukkailta ei ole tullut huomautuksia kaavasta sen voimaan tulon jälkeen. Myöskään tarvetta kaavan uudistamiselle ei ole ollut. (Puhelintaastattelu 29.11.2010).

34 Iisalmen kaupunkistrategiaan 2020 on kirjattu tavoitteeksi rantarakentamisen lisääminen, mikä on suuri haaste maanomistajien myyntihaluttomuuden vuoksi. Kaupungin oma maa- ja ennen kaikkea rantamaanomistus on olematonta. Jos maanomistajat eivät suostu myymään tontteja, ei kaupungilla ole juurikaan keinoja tavoitteen toteuttamiseen.

Porovesi-Haapajärven rantaosayleiskaava. Iisalmen kaupunki.

7.2 Tapaustutkimus 2: Iiranta

7.2.1 Kaava-alueen sijainti ja kuvaus

Iiranta on aktiivinen maaseutukylä Iisalmen kaupunkikeskustan pohjoispuolella, Iijärven rannalla. Tarkasteltava osayleiskaava-alue sijaitsee Ouluntien varressa ja se rajautuu lännessä Partalan metsä-alueisiin ja pienlentokenttään, idässä Iso-Iijärveen ja Käärmesalmeen, Etelässä Koljonvirran sairaala-alueeseen ja pohjoisessa kuntarajaan. Lisäksi suunnittelualueeseen kuuluvat Ruununsaari, Iisaari sekä Eerikkasaaren enklavi. Yhteensä alueen pinta-ala on 997 hehtaaria. Alueella on asukkaita lähes 300 noin 130 taloudessa (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 6, 28). Iirannon alue on kulttuurisesti merkittävä maisemakokonaisuus, jonka arvo pohjautuu vanhoihin kantatiloihin ja näiden avoimiin ja laajoihin peltomaisemiin. Alue on ollut pitkään asutus- ja viljelykäytössä ja näin ihmisen toiminnan vaikutus näkyy kaikkialla. Tilat on rakennettu kumpareille, joista pellot levittyvät laaksoihin ja loiviin rinteisiin. Maisemakuva on suureksi osaksi karjatalouden muokkaama ja ylläpitämä, sillä laidunnurmet ja pellot ulottuvat tilojen pihapiiristä aina Iijärven rantaan saakka. Ranta kohoaa Iso-Iijärvestä kohti Ouluntietä. Suunnittelualueen keskiosassa Partalasta katsottuna maisema on avara, Iso-Ii kimmeltää laajan laakson pohjassa ja rantaviiva jää monin kohdin jyrkän rantatörmän taakse. Järveltä päin katsottaessa rantaa on rakennettu pienipiirteisesti ja lomiasunnot jäävät rantapuuston katveeseen (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 3, 7).

Väestörakenne on tasapainossa ja alueella asuu kasvavassa määrin lapsiperheitä. Eläkeläisiä on 26 % ja opiskelijoita 4% väestöstä. Alueella on yritystoimintaa mm. maatalous-, hoito-, kuljetus-, maanrakennus-, jätehuolto-, saha- ja matkailualalta. Maatilojen erikoistumisaloja ovat maito-, lihakarja-, sika- ja hevosala sekä kasvinviljely. Alueella on peruskoulun esiopetusta ja luokat 1-4. Alueen läpi kulkee kantatie 88 Ouluun. Suunnittelualueen kaikki taloudet ovat vesihuollon piirissä. Alueella ei ollut kaavan laadinnan aikaan kunnallista viemäriverkostoa, mutta Viemäri- ja jätevesiverkoston linjaan on mahdollista liittyä kohtuullisella liittymämaksulla. Partalan asemakaavoitettu alue on viemäröity. Alueella on hyvät liikuntamahdollisuudet. Retkeilyreitiverkoston liittyvä polku (patikointi, hiihto, maastopyöräily, ratsastus) kulkee Koljonvirralta Tirisenkallioiden ja Tervalam-

min kautta Iimäelle, missä toimii lännenratsastusta tarjoava yritys. Reitin varrella olevat Tervalammin ja Piilammin kodat tarjoavat levähdysmahdollisuuden retkeilijöille. Alueelta löytyy kaupungin ylläpitämä hiihtolatu, ja Partalan koulun urheilukenttä jäädytetään talvisin luistelijoille. Kevyen liikenteen väylälä voi turvallisesti kävellä, pyörällä ja rullaluistella. Kylän tuntumassa Hanhilammella on ampumarata. Lentokenttä alueen länsilaidalla tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin lento- ja liitoharrastuksiin. Iisaressa sijaitsee seurakunnan leirikeskus. Kyläseura järjestää kesätapahtuman Tervalammen kodalla ja talvitapahtuman Iisaressa. Iirannon erämiesten hirviporukka järjestää joka syksy hirvipeijaiset, jonne on kutsuttu kaikki alueella asuvat. Lisäksi on järjestetty pilkki-, vetouistelu ja pienlennokkilpailuja. Koulun vanhempainyhdistys on järjestänyt mm. myyjäisiä. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007; Puska 2012).

Aluetta voidaan profiiltaan luonnehtia kaupungin läheiseksi maaseuduksi, jolle ydinmaaseudun vahva alkutuotanto antaa leimallisia piirteitä. Sosiaalinen ympäristö on vireä. Palveluiden osalta tukeudutaan keskustan palveluihin, mutta kyläkoulu on säilynyt alueen sydämenä.

7.2.2 Iirannon osayleiskaavaprosessi

Iirannon osayleiskaavan laadintaa on ohjannut Iisalmen kaupungin nimeämä suunnittelutyöryhmä. Konsulttina hankkeessa on toiminut Air-Ix Ympäristö Oy. Arkkitehtitoimisto Rajaniemi & Öhberg Oy on alikonsulttina laatinut osallistumis- ja arviointisuunnitelman, hoitanut tavoitevaiheen vuorovaikutuksen ja osallistumisen sekä laatinut rakentamistapaohjeiston. Selvitysten osalta Air-Ix Ympäristö Oy on laatinut maiseman maankäyttösuosituksen ja sen perusteena toimivat maisematila- ja maisemarakennekartoituksen. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 5-6). Kaavahankkeen aloituskokous pidettiin Iisalmessa 23.6.2005. Ohjausryhmä kokoontui kaavoituksen aikana viisi kertaa. Kaava esiteltiin kahdessa viranomaisneuvottelussa. Lisäksi kaavoituksessa kuultiin alueen asukkaita yhteensä viidesti (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 6, 52).

Kaavan tavoitteet

Iirannon maisemallisesti ja kulttuuriperinnöllisesti arvokkaalle alueelle laaditun osayleiskaavan keskeisimmät tavoitteet lähtökohdiltaan olivat kulttuu-

Näkymä Oulun tieltä Iijärven vesistöön. (Kuva Emilia Rönkkö).

rimaisema-arvojen kunnioitus ja asukaslähtöisyys. Samalla pyrittiin kehittämään maaseudun osayleiskaavan laatimisen menetelmää, joka huomioi kaavamerkinöin paikallisen kyläyhteisön tarpeet sekä kulttuurimaiseman arvot. Iirannon osayleiskaavan yhteydessä on erityisesti paneuduttu kaavamääräysten oikeusvaikutuksien pohdintaan, joka toteuttaa Iisalmen kaupungissa alkanutta Kaavamääräysten laatujärjestelmä-projektia. Kaavan toivottiin olevan myös mahdollisimman joustava maaseudulla tapahtuvan elinkeinotoiminnan kehittämisen kannalta. Tarkoituksena oli laatia kaava, jonka avulla ohjattaisiin rakentamista maiseman kannalta parhaalle jäljellejääneille rakennuspaikoille. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 3,7, 29). Iisalmen kaupungin alkuperäisenä suunnitelmana oli laatia edistysellinen kulttuurimaisemakaava koko Iijärven alueelle, mutta koko aluetta koskeva kaavoitus supistettiin koskemaan vain Iirannon aluetta vuoden 2005 käydyin tarjouskilpailun jälkeen (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 52). Asukaslähtöisyyden johdosta osallistumiseen haluttiin suunnittelussa erityisesti panostaa, jotta suunnitelma tukisi asukkaiden tavoitteita ja heidän omaehtoista toimintaansa esimerkiksi ympäristön hoidossa. Vuonna 2003 kylälaisten aloitteesta alueelle oli laadittu maisemanhoitosuon-

nitelma ”Punainen tupa ja perunamaa” -hankkeen puitteissa. Lähtökohdat vuorovaikutteisen kaavoitushankkeen toteuttamiseksi olivat siis kaavahankkeen alkaessa otolliset. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 3, 6–7; Puska 2012).

Perusselvitykset ja vaikutusten arviointi

Perusselvitykset valmistuivat syksyllä 2005. Kaavan lähtötiedot pohjautuvat pääosin aiemmin tehtyihin selvityksiin. Maisemakartoitus tehtiin 23. kesäkuuta 2005 maastokäynnillä. Maiseman ja luonnon kannalta merkittävät alueet on osoitettu selvityskartoilla; maisemarakenne, maisematila ja –kuva sekä maiseman maankäyttösuositus. Maiseman maankäyttösuosituksen pohjaksi kerättiin tietoja aiemmin tehdyistä selvityksistä. Tarkastelussa on otettu huomioon rakentamisen kannalta alueen heikkoudet ja vahvuudet. Suosituskartalla on osoitettu sellaisia alueita, jotka useamman tai yhden tekijän perusteella soveltuvat heikosti rakentamiseen. Peruslähtökohtana on, että mitä useampi tekijä rajoittaa alueen rakentamista, sitä enemmän kyseisen alueen arvoihin ja rajoitteisiin tulee osayleiskaavan laadinnassa paneutua. Alueella ei ole tiedossa olevia, maakunnallisesti tai valtakunnallisesti merkittäviä maisemansuo-

jelukohteita tai muinaismuistokohteita. Merkittävänä aluekokonaisuutena, jolla on rakennushistoriallista, historiallista ja maisemallista arvoa, on inventoitu Iijärven ympäristö. Kulttuuriympäristön sekä luonnonympäristön arvot on selvityksissä sekä erillisissä luontoselvityksissä tuotu selvästi esille ja suojelumääräyksiin merkitty kaavakartalle.

Selvitysten perusteella sopivia alueita rakentamiseen on hyvin rajoitettu määrä. Valmisteluvaiheessa päätettiin että perinteinen mitoitusrantaosayleiskaava ei ole oikea väline suunniteltaessa vanhaa kulttuurimaisema-alueita, jossa kulttuurimaisema-arvoja kunnioittavan suunnittelun tulisi olla mitoitusta tärkeämpi tekijä.

Vireilletulosta ilmoittaminen ja esittelytilaisuudet

Osallisia olivat Iirannon osayleiskaavassa alueen asukkaiden ja maanomistajien lisäksi yhdistykset sekä viranomaiset, joiden toimialaa kaavassa käsiteltiin. Viranomais- ja hallintokuntaosallisia olivat Pohjois-Savon liitto ja ympäristökeskus, Tiehallinto, ilmailuviranomaiset, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Ylä-Savon Vesi Oy, Ylä-Savon terveydenhuollon kuntayhtymä, Metsähallitus, Iisalmen kaupungin tekninen, kulttuuri- rakennus-, koulutus- ja vapaa-aikalautakunnat sekä maaseutulautakunta. Yhdistyksiä ja muita osallisia olivat puolestaan Iisalmen Luonnonystävät ry, Iiranta-Partalan kyläseura, metsästäjät ja kalastajat, moottorikelkkailijat, Pro Agria Pohjois-Savo, Ylä-Savon ilmailijat ry, Iisalmen lentokenttäyhdistys, Ylä-Savon metsänhoitoyhdistys, Partalan osakaskunta ja Kaarakkalan-Koljonvirran osakaskunta. Myös Vieremän kunta on toimittanut lausuntoja osayleiskaavasta Iisalmen kunnalle (Rajaniemi & Öhberg Oy 2005, 3).

Iirannon kaavoituksen vireilletulosta ilmoitettiin 21.1.2005 kaavoituskatsauksessa. Konsultti valittiin kesäkuussa 2005 ja kaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelma oli nähtävillä 15. – 29.8.2005. Iirannon osayleiskaavan laadinnassa hyödynnettiin paljon erilaisia osallistuvan suunnittelun keinoja. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 52–53). Ensimmäinen yleisötilaisuus järjestettiin suunnittelun alueen omalla Partalan koululla 11.8.2005, jolloin asiantuntijat esittelivät 20 paikalle saapuneelle kyläläisille osallistumis- ja arviointisuunnitelman sekä kaavan yleiset tavoitteet. Varsinaisen kokouksen jälkeen asukkaat ja maanomistajat saivat esittää toi-

vomuksiaan kaavoitusta varten. Nämä ehdotelmat kerättiin lopulta kartalle. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 30; Puska 2012). Tilaisuudessa esiteltiin osallistumis- ja arviointisuunnitelma sekä kaavan yleisiä tavoitteita. Kokouksessa keskusteltiin muun muassa kulttuurimaisema-käsitteestä ja kaavan nimestä, joka päätettiin muuttaa muotoon Iirannon osayleiskaava. Kokouksen jälkeen kerättiin kartalle asukkaiden ja maanomistajien toiveita kaavoitusta varten. Toinen yleisötilaisuus järjestettiin 8.9.2005. Tilaisuuden aluksi jakauduttiin neljään ryhmään, jotka kävivät autoilla tutustumassa suunnittelun alueeseen tarkastellen aluetta neljästä eri näkökulmasta. Ryhmätyötä jatkettiin Koljonvirran leirintäalueen päärakennuksessa. Lisäksi esiteltiin maisematarkastelut ja kerättiin osallisilta lisää toiveita. Asukkaita ja maanomistajia oli paikalla noin 25. Maanomistajien tilakohtaisia toiveita kartoitettiin 3.10.2005 pidetyssä tilaisuudessa. Maisema-arvoista ja viljelystä puhuttiin yleisötilaisuuksissa paljon. Kaikki olivat yksimielisiä maiseman arvokkuudesta ja säilyttämisestä rannan puolella. Tärkeää oli huomioida rantarakentamisen tasapuolisuus. Luonnosvaiheessa tuli joiltain maanomistajilta toiveita omalle maalle osoitettujen rakennuspaikkojen vähentämisestä. Toisaalta tuli myös lisävaatimuksia.

Asukkaiden laatimia ryhmitöitä käytettiin hyväksi myöhemmin alueen suunnittelussa. Kahden yleisötilaisuuden lisäksi mielipidettä alueesta kerättiin 12 kylän lapselta. Partalan koulun 3.-4. -luokkalaisten sijoittivat mielikuvakarttaan Iirannon-Partalan kylän kolme viehättävintä, rumaa, tärkeää ja vaarallista tai pelottavaa paikkaa. Tulosten perusteella todettiin, että lapset kokivat tärkeiksi tai miellyttäviksi paikoiksi Iisaaren, koulun ympäristön ja yleensä asemakaava-alueen seudun. Vaarallisena paikkana esiin nousi varsinkin Oulun tie, rumaksi paikaksi nimettiin entinen sikala. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 30–31).

Kaavaluonnoksen nähtävilläolo, muistutukset ja kaavoittajan vastineet

Kaavasta tehtiin kolme luonnosvaihtoehtoa, jotka olivat nimeltään nykytilanne, hajautuva kylämalli ja keskittyvä kylämalli. (Tekninen lautakunta 14.2.2006). Kaikissa malleissa maantien ja rannan välillä olevat, maisemallisesti arvokkaat peltoalueet on jätetty edelleen maatalouskäyttöön. Alustavat luonnokset esiteltiin kylän asukkaille yleisötilaisuudessa 2.2.2006 ja ohjausryhmälle kokouksessa

3.2.2006. Asukkaat esittivät omia toiveitaan iltatilaisuudessa ja ohjausryhmä antoi linjauksensa niiden pohjalta. Luonnosvaihtoehtojen käsittely tapahtui teknisen lautakunnan kokouksessa 7.2.2006. Tekninen lautakunta käsitteli luonnoksia kokouksessaan 14.2.2006. Muutamilla täsmennyksillä korjattu luonnos esiteltiin asukkaille yleisötilaisuudessa 22.2.2006 ja viranomaispalaverissa 23.2.2006. Luonnosvaiheen kuulemisessa ilmeni, että alueella on liito-oravia. Niinpä kaupunki käynnisti selvityksen teon toukokesäkuussa 2006.

Kaavavaihtoehtojen vaikutuksia on arvioitu suhteessa kaavaa varten koottuihin selvityksiin sekä tavoitteisiin. Vaihtoehtojen tarkastelussa on huomioitu 1) *Vaikutukset maisemakuvaan ja luonnonympäristöön* 2) *Vaikutukset rakennettuun ympäristöön* 3) Vaikutukset sosiaalisiin ja kulttuurisiin oloihin sekä 4) *Taloudelliset vaikutukset*.

Osayleiskaavaluonnos oli MRL 62 § mukaisesti nähtävillä 13.-31.3.2006 välisen ajan. Kaavaluonnoksesta saatiin 13 kannanottoa maanomistajilta ja lausuntonsa luonnoksesta antoivat Pohjois-Savon liitto, Ylä-Savon Vesi Oy, Tiehallinto, Vieremän kunta, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo sekä rakennus-, koulutus-, vapaa-aika, ympäristö- ja maaseutulautakunta. Pohjois-Savon ympäristökeskus ei antanut kaavaluonnoksesta lausuntoaan, vaan on ottanut kantaa kaavan sisältöön viranomaisneuvottelussa. (Tekninen lautakunta 20.2.2007). Viranomaislausunnot olivat pääasiassa teknisiä kaavamerkintöihin ja määräyksiin kohdistuvia tarkennuksia, kun taas yksityiset tahot toivoivat uusia rakennuspaikkoja omakotitaloille ja loma-asunnoille, mutta myös tonttien poistoa muutamilta metsäalueilta Ouluntien varrelta (Iirannan osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 38). Asukkaat ja maanomistajat toivoivat myös olemassa olevien loma-asuntojen muuttamista talviasuttaviksi. Toiveita yhteisöllisyyttä edistävien tilojen, kuten yleisien virkistysalueiden tai harrastustilojen, lisäämisestä ei asukkaiden mielipiteissä noussut esille. (Puska 2012). Kaavoittajan maastokäynti ja keskustelu mielipiteistä järjestettiin elokuun 2006 lopussa. Viranomaisneuvottelu pidettiin 27.10.2006. Rakennuspaikkojen tarkastaminen suhteessa kantatiloihin ja vastineen viimeistely tapahtuivat 30.11.2006.

Metsähallitus katsoi luonnosvaiheen MA -merkinnän haittaavan aiottua puiden siemenviljelystointia alueella. Konsultin laatimassa vastineessa katsottiin, että kyseinen toiminta ei sovellu maise-

mallisesti arvokkaalle alueelle, vaan alueen vuokraamista peltoviljelykäyttöön suositeltiin. Maa- ja metsätalouteen osoitetuista kaavamääräyksistä jätettiin MA-merkintä luonnosvaiheen jälkeen pois, mitä perusteltiin mm. merkinnän oikeusvaikutusten vaikeasta valvottavuudesta rakennusvalvonnan kannalta. (Tekninen lautakunta 20.2.2007). Maatalousmerkintöjen käytöstä järjestettiin myös seminaari 29.1.2007, jonka jälkeen ohjausryhmä päätti asettaa länsipuolen peltojen merkinnäksi M tai MT. Suunnittelun yhteydessä todettiin, että MT-merkintä ei rajoita muutakaan maa- ja metsätalouskäyttöä kuin peltoviljelyä, joten on sama pelkistää kaikki merkinnät kaavamääräykselle M, maa- ja metsätalousalue, ja todeta säilytettävät arvot erillisellä rajauksella niin kuin kaavakartalla on tehtykin. Tekninen lautakunta päätti tämän perusteella muuttaa kaikki MT- ja MY-merkinnät M-merkinnäksi.³⁵ (Tekninen lautakunta 20.2.2007). Maaseutulautakunta katsoi tämän olevan erittäin merkittävä myönteinen muutos aiempiin luonnoksiin. Kaavan oikeusvaikutukset ovat tällöin elinkeinon harjoittamisen kannalta mahdollisimman vähäiset. Maaseutuelinkeinojen harjoittamista säätelee koko ajan muuttuva erityislainsäädäntö ja tiukat oikeusvaikutteiset määräykset kaavassa saattaisivat muodostua tulevaisuudessa ristiriitaisiksi EU:n yhteisen maatalouspoliittisten tavoitteiden kanssa. (Maaseutulautakunnan lausunto 29.3.2007).

Yksityishenkilöitten esittämissä mielipiteissä esitettiin pääosin toiveita lisärakentamispaikoista. Muutamia poikkeuksia eli ylimääräistä rakennusoikeutta on myönnetty tiloille jotka on aikanaan ostettu poikkeusluvallisina. Lisäksi oleville vanhoille kantataloille/maatiloille on sallittu rantasaunojen sijoittuminen rannan MY-1 alueelle ohi mitoituksen sekä yhdelle osoitettu asuinrakennuksen rakennuspaikka rannan puolelle. Maanomistajat pyysivät kahta kaavassa esitettyä tonttipaikkaa poistettavaksi.

35 Tekninen lautakunta 20.2.2007 § 42: ”Maa- ja metsätalouteen osoitetuista kaavamääräyksistä on jäänyt pois maise- mallisesti arvokas peltoalue MA-merkintä, johtuen merkinnän oikeusvaikutusten vaikeasta valvottavuudesta rakennusvalvonnan kannalta. Yleiskaavassa on myös huolehdittava siitä, että kaavamääräykset eivät ole oikeusvaikutuksiltaan sellaisia, että kunta joutuu korvaamaan maanomistajalle aiheutuneet taloudelliset menetykset (MRL 140§). Maa- ja metsätalouteen sekä luonnon ympäristöön kohdistuvia kaavamääräyksiä on tämän takia kehitetty ja yksinkertaistettu. Maisematyöluvan tarvetta on kohdennettu vain sellaisiin alueisiin, jossa sen vaatiminen on maanomistajalle kohtuullista”.

Kaavaehdotuksen laadinta, nähtävillä olo ja lausunnot

Kaavaehdotus laadittiin talvella 2006-2007. Suurin osa alueen pinta-alasta kaavoitettiin maa- ja metsätalousalueeksi (M) ja suojelumääräyksillä osoitettiin kylämaiseman kannalta arvokkaat alueet ja alueet, joilla on ympäristöarvoja (sk). Kylämaiseman kannalta arvokkaille alueille rakennuslupia saa myöntää ainoastaan kaavoitetuille rakennuspaikoille, eikä rakennuksia saa purkaa ilman lupaa. Lisäksi kaavassa osoitettiin suojelumerkinnöillä luonnon monipuolisuuden kannalta tärkeät alueet (luo-1 ja luo-2). Samaa logiikkaa noudattaa myös merkintä Maa- ja metsätalousalue, jolla on ympäristöarvoja (MY-1). Alueelle metsänhoitotoimenpiteitä tehtäessä on haettava maisematyölupa (MRL 128 §). Alueet ovat rajattu kaavakartalle siten, että maisematyölupien käsittely ja niistä seuraavat mahdolliset korvausvaatimukset kaupungille säilyvät kohtuullisina. MY-1 alueet ovat kaavoittajan näkemys niistä arvokkaista rantametsistä ja metsäsaarekkeista, joissa puuston säilyminen ja luonnon monimuotoisuuden vaaliminen on tärkeää. Kaavakartalle on suojelumerkinnällä luo-2 erikseen rajattu ne metsätalousalueet, joilla mahdollisesti sijaitsee metsälailla suojeltavia kohteita. Tosin metsälailla suojellut avainbiotoopit ovat Metsäkeskuksen ja maanomistajan välistä tietoa, joka ei ole julkista. Avainbiotooppien osalta niiden hoidon valvonta kuuluu Metsäkeskuksille. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 1,5,30; Puska 2012).

Kaavaehdotusta käsiteltiin neljännessä ohjausryhmän kokouksessa 3.1.2007. (Iirannon osayleiskaava, ohjausryhmäkokouksen muistio 1.3.2007). Suunnitelualueen yleiskaavaehdotus esiteltiin myös osallisille 3.1.2007. Kaupunginhallitus päätti kokouksessaan 12.3.2007 asettaa ehdotuksen julkisesti nähtäville 19.3–17.4.2007 väliselle ajalle.

Ehdotuksesta saatiin lausunnot maaseutulautakunnalta (29.3.2007), ympäristölautakunnalta (10.4.2007), rakennuslautakunnalta (18.4.2007) sekä Kuopion kulttuurihistorialliselta museolta (12.4.2007), Pohjois-Savon liitolta (24.4.2007), Pohjois-Savon ympäristökeskukselta (8.5.2007), Ylä-Savon Vesi Oy:ltä ja Vieremän kunnalta (19.4.2007). Ympäristökeskus oli lausuntojen antajista ainoa, jolla oli kaavasta huomautettavaa ja sen antaman huomautuksen pohjalta kaavamääräysten tekstejä muutettiin ja kaavaselostusta täydennettiin. (Iirannon osayleiskaavan selostus 28.8.2007, 49, 53).

Pohjois-Savon ympäristökeskuksen lausunnon mukaan kaavalle asetetut korkeat tavoitteet ovat sinänsä kannatettavia, mutta haasteellisia. Lausunnon mukaan tavoitteiden saavuttaminen on johtanut moninaisten kaavamerkintöjen käyttöön, mikä on johtanut ympäristökeskuksen mielestä vaikeaselkoisuuteen sekä osin päällekkäisten kaavamääräysten osalta tulkinnanvaraisiin oikeusvaikutuksiin. Ympäristökeskuksen mukaan luonnosvaiheen jälkeen MA-merkinnästä luopuminen ei ollut suositeltava ratkaisu, vaikka maisemallisesti arvokkaat peltoalueet tulevatkin osin huomioiduksi muilla tavoin. Niiden tulisi erottua muista maa- ja metsätalousalueista, vaikka kaavamääräysten sisältö ei olennaisesti eroaisikaan käytetyn M-merkinnän sisällöstä. (Pohjois-Savon ympäristökeskuksen lausunto 8.5.2007).

Lisäksi ympäristökeskuksen mukaan muilla kuin rakentamiseen osoitetuilla ranta-alueilla asuinrakennusten rakentaminen tulee olla MRL 43.2 § mukaisella rakentamisrajoituksella kielletty. Ehdoton rakentamisrajoitus on erotettava 43.1 § mukaisesta ns. ehdollisesta rakentamisrajoituksesta, joita yleiskaavamääräykset pääsääntöisesti ovat. Lausunnossa tuotiin esille epäily poikkeuksellisten AO-, AO-1, AOM ja AM –määräysten toimivuudesta käytännössä. Lisäksi luonto-, maisema- ja kulttuuriympäristöarvoja koskevat merkinnät ja määräykset katsottiin jossain määrin epäselviksi. Ympäristökeskus ei pitänyt asianmukaisena, että rakentamistapaohjeisto on siihen viittaavalla kaavamääräyksellä liitetty sitovaksi osaksi kaavaa. Ohjeiston tulisi mieluummin toimia lain ja kaavamääräysten tulkinta-apuna esim. rakennuslupaharkinnassa. Muut ympäristökeskuksen huomiot liittyivät mm. siihen, että jotkut rakennuspaikat sijoittuivat tulva-alueen sisälle, suojelukohde-merkintöjen puutteisiin sekä joihinkin muihin merkintätekniisiin seikkoihin.

Ympäristölautakunnalla, Kuopion kulttuurihistoriallisella museolla, Pohjois-Savon liitolta, rakennuslautakunnalla, Vieremän kunnalla, Ylä-Savon vesi Oy:llä Pohjois-Savon TE-keskuksella ja Maaseutulautakunnalla ei ollut huomautettavaa ehdotuksesta. Maaseutulautakunnan lausunnossa 29.3.2007 kiitellään erityisesti kaavan perusteellisuutta ja tavoitteita. Kaavamääräysten pelkistämistä mahdollisimman väljäksi pidetään hyvänä asiana, jolloin kaavan oikeusvaikutukset elinkeinojen harjoittamisen näkökulmasta ovat mahdollisimman vähäiset. Myös ympäristölautakunnan mielestä turvaamalla maatalouden toimintaedellytykset kaava-alueella (M-merkintä),

Iirannan kulttuurimaisemaa. (Kuva Emilia Rönkkö).

voidaan parhaiten pitää kulttuuriympäristön maisema avoimena.

Kaavaehdotuksesta jätetyt muistutukset ja kaavoittajan vastineet

Kaavasta saatiin muistutuksia 5 yksityishenkilöltä ja metsähallitukselta. Yksityishenkilöiltä saaduissa muistutuksissa toivottiin pääasiassa lisärakennusoi-keutta/rakennuspaikkoja. Yksityisten maanomistajien huomautusten johdosta kaavakartalle tehtiin pieniä teknisiä tarkistuksia, mutta osaa esitetystä muutoksista ei voitu ottaa huomioon. Lopulta kaava-aineistoon tehdyt muutokset olivat luonteeltaan niin pieniä ja teknisluonteisia, ettei niiden takia kaavaa asetettu uudelleen nähtäville.

Hyväksymisvaihe ja kaavan voimaantulo

Kaavoittaja laati vastineet ehdotuksesta saatuihin lausuntoihin 4.6.2007. Vähäisillä korjauksilla täydennettyä yleiskaavaa käsiteltiin teknisessä lautakunnassa 26.6.2007. Osayleiskaavaehdotus vietiin kaupunginhallitukselle uudemman kerran 2.7.2007. Kaupunginhallitus hyväksyi teknisen lautakunnan ehdotuksen ja esitti kaavan hyväksymistä edelleen

kaupunginvaltuustolle. Iisalmen kaupunginvaltuusto hyväksyi osayleiskaavan 29.08.2007.

7.2.3 Iirannan osayleiskaavan arviointia

Kaavoitusprosessissa haluttiin panostaa erityisesti asukaslähtöisyyteen ja osallistumiseen. Sekä luonos- että ehdotusvaiheessa suunnitelmat esiteltiin asukkaille ja niistä keskusteltiin ennen julkista nähtävillä pitoa. Lisäksi kartoitettiin maanomistajien tilakohtaisia toiveita. Näin suunnitelmasta on pyritty saamaan sellainen, että se tukee kyläläisten tavoitteita ja heidän omaehtoista toimintaansa mm. ympäristön hoidossa. Osallistumistilaisuuksissa saadun palautteen mukaan voidaan päätellä, että alueella toimivat maanviljelijät ja kyläläiset arvostavat kulttuurimaisemaansa ja ovat tehneet runsaasti työtä maiseman kunnossa pitämiseksi.

Vuorovaikutuksen arvioimiseksi haastateltiin jälkikäteen Iirannan osayleiskaavaprosessissa mukana olleita aktiivisia alueen asukkaita. (Ks. Puska 2012). Heidän mukaansa kaavoitus nähtiin alueen asukkaiden silmin aluksi varsin pelottavana. Kaavoituksen alussa ollut nimitys Iirannan kulttuurimaisemakaavasta en-

nakoitiin rajoittavan alueella elämistä liiaksi.³⁶ Tämä osaltaan aktivoi kyläläisiä osallistumaan kaavan yleisötilaisuuksiin ja lausumaan oman mielipiteensä alueen kehittämistä. Toinen asia, jota asukkaiden joukossa pelättiin, oli maan verotuksen nousu alueen muuttuessa osayleiskaava-alueeksi. Osayleiskaavan laatiminen nähtiin myös alueelle tarpeettomana, sillä mitään varsinaista hyötyä kaavoituksesta ei nähty alueen asukkaille koituvan loma-asuntojen talviasuttaviksi muuttamista lukuun ottamatta. Toisenlaisiakin mielipiteitä esiintyi, joiden mukaan kaavoitushanke oli tarpeellinen. Osa näki kaavan helpottavan tulevaisuuden suunnittelua, mutta toisaalta tulevaisuutta olisi suunniteltu alueen asukkaiden toimesta ilman kaavaakin.

Haastateltavien mukaan suurin ongelmakohta kaavoitusprosessissa oli asuinpinta-alan rajoittaminen liian pieneksi. Kaupunkilaiset, alueen ulkopuolelta tulleet suunnittelijat, eivät heidän mukaansa ymmärtäneet, että asuinpinta-alat ja tilan tarve maalla eroavat kaupunkimaisesta kerrostaloasumisesta. Esiin noussut kysymys kaavan laadinnan yhteydessä oli, ”miksi rakentaa ahtaasti, kun kerran tilaa on?” Toinen kaavoituksen ongelmakohta oli alueen asukkaiden näkökulmasta omakotitalo- ja loma-asuntontonttien määrä. Asukkaat olisivat pääosin halunneet enemmän rakennuspaikkoja maille. Tavoitteena tässä oli mahdollistaa ennen kaikkea jälkipolvien muutto takaisin kotimaisemilleen, ei niinkään tonttien myyminen alueen ulkopuolelta muuttaville, uusille asukkaille. (Puska 2012).

Yhteisöllisyyttä edistäviä tiloja ei nähty tarpeelliseksi lisätä, sillä se olisi yksityisesti rahoitettuna koitunut liian kalliiksi. Tällä hetkellä sekä kyläyhdistys että alueella aktiivisesti toimiva metsätyskerho kokoontuvat Partalan koululla tai asukkaiden kotona. Alueella oli jo ennen kaavahanketta kylän asukkaiden yhteisvoimin raivaama ja kunnostama uimaranta, ulkoilureitistö, kota- ja nuotiopaikkoja. Nämä yhteiset kokoontumispaikat sekä kaupunkikeskustan läheisyys vähensivät uusien yhteisöllisten tilojen tarvetta. Ainoa merkittävin yhteistä etua ajava toive asukkaiden puolesta oli Ouluntien varteen kaavoitettu kevyenliikenteen väylä. Alueellinen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ei ole kuitenkaan vielä ryhtynyt toteuttamaan väylän rakentamista. (Puska 2012).

³⁶ Osasyynä tähän pelkoon oli haastateltavien mukaan osayleiskaava-alueen läheisellä Iimäellä ennen kaavoitusprosessin alkua sattunut riita kulttuurimaiseman säilyttämisestä, joka oli edennyt lopulta korkeimpaan hallinto-oikeuteen saakka (KHO:2005:79).

Haastatellun asukasaktiivin mielestä osallisille järjestetyt yleisötilaisuudet olivat ”ihan OK”. Alueen asukkaan silmin tilaisuuksissa käsiteltiin kuitenkin niin laajoja alueita, että ne olisi voinut pilkkoa pienempiin osa-alueisiin ja tarkastella näitä kattavammin useimmissa tilaisuuksissa. Nyt yleisötilaisuuksissa ei ollut haastateltavien mukaan tarpeeksi aikaa käsitellä kaikkia osayleiskaavan alueita niin laajasti ja perinpohjaisesti, kun olisi ollut tarpeen ja tästä syystä tilaisuudet jäivät ”vähän sekaviksi”. Toisaalta yleisötilaisuuksien lukumäärän näki sopivaksi sekä asukas-1 että asukas-2. Lisäksi asukas-2 toteaa: ”ei kai sitä useampaan tilaisuuteen olisi tullut lähdettyäkään”. (Puska 2012).

Asukkaiden mukaan kaavan laatijat kertoivat alueelle kohdistuvista suunnitelmista yleisötilaisuuksissa avoimesti. Suunnittelijoiden ammattikieli ei sinällään noussut yleisötilaisuuksissa ongelmaksi, vaan ennen kaikkea kartta- ja kaavamerkinnot ja näiden todellinen sisältö herättivät asukkaissa eniten kysymyksiä. Asukkaan-1 sanoin yleisötilaisuus muuttui ”aika kaootiseksi”, kun asukkaat saivat ensimmäisen kerran tilaisuuden tutustua kaavakarttoihin. Karttaesitysten kaavamerkinnoista asukkaat halusivat tietää, mitä ne käytännössä tarkoittavat: mitä saa rakentaa, miten ja minne? Kuten asukas-1 toteaa, ”maallikon on vaikea ymmärtää, mitä eri aluevarausmerkinnät todella tarkoittavat ja mitä rajoituksia ne tuovat”. Kaavamerkinnot sisältyivät kysymyksiä esitettiinkin ahkerasti, ennen kaikkea kaupungin kaavoitusviranomaisille. Toisaalta asukas-3 kertoo ottaneen kaavoituksessa käytetyistä käsitteistä itsenäisesti selvää, mutta siitä huolimatta ”osa termeistä jäi auki”. (Puska 2012).

Kaavoitusprosessi kokonaisuudessaan herätti haastatelluilla kyläläisillä monenlaisia mielipiteitä. Asukkaan-3 mukaan kyläläisten toiveita alueensa kehittämiseksi kartoitettiin tarkoin ja huolella, joten ”varsinkin alkuun osallisuus oli hyvää”. Kaavoitusprosessi eteni hyvin, eikä asukkaan-1 ja asukkaan-2 mielestä valmiiseen kaavaan jäänyt erityisiä ongelmakohtia. Asukkaat näkivät kuitenkin osallisuudessa ja vuorovaikutuksessa myös kehitettävää. Esimerkiksi luonnosvaiheen esittely ja useat kaavavaihtoehdot ihmetyttivät asukkaita. Asukas-3 kuvailee jääneensä ”suu auki katsomaan ja kuunteleman useamman kaavaluonnoksen esittelyä”. Koska eräessä kaavaluonnoksessa oli ”mitä kummallisimpia ’maisemakävelykatuja’ peltojen poikki” voitiin hänen mukaansa ”toiseen luonnokseen laittaa mitä tahan-

sa, epäedullistakin, eikä kukaan kiinnitä mitään huomiota siihen”. Osallisten vaikutusmahdollisuudet luonnosvaiheen jälkeiseen suunnitteluun jäivät osalla asukkaista epäselväksi. Luonnosvaiheen esittelyjen jälkeen asukas-3 kertoo pohitneensa: ”mitähän siinä toisessa luonnoksessa meni läpi ja olisiko siihen voinut vielä vaikuttaa?” Myös osayleiskaavan suunnittelijoiden ja asiantuntijoiden roolit ja työnjako koettiin asukkaiden joukossa sekavana. Kuten asukas-3 toteaa, hän ”ei päässyt selville siitä, missä vaiheessa kukin asiantuntijataho hoiti mitäkin”. (Puska 2012).

Parhaiten asukkaiden näkökulman suunnittelijoista ymmärsivät haasteltavien mukaan kaupungin kaavoitusviranomaiset. Kuten asukas-3 toteaa, he hoitivat kaikki kaavoitukseen liittyvät asiat ”hyvin ja asiallisesti”. Varsinkin Iisalmen kaupungin kaavoituspäällikkö Sari Niemi oli erään haastatellun mukaan omaksunut yleisötilaisuuksissa ”kuuntelevan toimintamallin” ja ”sai kaikilta kyläläisiltä positiivista palautetta”. Alueen ulkopuolisilla suunnittelijoilla oli taas hänen mukaansa hieman liian valmiit käsitykset suunnittelualueen kehityksestä jo ennen osallisten mielipiteiden kuulemistakin. (Puska 2012).

Kaikki haastateltavat kokivat hankalana osallisuuden yleisen vaikuttavuuden arvioimisen. Yleistä käsitystä siitä, miten muiden alueen asukkaiden toiveita oli kaavassa toteutettu, ei haastateltavilla ollut muodostunut. Eräs haastateltava arvioi, että osallisten mielipiteillä ja toivomuksilla pystyttiin vaikuttamaan kaavoitukseen 60 prosenttisesti, mutta osaa tärkeistä osallisten antamista muutosehdotuksista ei hänen mukaan oltu kaavassa otettu tarpeeksi hyvin huomioon. Haastateltava nostaa esimerkiksi tästä asuinrakennusten koon, joka oli hänen mukaan päätetty ja ”hitsattu lukkoon” suunnittelijoiden toimesta jo ennen asukkaiden kuulemistakin ja sen muuttamiseksi suuremmaksi oli asukkaiden täytynyt käydä ”kova kädenvääntö” suunnittelijoiden kanssa. Sekä asukkaan-1 että asukkaan-2 mielipiteitä ja tarpeita oli kuultu riittävästi ja he saivat muutosehdotuksensa läpi lopulliseen kaavaan. (Puska 2012).

Asukkaiden näkökulmasta suurimmat ongelmat kaavoituksessa olivat asuinrakennuksen koon rajoittaminen pieneksi isoihin tontteihin verrattuna sekä tonttien lukumäärä. Koska tila on maaseutuasumisen yksi keskeisimmistä arvoista ja huoli maaseudun autoitumisesta on yleisessä tiedossa, näitä ratkaisuja olisi voinut haastattelujen mukaan selvittää ja perustella asukkaille tarkemmin. Kulttuuri-

maiseman suojeluun liittyvien argumenttien lisäksi suunnittelijoiden ja asiantuntijoiden olisi ollut syytä perustella suunnitteluratkaisuja laajemmasta näkökulmasta. Myös kartta- ja kaavamerkkien sisältöjen selittämiseen olisi voitu yleisötilaisuuksissa varata enemmän aikaa, sillä omaehtoisestikin merkintöjen sisältöä selviteltyt asukas ei ollut yrityksistään huolimatta ymmärtänyt kaikkia kaavamerkintöjä. Haastattelujen perusteella osallistumisen helpottamiseksi ja väärinkäsitysten välttämiseksi asiantuntijoiden ja viranomaisten olisi syytä kehittää erityyppisiä ja uudenlaisia keinoja kaavamerkintöjen selkiinnyttämiseksi. (Puska 2012).

Haastatteluista tuli esiin luonnosvaiheen jälkeisen osallistumismahdollisuuksien epäselvyys ja asiantuntijoiden roolien sekavuus olivat kehittämistä vaativia ongelmakohtia kaavaprosessissa. Eräs haastateltava puolestaan kertoi havainnoistaan alueen ulkopuolisten asiantuntijoiden liian valmiista käsityksistä alueen kehittämisen suunnista. Havainnoista syntynyt mielikuva viranomaisten puolelta etukäteen päätetyistä suunnitteluperiaatteista saattoi laskea osallistumisen vaikuttavuutta asukkaiden silmissä. Haastattelujen perusteella asiantuntijoiden roolien selkeyttäminen, osallisten ottaminen mukaan suunnitteluun mahdollisimman aikaisin sekä mahdollisimman avoin keskustelu suunnittelun lähtökohdista osallisten ja asiantuntijoiden kesken parantavat kaavoituksen osallistumiskokemusta. (Puska 2012).

Vaikka asukkaiden haastatteluista nousi esille monia asioita, joita kehittämällä osallisuuden laatua voitaisiin tulevaisuudessa parantaa, kaavoitusprosessia kokonaisuudessaan kuvailtiin hyvin edenneeksi. Asukkaista osan mukaan lopulliseen kaavaan ei jäänyt erityisiä ongelmakohtia. Yleisötilaisuuksia oli kaavoitusprosessin aikana useita, näkökulmia suunnitteluun pyrittiin saamaan monilta ikäryhmältä ja osallisille esiteltiin kaikki suunnitelmat ennen virallista julkista nähtävillä pitoa. Asukaslähtöisyyden tavoitetta pyrittiin saavuttamaan mahdollisimman hyvin palkkaamalla alikonsultti hoitamaan tavoitevaiheen vuorovaikutusta. (Puska 2012).

Iisalmen kaupungin kaavoituspäällikön mukaan vuorovaikutus ja osallistuminen ovat tuoneet pelkästään myönteistä kaavoituksen arkipäivään. Suunnitelmista tulee sisältörikkaampia vuorovaikutuksen ansiosta. Iirannan osayleiskaavan laadinnassa osallisten vuorovaikutuksen ja osallistumisen ansiosta suunnittelijat saivat paikallisten näkökulmaa muun muassa

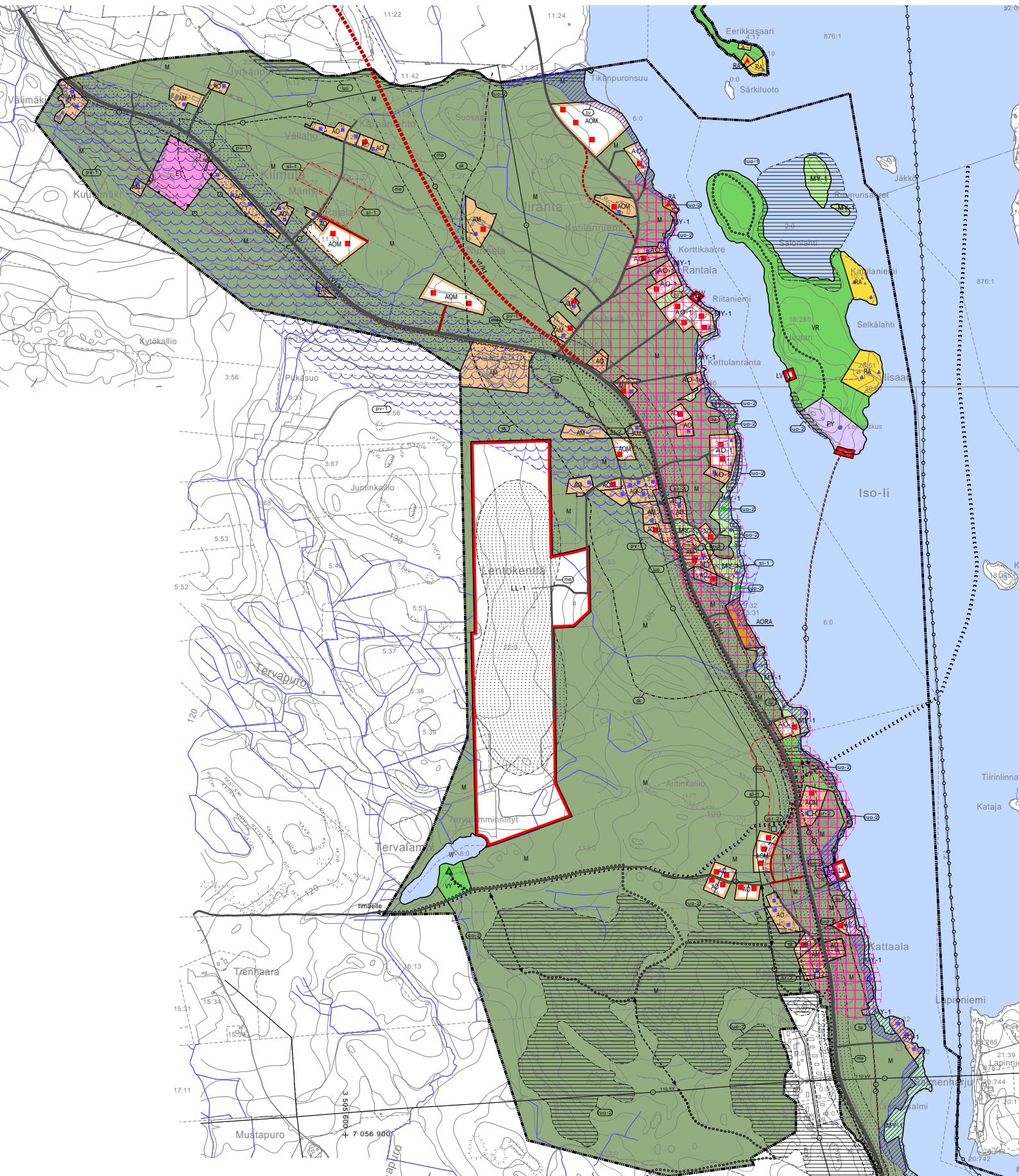

ympäristöarvoista. Monipuolisilla osallistumisen tavoilla mahdollistettiin myös eri-ikäisten osallisten anti kaavan laadinnassa. Prosessin aikana voitiin huomata, että ulkopuolisten konsulttien käyttöön liittyy sekä hyviä puolia että toisinaan tiettyjä haasteita. Iirannan tapauksessa tunnistettuja haasteita olivat A) kustannusten ylittyminen, jota pääkonsultti perusteli kaavan useilla korjauskierroksilla ja palautteen suurella määrällä. B) Kommunikaatiovaikeudet ja konsensuksen puuttuminen pääkonsultin ja tilaajan välillä, mikä Iisalmen kaupungin mielestä oli syytä korjauskierroksiin. Iisalmen kaupungin mielestä työohjelman alku oli erittäin lupaava, mutta jäi hengettömäksi jossakin vaiheessa projektia. Konsultti myönsi myös, että kommunikaatio olisi voinut olla parempaa tilaajan ja konsultin välillä ja hän näkikin hankkeen myös opettavana kokemuksena. Iirannan osayleiskaava -hanke alkoi todella hyvin esimerkiksi erilaisilla osallistuvuutta korostavilla työpajoilla, mutta kaavan laadinnan aikana tapahtui henkilöstömuutoksia, mikä lisäsi suunnitteluprosessin haasteellisuutta. Loppuarvion mukaan pääkonsultti oli ylityöllistetty ja muun muassa tästä syystä hän jäi jossain määrin ulkopuoliseksi suunnitteluprosessissa. Iisalmen kaupungin kaavoitustoimessa koetaan silti, että ulkopuolisten konsulttien käyttäminen nostaa kaavojen laatua, sillä ulkopuolisen konsultin myötä saadaan uutta näkemystä asioihin. (Iirannan osayleiskaava, suunnitteluprojektin loppuarviointi 2007, 1-2).

Usean konsulttitahon mukanaolo voi aiheuttaa sen, ettei kokonaiskuvan hallinta onnistu ja osalliset hämmästyvät suunnittelijoiden eri rooleista. Myös erimielisyydet valituista toimintatavoista nousevat helpommin esiin niin suunnittelijoiden kuin suunnittelijoiden ja tilaajankin kesken. Iirannan osayleiskaavaprosessin kokemusten perusteella voi tehdä suuntaa-antavia johtopäätöksiä, että osallistuminen ja vuorovaikutus ovat kaavoitusprosessissa niin keskeisiä tekijöitä, ettei niiden järjestämistä ole viisasta jakaa useamman suunnittelijan vastuulle. Riskinä on, että osallisten voi olla vaikeaa hahmottaa, minkä tahojen kanssa vuorovaikutusta ylipäätään pyritään rakentamaan. Myös käytetty kieli ja suunnittelun henki ovat olennaisia tekijöitä, jotka tulisi ottaa huomioon suunnittelussa parhaan mahdollisen tuloksen saavuttamiseksi. (Hyvönen 2012). Viranomaisten taholta yhteistyö Iirannan osayleiskaavaprosessissa oli onnistunutta, mutta haasteeksi nousivat kesken prosessin vaihtuneet virkamiehet, minkä takia viranomaisohjaus jossain määrin muutti suuntaansa.

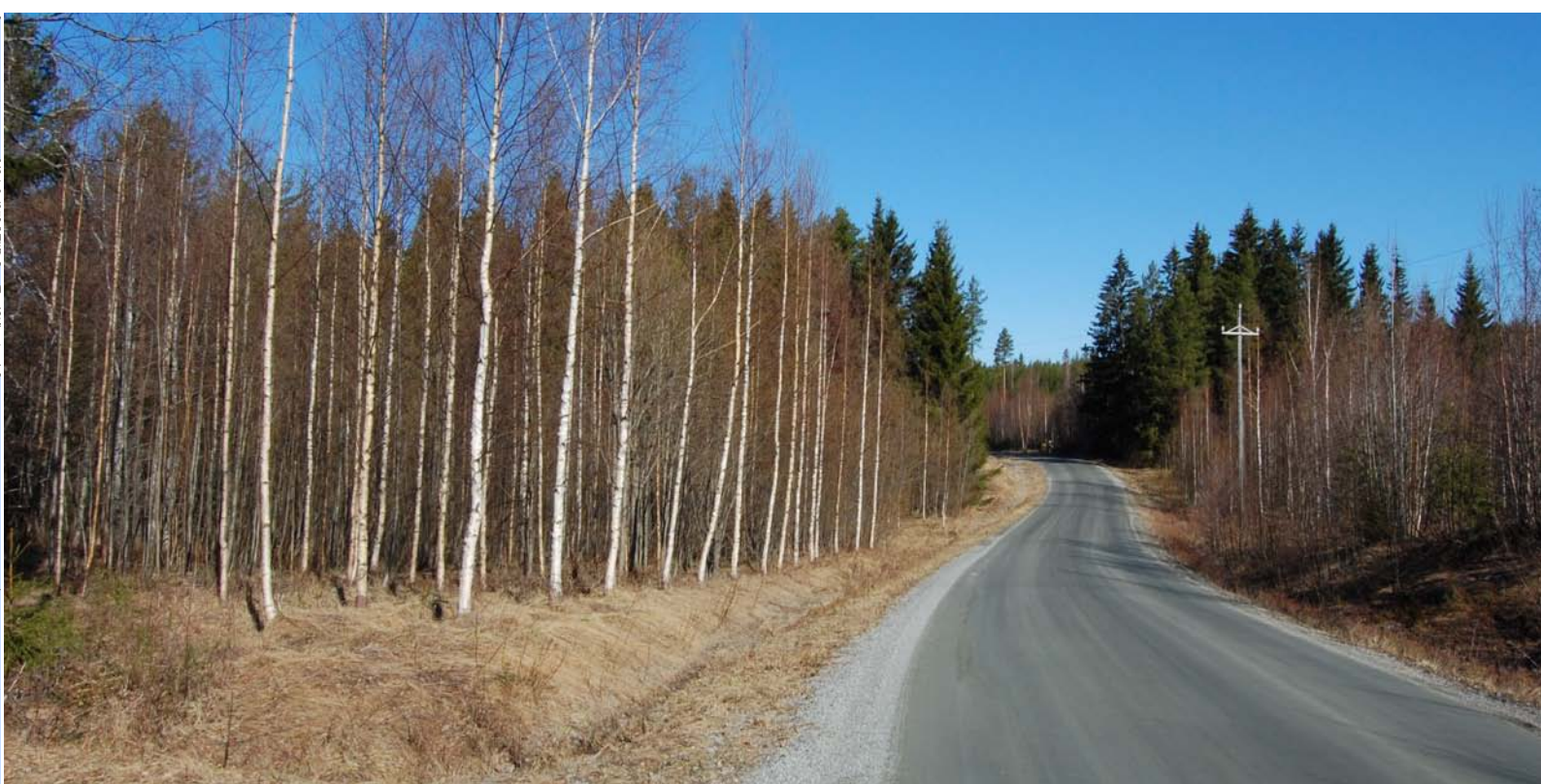
Maa- ja metsätaloutta koskevat kaavamääräykset on kaavoitusprosessin aikana pelkistetty mahdollisimman väljiksi. Tämän voi arvioida palvelleen hyvin maatalouselinkeinojen harjoittamista. Alueelle on kaavoitettu suuria tontteja, joilla sallitaan pienyritykset ja oheiselinkeinot. Rakentamisen määrää ja tapaa on pyritty ohjaamaan kaavamerkinnoilla ja -määräyksillä sekä rakentamistapaohjeilla. Arvokkaat rakennuskohteet on osoitettu suojelumerkinnoin ja niiden lähelle ei ole osoitettu uutta rakentamista. Rannan rakentaminen vaikuttaa arvokkaaseen kulttuurimaisema-alueeseen, rakentamistavan onnistumisesta riippuen, joko positiivisesti tai negatiivisesti. Vähäinen rakentamismäärä ei vaikuta merkittävästi alue- ja kaupunkirakenteeseen mutta on merkittävää tämän alueen palvelujen säilyttämiselle. Alueelle on kaavoitettu 27 uutta rakennuspaikkaa.

Iirannan osayleiskaavaratkaisu perustuu ympäristöstä tehtyihin selvitykseen ja kyläyhteisön tarpeisiin oman elinympäristönsä kehittämiseksi. Osayleiskaava ei siten lähtökohtaisesti ole mitoituskaava. Maanomistajien tasapuolisen kohtelun periaatteen varmistamiseksi on kuitenkin luonnosvaiheen jälkeen tehty tasapuolisuustarkastelu kevyellä mitoitusastulokolla. Jos tila on sijainnut maisemallisesti tai luonnonarvojen kannalta erityisellä paikalla, rakennuspaikkaa ei ole myönnetty. Kulttuuriympäristön vaalimistavoitteen myötä rannalle on osoitettu vain vähän uusia rakennuspaikkoja. Olevia tontteja ja niiden rakennusoikeuksia on sen sijaan suurennettu. Toisen asunnon rakentamismahdollisuudella on haluttu turvata esim. sukupolvenvaihdon yhteydessä myös vanhan asuinrakennuksen säilyttäminen. Iirannan osayleiskaava on laadittu oikeusvaikutteisena. Alueelle ei ole ollut tarkoitus laatia asemakaavaa tai ranta-asemakaavaa. Tavoitteena on ollut, että kaavan mukainen rakentaminen voidaan toteuttaa suoraan rakennusluvin. Tämä tavoite on kaavan myötä saavutettu.

Iirannon osayleiskaava. Iisalmen kaupunki.

Lapinniemen kylätie. (Kuva Emilia Rönkkö)

7.3 Tapaustutkimus 3: Lapinniemi

7.3.1 Kaava-alueen sijainti ja kuvaus

Lapinniemen alue sijaitsee kantatie 87/ valtatie 5:n, Kajaanin radan sekä Iijärven rajaamalla alueella Iisalmessa. Etäisyys kaupungin keskustaan on n. 7 km. Alueella ei ole palveluita. Aluetta voi kuvata vahvan alkutuotannon vaikutuksesta edelleen hyvin maaseutumaiseksi, mutta yhä leimallisemmin asuinmaaseuduksi tuotantomaaseudun sijaan. Karjatalous on hiipunut alueelta 1990-luvun puolivälin tienoilla, mutta suurimmat peltoalueet ovat yhä edelleen viljelyksessä. Maisemaa hallitsevat kolmelta suunnalta järvinäkymät.

Alue voidaan luokitella profiililtaan kaupungin läheiseksi maaseuduksi, mutta sitä ei voida kuitenkaan pitää varsinaisena rakentamisen painealueena. Lapinniemen ehdoton vahvuus on kuitenkin sen sijainti veden ympäröimänä, mikä houkuttelee uusia asukkaita. (Soinlahti-Lapinniemen osayleiskaavan kaavaselostus 16.1.2012). Lapinniemen alueen asukkaat arvostavat omaa rauhaa, maaseutumaista miljöötä ja luonnonkauneutta. Alue koetaan edelleen selvästi

maaseutuna, vaikka varsinaiset maatalouselinkeinot ovatkin alueelta hävinneet. Asukkaat ovat työssäkäyviä keski-ikäisiä sekä eläkeläisiä, jotka ovat asuneet alueella jo pitkään. Asukkaiden vaihtuvuus on ollut viime vuosiin saakka hyvin vähäistä.

7.3.2 Lapinniemen osayleiskaavaprosessi

Lapinniemen oikeusvaikutuksettomien osayleiskaava-alueen pinta-ala on n. 390ha, josta peltoa noin puolet eli 200ha. Suunnittelualueella on ollut kaavan laadinnan aikaan voimassa seutukaava I (hyväksyty 15.2.1980) jossa on osoitettu virkistys-, suojele- ja turvetuotantoalueet sekä osia matkailu-, maa- ja metsätalousalueista. Seutukaava II:ssa (hyväksyty 15.10.1982) on tarkennettu lisäksi taajamatoimintojen, teollisuuden ja teknisen huollon alueet sekä osa maa- ja metsätalousalueista sekä erityistoimintojen alueista. Seutukaavaliitto laati alueelle runkokaavan (hyväksyty 14.10.1985). Lisäksi alueella on ollut tuolloin voimassa Iisalmen maaseutualueiden yleiskaava (kaupungin valtuuston hyväksymä v. 1985), jossa on osoitettu ne kyläalueet ja taajamat joihin rakentamista tulisi ohjata. Tässä yleiskaavassa Lapinniemi oli merkitty osin maa- ja metsätalousalueeksi, osin kes-

kustan laajenemisen vara-alueeksi.³⁷ Rakennuslain (5§ 1 momentti) edellytti, että taaja-asutusalueella on oltava vahvistettu joko asema-, rakennus-, tai ranta-kaava. Yleiskaavaa lähdettiin tarkentamaan kuitenkin osayleiskaavalla, koska katsottiin että Lapinniemen alueelle kohdistuu siinä määrin rakentamisen painetta että tarkempi ohjaaminen on tarpeen muttei kuitenkaan detaljikaavan tarkkuudella. Alueella oli voimassa RakLain 5§ mukainen rakennuskielto M-merkittyjä alueita lukuun ottamatta. Yksittäisten poikkeuslupien saaminen alueelle oli vaikeaa.

Perusselvitykset ja vaikutusten arviointi

Kaavaa ei laadittu varsinaisesti tiukkana mitoituskaavana, vaikka maanomistajien tasapuolisesta kohtelusta pidettiin kiinni lisärakentamapaikkojen osalta. Maisemallisia näkökohtia pidettiin tärkeinä lähtökohtina. Rakennetun ympäristön perusselvityksiin kuuluivat kokonaisrakenteen, maankäytön, palveluiden ja yhdyskuntateknisen huollon arviointi. Luonnonympäristön osalta selvitettiin maiseman rakenne (metsien ja peltojen sekä asutuksen suhde) sekä maaperätiedot. Ympäristön häiriötekijöitä arviointiin myös lyhyesti. Varsinaista maisema-analyysiä ei kuulunut perusselvityksiin, mutta maasto tutkittiin paikan päällä havainnoiden sekä myös pienlentokoneesta käsin.

Maanomistajien mielipiteet ja toiveet

Suurin osan maa-alasta oli yksityisessä omistuksessa, ja alueella oli n. 70 ympärivuotisesti asuttua pientaloa. Maataloutta harjoitettiin noin kymmenellä tilalla. Suunnitteluvaiheessa maanomistajia lähestyttiin kirjeitse 19.12.1984. Kanssakäyminen maanomistajien kanssa jatkui kevään 1985 ajan. Maanomistajien esille tuomat toiveet liittyivät pääosin rakennuspaikkojen varaamiseen. Syyksi kerrottiin halu turvata lapsille mahdollisuus rakentaa synnyinseudulleen, vain muutama maanomistaja halusi varata rakennuspaikkoja myyntiin. Keskusteluissa tuotiin myös ilmi halukkuus säilyttää Lapinniemi maaseutumaiseman alueena. (Kaavaselostus luku 3: Osayleiskaava ja sen perustelut).

Viranomaisneuvottelu, tavoitteiden asettamisen ja luonnossuunnittelu

Virkamiestyöryhmä kokoontui keväällä 1985 arvioimaan tehtyä osayleiskaavaluonnosta. Tuolloin lääninhallitukset hoitivat nykyisen ELY-keskuksen/ ympäristökeskuksen tehtäviä ohjaavana viranomaisena, joka myös toimi poikkeusluvista päättävänä tahona. Oikeusvaikutteisena laaditut kaavat alistettiin ympäristöministeriön vahvistettavaksi. Kaavan laatijan muistin mukaan Lapinniemen osayleiskaavan laadinnassa ei kohdattu tuolloin mainittavia vaikeuksia viranomaisyhteistyön osalta. (Haastattelumuistio 7.3.2011). Kaavalle laatimiselle asetetut keskeisimmät tavoitteet olivat: 1) poikkeuslupakäsittelyn helpottaminen (tavoitteena kunnan hakema alueellinen poikkeuslupa) ja 2) olemassa olevan avoimen viljelysmaiseman säilyttäminen ja uudisrakentamisen ohjaaminen nykyistä rakennetta täydentäväksi.

Kaavaehdotuksen hyväksyminen ja lausuntojen pyytäminen

Osayleiskaavaehdotus valmistui 18.6.1985. Kaavasta pyydettiin lausunnot eri hallintokunnilta sekä viranomaisilta. Näitä olivat: VR, Liikuntalautakunta, Lapinlahden kunta, Pohjois-Savon Seutukaavaliitto, Läninhallitus, Iisalmen maanmittauskonttori, Savon Voima, Rakennuslautakunta, Tielautakunta, Vesilautakunta, Terveyslautakunta, Palolautakunta, Maatalouslautakunta, Liikennelautakunta sekä Koululautakunta. Kaupunginarkkitehti esitti tekniselle lautakunnalle kaavaehdotuksen hyväksymistä 16.7.1985. Yleiskaavatutkija puolestaan esitteli osayleiskaavaluonnoksen kaupunkisuunnittelujaostolle 31.7.1985.

Kaavaehdotuksen nähtävillöolo, tiedotus- ja kuulemistilaisuudet

Kaupunginhallitus tiedotti kaavaehdotuksen nähtävillöolosta 21.8.1985. Kaavaehdotus oli nähtävillä 2.9. – 2.10.1985 välisen ajan.

Kaavaehdotuksesta jätetyt muistutukset ja kaavoittajan vastineet

Kaavaan saatiin nähtävillöoloaikana 7 muistutusta yksityisiltä maanomistajilta. Muistutuksissa haluttiin loma-asuntojen muuttamista pientaloalueeksi, ajoneuvoliittymien säilyttämistä sekä venevalkaman siirtoa. Yhdessä muistutuksessa haluttiin ko. tilan poistamista kokonaan kaava-alueesta ja liittämistä keskustan osayleiskaavaan. Kaavaan ei tehty muutoksia muistutusten perusteella. Lisäksi nähtävillä-

³⁷ Tällä hetkellä Lapinniemi on osoitettu kehitettävänä kyläalueena nykyisessä keskusta-alueen strategisessa yleiskaavassa.

oloajan jälkeen tehtiin yksi muistutus, joka ei myöskään johtanut kaavan muuttamiseen.

Pohjois-Savon seutukaavaliiton lausunnossa todettiin, että suunnitelma noudattaa seutukaavan tavoitteita, ja uudisrakentamisen sijoittelu on onnistunutta. Jätehuollon osalta toivottiin liittymistä kaupungin viemäriverkostoon; myös Kuopion lääninhallitus esitti, että viemäriverkostoon liittymistä olisi selvitetävä, ja ulkopuolelle jäävien osalta ainakin toteutettava jätevesien kerääminen umpikaivoihin.³⁸

Rakennuslautakunta esitti lausunnossaan, että osayleiskaavaan lisätään määräys maanviljelystilojen varastorakennusten rakentamisesta luvanvaraisena. Kaava olisi myös alistettava ympäristöministeriön vahvistettavaksi (eli laadittava oikeusvaikutteisena). Perusteluksi esitettiin, että oikeusvaikutuksettomana kaavan toteutumista ei voida valvoa taajaman ulkopuoliseksi katsotulla alueella. Tekninen virasto ei suostunut kaavan alistamiseen ympäristöministeriön vahvistettavaksi. Perusteluksi esitettiin, että keskustan ja maaseutualueen yleiskaavaakaan ei ole vahvistettu, toisekseen kaavaa ei ole laadittu riittävällä tarkkuudella, ja kolmanneksi katsottiin että osayleiskaava toimii silti riittävänä ohjeena, koska se on harkinnan ja suunnittelun lopputulos. (Osayleiskaavan lausunnot 25.11.1985 ja reunamerkinät).

Tielautakunta esitti, että Lapinniemen yksityisteiden päätepiestet tulisi yhdistää ns. lenkkitieksi maanomistajien suostumuksella; ajatuksena oli, että linja-autoliikenne voisi ulottua niemen kärkeen saakka. Tähän ei suostuttu, koska toimenpide rikkoisi yhtenäisen viljelyalueen eikä sille nähty muutoinkaan tarvetta. Kaupunginarkkitehti esitti kuitenkin tekniselle lautakunnalle, että kaavaan lisättäisiin bussiliikennettä varten kuitenkin kääntymislenkki ja asiasta pyydetäisiin lausunnot liikuntalautakunnalta ja väestönsuojelulautakunnalta.

Hyväksymisvaihe ja kaavan voimaantulo

Iisalmen kaupunginhallitus käsitteli kaava-asiaa 20.1., 27.1.1986 sekä 10.2.1986 ja hyväksyi ehdotuksen teknisen viraston mukaisin muutoksin (lukuun ottamatta maatalousrakennusten luvanvaraisuutta). Iisalmen kaupunginvaltuusto hyväksyi 24.2.1986 Lapinniemen osayleiskaavan. Kaavan voimaantulosta kuulutettiin 10.4.1986.

38 Lapinniemi liitettiin yksityiseen vesi- ja viemäriolosuhteiden verkostoon syksyllä 2010.

7.3.3 Lapinniemen osayleiskaavan arviointia

Lapinniemen oikeusvaikutuksettomana osayleiskaavaan voi sanoa soveltuneen maaseutumaisen kyläalueen maankäytön ohjaamiseen tavoitteiltaan hyvin. Maanomistajien/maatalouselinkeinojen harjoittajien toivomat alueet on kaavassa varattu maatalous- sekä maa- ja metsätalousvaltaisiksi alueiksi. (M ja MT). Maatalouskäytön turvaaminen on kaavassa nähty tärkeänä, mutta käytännössä aivan muut syyt vaikuttivat siihen, että 1990-luvun puolivälissä aktiivimaatalous lakkasi käytännössä kokonaan kylän alueelta. Kaavaselostuksessa on arvioitu, että alueen työpaikat maa- ja metsätaloudessa säilyisivät ennallaan. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan 1990-luvun aikana alueelta katosivat eläintilat. Isoimmat pellot ovat vielä nykyään pääosin viljelyssä, mutta pääosa on vuokrattu alueen ulkopuolisille toimijoille.

Alueen pientalorakentamista haluttiin helpottaa, ja tätä varten lähdettiin laatimaan osayleiskaavaa. Osayleiskaavan katsottiin olevan riittävän tarkka maankäytön suunnitelma, jotta yksittäisten rakennushankkeitten yhteydessä muitten maanomistajien tasa-kohtelu ei vaarannu. (Lapinniemen oikeusvaikutuksettomana osayleiskaavan selostus 18.6.1985). Tätä ohjauskeinoa voitiin käyttää pientaajamassa, jossa rakentamisen paine ja sitä myötä suunnittelutarve oli vähäistä. Kaava päätettiin laatia oikeusvaikutuksettomana eli kunnanvaltuuston hyväksymänä. Synnä tähän oli kaavan laatijan näkemyksen mukaan ennen kaikkea se, että ympäristöministeriön alistettavaksi asetettavana prosessin läpivieminen muodostuisi liian raskaaksi kunnan päätöksentekojen. (Haastattelumuistio 7.3.2011). Tämä oli myös kaupungin pääasiallinen käytäntö ja linja tuolloin, joten muutkin vastaavanlaiset osayleiskaavat laadittiin oikeusvaikutuksettomina. Ajatuksena oli, että kaava-alueelle haettaisiin alueellista poikkeuslupaa, jolloin rakentamisen lupaprosessi helpottuisi huomattavasti. Tavoitetta voidaankin pitää hyvänä – mutta käytännössä tästä luovuttiin todennäköisesti siitä syystä, että kaavan valmistumisen jälkeen maanomistajien halukkuus maan myyntiin lakkasi. Näin luvullekaan ei ollut tarvetta.

Toiveena kaavan laadinnan aikaan oli myös, että alueelle syntyisi lisää pienyritystoimintaa, jonka mukaisen lisärakentamisen kaava salli yli 5000m² tontille. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut. Tietynlainen ”pysähtyneisyys” on nähtävissä myös sosiaalisessa ympäristössä: Vielä 80-luvulla erittäin aktiivisen pien-

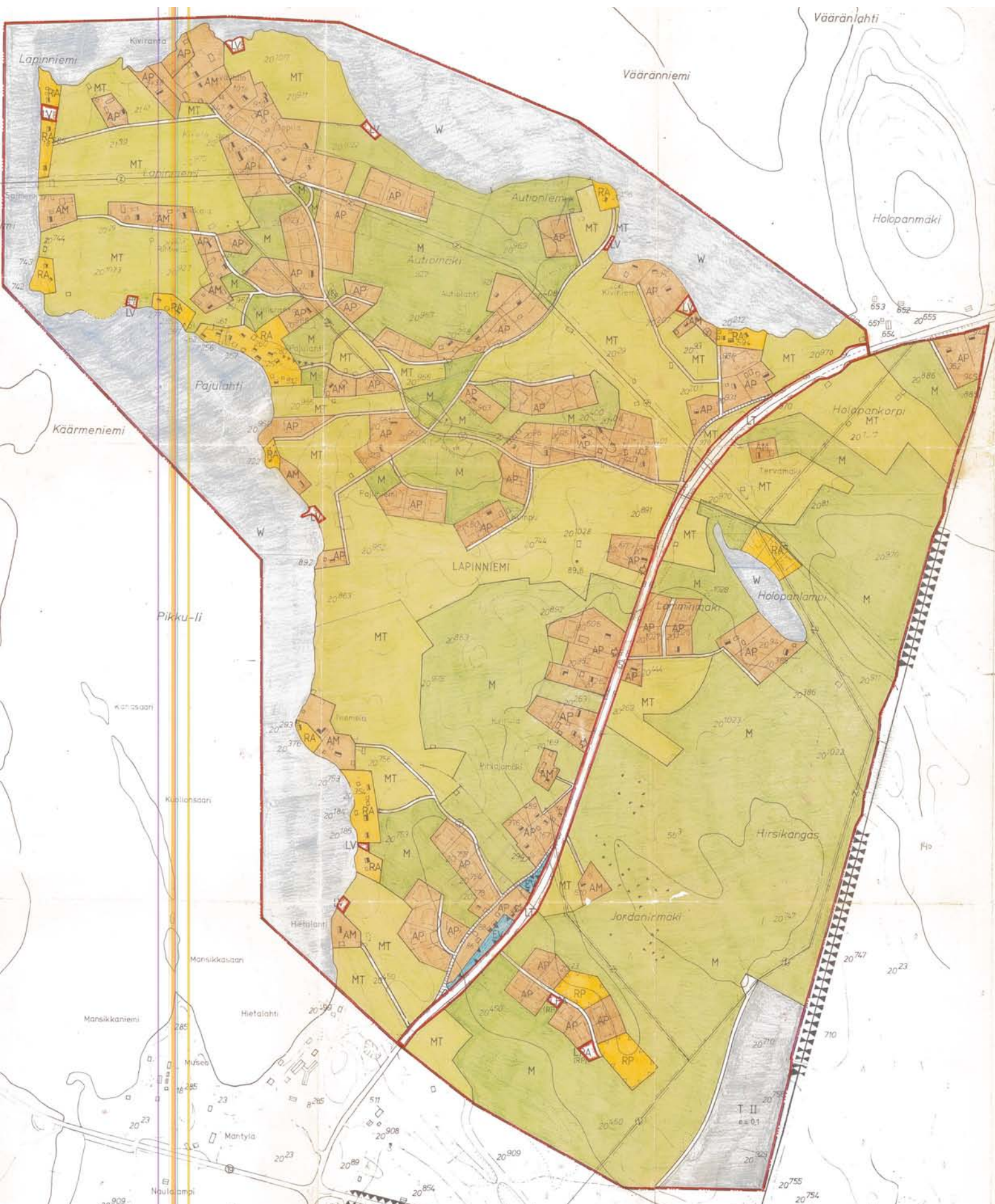
viljelijäyhdistyksen vaikutus on hiipunut kylälaisten yhteisöllisyyden ylläpitäjänä.

Maankäyttöratkaisut pyrittiin tekemään maanomistajien haastatteluissa esiintuomien näkemysten pohjalta. (Kaavaselostus luku 3. Osayleiskaava ja sen perustelut). Lainsäädäntö oli tuolloin toinen, eikä edellyttänyt nykymuotoista vuorovaikutusta. Varsinaisia yleisötilaisuuksia ei järjestetty, joten käytännössä kanssakäymisen voi arvioida painottuneen henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen. Kaava on laadittu suunnitteluperusteisesti ja kulttuurimaiseman arvot huomioivaksi enemmän kuin mitoitusperustein. Rakentaminen on kaavassa osoitettu tukeutumaan olemassa olevaan tieverkkoon, ja valtatie 5:n varrelta on pyritty vähentämään yksittäisiä rakennuspaikkaliittymiä. Kaavassa ei osoiteta uusia kevyenliikenteen väyliä. Uudet rakennuspaikat on sijoitettu lähinnä metsien reunavyöhykkeille täydentämään olemassa olevaa kylämiljöötä. Suunnitelmassa on lähdetty siitä, että väestömäärä alueella lisääntyy hitaasti, mikä onkin pitänyt paikkansa. (Kaavaselostus luku 3.33, kokonaismitoitus). Uuden rakentamisen ei ole ollut tarkoitus muodostaa kyläkeskuksia. Rakennuspaikat ovat ns. kuivan maan rakennuspaikkoja muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Keskeisin pohdinta kohdistuu rakennuspaikkojen määrään: toisaalta vaihtoehtoja on tarjolla runsaasti, mutta mikäli kaava olisi toteutunut, alueen maaseutumainen luonne olisi kadonnut. Tämä ristiriita on tullut ajankohtaiseksi alueen uuden kaavan laadinnan yhteydessä 25 vuotta myöhemmin, kun vanhan kaavan mukaisista rakennuspaikoista ei haluttaisi luopua, vaikka samalla maaseutumaisuuden säilymistä pidetään hyvin tärkeänä. Vähäinen rakentaminen, jota alueella on tapahtunut, on tukeutunut laadittuun kaavaan. Joittenkin rakennuspaikkojen osalta rakennusoikeus on siirretty toisaalle, jolloin ko. maanomistajalle on merkitty tältä osin kaavassa osoitettu rakennusoikeus käytetyksi.

Kaava-alueella on ollut sittemmin muutama rakennuspaikka myynnissä, mutta rakentamisen toteutuminen ei ole ollut merkittävää. Kysyntää ja halukkuutta rakentaa alueelle kuitenkin olisi; kyselyitä Lapinniemen alueesta tehdään edelleenkin tiheään kaupungin kaavoitusosastolle. Alueelle onkin valmistumassa vuoden 2012 aikana oikeusvaikutteinen osayleiskaava. Osayleiskaavan avulla Lapinniemelle on haluttu luoda edellytykset kyläalueen kehittämiselle ja varautua taajaman mahdollisiin laajenemistarpeisiin. Kyläaluetta pyritään täydentämään asutuksella siten, että maanomistajille turvattaisiin

myös mahdollisuus aikaisemmassa kaavassa osoitettujen rakennuspaikkojen hyödyntämiseen, joita on jo saatettu luovuttaa perintönä. Tämä on osoittautunut haasteeksi. Lapinniemen osalta on todettu, että vanhan kaavan mukaisista rakentamispaikoista (n. 65kpl) peräti 39 kappaletta on toteutumatta. Tämä asettaa uuden kaavan laadintatyölle hyvin haastavat lähtökohdat, koska on selvää että samalla periaatteella ei voida osoittaa niin paljoa uusia rakentamispaikkoja kyläkaavoituksen periaattein.

Lapinniemen oikeusvaikutukseton osayleiskaava. Iisalmen kaupunki.

7.4 Yhteenveto tapaustutkimuskohteista

1. Suunnittelu maaseudulla poikkeaa suunnittelusta kaupunkimaisilla alueilla. Suunnittelijan on keskityttävä ydinosamiseensa ja rakennettuun ympäristöön, mutta ymmärtää samalla myös maa- ja metsätalouselinkeinojen perusedellytykset. Maaseudun kulttuurimaisema tulisi hahmottaa yhtenä toiminnallisena kokonaisuutena, jossa suojelevarvot saavat sisältönsä elinkeinotoiminnan harjoittamisen jatkuvuudesta.
2. Maaseutualueilla on tunnistettavissa erilaisia kaavatyyppien sovelluksia. Esimerkkinä tästä toimii vaikkapa ns. ”perinnönjakokaava”, jollaisia etenkin mitoitusperusteiset rantakaavat usein ovat. Yleiskaavavälinettä voidaan pyrkiä soveltamaan myöskin ”kulttuuriympäristökaavana”. MRL:n mu-kaisten kaavavälineiden todellista joustavuutta voitaisiin tästä näkökulmasta tutkia enemmän.
3. Kaavoitus voidaan nähdä sekä toiveissa olevan rakentamisen ohjaamisen välineenä, mutta myöskin ei-toivotun rakentamisen hillitsijänä – siis rakentamisen mahdollistajana tai rajoittajana. Ääriesimerkkinä kaikki rakentaminen voi myös sijoittua kaavan ulkopuolelle, jolloin kaava itse asi-assa hajauttaa yhdyskuntarakennetta. Kaavan valmistuminen voi myös pysäyttää alueen kehityksen. Kaavojen toteutumattomuuden osalta ”pullonkaulaksi” voi muodostua maanomistajien halutto-muus maan myyntiin. Tähän voi olla useita eri syitä. Voidaan pohtia syitä siihen, miksi maanomista-jat kuitenkin toivovat kaavoihin tonttivarauksia. Syynä voi olla, että tontit nähdään myös eräänlaisena reservivarallisuutena tai niihin voi liittyä toive lasten paluumuutosta.
4. Yleiskaavamerkintöjen räätälöinti esimerkiksi kunnan ominaispiirteisiin vastaaviksi voisi olla keino lisätä joustavuutta suunnittelussa. Tämä edellyttää hyvää yhteystyötä mm. ohjaavan vi-ranomaisen kanssa. Joustavuuden hyödyntäminen voi olla vaikeaa jos eri tahot eivät ”taivu” muihin kaavamerkintöihin kuin mitä esimerkiksi ympäristöhallinnon ohjeistuksissa on esitetty.
5. MRL:n edellyttämää osallistumista ja vuorovaikutusta pidetään hyödyllisinä työkaluina käy-tännön suunnittelutyössä, koska niiden avulla suunnittelijat pääsevät käsiksi osallisilla olevaan pai-kalliseen tietoon. Osallistuvan suunnittelun onnistumisen kannalta on tärkeää, että asiantuntijuus ja ”maallikkotieto” ovat tasapainossa. Tapaustutkimukset toivat esiin sen, että maaseutualueilla vuo-rovaikutus on usein henkilökohtaisempaa ja se antaa toisaalta paljon informaatiota suunnittelijalle. Suunnittelijalta tämä vaatii empaattista lähestymistä ja neuvottelutaitoja. Vuorovaikutusprosessi voi-daan toisaalta vaarantaa jo hyvin alkuvaiheessa, mikäli suunnittelussa lähdetään liikkeelle esimerkiksi esteettisistä maiseman kauneusarvoista. Näkökulma saatetaan kokea ”kaupunkilaiseksi” ja tuomita ulkokohtaiseksi. Suunnittelupäätökset täytyy osata perustella ja hyväksyä se tosiasia, ettei kaikkien toiveita voida toteuttaa. Konflikteilta voidaan kuitenkin välttyä hyvällä kommunikaatiolla, päätösten perustelulla ja korvaavilla vaihtoehdoilla.
6. Konsulttien käyttö kaavoituksessa on yleistynyt ja kilpailu alalla on kovaa. Kiire ja resurs-sien puute heijastuu työn laatuun. Konsulttien käytön lisääntyminen näkyy myös siinä, että kuntien eri alueiden kaavat on laadittu eri tahojen toimesta. Tutkimushankkeen tapaustutkimuksista saatiin viitteitä siitä, että asukkaiden mielestä maaseutualueiden kaavojen laadinta nähtäisiin mielluummin tehtävän kunnan omana työnä kuin ulkopuolisten konsulttien. Koetaan, että näin lähtökohdat (ihmi-set ja alue) ovat tutummat ja vuorovaikutus sujuvampaa. Kaavojen tilaajan näkökulmasta konsulttien käyttö taas toisaalta rikastuttaa ja täydentää kunnissa olevaa omaa osaamista, mutta toisaalta se voi myös heikentää suunnittelun kokonaisuuden hallintaa, jonka merkitystä MRL korostaa. Se voi olla uhattuna, kun hankkeet joudutaan kilpailuttamaan usealle toimijalle ja alikonsulteille.

7. Suomalainen kaavoitusjärjestelmä on hierarkkinen, ja siksi useat osallisten kuulemiseksi järjestetyt yleisötilaisuudet voivat jäädä muodolliselle tasolle eivätkä syvenny asukastilaisuuksiksi, joissa asukkaita kuulemisen sijasta kuunnellaan. Toisaalta osallistuminen ei ole pakollista eivätkä kaikki halua nähdä vaivaa osallistuakseen. Osallistumista saattaa maaseutualueilla jarruttaa myös tärkeänä pidetty naapurisopu: maanomistajat eivät välttämättä koe helpoksi lähteä esittämään mielipiteitä, jotka koskevat toisen omaisuutta.

8. Kansalaisaktiivisuus ja kiinnostus omasta elinympäristöstä ovat kuitenkin vahvistuneet, mikä ilmenee esimerkiksi lukuisina lehtikirjoituksina paikallislehdissä. Lehtikirjoitukset ja hankkeiden vastustaminen ovat näkyviä tapoja kritisoida päätöksiä, mutta ne harvoin saavat muutoksia aikaan suunnitelmassa. Siksi olisikin tärkeää, että osalliset osallistuisivat aktiivisesti ja heille annettaisiin jo kaavan vireilletulovaiheessa mahdollisuus tuoda ovat tavoitteensa selkeästi esiin. Vuorovaikutuskeinojen kehittämisen kannalta on oleellista selvittää osallistumattomuuden syyt: ovatko ne vuorovaikutuksen keinoissa, kiinnostuksen puutteessa maaseutualueiden kehittämiseen vai tyytyväisyydessä nykyiseen olotilaan? Osallistumismahdollisuuksista tulisi myös tiedottaa sellaisten kanavien kautta, jotka tavoittavat laajemmin osallisia nimenomaan maaseudulla. Myös tiedottaminen siitä, kuinka osallistuminen on vaikuttanut kaavojen laadintaan voi rohkaista osallisia toimimaan ja herättämään tunteen, että osallistumalla voi todella saada äänensä kuuluviin.

9. Oikeusvaikutukseton osayleiskaava on ohjausvälineenä toisaalta ”ketterä”, ja sillä voidaan tuoda ilmi esimerkiksi suosituksia rakentamisen sijoittamiseen, mutta ohjausvaikutuksen osalta tähän voi liittyä väärinkäsityksiä. Vaikka oikeusvaikutuksetonta kaavaa voidaan pitää kunnan tahtotilan ilmaisuna, voivat esimerkiksi maanomistajat pitää kaavaa juridisesti sitovana. Sen pohjalta on voitu esimerkiksi suunnitella perinnönjakoa. Oikeusvaikutukseton yleiskaava voisi antaa sovellusmahdollisuuksia laajempaan strategisluonteiseen tarkasteluun, esimerkiksi kunnan maaseutualueita koskevana yleiskaavana tai strategisena kehityskuvana. Näin siihen voitaisiin kenties helpommin kytkeä muitakin maaseutualueiden kehittämistavoitteita kuin rakentamiseen liittyviä. Laajempi kehityskuva maaseutualueiden kehittämisiona toimisi taustatukena sekä yksityiskohtaisemmalle oikeusvaikutteiselle kaavatarkastelulle että muille vapaamuotoisille kehityshankkeille.

10. Kaavojen jälkiarviointiin ja -selvitystyö tarjoaa kunnalle mahdollisuuden hyödyntää tietoa tulevissa kaavoitushankkeissa ja sitä kautta kehittää kunnan maankäytön suunnittelua. Tällaiseen arviointiin on usein valitettavan vähän resursseja. Organisaation oppimismahdollisuus, toiminnan kehittäminen ja MRL:n tavoitteiden mukainen elinympäristön tilan seuranta vaatisi enemmän huomiota.

8. Pilotti: Peltosalmi-Kirmanjärven alue

8.1 Menetelmän kuvaus

Tutkimushankkeessa tehty yhteistyö Iisalmen kaupungin kanssa antoi mahdollisuuden pilotoida alustavasti hankkeen aikana kehiteltyä, erityisesti maaseudun kulttuuriympäristöihin soveltuvaa analyysi- ja suunnittelumenettelyä. Pilotin kohdealueena toimi Iisalmen Peltosalmi-Kirmanjärven alue. Pilottivaiheessa avustajina toimi joukko opiskelijoita Oulun yliopistosta.³⁹ Menetelmän teoriataustaa on kehitelty samanaikaisesti valmisteilla olleessa väitöstutkimuksessa (ks. Rönkkö 2012b).

Kokeilu toi havainnollisesti esiin maankäytön erilaisten intressien yhteensovittamisen kysymyksiä ja nosti mm. esille tarpeita erilaisille maaseutuasumisen muodoille.⁴⁰ Kohdealueelta voitiin myös tunnistaa haasteita, jotka liittyvät hieman eri tavoin sekä ydinmaaseudun, kaupunkien läheisen maaseudun sekä harvaan asutun maaseudun maankäytön suunnitteluun. Erityisiä kysymyksiä muodostivat muun muassa maatalouden suuryksikköjen toimintaedellytykset suhteessa uudenlaisen biotalouden tarpeisiin sekä toisaalta arvokkaan kulttuurimaiseman antamiin lähtökohtiin alueen vetovoimaisuudessa. Maaseutualueiden käyttöä, hoitoa, elinkeinoja ja niitä ohjaavia säädöksiä on paljon ja ne vaikuttavat vahvasti maaseudun maankäyttöön, toimintaedellytyksiin, kehittämiseen ja erilaiseen suunnitteluun. Pilotti havainnollistaakin hyvin, miten monialaista tietämystä suunnittelijalta edellytetään maaseudulla tapahtuvaa toimintaa ohjaavasta säädöspohjasta ja nykypäivän elinkeinoista. Maatalouselintoiminta on vahvasti lakisääteistä, luvanvaraista toimintaa jossa on tultava

³⁹ Pilottikokeiluun osallistui yhdeksän arkkitehtiopipilasta ja kolme suunnittelumaantieteen opiskelijaa: Tero Aalto, Taneli Heikkilä, Anna-Sofia Hyvönen, Johannes Jutila, Hannu Kankaanpää, Sanni Kemppainen, Olli Metso, Elizaveta Parkkonen, Essi-Maaria Puska, Terhi Pätsi, Eija Rantala ja Eija Syväilo.

⁴⁰ Iisalmen kaupunki onkin panostanut aktiivisesti maapolitiikassaan siihen, että tonttitarjonta pysyisi mahdollisimman monipuolisena niin kaupunki- kuin maaseutualueellakin. Tämä on eräs keskeinen tekijä uusien asukkaiden ja paluumuuttajien houkuttelemiseksi.

huomioiduksi mm. ympäristönsuojelulaki ja -asetus, nitraattiasetus, ympäristötukijärjestelmän ehdot ja niin edelleen. Lisäksi luomutuotannon harjoittamisessa on rajoituksia, jotka vaikuttavat myös maankäyttöön ja ympäröivään toimintaan. Opiskelijoilla ei luonnollisestikaan ole vielä karttunut kokemusta siitä, mitä säädöksiä kotieläintilojen perustamisessa tai laajentamisessa on noudatettava ja mitä lupia siihen tarvitaan. Opiskelijat kävivät kuitenkin esitettyjen suunnitteluratkaisujen toteutusmahdollisuuksista keskustelua aihepiirin asiantuntijoiden kanssa sekä saivat mahdollisuuden tavata alueella toimivaa maatilallista. Tämä osoittautui opiskelijoille erittäin opettavaiseksi ja innosti heitä hankkimaan yksityiskohdista tietoa mm. eri tuotantotapojen reunaehdoista. On kuitenkin selvää, että toteutusmahdollisuuksien analysointi muodostui tässä yhteydessä vain pääpiirteiseksi. Lyhyt kokeilu ei myöskään mahdollistanut paikallisten olojen ja lähtötietojen selvittämistä siinä määrin, kuin sitä virallisessa kaavoitusprosessissa edellytettäisiin. Aikaresurssista johtuen yhteistyötä paikallisten asukkaiden kanssa ei voitu saattaa syvemmälle tasolle kuin viiteen seurantaryhmän tapaamiseen. Seurantaryhmän osallistujilta saatiin kuitenkin erittäin aktiivinen panos työhön ja lämminhenkistä kannustusta opiskelijoiden innokkaalle visioinnille. Alueen taustatietoja saatiin suurelta osin alueen hyvin tuntevilta kaupungin kaavoitusviranomaisilta. Sen lisäksi opiskelijat suorittivat heille annettun tehtävänannon mukaisesti aluetta koskevan analyysiosuuden ryhmätyönä. Pilotoinnin prosessi oli tarkoitettu ennen muuta avoimin mielin suoritetuksi suunnittelumetodiseksi kokeiluksi.

Analyysivaiheessa opiskelijat jaettiin kolmeen neljän hengen tiimiin, joille kullekin annettiin omat tarkasteluteemat eräänlaisina ”silmälaseina”, joitten läpi kohdealuetta lähestyttiin. Tiedonhankintaa voikin kuvata eräänlaisena ympäristön ”luentana”, jossa tiedon tuottaja metodeineen on ympäristön kuvauksen laadinnan ohella väistämättä myös tulkinnan muodostaja. Tiedon tuottamisessa on keskeinen merkitys myös sillä, miten informaatio rajataan määrällisesti ja laadullisesti ja millaisessa muodossa informaatio esitetään muille. Tehty tarkastelu lähestyy kulttuuriympäristön muutosta toiminnallisen, raken-

teellisen, aisti- ja merkitysympäristön näkökulmista. Ensimmäinen ryhmä sai täten tehtäväkseen kartoittaa alueen keskeisiä toiminnallisia tekijöitä, kuten palvelu- ja liikenneverkostoja, saavutettavuutta ja elinkeinoja. Toisen ryhmän tehtävänä oli keskittyä ympäristön rakenteellisiin fyysisiin ominaisuuksiin, joihin kuuluvat yleisesti taajama- ja kylärakenteen muodostama kokonaisrakenne, alueen rakennuskanta, muinaismuistot sekä muu fyysinen infrastruktuuri. Kolmannen ryhmän pyrkimyksenä oli kartoittaa aistiympäristön ominaispiirteitä. Tällä näkökulmalla haluttiin avata tarkastelufokusta laajemmaksi pelkäämistä visuaalisesta aistiympäristöstä, joka usein korostuu maaseudun maankäytön suunnittelussa erilaisina maisema- ja kyläkuvallisina tarkasteluina. Etenkin maaseutuympäristöissä myös ääniympäristö (kuten hiljaisuus tai melu) sekä alueelle ominaiset hajut (suojaetäisyksineen) tulisi ottaa tarkastelun kohteiksi. Kaikille yhteiseksi tarkastelunäkökulmaksi annettiin lisäksi arjen ja paikallisuuden merkitysten kartoittaminen, jotka ovat sitoutuneina esimerkiksi elinkeinotoimintoihin tai fyysisen ympäristön ja maiseman piirteisiin. Tehtyyn analyysiin sisältyi nykytilanteen kartoittamisen ohella myös kehityshistoriallinen analyysi, jonka tavoitteena on ollut kuvata sitä kontekstia, jossa nykyiset kulttuuriset erityispiirteet voidaan ymmärtää. Kehitysvaiheiden esiintuomisen apuna käytettiin kulttuuriympäristön muutoksia ja kerroksellisuutta jaottelevaa mallia. Tietoa kerättiin kirjallisuutta tutkimalla, Internetistä, raporteista sekä valokuvien avulla. (Ks. Mikkonen 2012, 68-75).

Suunnittelun ja vaihtoehtoisten tulevaisuuden kehityskulkujen hahmottamisen avuksi tarvitaan tiedon prosessointia, jossa empiirisestä tietoa-aineesta pyritään muodostamaan kohteena olevan alueen profiili. **Profiloinnin** tarkoituksena on ollut auttaa muodostamaan perustellut lähtökohdat halutulle tulevaisuuden visiolle ja sitä myötä suunnittelun periaatteille ja tavoitteenasettelulle. Profiloinnin työstämistä voidaan hyödyntää myös eräänlaisena **foorumina** asukkaiden, asiantuntijoiden ja viranomaisten väliselle keskustelulle. Vaikkakin varsinaiset yhdyskuntasuunnittelun kysymykset edellyttävät asiantuntijanäkemystä, voi profiilin laadinta toimia hyvin kehityslin-

jausten hahmottamisen apuna myöskin paikallisten asukkaiden aloitteesta. Tässä mielessä pilottikokeilussa testattu malli voisi toimia omaehtoisen kehittämisen apuvälineenä myös Leader-hanketoiminnassa. Alueen vetovoimaisuutta esiin tuova profilointi toimii parhaiten lähtökohtana sellaiselle toimintasuunnitelmalle, jonka tavoitteiksi otetaan alueen oma identiteetti ja sen vahvistaminen. Ympäristön vaalimista ei tällöin aseteta kehittämisen vastakohtaksi, vaan nimenomaan edistäjäksi mm. laadukkaan elinympäristön muodostajana tai kulttuurimatkailevan vetovoimatekijänä. Profiloinnin tarkoituksena on tuoda esiin alueen kehittämisen rajoitteet ja toisaalta mahdollisuudet. Sen pohjalta voidaan arvioida myös alueen tai kohteen **merkittävyyttä** ja **arvoa** eri näkökulmista, kuten esimerkiksi toiminnallista jatkuvuutta, rakennuskantaan ja maa-alueisiin liittyviä käyttöarvoja, maisemaa ja arkkitehtonisia erityispiirteitä sekä symbolisia ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Samalla on mahdollista arvioida alueen **sietokykyä** erilaisille toimenpiteille ja muutoksille. (Ks. Rönkkö 2012b, 209).

Laaditun profiilin perusteella on kyettävä muodostamaan eri toimijoiden kesken yhteinen näkemys ja visio alueen tavoiteltavasta kehityksestä. Havainnollinen tieto, perusteltu yhteenveto sekä sen vuorovaikutteinen käsittely on välttämätön pohja maankäyttöön liittyville **strategisille valinnoille**. Niiden perustana on kuitenkin oltava yhteinen visio toivotusta kehityksen suunnasta. Tämän muodostamisessa on huomioitava laajasti eri tahojen **tarpeet ja tavoitteet**. Elinkeinorakenne, väestöpohja tai ilmastonäkökohdat kuuluvat ns. ylätason tavoitteisiin, mutta näiden rinnalle on nostettava myös paikalliset kehittämistarpeet, jotka liittyvät läheisimmin ja konkreettisimmin ihmisten arjen elinympäristöön. Tavoitteita voidaan tarkastella lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä tähtäimellä. Maankäytön suunnitteluun liittyvien periaatteellisten linjausten tekemisessä keskitytään edistämään strategisten valintojen kautta oleellisia asioita. **Suunnitteluperiaatteet** ikään kuin konkretisoivat toimenpiteiksi visiossa kuvatut tavoitteet. Tämän myötä huomioitaviksi tulevat myös mahdollisiin toimenpiteisiin vaikuttavat säädökset,

Kirmanjärven viljelymaisema. (Kuva Emilia Rönkkö)

taloudellisen ohjauksen realiteetit sekä poliittisen ohjauksen vaikutukset. Osallistavan suunnittelun periaatteiden kytkeminen tähän vaiheeseen on nähtävä ensiarvoisen tärkeänä tehtyjen valintojen sosiaalisen oikeutuksen vuoksi. Juridisella ja poliittisella legitimoinnilla on puolestaan roolinsa siinä, miten toimenpiteisiin tullaan sitoutumaan. Strategiset valinnat sekä suunnitteluperiaatteet on muodostettu tehtyjen havaintojen ja analyysien, olemassa olleen selvitysaineiston sekä osallisilta saadun paikallisen näkemyksen perusteella.

Ratkaisuvaihtoehtoja myös **arvioitiin** kriittisesti erilaisista näkökulmista, joita olivat 1) talous ja elinkeinoelämä (erit. maaseutuelinkeinot) 2) yhdyskuntarakenne 3) maisemakuva 4) arkielämä ja paikallisuus. Vaihtoehtojen arvioinnit suoritettiin jakautumalla kolmeen eri ryhmään, jossa kaikissa oli sekä opiskelijoita että paikallisia alueen edustajia. (Ks. Jutila 2012, 76-79). Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuvassa on siten pilotoitu kokonaisuudesta, jonka kautta maaseutuympäristöä on tarkasteltu integroidusti maiseman, fyysisen rakenteen, toimintojen ja merkitysten näkökulmista. Pilottikokeilun yhteydessä suoritetussa arvioinnissa ei ole kyse viralliseen kaavaprosessiin verrattavasta vaikutusten arvioinnista. Kyseessä on pikemminkin vaihe, jossa kannustetaan eri ratkaisuvaihtoehtojen

refleksiiviseen pohdintaan. Menetelmä pyrkii olemaan mahdollisimman avoin erityyppisille näkökulmille. Sen pyrkimyksenä on myös suojautua ennakkoon rajoittuneilta ajattelutottumuksilta asettamalla eri tahojen tavoitteet ja tarpeet rinnakkain. Näkökulmien, tarpeiden ja tavoitteiden integroinnin avulla voidaan myös tarttua laajemmin maaseutualueiden kehittämisen haasteisiin, koska rakentamisen ohjauksen ja muun kehittämisen erillään pitäminen on osoittautunut haasteelliseksi varsinaisessa kaavoitusprosessissa. Integroivassa mallissa voisivat eri toimijoiden ja näkökulmien ohella parhaimmillaan yhdistyä myös eri tyyppiset ohjausmekanismit. Esitetyn mallin tarkoituksena ei ole korvata nykymuotoista kaavoitusprosessia ja siinä tapahtuvaa osallistumista, vaan toimia sitä pohjustavana ja tukevana.

Kunkin osa-alueen alussa olevat tekstilaatikot kuvaavat kohta kohdalta menetelmän kulkua. Niiden yhteydessä oleva lainausmerkeissä oleva teksti on tiivistetty opiskelijoiden tuottamasta aineistosta, jonka tarkoituksena on valottaa esimerkinomaisesti menetelmän soveltamista. Tekstissä esitetyt ideat ja suunnitteluratkaisut ovat muodostuneet opiskelijoiden ryhmätyön tuloksena, eivätkä ne siten edusta paikallisten toimijoiden asettamia kehittämisspäämääriä. Opiskelijoille annettu tehtävänanto on kokonaisuudessaan esitetty myös liitteessä 1.

Alueen yleiskuvaus & kehityshistoria

Peltosalmen taajama-alue. (Kuva Emilia Rönkkö)

8.2 Alueen yleiskuvaus ja kehityshistoria

Lyhyen yleiskuvauksen tarkoituksena on esitellä pohjatietoina alueen keskeisiä tunnuslukuja kuten väestön määrä tai tarkasteltavan alueen laajuus. Myös merkittävimmät elinkeinot sekä rakennetun ympäristön ja maiseman erityispiirteet voidaan kuvata lyhyesti.

”Peltosalmi-Kirmanjärvi on maaseutualueutta Iisalmen kaupungin eteläosassa, noin kuuden kilometrin päässä kaupunkikeskustasta. Aluetta ympäröivät vesistöt Porovesi, Nerkoonselä ja Kirmanjärvi ja sen läpi kulkevat rautatie sekä valtatie 5. Koko aluetta halkova harju luo alueelle korkeusvaihteluita ja tekee siitä tärkeän pohjavesialueen. Maisemaltaan alue on pääosin maakunnallisesti merkittävää avaraa peltomaista kulttuurimaisemaa, jolta monin paikoin avautuvat näkymät myös järville saakka. Lisäksi alueen pohjoisosassa sijaitsevat Ahmonsaari ja Itikan tila ovat listattu valtakunnallisesti merkittäviin kulttuurimaisemiin. Vanhat pihapiirit ja tilat muodostavat tärkeän maisemaelementin etenkin Kirmanjärven kyläalueella ja useiden maatalojen pihapiireissä on jopa 1800-luvulta peräisin olevia rakennuksia.

Järvenselät avautuvat tasaisten rantapeltojen taustalla ja maatalojen pihapiirit muodostavat peltojen keskelle saarekkeita. Laajimmat viljelyaukeat sijaitsevat Peltosalmen ympäristössä, Pienen-Kirman ympärillä sekä Taipaleessa Kirmanjärven eteläpäässä. Peltosalmen ja Kirmanjärven rannat ovat lähes poikkeuksetta laitumina tai viljelyksessä. Peltosalmen taajaman keskusta puolestaan on tiiviimmin rakennettu. Siellä on muun muassa noin 1970-luvulta peräisin olevia punatiilisiä kerros- ja rivitaloja. Alueen pohjoisosissa viljelymaisema muuttuu teollisuus- ja taajamatoimintojen alueeksi. Maiseman ja maatalouden ehdoilla pitkän ajan saatossa rakentunut alue on muodostunut sekä monipuoliseksi että kerrokselliseksi. (www.ymparisto.fi/Iisalmen_reitin_viljelymaisemat.)”

Kehityshistoria

Kehityshistoriallisella analyysillä pyritään muodostamaan käsitys kulttuuriympäristön historiallisesta perustasta ja kerroksellisuudesta. Käännepestetarkastelun avulla voidaan valaista, miten ihmisen toiminnalliset intressit ovat ilmentyneet eri aikakausina, ja millaisia jälkiä tästä kehityksestä voidaan nähdä. Näitä voivat olla esimerkiksi pyrkimykset maankäytön tehostamiseen, kaupankäyntiin tai uusien elinkeinotoimintojen rakentamiseen. Tarkastelussa on myös pyrittävä tunnistamaan edellä mainituista syistä johtuvat ympäristön rakenteelliset muutokset. Maaseutu ympäristöissä näitä muutoksia ovat olleet esimerkiksi palstasijaintien rationalisointi, metsien muokkaus, tilayksiköiden kasvu jne. Tällöin muutoksia aisti ympäristössä voivat olla esim. viljelyn avoimen maiseman muutokset, kulttuuristen vaikutteiden ilmeneminen rakennetussa ympäristössä eri aikoina, tuotantotapojen näkyvät muodot ympäristössä, melun lisääntyminen jne. Merkitysympäristön muutokset voivat puolestaan liittyä ihanteiden ja arvojen kehitykseen, yhteisöllisen identiteetin vahvistamiseen tai perinteitten muodostumiseen.

Seuraavassa on kuvattu Peltosalmi-Kirmanjärven alueen kehityshistoriaa käännepestetarkastelun avulla:

”Metsästys- ja kalastusyhdyskunta 1500-luvulle saakka

Alue oli saamelaisten hallitsemaa, kunnes savolaiset tulivat ja työnsivät heidät edellään pois ja aloittivat alueella kaskeamisen. Tämä avasi maisemaa ja monipuolisti metsien käyttöä ja maanviljelyn aloittaminen teki asutuksesta pysyvää. Vesistöjen rikkomalla seudulla vesireitit olivat tärkeä väylä liikkua. Lappilainen perintö on jäänyt edelleen elämään seudulle nimistöissä Lapin-, Kota- ja Ii-alkuisina niminä. Nerokoo- ja Kirmanjärvien välimaastoon tuli asutusta jo 1500-luvun puolivälissä. Maanviljelyksestä tuli met-

sästyksen ja kalastuksen ohella Ulmalan kylän asukkaiden elinkeino ja peltoa kaskettiin metsiin, joka muokkasi maisemaa avarammaksi.

Agraariyhdyskunta 1500-1800 –lukujen välillä

Vakiintuneen asutuksen myötä perustettiin ensin hallintokuntia ja 1700-luvulla suoritettiin isojako, jossa tarkasteltiin alueella olevia tiloja ja niiden kokoja. Väkimäärän kasvun ansiosta alkoi syntyä kyliä. Ylä-Savon alue oli vilkasta kauttakulkualuetta, jonka läpi kuljettiin niin länteen kuin itäänkin. Maanviljely vakiintui ja vahvistui, kun alueesta tuli Pohjanmaan ja Ruotsin vilja-aitta. Tieverkosto kehittyi ja sataman valmistuminen paransi yhteyksiä. Pellot hallitsivat maisemaa, jossa pilkahteli välillä järvi ja puutarhojen ympäröimiä puisia taloja. Puutarhoihin istutetut uudet lajit värjivät maisemaa ja loivat siihen uusia kerroksia. Vesiliikenne ja uitot toivat eloa vesireiteille ja alueelle tuli uusia kulttuurivaikutteita niin idästä kuin lännestäkin.

Teollistuva yhdyskunta 1800-1930

Vesitiet sujuvoituivat kanavien rakentamisen myötä ja siltojen rakentaminen puolestaan joudutti maaliikennettä. Rautatien tulo 1900-luvun alussa toi uudenlaista ääntä ja liikettä maisemaan. Maatilat kasvoivat ja osasta muodostui kartanoita ja teollisuuteen syntyi uusia laitoksia saha-, panimo- ja nahka-aloille. Sahat tarvitsivat materiaalia, joten metsissä aherrettiin ja uittotoiminta oli vilkasta. Suomen sodan jäljiltä Paloiskylään perustettiin ensin venäläisten linnoitus, joka myöhemmin palautettiin Suomelle. Paloistila oli alueella suuri maatila. Tukkipätkäkulttuuri oli elävää ja ensin kauppaloikeuksien ja myöhemmin kaupunkioikeuksien saaminen vakiinnutti Iisalmen merkitystä alueen keskuksena.

Kaupungin ja maalaiskunnan vuosikymmenet 1930-1970

Lamavuosien aikana tehtiin paljon hätäaputoita, jolloin rakennettiin alueen infrastruktuuria ja kouluja. Sotien jälkeen alkoi jälleenrakennus ja väestö kasvoi.

Seudulle syntyi uusia teollisuusyhtiöitä, muun muassa Itikan tilalla alkunsa saanut Peltosalmen Konepaja (myöhemmin Normet Oy). Rakennemuutos alkoi, jota ilmensi naisten ja työikäisten muuttoherkkyys. Muuttoliike alkoi pois maaseudulta ja kaupunkikeskukset toimivat usein välietappeina. Elinkeino-rakenne muuttui ja työpaikkoja syntyi teollisuuteen ja palvelualueille. Tämä alkoi muokata yhdyskuntarakennetta ja Peltosalmelle perustetun teollisuuskeskuksen ympärille muodostui teollisuusyhdyskunta. 1960-luvulla rakennettu Valtion Viljavarasto kohosi alueen maamerkiksi, joka näkyi hyvin joka suunnasta. Ohenmäen asevarikko käytti ison osan alueesta. Itikansalmeen saatiin vihdoin silta, joka paransi kul-kuyhteyksiä. Suomen aluerakenne muuttui ja ajatus Iisalmen kaupungin ja maalaiskunnan kuntaliitokses-ta velloi vuosikymmenten ajan taustalla.

Jälkiteollinen palveluyhteiskunta 1970-1990

Kuntaliitoksen jälkeen Iisalmi ajoi voimakasta teolli-suuspolitiikkaa, jonka myötä teollisuudesta tuli tärkeä elinkeino. Palvelut nousivat toiseksi merkittäväksi alaksi ja väkiluku alkoi kasvaa. Kaupungin pinta-ala oli laaja ja se kaavoittikin ahkerasti. Kasvava väes-tö ja suurten ikäluokkien muutto maalta kaupunkiin muodosti painetta asuntotuotannolle, jota purettiin rakentamalla nopeasti betonielementtitaloja. Myös pientaloalueita suosittiin, yksi tällainen syntyi Pel-tosalmelle. Vapaa-aika lisääntyi ja tekniikan kehitys näkyi niin työ- kuin vapaa-ajan elämässä helpottaen arjen askareita ja työskentelyä.

Tietoyhteiskunta 1990-luvun alusta nykypäiviin

Lamavuodet koettelivat Iisalmenkin seutua vieden sieltä paljon työpaikkoja. Euroopan unioniin liittymisen sai useat maanviljelijät harkitsemaan toimiansa kannattavuutta ja maatiloista tulikin yhä suurempia ja ne alkoivat hakea tuloja myös perinteisen maata-louden ulkopuolelta. Itikan tilasta oli tullut usean yri-tyksen rypäs, jossa katse oli vahvasti tulevaisuudessa. Ikärakenne alkoi muuttua, kun nuoret ja työikäiset muuttivat pois opiskelujen ja työpaikkojen perässä. Tämä teki palvelujen ylläpidosta erityisesti syrjäseu-

duilla entistä vaikeampaa. Vuonna 1996 valmistunut ohitustie ohjasi liikennettä kaupungin ohi. Kulttuuri-arvoja alettiin tunnistaa ja arvostaa. Peltosalmen alue listattiin valtakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin ympäristöihin. Maisemassa näkyy vuosisatojen aikana syntyneet kerrokset rakennusperinnössä, joita kauan sitten raivatut pellot ympäröivät. Puiden uitto on edelleen käyttökelpoinen tapa siirtää puita. (Bois-man 1973; Luttinen 2006; Mikkonen 2012).”

8.3 Analyysinäkökulmat

Toiminnallinen ympäristö: Toimijat ja toi-minnot

Toiminnallisesta näkökulmasta on pyritty määrittelemään, millainen on alueen toimin-nallinen todellisuus - onko kyse esimerkiksi perinteisestä tuotantomaaseudusta vai kenties pääsääntöisesti asuinmaaseudusta? Tä-hän liittyy myös kysymys siitä, millainen on kohteena olevan alueen suhde muuhun seu-dulliseen toimintaverkoston (esim. palvelu-verkostot (julkiset ja yksityiset), asiointietäi-syydet, liikenteellisen verkoston kattavuus ja kapasiteetti (raskas liikenne, joukkoliiken-ne, yksityisautoilu, kevyt liikenne)). Toimin-nallisesta näkökulmasta on myös kartoitettu alueen vetovoimatekijöitä (merkittävät työ-listäjät, matkailukohteet jne.), sekä yhteyksiä näiden välillä.

”Suurin osa Peltosalmi-Kirmanjärven maapinta-alasta on **yksityisessä maanomistuksessa**. Huomioitavaa on, että samalla lähes koko alueen ranta-viiva on yksityisessä omistuksessa. Valtio, seurakunta ja kaupunki omistavat vain pienet palat rantaa Pel-tosalmen ja Pienijärven rannalta. Iisalmen kaupunki omistaa pääosan maa-alueestaan suunnittelualueen halkaisevan pohjoinen - etelä suuntaisen rautatien länsipuolelta, mukaan lukien pohjoisen asutus- ja teollisuuskeskittymän sekä armeijan parakkialueen. Silmämääräisesti arvioituna noin 5 % tästä aluees-ta on vuokrattu. Kohdan, jossa Uimalantie yhdistyy

Analyysinäkökulmat

Kirmanjärvi. (Kuva Emilia Rönkkö)

Kuopiontiehen, itäpuolelta löytyy yhdistyksen omistama rakentamaton tontti.

Alueen asutus on keskittynyt Peltosalmen taajama-alueelle n. 6 km päähän Iisalmen keskustasta, jossa sijaitsee myös pääosa alueen **palveluista**. Esimerkiksi ala-aste, julkinen päiväkotitoi ja seurakuntapalvelut sijoittuvat Peltosalmelle. Alueelle on sijoittunut merkittävää yritys- ja teollisuustoimintaa, mutta monia muita peruspalveluita, kuten kauppa- ja terveydenhoitopalveluja ei taajama-alueella ole. Väisäsen Kotiliha alueen eteläosassa on ainoa elintarvikemyymälä. Sen yhteydessä toimii myös kahvila. Varsinaista päivittäistavarakauppaa alueella ei kuitenkaan ole, vaan kaupallisten palvelujen suhteen alueella tukeudutaan Iisalmen keskustaan. Peltosalmi-Kirmanjärven pohjoisosan teollisuusalueella toimivat alueen suurimmat yritykset kuten Normet, Ipowood ja Betonimestarit. Näillä on myös huomattava työllistävä vaikutus. Peltosalmen omalla koululla ja päiväkotipalveluilla on koko alueen palveluverkostossa suuri merkitys, kuten myös hyvillä liikunta- ja vapaa-ajan mahdollisuuksilla (lähiliikuntapuisto, leikkipuistot). Erityisesti Peltosalmen ja Ohenmäen liikunta-alueet sekä näitä ympäröivä luonto ja vesistö antavat hyvät mahdollisuudet ulkoiluun.

Alueen **saavutettavuus** on kohtuullisen hyvä sekä

pohjoisesta että etelästä. Peltosalmen taajama-alue ja teollisuusmiljöö ovat muodostuneet liikenteen risteyskohtaan, jossa pohjois-etelä-suuntaiset tiet risteävät itä-länsi-suuntaisen Pielaveden tien kanssa. Alue sijaitsee välittömästi Iisalmen kaupungin eteläpuolella. Kaupunkia ja suunnittelualueita yhdistää Iisalmen ja Kuopion välinen moottoritie sekä suoraan Iisalmen keskustasta johtava Eteläntie. Kirman tien ja Salmenrannantien varrelle muodostuneet kylätiet yhdistyvät pohjoisessa Peltosalmen taajama-alueeseen ja etelässä Kuopiontiehen. Junayhteyksiä Iisalmen keskustasta on muutama päivässä, kolme Helsinkiin, kaksi Kuopioon ja yksi Kouvolaan, kaksi Ylivieskaan, Rovaniemeen, kaksi Ouluun, kolme Kaajaaniin. Tämän lisäksi on kymmeniä linja-autovuoroja. Oma auto on kuitenkin yleisin kulkuväline töihin ja harrastuksiin. Kevyen liikenteen osalta alueella on pyöräilymahdollisuus valaistulla kevyen liikenteen väylällä 5-tien varrella. Alakoululaisille on järjestetty koulukuljetukset. Vesistö on pääosin käytössä virkistykseen, mutta sitä myöten on mahdollista päästä vesiteitse jopa Helsinkiin saakka.

Maatalous on tärkeä elinkeino ja keskeinen osa ympäristöä, maisemaa ja kulttuuria erityisesti Kirmanjärvellä. Taajama-alue on jäänyt hieman puristuksiin teiden ja tehtaiden rajatessa alueen idästä ja pohjoisesta, vesistöjen lännestä ja etelässä ovat tulleet

vastaan maatilat ja armeijan varikkoalue. Ohenmäki alueen keskiosassa on toiminut vuosina 1944–2002 Puolustusvoimien varikkoalueena. Varikkoalue sijaitsee luode-kaakko suuntaisen harjun päällä. Alueelle on tällä hetkellä kaavoitettu uusia pientaloja. Puolustusvoimien alue on suoraan yhteydessä suunnittelualuetta halkovaan vanhaan päätiehen ja muodostaa selkeän oman, itsenäisen yksikkönsä suunnittelualueen sisällä. Entisellä armeijan kasarmialueella on jonkin verran myös varastoja yms., joista osa on suojeltujen lepakoiden pesimäalueita.”

Rakennettu ympäristö: Tyyppi ja rakenne

Rakennetun ympäristön näkökulmasta oleellisia tekijöitä ovat alueen fyysisen kokonaisrakenteen peruselementit kuten olemassa oleva rakennuskanta, infrastruktuuri, muinaismuistot jne. Maaseutuympäristöjen, etenkin kyläympäristöjen, kohdalla on erityisen keskeistä ymmärtää maisemarakenteen ja topografian yhteys rakennetun ympäristön typomorfologiaan.

”Suurin osa **rakennuskannasta** sekä työpaikka- ja palvelurakennuksista on keskittynyt Peltosalmen taajama-alueelle. Muu alueen asutus sijoittuu maastonmuotoja ja vesistön rajoja myötäilevien teiden varsille kasvaneille haja-asutusalueille. Tämä asutus on osaksi vanhoja kartanomaisia maatiloja, osaksi pientaloja ja talokeskuksia, joiden alavan saviset viljelysmaat rajautuvat vesistöihin. Paikoin nämä muodostavat myös pieniä **ryhmäasutuskyliä**. Asuinrakennuksia on sijoittunut mm. aluetta halkovan Salmenrannantien varrelle, vesistöjen rannoille ja peltojen keskelle pieninä itsenäisinä saarekkeina. Maneesitien varrella sijaitsee myös suuri valtion siilorakennus. Rautatien länsipuolella on asuinalue. Ulmalantien varressa Iisalimesta päin saavuttaessa on 3-4 kerroksisia lamellitaloja arviolta 60-70 luvulta. Useat niistä ovat elementtirakenteisia, julkisivuiltaan tiiltä tai tiililaattaa. Kerrostalojen ohella alueella on rivitaloja ja omakotitaloja. **Pientaloasumisen alue** jatkuu Ulmalantieltä Soraharjuntielle ja sieltä aina

Kauppis-Heikin tielle ja Sahurikadulle saakka. Rakennukset ovat monenkirjavia eri aikakausilta. Alueen keskellä sijaitsee julkisten palveluiden alue, jossa on mm. Iisalmen seurakunnan tiloja ja päiväkotia. Hieman lännempänä sijaitsee Kauppis-Heikin koulu ja sen välittömässä läheisyydessä peltosalmen lähiliikunta-alue. Lännempänä asuinalueella on Leimanpojanpuiston leikkikenttä lapsille. Puolustusvoimien käytössä olleita rakennuksia on yhä alueella. Lisäksi Ohenmäellä on yhteensä kolme muinaismuistokohdetta, jotka kertovat alueen historiasta.”

Aistiympäristö: Muoto ja mittakaava

Aistiympäristön osalta on pyritty muodostamaan kuvaus havaintoympäristön ominaispiirteistä, mihin liittyvät esimerkiksi maiseman avoimuus tai sulkeutuneisuus, arkkitehtoniset tyylipiirteet, materiaalit, värit, äänimaisema, valaistus, haju- tai tärinä Haitat tai esimerkiksi maisemavauriot. Myös ympäristön mittakaava on oleellinen aistiympäristön tekijä.

”Alue sijaitsee **maiseman solmukohdassa**, jossa harju ja vesistöt kohtaavat ja alueella on paljon hienoja avoimia **näkymiä** peltojen yli järvimaisemaan. Maisema näyttyy kumpuilevana ja selkeästi vaihtelevana pelto- ja metsämaisemana. Harju jakaa alueen kahtia, mikä antaa Ohenmäelle poikkeavan maastonmuodon ja profilin. Pellot ja metsät ovat hoidettuja. 5-tie ja Peltosalmen taajamatiet ovat päällystettyjä, muut tiet ovat sorapintaisia. Rakennukset ovat harjakattoisia, väritykseltään pääosin punaisia. Uudemmassa rakennuskannassa ilmenee laajempaa väriskaalaa. Valtion Viljavaraston korkea rakennus nousee edelleen korkealle puiden latvojen yläpuolelle, joten se näkyy kauas ympäristöön ja on selkeä maiseman kiintopiste ja maamerkki. **Mittakaavaerot** ovat ilmeisiä suhteessa maatilojen tuotantorakennuksiin. Maatilojen pihapiireihin on jäänyt myös ränsistyneitä vanhoja rakennuksia jotka voitaisiin vielä kunnostaa. Maasto antaa hyvät mahdollisuudet liikkumiseen luonnossa, vaikka alueella ei olekaan

Analyysinäkökulmat

valaistuja reittejä. **Valaistus** vaihtelee vuorokauden ja vuodenaikojen mukaan. Kaupunkiympäristöstä poiketen ”valosaastetta” on vähän. Häiriötekijöiksi koetaan toisinaan alueita halkovien 5-tien ja rautatien liikenteestä aiheutuva melu. Teollisuusalueelta ei **melu- tai äänihaittoja** kantaudu trukin piippausta enempää. Pääliikenneväylien ulkopuolella vallitsee miellyttävä hiljaisuus.”

Merkitysympäristö: Arvot ja merkitykset

Merkitysympäristön osalta on pyritty tunnistamaan arjen ja paikallisuuden keskeiset tekijät sekä ympäristöön liittyvät symboliset merkitykset. Nämä voivat olla aineellisia tai aineettomia, kuten kohtaamispaikkoja, niihin liittyviä tarinoita, ja yleensä ottaen ihmisillä olevia mielikuvia ympäristöstään. Yhteisölliset piirteet, paikallisesti merkittävät kohteet ja paikat, perinteet, elämäntavat, paikallisuus ja naapurusto, sosiaalisen ympäristön laatu, paikalliset vetovoimatekijät, tuotteet, tapahtumat ja historiallinen merkittävyys ovat olennaisia. Erityisesti tällaisen tiedon hankinnassa paikalliset asukkaat ovat selkeä resurssi ja voimavara, jota tulisi hyödyntää osana kokonaiskuvan muodostamista. Onnistuneella sosiaalisen ympäristön merkittävyyden ja merkitysympäristön analyysillä on merkittävä rooli myös suunnittelu-prosessissa myöhemmin tapahtuvan sosiaalisten vaikutusten arvioinnin onnistumiselle.

”Alueen asutus on pääosin **vakituista**, mikä edesauttaa asukkaiden **juurtuneisuutta** seudulle. Väestörakenne on kuitenkin vanheneva (erit. Peltosalmen taajamassa), vaikkakin alueella on ominaisuuksia, jotka houkuttelisivat lapsiperheitäkin. Peltosalmen taajaman **imago** on hieman nuhjuinen. Alueen etuna on helppo saavutettavuus, mutta se on myös helppo ohittaa. Kävelijän näkökulmasta alueen sisäiset välimatkat ovat melko suuret, esimerkiksi Kirmanjärveltä Peltosalmen keskustaan. Välimatkat palveluihin ja moniin vapaa-ajan viettopaikkoihin ovat alueella suuret ja vaativat henkilöauton käyttöä. Asukkaat

ovat omaksuneet entisen armeijan varikkoalueen lähiliikunta-alueekseen, vaikka sen käyttötarkoitus onkin osoitettu toiseksi.

Erityisesti Kirmalla kyläyhdistyksen järjestämä toiminta ja tapahtumat luovat alueelle **talkoohenkeä** ja **yhteisöllisyyttä**. Yhteisöllisyydestä kertovat myös Kirman seudulla vanhempien järjestämät kimppakyyditykset lasten harrastuksiin Iisalmen keskustaan asti. Varsin monipuoliset vapaa-ajanviettomahdollisuudet nojautuvat järjestöjen tarjoamaan ohjelmaan ja ympäröivään luontoon. Kuten useimmissa suomalaisissa maaseutumaisissa kunnissa, myös Iisalmissa väestönkehitys on supistuvaa. Vaikka trendi väestönkehityksessä on Peltosalmi-Kirmanjärvellä supistuva, houkuttelee paikka alueelleen tilaa ja maaseutumaista asumista kaipaavia lapsiperheitä, joille asumisväljyyden kasvu sekä luonnonympäristön läheisyys ovat yhä tärkeämmäksi muodostuvia arvoja.”

Vanha kuusikujanne Peltosalmella. (Kuva Emilia Rönkkö)

8.4 Peltosalmi-Kirmanjärven alueen profiili

Alueen profiilia on pohdittu toiminnallisen näkökulman osalta, onko alue toiminnalliselta profiililtaan yritysmuonteinen, vapaa-aikaa korostava, ovatko etusijalla lapsiperheet, ikääntyneet, tai hyväksytäänkö esimerkiksi maahanmuuttajat osaksi sosiaalista yhteisöä. Rakenteellisen profiilin tarkastelu puolestaan on auttanut hahmottamaan, profiloituuko ympäristö kylämäisenä, taajamamaisena tai lähiömäisenä, ja mihin laajempaan rakenteelliseen kontekstiin se tukeutuu. Aistiympäristön ominaisuuksia on pohdittu suhteessa edellä mainittuihin millaisia ilmenemismuotoja em. toiminnot ja rakenteelliset ominaisuudet ovat luoneet, ja mitkä piirteet tekevät ympäristöstä tunnistettavan? Hahmottuuko ympäristö urbaanina, maaseutumaisena vai lähiömäisenä, korkeana vai matalana? Merkitysulottuvuuden ymmärtäminen on kulttuuriympäristöprofiilin ydin: tähän sisältyy mm. arvio siitä, onko alue yhteisöllinen, luonnonläheinen, luovuudelle sijaa antava, ekologinen tai kenties maaseutumainen? Onko alueella tunnistettavia symbolisia tekijöitä, joiden säilyminen on paikalliselle identiteetille keskeistä? Millaista arvomaailmaa ympäristö edustaa? Millainen on alueen sosiaalinen profiili? Mitkä elementit ovat keskeisiä asukkaiden juurtumiselle?

”Kirmanjärvi profiloituu ennen muuta maaseutumaiseksi, harvaan asutuksi alueeksi, jonka vahvuutena on nähtävä luonto- ja maisema-arvot. Vahva maaseutuelinkeinojen perusta ylläpitää elinvoimaisuutta ja luo pohjan asumisen ja työn yhdistämiselle. Vaarana voi olla, että toiminnallinen perusta jostakin syystä katoaa, jolloin alueen toiminnallinen profiili voi jäädä kokonaan kaupunkipendelöinnin varaan. Peltosalmen keskustaajama on puolestaan nähty profiililtaan nykyisin hieman rapistuneeksi ja pysähtyneeksi mutta toisaalta yhteisöllistä sosiaalista ympäristöä ylläpitää vahvasti alueen koulu.”

8.5 Visio ja strategiset lähtökohdat

Suunnitteluratkaisujen perustaksi on muodostettava yhteinen näkemys eli visio alueen tavoiteltavasta tulevaisuuden kehityksestä. Vaihtoehtoisia kehityspolkuja voidaan puntaroida skenaariotarkastelun avulla.

”Analyysin ja kulttuuriympäristön profiloinnin pohjalta laadittiin kolme erilaista skenaario-vaihtoehtoa Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön suunnittelun pohjaksi. Yhden skenaarion taustalla oli väistyvä maatalous, toisen taustalla vahva keskittäminen ja tehomaatalous ja kolmannen pohjalla oli ajatus lähi- ja luomuviljelystä sekä hitaantuvasta ja yhteisöllisestä elämäntyylistä. Ensimmäinen skenaario edellytti myös asutuksen suurta kasvua, toinen vähenevää asutusta ja kolmas pientä asutuksen kasvua.

Vaihtoehtojen tarkastelun pohjalta alueen maankäytön kehityskuvan lähtökohdiksi valittiin maatalouden muutoksesta johtuva maatalouden keskittyminen suuriin yksiköihin, pyrkimys alueen elinvoimaisuuden ja vetovoimaisuuden säilyttämiseen elinkeinopohjaa monipuolistamalla sekä alueen energia- ja ruokaomavaraisuuden kehittäminen. Vuoteen 2035 ulottuva kehityskuva rakentuu kolmiosaisen vaiheistuksen kautta. Ensimmäinen vaihe ajoittuu vuosille 2012–2015, jolloin tehdään paljon pienten investointien kehitystoimenpiteitä. Toinen vaihe ajoitettiin vuosille 2016–2025, jolloin käynnistetään innovointia vaativia, pidemmän aikajänteen hankkeita ja vakiinnutetaan niiden toimintaa. Viimeisessä vaiheessa, vuosina 2026–2035 viimeisetkin toimenpiteet ovat käynnistyneet ja maankäytön kehityskuva on saavuttanut keskeisimmät strategiset tavoitteensa. Seuraavassa kuvataan kehityskuvan lähtökohtia tarkemmin:

Ilmastonmuutos, vaihtoehtoisten energiamuotojen kysyntä sekä väestön vanheneminen ja keskittyminen kaupunkeihin aiheuttavat selkeitä toiminnallisia muutospaineita Peltosalmi-Kirmanjärven alueelle.

Ilmastonmuutoksen seuraukset näkyvät globaalisti muun muassa viljelysmaan vähenemisenä. Myös ruoan ja puhtaan juomaveden saanti vaikeutuu väestönkasvun ja kaupungistumisen myötä. Samalla ruokamarkkinat kehittyvät maailmanlaajuisiksi ja Internetin välityksellä käytävä sadon kauppa lisääntyy. Energian hinnat nousevat yhtäaikaaisesti kuluttaja- ja ympäristövaatimusten kanssa ja muun muassa nämä seikat aiheuttavat maatalousteknologialle kehittämispaineita. Suomessa ilmastonmuutoksen odotetaan pidentävän kasvukautta, jolloin myös sätotaso paranee, mikä taas vahvistaa alueellisia tuotantorakenteita. Maatilojen kokonaispeltoala säilyy ennallaan, mutta yksittäisten maatilojen peltoala kasvaa edelleen. Maatilojen elinkeinorakenne muuttuu siirryttäessä yhtiömuotoiseen maatalouteen. Visio on, että vuonna 2035 Peltosalmi-Kirmanjärvellä maataloutta harjoitetaan suurilla **yhtiömuotoisilla luomuhybriditiloilla**. Yhtiömuotoisen maatilan suuryksiköstä muodostuu yrityskeskittymä, jossa on mukana erilaisia toimijoita. Yhdessä kaikki nämä toimijat muodostavat hybriditilan, jossa synergiaetujen maksimoinnin kautta saavutetaan suurta kilpailuetua. Synergiaetujen maksimoimiseksi hybriditilan tuotantoyksiköiden yhteyteen rakennetaan **bioenergian tuotantoyksiköt**, joissa tuotetaan sähkö- ja lämpövoimaa hybriditilan tarpeeseen ja erityisesti myyntiin. Bioenergian tuottamiseksi 20 000 m³ lantaa vuodessa käsitellään lannankäsittelylaitoksessa. Lannan lisäksi lisäsyöttönä käytetään hybriditilan noin 200 m² laajuiselta pellolta kerättyä vihermassaa ja esimerkiksi pilaantunutta rehua. Vihermassaa käytetään noin 6000 m³ vuodessa. Lannasta ja vihermassasta tuotetaan biokaasua. Syntynyttä metaanikaasua käytetään aggregaateissa ja kaasupolttimoissa, jolloin siitä saadaan sähköä ja lämpöä. Käsitellystä lannasta kiintoainesta levitetään pelloille ja biologisen puhdistusprosessin avulla neste voidaan palauttaa takaisin kiertoon. Bioenergalaitoksen tuotannolla voidaan kattaa vuodessa noin 600 pientalon energiankulutus.

Alueen **omavaraisuutta** lisää myös pienviljely, jota asukkaat harjoittavat pihoiltaan ja palstaviljelynä. Automaatioteknologian sekä informaatio- ja viestintäteknologian käyttö lisääntyy jatkuvasti suurenevilla maataloilla. Merkittävä osa maataloustulon kasvus-

ta tulee jatkossa pääomakannan ja peltoalan tehokkaammasta käytöstä. Maatilojen energiaomavaraisuus lisääntyy ja tilojen tuotantokäytännöistä johtuvat ympäristöhaitat pienenevät. Halu kuluttaa puhdasta ja **lähellä tuotettua ruokaa** on nouseva trendi, johon Peltosalmi-Kirmanjärvellä halutaan vastata.

Hybriditila toimii **luomuperiaatteella**, joka vaatii myös enemmän peltopinta-alaa kuin perinteinen tuotanto. Siirtyminen luomutuotantoon vie kolme satokautta ja vaatii viljelykierron. Luomutuotanto vaikuttaa myös vasikoiden hoitoaikaan, joka muuttuu kahdeksasta viikosta 12 viikkoon. Myös eläimiä lääkittäessä varoaika kaksinkertaistuu ja tiloille muodostuu karjan laiduntamisvelvoite. Luomutuotanto on perinteistä tuotantoa herkempi ympäristövaikutuksille. Luomuhybriditiloilla alkutuotannon tuotteita tullaan **jatkojalostamaan** *adding value*-periaatteella (ks. Moseley 2003). Toimintojen keskittymisen ansiosta hybriditiloilla mahdollistuu luonnonmukaisten maitotuotteiden jatkojalostus tilan omassa meijerissä omavaraisen ruoantuotannon periaatteiden mukaisesti. Jatkojalostustuotteiden ideointi ja suunnittelu käynnistyy tilojen toiminnan vakiinnuttua. Tuotteiden jatkojalostamisen ideointi ja suunnittelu käynnistetään myös teollisuusalueen yrityksissä. Alueen jatkojalostajat, kuten hybriditilat ja Väisäsen Kotiliha, verkostoituvat matkailuyritysten kanssa tarjoten erämatkailijoille mahdollisuuden jalostaa saaliistaan luksustuotteita kotiin vietäväksi.

Hybriditiloilla tarvitaan kymmenen työntekijää hoitamaan lypsyrobotteja eli yksi työntekijä yhtä lypsyrobottia kohden. Nämä työntekijät vastaavat seurannasta, raportoinnista, tuotannon tarkkailusta, siementämisestä, kuivituksesta ja puhdistuksesta. Heidän lisäksi työntekijöitä tarvitaan myös muihin hybriditilojen toimintoihin, kuten rehutuotantoon, nuorkarjan hoitoon, bioenergian tuotantoon, hallintoon ja johtamiseen sekä markkinointiin. Hybriditilan tarvitseman työvoiman määrää voidaan havainnollistaa esimerkiksi yhdysvaltalaisesta 750 lehmän maatilasta, jossa työntekijöitä on 18.

Asuinrakentamisessa tulee huomioida, että Suomes-

sa asumisväljyys on kasvanut suhteellisen tasaisesti 1950-luvulta lähtien. Asuntojen keskikoko on kuitenkin kasvanut melko hitaasti ja asumisväljyys on lisääntynyt viime vuosikymmeninä lähinnä siksi, että asuntokuntien koko on pienentynyt ja toisaalta uudet omakotitalot ovat entistä suurempia (Tiihonen 2011). Tilastokeskuksen (2011) mukaan vuonna 2010 Suomessa asumisväljyys on ollut 39,1 ja Iisalmissa 39,6. Iisalmen kaupungin yleiskaavatutkijan Jukka Virtasen (2011) mukaan suunnittelualueella asumisväljyyteen perustuva kerrosalan lisäys on noin 5 m² asukasta kohden vuosikymmenessä. Strategisena tavoitteena on **säilyttää alueen väkiluku** vuoden 2011 tasolla. Tämä vaatii työpaikkojen lisäämistä ja monipuolistamista suunnitteluajanjakson 2011–2035 aikana. Maatalouden lisäksi alueen työllisyyttä lisäävät muun muassa vaihtoehtoisten energiamuotojen tuotanto ja kehittäminen sekä alkutuotannon jatkojalostus.

Käkinieniemi-Kesärannan loma-asuntoalueen rantatonteilla pyritään nostamaan koko alueen vetovoimaa. Vapaa-ajan asuminen voi kehittyä joko nykytrendiä vastaavaksi, **hyvin varustelluksi kakkoskotiasumiseksi** tai vaihtoehtoisesti vaatimattomammaksi, hiljaisuutta ja arjesta irtautumisen mahdollisuuksia palvelevaksi, **elämykselliseksi loma-asumiseksi**. Tämän hetkisen trendin mukainen mökkeily sisältää ajatuksen paluusta maaseudulle, luonnon keskelle, jossa aikaa vietetään muun muassa pihatöiden, kalastuksen ja marjastuksen parissa nykyajan mukavuuksista tinkimättä. Mökillä saatetaan viettää pitkiäkin aikoja tietoliikenneverkon mahdollistaessa etätöskentelyä. Toisaalta tulevaisuudessa kiireinen elämänrytmi saattaa nostaa kysyntää vaatimattomampia loma-asuntoja kohtaan, joissa on mahdollisuus pistäytyä nauttimassa kiireettömästä, luonnonläheisestä ja hiljaisesta ympäristöstä. Nämä loma-asunnot on rakennettu mittakaavaltaan nykytrendin mökkejä pienimittakaavaisemmin ja tekniikka on helppoa ja yksinkertaista.

Ilmastonmuutoksen ja öljykriisin johdosta lähi- ja raidematkailu lisääntyvät maailmalla ja Suomessa. Matkailu nousee Peltosalmi-Kirmanjärven uudeksi työllistäjäksi. Jo olemassa olevia metsästys- ja kalas-

tusalueita valjastetaan suurempaan hyötykäyttöön ja **erämatkailuun**. Lisäksi alueella tehdään avauksia **elämysmatkailun** kehittämiseen. Suunnittelualueen elinkeinojen kehittymistä tuetaan mahdollistamalla teollisuusalueen yritysten ja energiavoimalan laajentuminen. Laajentumisen vaatima lisätila on huomioitu maankäytössä aluevarauksin. Teollisuusalueen laajentaminen osoitetaan pääasiassa pohjoiseen.

Maatalous kokee rakennemuutoksen, jonka mukana siirrytään perinteisestä maataloudesta yhtiömuotoiseen maatalouteen. Suunnittelualueen nykyiset maatilat tulevat väistymään sukupolvenvaihdos-hankkeiden (SPV) myötä. Pientilat jatkavat osana yhtiömuotoista hybriditilaa sukupolvenvaihdokseen saakka. Tämä näkyy muun muassa tilakokojen huomattavana kasvuna. Tällä hetkellä suurelta osalta maatilojen omistajista puuttuu liiketaloudelliset ja johtamistaidolliset kyvyt tilakoon kasvattamiseen. Tästä syystä tarvitaan erityiskoulutusta muun muassa johtamiseen ja taloudenpitoon *living lab*-periaatteella. Uusi hybriditila toimii eräänlaisena tutkimuslaboratoriona, jossa uusien tuotantomuotojen ja tekniikoiden testaus tapahtuu käytännössä (ks. esim. Schaffers ym. 2009). Hybriditilan vaatimat **rakennukset ovat pinta-alaltaan suuria** ja siksi on tärkeää, että ne sijoitetaan maisemaan sopivasti. Tilan keskeiset tuotantoyksiköt vaativat kilometrin **suojaetäisyyden**, mikä vaikuttaa esimerkiksi meijerin sijoittamiseen. Siirryttäessä yhtiömuotoiseen maatalouteen, henkilökohtaiset riskit pienenevät ja investointimahdollisuudet paranevat, sillä suuryksiköllä on kyky reagoida hintojen muutoksiin.”

Suunnitteluperiaatteet

8.6 Suunnitteluperiaatteet

Suunnitteluperiaatteiden avulla on konkretisoitu niitä toimenpiteitä, joilla edellä kuvattuihin tavoitteisiin ja toivottuun kehityskuvaan pyritään.

Toiminnallisten periaatteiden osalta on tehtävä valintoja esimerkiksi työpaikkojen, elinkeinojen kehittämisen, asumisen, palveluverkon ja liikenneverkon suhteen. Näihin liittyviä keskeisiä kysymyksiä ovat mm:

1. Kevyen liikenteen ja julkisen liikenteen edistäminen, liikkumisen helppous, kakkosautojen tarpeen vähentäminen? Liikenne ja pysäköintitarve: yhdistetäänkö eri liikkumisverkostoja?

2. Riittävän palvelutason turvaaminen, paikallisia palveluja vahvistavat ratkaisut? Loma-asutuksen / suurten tuotantoyksikköjen sijoitusperiaatteet, rantojen käyttö?

3. Turvallisuuden tähtäävät toimenpiteet, esteettömyys, nopeushidasteet, tielinjaukset?

4. Kestävän kehityksen periaatteet (uusiutuvat energiamuodot, omavaraisuus, energiankulutuksen vähentäminen, kierrätyksen / jätehuollon tehokas järjestäminen jne.)?

”Suunnittelualueen elinkeinoja ja vetovoimaisuutta kehitetään matkailulla. Kirmanjärven itäpuolelta alkavat metsästysmaat sekä suunnittelualueella ympäröivät vesistöt luovat puitteet erämatkailuun, joiden markkinat voivat ulottua esimerkiksi Viroon ja Saksaan. Metsästäjien **tukikohtana** toimii Kirmanjärven kyläpirtti, jossa on mahdollista levähtää, ruokaila ja yöpyä tarvittaessa. Kalastuksesta kiinnostuneet erämatkailijat voivat vuokrata veneen Käkinien rannalta. Kirmanjärven länsirannalla sijaitsevaa **hunajan tuotantoa** vahvistetaan kehittämällä hunajan tuotannon jatkojalostusta ja hunajan tuotannosta kiinnostuneet matkailijat voivat tutustua hunajatilain toimintaan. Matkailua koordinoiva Peltosalmi-Kirmanjärven **infokeskus** perustetaan Väisäsen Kotilihan yhteyteen. Infokeskus ylläpitää alueen toimijoiden muodostamaa verkostoa.

Majoituspalveluita parannetaan alueella ja syntyneet matkailuyritykset verkostoituvat toistensa kanssa. Tämän lisäksi alueella, esimerkiksi Väisäsen Kotilialla tai jollakin tyhjentyneistä tiloista, järjestetään lähi- ja luomuruoan tuotantoon liittyen **ruokamarkkinat**, jotka vetävät alueelle vierailijoita koko maakunnasta. Salmenrantaan avataan maatilamatkailuun keskittynyt tila, jossa on mahdollista tutustua maatalojen perinteiseen toimintaan ja elämiin.

Alueen maasto palvelee hyvin erilaisia liikunta- ja harrastusmuotoja. Ohenmäen ja Pienilahden väliin jäävillä sora- ja kivilämmillä on hyvät olosuhteet muun muassa **maastopyöräilylle**. Pienilahden metsään Salmenrannantien varrelle tai Ohenmäen virkistysalueelle rakennetaan elämysmatkailua tukevat **flowpark** sekä **paintball- ja airsoftpuisto**. Hevosurheilun suosion kasvun myötä olemassa oleva **hevostalli** kasvaa. Noin kymmenen hehtaaria Salmenrannan pelloista tulee hevostallin käyttöön. Peltosalmen hevostallin **ratsastusreitistöä** laajennetaan Käkinien ja Pitkäniemen suuntaan, siten ettei viljelyskäytössä olevia peltoja pirstota. Reitistö kulkee pääosin pellon ja metsän rajan tuntumassa hyödyntäen jo olemassa olevaa maisemanvaihtumiskohtaa. Peltosalmi-Kirmanjärvi -alueen monipuolisten harrastusmahdollisuuksien ja vapaa-ajan toimintojen ansiosta alue vetää puoleensa leirikoululaisia, jotka voivat majoittua esimerkiksi perusparannettuun Kauppiis-Heikin kouluun.

Peltosalmen keskustan tuntumasta varataan peltoalue omavaraisen ruoantuotannon periaatteiden mukaisesti **virkestysviljelylle**. Virkestysviljelyalue sijoitetaan lehtikuusikujanteen lähelle ja se on tarkoitettu ensisijaisesti Peltosalmen keskustassa asuville, joilla ei ole mahdollisuutta viljelyyn omalla pihallaan. Myös Kauppiis-Heikin koululaiset voivat tutustua omavaraiseen ruoan viljelyyn, kun luokille on varattu omat palstat alueelta. Peltosalmen keskustan saavutettavuutta parannetaan rakentamalla **liikenneympyrä** alueen pohjoisosaan selkeyttämään Pielavedentien ja Peltosalmentien risteysaluetta. Liikenneympyrän keskelle tulee taideteos, joka toimii alueelle ominaisena maamerkinä nostaen alueen statusta. Liikenneympyrän rakentaminen helpottaa

Suunnitteluperiaatteet

myös Peltosalmen keskustan pohjoispuolella sijaitsevan sahan raskasliikenteen toimivuutta ja tekee risteysalueesta näin turvallisemman.

Alueella aloitetaan tutkimus- ja koulutustoiminta hybriditiloista. Tutkimuskeskus kehittää **uusia maatalouden tuotantotekniikoita** ja välineitä ja kokeilee niitä hybriditiloilla. Hybriditilan toiminta käynnistyy luonnollisesti, kun maatalouden sukupolvenvaihdoksen myötä pienet tilat väistyvät ja samalla peltojen uudelleenjärjestäminen yhtenäisemmäksi tulee aiheelliseksi. Tilan yhteyteen tulee sen energiantarvetta tyydyttävä **bioenergialaitos**, joka kannustaa energiaomavaraisuuteen. Hybriditilalla jatkojalostettavia tuotteita ovat esimerkiksi maito, piimä, voi, juustot ja jogurtti. Jogurteissa hyödynnetään hybriditilan kasvihuoneen tuotteita sekä lähialueilta saatavia marjoja. Jatkojalostetut tuotteet myydään sekä **lähialueen kaupoissa** että päämarkkina-alueella Kuopiossa ja niiden myyntivalttina on ajatus juuri lypsetyistä, tuoreista maitotuotteista. Meijerin yhteyteen sijoitetaan hybriditilan kasvihuone. Kasvihuone hyödyntää **bioenergialämpöä** ja sen luonnontuotteita voidaan käyttää esimerkiksi tilan tuotteiden jatkojalostamisessa. Kasvihuoneen tuotteisiin kuuluvat muun muassa kurkut, tomaatit, salaattit ja mansikat. Kasvihuoneen tavoitteena on nollaenergiataso, joka mahdollistuu omalla energiantuotannolla ja hybriditilalta saatavalla energialla. Kasvihuoneen katolle etelän suuntaisesti sijoitettavat **aurinkokeräimet** muodostavat osan tarvittavasta energiasta.

Peltosalmen keskustan tuntumaan ja Ahmonsaareen toteutetaan **esteetön virkistysreitti** leveillä pitkospiilla, joka valaistaa matalilla valopylväillä. Mantelelta rakennetaan kevyen liikenteen silta Ahmonsaareen. Esteetön virkistysreitti ylittää Salmenrannan hevostallille asti ja jatkuu siitä perinteisenä ulkoilureittinä Heinon tilalle ja siitä edelleen Ohenmäelle. Uuden viitostien **alikulun** kautta mahdollistetaan myös Käkiniemi-Kesäranta -loma-asuntoalueen asukkaiden turvallinen asiointi Väisäsen Kotilihalla sekä sen yhteyteen rakennettavassa infopisteessä. Isomman ja turvallisemman liittymän ja Kuopiontien suuntaisen reitin kautta yhä useampi matkaili-

ja saadaan ohjattua ostamaan paikallisia tuotteita ja kiinnostumaan alueesta.

Matkailijoita palveleva alue sijoitetaan rantarakentamisalueen pohjoisosaan, lähemmäs Käkiniemen vesipuistoa ja sen yhteyteen rakennettavaa **veneiden kunnostuspistettä** ja **kesäkahvilaa**. Matkailijoita palveleva alue on myös liikenteellisesti Kesärannan eteläosan loma-asuntoaluetta helpommin saavutettavissa. Osin uudelle rantatielle varataan sitä ympäröivästä pellostä **puskurivyöhyke**. Tämän puskurivyöhykkeen maaperää köyhdytetään ja se muutetaan pellostä luonnonniityksi. Niittyvyöhykkeelle, tien ja tonttien väliin istutetaan puita koko rantarakentamisalueen pituudelta.”

Rakenteelliset periaatteet määrittelevät mm. rakentamisen mitoittamisen sekä sijoittumisen eri alueille. Rakennetarkastelua voi hyödyntää lähtökohtana kokonaismitoituksen ja esimerkiksi eri vyöhykkeitten määrittelyssä (Esim. maa- ja metsätalouselinkeinon vyöhykkeet, edulliset asumisen vyöhykkeet, matkailun ja virkistyskäytön vyöhykkeet jne).

- 1. Palvelurakenteet ja niiden fyysinen sijainti: kaupat, koulut, päiväkodit jne.?**
- 2. Rakenteellinen kasvun kapasiteetti ja kasvuun uudisrakentamiselle? Peltopintalan laajentamismahdollisuudet?**
- 3. Olemassa olevan rakenteen uusiohyödyntäminen? Täydennysrakentaminen?**
- 4. Kunnallistekninen taso, infrastruktuuri?**
- 5. Virkistyskohteitten rakentaminen ja ylläpidosta huolehtiminen, yhteys luonnonympäristöön, ”viherkäytävät”?**

”Peltosalmen taajamakeskusta ja Ohenmäkeä kehitetään palveluasumisen ja **monipuolisten asuinmuotojen** lisäämisellä. Yksi tavoitteista on se, että suunnittelualueen väkiluku säilyy vuoden 2011 tasolla tai kasvaa hieman. Tästä syystä asuinrakentaminen on mitoitettu siten, että Pielarkylän ja Kirman nauhakyliin, Peltosalmelle ja Ohenmäelle on mitoitettu asuinrakentamista yhteensä noin 28 000-29 000 m². Peltosalmen keskustan itäosassa sijaitsevat kerros-

Suunnitteluperiaatteet

talot sekä alueen keskellä sijaitseva Kauppi-Heikin koulu **perusparannetaan**. Koulun viereen rakennetaan yhteisöllisyyttä korostava **vanhusten hoivakoti**, johon on mahdollista sijoittaa lisäksi jokin palvelu, esimerkiksi kioski, kauneushoitola tai kampaamo. Asumisväljyyden kasvuodotusten mukaisesti Peltosalmen keskustaan rakennetaan seitsemän uutta **omakotitaloa** (kerrosalaa 150 m²/talo, yhteensä 1 050 m²) niille varatuille tonteille. Talot sijaitsevat Peltosalmen taajaman eteläpuolella sekä pari taloa taajaman länsipuolella lehtikuusikujanteen läheisyydessä. Lisäksi keskustan pohjoisosaan rakennetaan kaksi uutta **puukerrostalokorttelia** (yhteensä 9 000 k-m²). Kerrostaloalueen vieressä sijaitseva nuorisotalo Peltokoto eli ”Peltis” uusitaan ajanmukaiseksi. Rannan rakentamisen yhteydessä siellä jo olemassa olevaa **venealkamaa kehitetään** sijoittamalla valkaman läheisyyteen monikäyttöisiä kylmiä rakennuksia ja rakentamalla uusi laituri. Rakennuksia on mahdollista käyttää varasto- ja huoltorakennuksina veneille ja kanooteille sekä vuokrattavina kalastajamajoina. Venealkamaan tulee venepaikkoja paikallisille sekä vieraspaikkoja. Asukkaiden ja erityisesti Kirmanjärven koululaisten kevyen liikenteen käyttöä helpotetaan ja turvataan rakentamalla **kevyen liikenteen väylä** Kirmanjärveltä Ohenmäelle ja Peltosalmelle saakka, josta osa valaistaan. Tähän liittyen rakennetaan **silta** Kirmanjärven ja Pieni-Kirmanjärven väliselle salmelle.

Ohenmäen **uuden asuinalueen** rakennustyöt aloitetaan 2012-15. Ensimmäisessä vaiheessa siitä valmistuu pohjoisemmassa sijaitseva Peltosalmen taajamakeskuksen puoleinen alue. Ahmonsaaren etelärannalle rakennetaan hiekkaranta. Kauppi-Heikin koululle ja olemassa oleville kerrostaloille tehdään perusparannus, joka tukee tavoitteita keskusta-alueen viihtyisyyden parantamisesta. Vanhuksille tarkoitettu palvelukeskus yhteisöllisyyttä korostavine palvelukoteineen valmistuu Kauppi-Heikin koulun viereen. Ohenmäen toinen asuinalue rakentuu vuosina 2016-2015.

Peilarkylän ja Kirmanjärven nauhakyliin osoitetaan **täydennysrakentamista**, joka sijoittuu jo olemassa olevien rakennusten ja pihapiirien läheisyyteen. **Ky-**

lärakennetta vahvistetaan Kirman- ja Salmenrannanteillä. Kirmantien varteen on ollut kiinnostusta rakentaa ja jo nyt on sinne rakennettu omakotitaloja suunnittelutarveratkaisuilla. Kirmantien varteen osoitetaan 20 uutta omakotitalotonttia. Salmenrannanteille Peilarkylään on suunnitelmassa osoitettu 17 uutta omakotitalotonttia. Nämä rakentamiselle ehdotetut paikat ovat hyviä sekä pohjaolosuhteilta että topografialtaan. Tonttien liittymät ohjataan suoraan Kirman- ja Salmenrannanteille. Tiiviimmän ja kylmäisen asuinrakenteen vuoksi ohiajaviin autojen nopeus laskee. Omakotitalotontit ovat suuria, noin 2500 m². Rakennusoikeus tonteilla on päärakennuksella noin 220-250 m², jonka lisäksi talousrakennuksille rakennusoikeutta myönnetään yhteensä 100 m² verran. Suunnittelussa pyritään kannustamaan omavaraisuuteen, joten tonteille saa rakentaa autotallin lisäksi toisen erillisen talousrakennuksen, kuten kasvihuoneen tai kesäkeittiön, sekä eläinsuojan. Pihoilta varataan alue hyötypuutarhalle sekä kasvimaalle. Lisäksi tonteille saa rakentaa maakellarin. Tulevaisuudessa talojen lämmitysenergiatarve laskee rakenteiden parantuessa. Lämmitys pyritään tuottamaan uusissa omakotitaloissa omavaraisesti esimerkiksi maalämmöllä, puulla tai pelleteillä. Peilarkylän ja Kirmanjärven nauhakylien täydennysrakentaminen jatkuu vuosina 2026-2035 asuntokäynnän mukaan.

Perinteisen mökkiasumisen lisäksi Käkiniepi-Kesärannan alueelle sijoitetaan myös **matkailua palvelevaa rakennuskantaa** tukemaan alueen metsästys-, kalastus- sekä elämysmatkailua ja leirikouluoimintaa. Mökkialueen yhteyteen perustetaan **vesipuisto** ja **uimaranta**. Vesipuistosta vuokrataan kanootteja ja siellä toimii wakeboarding-rata. Ranta-asumista tukemaan rakennetaan **uusi tie** olemassa olevaa tietä hyväksikäyttäen. Mökkien läheiset peltoalueet säilyvät maatalousalueina vihermassan tuotantoon. Ylimääräiset pellot on myös mahdollista metsittää tai muuttaa niityiksi. Rantaan tulevalle alueelle on mahdollista rakentaa 8 matkailupalveluihin liittyvää rakennusta ja 27 vapaa-ajan asuntoa. Rantarakentamisessa sallitaan osittainen rakentaminen veden päälle. Alueen olemassa olevia teitä käytetään hyväksi rannan tieverkossa niin tehokkaasti kuin mahdollista.

Suunnitteluperiaatteet

Loma-asuntotontit ovat **pinta-alaltaan suuria**, noin 2000–3000 m². Rakennusoikeutta myönnetään loma-asuntojen päärakennukselle 100-150 m² sekä talousrakennuksille 50 m². Loma-asuntoalueen rakennusoikeus on 3250 m² asuinrakennuksille ja 1270 m² talousrakennuksille. Matkailua palvelevilla tonteilla sallitaan myös kahden asunnon rakennusten rakentaminen ja koko matkailua palvelevan alueen yhteenlaskettu rakennusoikeus on 1440m² asuinrakennuksille ja 250m² talousrakennuksille. Myös rantarakentamisessa materiaaleissa pyritään hyödyntämään paikallisen teollisuuden, kuten Ipowoodin ja Betonimestareiden, tuotteita. Lämmitys pyritään tuottamaan mökeillä edellä mainittujen kylänauhojen tapaan omavaraisesti esimerkiksi maalämmöllä, puulla tai pelleteillä. Energiaomavaraisuuden periaatetta hyödynnetään myös Peltosalmen teollisuusalueella, jossa olemassa olevaa lämpövoimalaa aletaan kehittää polttoaineiden sekakäyttöön soveltuvaksi lämmön- ja sähköntuotantoyksiköksi. Voimala tuottaa lämpöä ja sähköä alueen teollisuuden tarpeisiin sekä myy ylijäävän energian ja tuhkan.

Hybriditilan toimintojen laajentuessa karja eriytetään **kahteen tuotantoyksikköön**, maitotilaan ja vasikkakeskukseen. Eriyttäminen tehostaa tuotantoa ja antaa paremmat valmiudet varautua eläintautiriskeihin, kuten salmonellaan sekä suu- ja sorkkatautiin. Hyvinvoiva eläin on kaikkien etu, sillä karjan hyvinvointi lisää tuotantovolyyymiä. Maitotilan pihatossa toimii kymmenen lypsyrobotia, yksi robotti 60 lehmää varten. Karja jaetaan kahden ja kolmen lypsyrobotin osastoihin. Maitotilan pihatto on vain lypsykarjaa varten, jonka takia poikivat lehmät siirretään vasikkakeskukseen. Pihatto ei tarvitse lämmitystä verhoseinien lisäksi, sillä lypsykarjalla optimilämpötila on viisi astetta. Maitotilan lantakeskuksessa on lieteallas ja rehukeskuksessa laakasiilot. Vasikkakeskuksessa toimii myös pihatto, lanta- ja rehukeskus sekä bioenergian tuotantolaitos. Vasikkakeskuksesta lehmät tuodaan maitotilalle, mutta sonnit myydään alueen ulkopuolelle lihakarjatilaille.”

Aistiympäristön kehittämisen periaatteet ratkaisevat tavan miten rakentaminen sopeutetaan maisemaan, ja millainen on rakennetun ympäristön yleisilme. Tähän liittyvät myös materiaalit, värit jne.

- 1. Paikallisten materiaalien käyttö, arkkitehtuurin ja täydennysrakentamisen periaatteet?**
- 2. Ympäristön siisteys, viihtyisyys?**
- 3. Äänimaisema, häiritsevän melun tai tärinän ehkäiseminen, hajuhaitat?**
- 4. Rakennettuun ympäristöön ja luontoon liittyvien erityispiirteiden säilyttäminen, ylläpitäminen ja vahvistaminen?**

”Alueen yleistä **viihtyisyyttä** lisätään muun muassa rakennusten perusparannuksella, rantoja säästämällä, virkistysreitistöjä kehittämällä ja avaamalla yhteyksiä vesistöön. Kulttuurisesti arvokas maisema merkityksineen **pyritään säilyttämään**, vaikka itse maataloustoiminta muuttaa luonnettaan. Alueen luontoa pyritään **suojelemaan** esimerkiksi maa- ja metsätalouden vesiensuojelukosteikoilla, luomuviljelyllä, edistämällä kevyenliikenteen käyttöä sekä keskittämällä maatalouden toiminnat liikenne- sekä muiden ympäristöhaittojen minimoimiseksi. Uudisrakennukset sijoitetaan maisemaan sopivasti ja alueelle **perinteistä pihapiirimäistä rakentamista** kunnioittaen. Rakennuspaikat sijoitetaan suojaisiin paikkoihin metsän tuntumaan. Osa Peilarkylän läheisistä pelloista köyhdytetään ja muutetaan niityiksi kylänauhan kohdalta, jotta rantaan on helpompi pääsy ja maisemaan saadaan vaihtelua. Omakotitalotonttien rakennukset ryhmitellään siten, että niistä muodostuu suojaisia pihapiiri. Rakennusmateriaaleissa pyritään hyödyntämään paikallisia tuotteita. Rakennukset ovat **harjakattoisia** ja niiden harjasuunta sijoitetaan tien suuntaiseksi. Tonttien päärakennukset ovat enintään **1,5 kerroksisia** ja ne sijoitetaan ilmansuunnat huomioon ottaen, joko tien varteen tai pihan perälle. Veden luonnolliset virtauspaikat huomioidaan rakennusten sijoittelussa ja omakotitalotonttien taakse sekä tien vierustaan säilytetään

Suunnitteluperiaatteet

metsistä **suojavyöhykkeet**, joilta ei saa kaataa puus-
toa kokonaan pois.

Peltosalmen keskustan viihtyisyyttä parannetaan **avaamalla yhteyksiä** Nerkoonjärven **rantaan**. Rantaa maisemoidaan erottamalla mantereesta monipuolinen virkistysaari pienen puron ja lammen avulla. Puroon johdetaan myös asuinalueen hulevesiä. Peltosalmen keskustasta Ahmonsaareen kulkevan virkistysreitit varrelle istutetaan alueen henkeen sopiva **lehtikuusikujanne**. Ranta-aluetta maisemoidaan erottamalla mantereesta monipuolinen **virkistysaari** kauniine näkymineen ja nuotiopaikkoineen. Ohenmäen asuinalue sijoittuu metsäiseen ympäristöön, mutta sieltä avataan **näkymiä vesistöön** puus-
toa harventamalla, jotta Ohenmäellä asuvat voivat myös kokea kulttuurimaiseman. Liikennejärjestelyin **vähennetään** liikenteen **meluhaittoja** ja lisätään **turvallisuutta**. Kirmantien pohjoisosa vahvistetaan kestäväksi hybriditilan aiheuttama **raskas liikenne**. Lisäksi pieni osa pohjoista Salmenrannantietä Peltosalmen keskustasta **päällystetään** hevostilalle saakka, tukemaan keskustan liikennettä. Kirmantien ja Kuopiontien risteysaluetta sekä Väisäsen Kotilihan liikennejärjestelyjä parannetaan vastaamaan maatalouden muutoksen ja matkailun myötä lisääntyvän liikenteen tarpeita. Risteystä on syytä muuttaa turvallisemmaksi rakentamalla **hiljennyskaistat** molempiin suuntiin. Liittymästä 150 m pohjoiseen rakennetaan myös autoilijoiden käyttöön tarkoitettu rautatien ja Kuopiontien alittava alikulku. Alikulku poistaa käyttötarpeen kahdelta pohjoisemmalta, Haaparannantien ja Kotiniementien tasoristeykseltä.

Peltosalmen alueen virkistysreitistöä kehitetään siten, että osa siitä **valaistaan** ja sen varrella on monipuolisesti erilaisia näkymiä niin pelloille, vesistöön, hevosalleille kuin metsäänkin. Ahmonsaaren ja mantereen välinen rehevöitynyt Pienisalmi kunnostetaan lisäämällä siltarumpuja salmen yli pohjoisessa kulkevan tien alle ja **parantamalla veden vaihtumista** salmessa. Kunnostamisen myötä salmesta saadaan ympäröivien vesistöjen kaltainen kulttuurimaisemaa jäsentävä elementti. Maatilojen valumavedet nykyisellään rehevöittävät vesistöä runsaasti. Vesistöjen

laadun ylläpitämiseksi suunnittelualueella ryhdytään kehittämään maatalouden **vesiensuojelukosteikkoa** Pikku-Ahmon ja Pikku-Kirman väliselle Roimanpurolle. Jo olemassa olevaa Roimanpuroa muutetaan ja virtaamista hidastetaan pohjapadoilla ja tulvakentillä. Vesiensuojelukosteikko maisemoidaan kevyesti muuhun luonnonympäristöön soveltuvaksi. Lisäksi alueella pyritään hyödyntämään soista maaperää maatalouden valumavesien puhdistamiseksi. Hybriditilan meijeri sijoitetaan siten, ettei siitä aiheudu haju- tai hygieniahaittoja.”

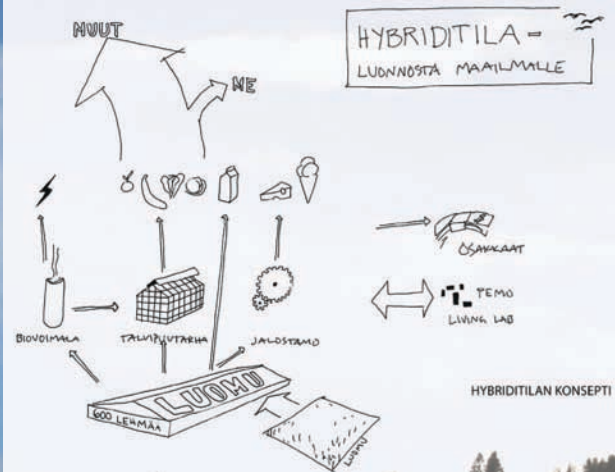
Arjen, paikallisuuden ja merkitysympäristön kehittämisen periaatteet ovat lähtökohtana paikallisuuden, kerroksellisuuden ja imagon vahvistamisen osalta. Niihin liittyen on pohdittu mm:

- 1. Ominaislaadun ja paikallisuuden vahvistaminen, kulttuuriympäristön vetovoimaisuus?**
- 2. Eri ikäisten ihmisten yhteisöllisen toiminnan vahvistaminen?**
- 3. Harrastusmahdollisuuksien monipuolisuus, mahdollisuudet etätöihin?**
- 4. Terveellisyys ja turvallisuus, ekologisuus?**

”Paikallisuutta ja omavaraisuutta tuetaan ja vahvistetaan **paikallisesti tuotetulla** energialla, ruoka- ja teollisuustuotteilla, palstaviljelyllä sekä Ohenmäen bändi-, taide- ja käsityöpajoilla. Alue antaa puitteet **slow life -elämäntyyli**lle tai **etätöille**. Arjen sujuvuutta ja turvallisuutta edistetään kevyenliikenteen parannuksella, paikallisten ruokatuotteiden hyvällä saatavuudella, omaehtoisen liikunnan mahdollistamisella, vapaa-ajantoiminnan lisäämisellä sekä palveluasumisen kehittämisellä. **Sosiaalista ympäristöä** kehitetään mahdollistamalla eri ikäryhmien kohtauksia Peltosalmella sijoittamalla palveluasuminen ja alakoulu samalle alueelle.”

Suunnitteluperiaatteet

Vaikutusten arviointi

8.7 Vaikutusten arviointi

Vaikutusten arviointiosuudessa on keskitytty arvioimaan yhdessä seurantar ryhmäläisten kanssa kolmen eri vaihtoehto-skenaarioiden hyviä ja huonoja puolia eri näkökulmista. Arviointitilaisuuden aikana vaihdeltiin ”silmälaseja” ja koetettiin katsoa vaihtoehtoja monelta eri suunnalta. Arvioinnilla pyrittiin tuottamaan riittävän kattava kuvaus siitä, millaisia konkreettisia seurannaisvaikutuksia eri skenaarioilla tulisi olemaan. Vaikutusten arvioinnissa kokonaisuuden haltuunotto ja ennen kaikkea maa- ja metsätaloustalouden kysymyksiin ja luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvä pitkä aikajänne on varsin haastavaa. Arvioinnin nojalla pohdittiin mm. sitä, mitä haitallisia vaikutuksia ja pidemmän aikavälin vaikutuksia ratkaisuisista voi seurata. Vaihtoehtojen tarkastelulla on myös pyritty arvioimaan, mitkä käyttövaihtoehdot soveltuvat kyseiseen tilanteeseen parhaiten, ja mitä kyseisillä valinnoilla saavutetaan ja toisaalta menetetään. Myös kaavan aiheuttamien muutosten suuruus sekä alueen arvot ja muutosherkkyys pyrittiin ottamaan huomioon. Viereisen sivun laatikoissa on koosteet arvioinnissa esiin nousseista huomiosta kolmen eri skenaarion osalta. Suunnitelmavaihtoehtoja arviointiin seuraavien näkökohtien kautta:

Toiminnalliset näkökohdat

Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista toiminnallisen ympäristön näkökulmasta; esim. muuttuvatko ympäristön tarjoamat edellytykset toiminnoille, asukkaille tai käyttäjille nykyistä paremmiksi vai huonommiksi? Tarjotaanko esim. yritystoiminnolle uusia edellytyksiä? Tarjoaako vaihtoehto tasapainoisesti asumisen, työskentelyn ja virkistäytymisen mahdollisuuksia? Millaiset ovat eri elinkeinojen toimintamahdollisuudet? Tuetaanko joukkoliikennettä sekä kevyen liikenteen verkostojen kehittämistä?

Rakenteelliset näkökohdat

Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista alue- ja yhdyskuntarakenteen näkökulmasta; esim. säilyykö nykyinen rakennuskanta? Voidaanko fyysistä ympäristöä hyödyntää esimerkiksi matkailun vetovoimatekijänä? Miten uudisrakentaminen sijoittuu suhteessa maisemarakenteeseen? Yhdyskunta- ja energiatalous ja luonnonvarojen käytön tehostamismahdollisuudet sekä muun ympäristökuormituksen vähentäminen?

Aistiympäristön näkökohdat

Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista aistiympäristön näkökulmasta; esim. säilyvätkö kyläkuvalliset tai maisemalliset ominaispiirteet, hyödynnetäänkö niitä kehittämistoimenpiteissä? Miten rakentamisen mittakaava suhtautuu olevan ympäristön kokonaisuuteen? arkkitehtuuri (värit, materiaalit, tyyllilliset erityispiirteet, detaljit.), audiitiivinen ja haptinen ympäristö, äänimaisema, mahdolliset hajuhaitat?

Merkitykselliset näkökohdat

Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista merkityksellisyyden näkökulmasta; esim. millaiseksi muodostuu elinympäristön koettu laatu - onko suunnitelmalla vaikutuksia ympäristössä oleviin symbolisiin merkityksiin, jotka liittyvät esimerkiksi kohteelle ominaisiin historiallisiin, taiteellisiin tai uskonnollisiin ilmiöihin? miten vaikuttaa sosiaalisen ympäristön luonteeseen ja ihmisten mielikuviin alueesta? Tuleeko ympäristön ajallinen ulottuvuus huomioiduksi, joka on myös historiallisten prosessien ja elementtien luettavuutta ja koettavuutta maisemassa?

Ryhmä 1 – Kratti:

Talous- ja elinkeinoelämä

- + energiaomavaraisuus
- + teollisuuden innovaatiot
- + maaseutumatkailua, museoidut pellot
- + teollisuus- ja asuinalueiden keskittyminen lähikäihin
- + ”hyvinvointikeskus” / huvialue
- + palveluiden työpaikkoja
- ei lähiruoan tuotantoa - energian haaskausta
- työpaikat vähenevät kun ei ruokatuotantoa

Rakenteellisuus

- + teollisuuden keskittäminen ja vahvistaminen nykyisillä alueilla
- + rantarakentaminen
- motocrossrata pohjavesialueella
- Peltosalmen viereinen alue (läntinen puoli) kallista rakentamisen aluetta
- Ahmonsaaren satama tulva-alueella
- ruoantuotantoalueen käyttö muuhun tuotantoon arveluttavaa
- Ohenmäen rakentaminen keskeytetty

Merkitysympäristö

- + alueen rikkauksien löytäminen
- + asuinpaikat säilyvät
- + energiapositiivinen
- + adding value –alue
- + alueen imago nousisi, lähiseudun ihmiset, ihmiset eri kulttuureista
- + ei hajuhaittoja
- + energiaomavaraisuus ja ympäristöajattelu
- + satamat hyviä
- maatalouden häviäminen
- muutokset isoja - voi olla ”joillekin järkytys”
- maatalouden väistyminen merkityksellisin muutos

Ryhmä 2 – Pelastakaa Peltosalmi:

Talous- ja elinkeinoelämä

- + suurtilat tarvitsevat työvoimaa
- + matkailu tuo työtä ja tuloja
- + Ipowoodin uudet tuotantomallit (navetat yms.)
- + maataloustuotteiden jalostaminen - alueelle rahaa ja työtä
- + uusi yritystoiminta maaseudulla
- + suurtilat yrityspuistoja
- + biokaasun tuotanto taloudelle hyväksi
- tehostaminen vähentää työntekijätarvetta

Rakenteellisuus

- + hybriditila hyvällä paikalla
- + uudet liikennejärjestelyt - liikenneympyrä (tosin paikkaa ja kokoa tulisi tarkastella lisää)
- Ohenmäen rakentamisen lopettaminen

Merkitysympäristö

- + avoin kulttuurimaisema säilyisi
- + hajuhaittojen väheneminen nykytekniikan avulla (bioenergiavoimalat)
- + keskittymät mahdollistavat hyvän kunnallistekniikan ylläpidon
- pellot vuokralla - rakennukset jäävät autioiksi
- merkityksellinen muutos: megatilat

Ryhmä 3 – Juureva:

Talous- ja elinkeinoelämä

- + pyritään säilyttämään kaikki maatilat ja teollisuuden työpaikat
- + jalostaminen toisi arvoa ja kohentaisi taloutta
- + ”ekokylä”, ekologisuus
- + yhteisöllisyys
- + omia tuotteita myydään
- liikkumisen tarve suuri
- ei suuria investointeja / suurta kasvua
- vaikutus talouteen pieni (vähän asukkaita)
- rahankierto vähenee alueella - miten alueen talous?

Rakenteellisuus

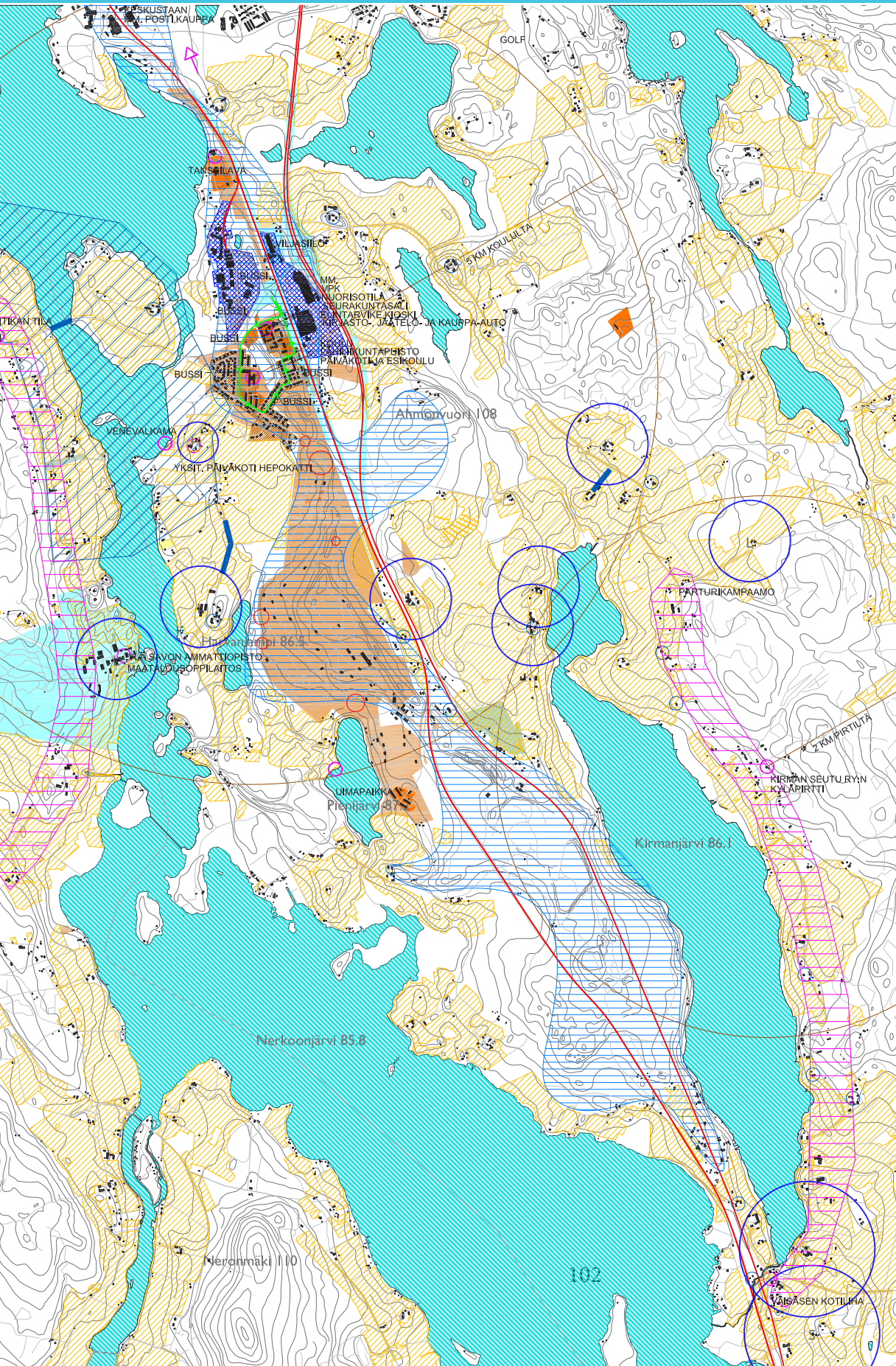
- + ekokylärakentaminen mielenkiintoista
- + Kylänauharakentamisalueet hyvillä paikoilla
- + kevyenliikenteen linjaus Kirmanjärveltä sijainniltaan hyvä +/- palstaviljely
- + alueella olevat asukkaat odottavat kaavaa (Kirmanjärvi)
- hajottaa rakennetta
- työpaikkaomavaraisuutta lisättävä riittävästi
- joukkoliikenteen kehitys haastavaa
- rantarakentamisen hyvät alueet jo käytössä
- uuden kauppapaikan sijainti epäilyttää

Merkitysympäristö

- +/- ei isoja muutoksia rakenteeseen
- +/- suunnitelma paluuta taaksepäin
- + omavaraisuus
- + paikallisuus lisääntyy
- + luomuruokatietoisuus kasvamassa
- + realistinen iäkkään ihmisen silmin
- + savolaiseen luonteeseen soveltuva
- + nauhamainen rakentaminen
- + silta järkevä

Analyysikartta

MERKINNÄT JA SELITYKSET:

PALVELUT JA TOIMINNOT:

- BUSSI PAIKALLISBUSSIPYSÄKKI
- PAIKALLISBUSSIN KIERTOREITTI
- TILTA ETÄISYYS MERKITYSTÄ PAIKASTA
- NUORISOTILA PALVELU/VAPAA-AJANVETTOPAIKKA
- PALVELU/VAPAA-AJANVETTOPAIKKA, SUUNTA JA ETÄISYYS SIIHEN

RAKENNETTU YMPÄRISTÖ:

- RAKENNUKSET
- MAATILAT (SUOJAVYÖHYKE)
- MUINAISMUISTO
- RAKENNUSHISTORILISESTI ARVOKKAAT KOHTEET
- PUUKUJA, SILTA

LIIKENNE:

- RAUTATIE
- 5-TIE
- TIET
- PIHA- YMS. TIET
- VESIREITTI

ALUEET:

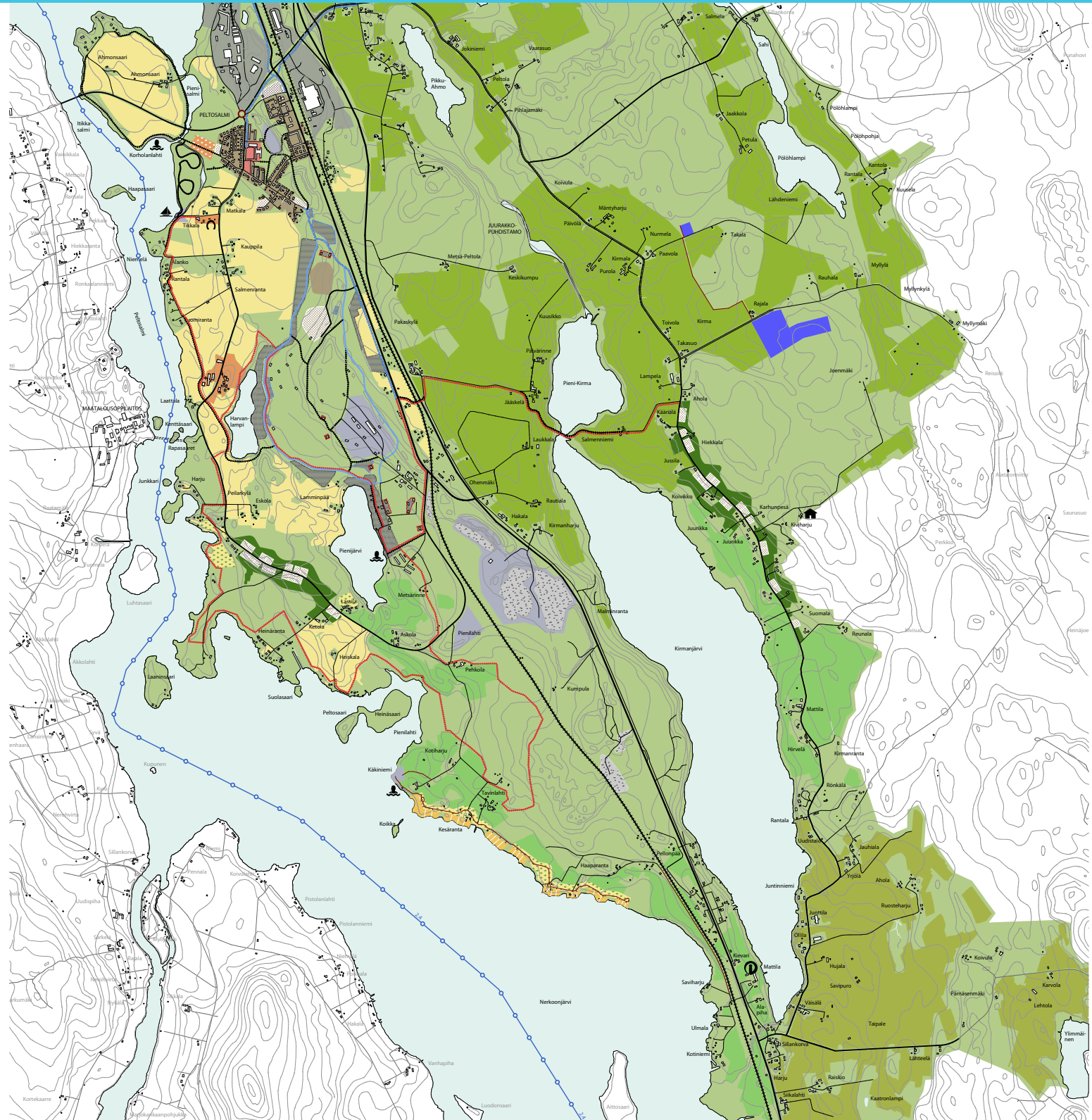
- VALTAKUNN. MERKITTÄVÄ RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ (RKY)
- POHJAVESIALUE
- VESISTÖ
- PELTO
- TEOLLISUUSALUE
- TIVISTI RAKENNETTU ALUE, TAAJAMA
- NAUHAKYLÄ-RAKENNE

MAANOMISTUS:

- IISALMEN KAUPUNKI
- IISALMEN KAUPUNKI VUOKRANANTAJANA
- YKSITYINEN
- SUOMEN VALTIO
- SEURAKUNTA
- YHDISTYS

Maankäytön kehityskuva

YLEISSUUNNITELMA 1:10000

MERKINNÄT

- INFOKESKUS
- KYLÄPIIRTI
- HEVOSTILA
- UIMARANTA
- PIENVENESATAMA
- NYKYISET TIET JA LINJAT
- UUDET TIET JA LINJAT

- RAUTATIE
- VENEVÄYLÄ
- VAHVISTETTAVA / PÄÄLLYSTETTÄVÄ NYKYINEN TIE
- KEVYEN LIIKENTEEN REITTI
- VALAISTU KEVYEN LIIKENTEEN REITTI
- ULKOILUREITTI
- VALAISTU ULKOILUREITTI
- RATSASTUSREITTI
- PITKOSPUUREITTI
- PONTOONISILTAVARAUS

- VIHREALUE / METSÄ
- VESIALUE
- NYKYINEN ASUINALUE
- UUSI PIENTALOJEN ASUNTOALUE
- UUSI ASUINKERROSTALOJEN ALUE
- JULKISTEN PALVELUJEN ALUE
- NYKYINEN TEOLLISUUSALUE
- VARAUS TEOLLISUUSALUEEN LAAJENEMISELLE
- MAATALOUDEN SUURTUOTANTOYKSIKKÖ
- VANHA SORANOTTOPAIKKA

- MAASEUTUMÄTKAILU
- LOMA-ASUNTOALUE
- UIMARANTA
- KUNTOILU- JA VIRKISTYSPALVELUJEN ALUE
- ALUE HEVOSTEN RATSASTUSKENTILLE, LAITUMILLE JA RAKENNUKSILLE SEKÄ HEVOSREHUN KASVATTAMISEEN
- PELTOALUE SIKAREHUN KASVATTAMISEEN
- PELTOALUEHYBRIDITILAN KÄYTTÖÖN
- PELTOALUEVIHERMASSAN KASVATTAMISEEN
- PALSTAVILJELYALUE
- NIITTY
- PIENTALOJEN SUOJAVYÖHYKE, JOLLA PUIDEN KÄÄTTÄMINEN KIELLETTY

- SUOJELTAVA ALUEEN OSA, JOLLA LEPAKOIDEN ELINPAIKKOJA
- SUOJELTAVA ALUEEN OSA, JOLLA LIITO-ORAVAN ELINPIIRI
- SUOJELTAVA ALUEEN OSA, JOLLA MUINAISJÄÄNNÖKSIÄ

OSA IV: JOHTOPÄÄTÖKSET

9. Johtopäätökset

1. Maaseudun maankäytön suunnittelun toimintaympäristö on laaja ja monitahoinen: siitä on erottavissa oikeudelliset, taloudelliset, poliittiset ja vapaamuotoiset ohjausmuodot sekä niihin liittyvät erityypiset ohjausvälineet. Haasteita riittää erityisesti eri ohjausmuotojen yhtäaikaisessa soveltamisessa ja toimijoiden keskinäisessä kommunikoinnissa. Ongelmallinen tilanne on sellainen, jossa yhtäaikaisesti monella eri sektorilla tapahtuu suunnittelua, joista valmistelevat tahot eivät ole keskenään tietoisia, niiden tavoitteet ovat (esimerkiksi maaseutualueiden näkökulmasta) keskenään ristiriitaisia, ja osalliset kokevat valmistelutyön tapahtuneen heiltä pimennossa. Maaseudun maankäytön suunnittelun erityispiirteiden ja –tarpeiden ymmärtäminen edellyttää myös ajantasaista tietoa siitä, mitä maaseutu on sekä miten erilaiset maaseutualueet ja niiden maankäytön haasteet ja mahdollisuudet eroavat toisistaan.

2. EU ja kansallinen lainsäädäntö muodostavat maaseutuelinkeinojen toimintaympäristön puitteet. Tuilla ja järjestelmillä pyritään mm. edistämään maa- ja metsätalouden kilpailukykyä, parantamaan maaseutuympäristön tilaa sekä edistämään elämänlaatua ja maatalouselinkeinojen monimuotoisuutta. Ristiriitoja voi syntyä, mikäli eri toimijat tulkitsevat toimintapuitteita eri tavoin tai eivät tunne sen mekanismeja. Suomalaisella maaseudulla tapahtuvaa toimintaa ohjaa varsin runsas säädöspohja, josta suunnittelijalla tulisi olla käsitys. Sen vuoksi ymmärrys maaseudun suunnittelun erityiskysymyksistä on keskeistä suunnitteluprosessin onnistumisen kannalta. Myös vuorovaikutusprosessin onnistuminen edellyttää laajaa katsantokantaa, eikä maaseudun maankäytön suunnittelun fokusta voida redusoida esimerkiksi vain maisemallisiin näkökohtiin. Näihin liittyviä jännitteitä maankäytön suunnittelussa voi muodostua helposti silloin, kun suunnittelija ei kykene sisäistämään maaseutuelinkeinoihin sisältyviä erityiskysymyksiä. Näiden näkökohtien laaja-alaisempi käsittely olisi tärkeää myös arkkitehtikoulutuksessa, koska koulutukseen hakeutuvilla yhä harvemmillä on omakohtaista maaseututaustaa.

3. Maankäytön suunnittelun keskeinen ohjausväline, oikeusvaikutteinen kaava, on vaikeasti sovellettava väline silloin kun rakentamisen ohjaamistarvetta ei juuri ole. Maaseudulla keskeiset suunnittelukysymykset liittyvät sen sijaan usein suuriin pelto- ja metsäaloihin sekä yleisesti luonnonresursseihin. Rakentamattomat maapinta-alat muodostavatkin valtaosan maaseudun ympäristöstä. Suunnittelua ohjaa kuitenkin maankäyttö- ja rakennuslaki, jonka kautta muihin toimintaympäristön osa-alueisiin on vaikeaa tai jopa mahdotonta tarttua. Ongelmia muodostuu, kun MRL:n mukaisen ohjausvälineen todellisia juridisia vaikutuksia ei tunnisteta. Kaavoihin voidaan pyrkiä sisällyttämään hyviä kehittämistoiveita tai maisemallisia tavoitteita, mutta niiden oikeusvaikutukset voivat olla ristiriidassa muun lainsäädännön suhteen. Lisäksi laaja perusrakennusoikeus tekee maaseutualueiden hajarakentamisen hallinnasta hankalaa, sillä rakennusluvan epäminen ilman olemassa olevaan kaavaa tai suunnittelutarvealuetta ei useinkaan ole mahdollista. Maaseutukaavoituksen yhtenä intressinä voikin olla rakentamisen mahdollistamisen ohella ei-toivotun rakentamisen estäminen. Hajarakentamisen rajoittaminen maaseudulla on ongelmallista toisaalta siksi, että vapaus valita itse oma rakennuspaikka on yksi maaseutualueiden vetovoimaisista. Tässä suhteessa esimerkiksi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden sisältö jää melko etäiseksi maaseudun suunnittelun käytännön tasosta. Voidaankin kysyä, mitä eheän yhdyskuntarakenteen tavoitteet tarkoittavat syrjäisellä maaseudulla, ydinmaaseudulla tai kaupunkien läheisellä maaseudulla?

4. Maankäyttö- ja rakennuslaki taipuu toisin sanoen huonosti muiden tavoitteiden toteuttamiseen kuin rakentamisen ohjaamiseen, vaikka maaseutualueiden yleiskaavoille siitä huolimatta saatetaankin asettaa laajempia kehittämistavoitteita. Toisaalta voidaan kritisoida myös tilannetta, jossa kaavoitus nähdään rakennusoikeuksien jakamisena ja suunnittelu latistuu tekniseksi laskennaksi ilman visiota tulevasta kehityksestä. Maaseutunäkökulmasta katsottuna juridinen kaavoitusjärjestelmä onkin melko mekaaninen ohjausväline. Sen keskeisenä heikkoutena voi pitää nykyisen lainsäädännön lähtökohtaa, jonka mukaisesti alueiden käytön suunnittelujärjestelmä on määritelty samanlaiseksi niin kaupungissa, syrjäisellä maaseudulla kuin näiden välisilläkin alueilla, vaikka näiden toimintaympäristöt poikkeavat toisistaan huomattavasti.

5. MRL on lähtökohdiltaan pyrkinyt joustavuuden lisäämiseen kaavoituksessa, mutta joustavuuden soveltaminen on ollut osin haasteellista. Esimerkiksi suoraan rakennuslupaan oikeuttavan kyläleiskaavan osalta merkittävän ja ei-merkittävän rakentamispaineen erottelu on ollut vaikeaa kaupunkien läheisellä, kasvavalla maaseudulla, koska alueet kehittyvät ja muuttuvat nopeasti. Maaseudun maankäytön suunnittelun ohjausmenetelmien kehittäminen erityyppisille maaseutualueille sopiviksi on jäänyt taka-alalle lukuunottamatta MRL §44 muutosta. Samaan aikaan kuitenkin esimerkiksi palvelutarjonnan lisääntyminen ja monipuolistuminen maaseudulla on luonut uudenlaisia maankäyttötarpeita. Nämä voivat olla yllättäviä kaavoituksen näkökulmasta.

6. Maaseutuympäristöihin liittyvään maankäytön suunnitteluun kulminoituu usein monia erilaisia maankäyttötavoitteita ja intressejä. Lisäksi toimintaympäristöön liittyvä taloudellinen ja poliittinen epävarmuus luo suunnittelijalle haastavan roolin sen ennustamisessa, mihin kaavoituksella tulisi varautua. Määräävänä tekijänä on se, onko taloudellisesti kannattavin maankäyttömuoto viljely, metsitys tai kenties bioraaka-aineen tuotanto. Osaltaan kokonaisuutta monimutkaistavat ilmastotavoitteet ja energiatukipoliittikka, joiden myötä kannattavuus määryytyy mm. tuulienergialle, energiapuulle tai biodieselin tuotannolle hyvin suhdanneriippuvaisena. Intressien ja eri toimintojen yhteensovittaminen onkin kaavoitustyön haasteellisin osa. Esimerkiksi suojelutavoitteiden yhdistäminen maa- ja metsätalouden tarpeisiin vaatii ymmärrystä maa- ja metsätalouden harjoittamisen edellytyksistä. Maaseutuelinkeinoissa on usein kysymys monimuotoisesta yritystoiminnasta. Tämä on otettava huomioon esimerkiksi rakentamisrajoitusten osalta.

7. Monitahoisiin kehittämisenäkökohtiin sekä nopeasti muuttuvan toimintaympäristön uusiin haasteisiin on paineita tarttua ketterämmin välinein ja strategisemmalla otteella. Samalla olisi kuitenkin varmistuttava, että MRL:n mukaista osallistavan ja vuorovaikutteisen suunnittelun sisältöä ei menetetä. Yleinen etu, kunnallinen päätöksenteko ja demokratia muodostavat kentän, jonka puitteissa joudutaan joskus tekemään myös yksityisen edun vastaisia ratkaisuja. Asukkaille, maanomistajille ja kylää edustaville yhdistyksille tulisi antaa mahdollisuus osallistua omaa aluetta koskevaan strategiseen maankäytön suunnitteluun. Ilman yhteisen näkemyksen muodostamista kaavoitukseen voidaan maaseudulla suhtautua joskus kielteisesti ja kokea se viranomaisten turhana puuttumisena maanomistajan oikeuksiin. Strategisen ohjauksen keinoin voidaan sopia periaatteellisista linjoista, johon myös luottamushenkilöt sitoutuvat. Maaseudun haasteena on, että kokonaiskuvan muodostaminen on jäänyt jossain määrin ”ei-kenenkään” vastuulle, ja eri hallinnonalat pikemminkin keskittyvät omien sektorikohtaisten strategioidensa laadintaan. Kuitenkin, mitä niukemmat resurssit ovat, sitä keskeisempää on yhteisten linjausten muodostaminen niistä periaatteista, miten ”niukkuutta jaetaan”. Kunta voi halutessaan laatia strategisen maaseutuohjelman maaseutualueidensa kehittämiseksi. Tämä toteutuu käytännössä harvoin.

JOHTOPÄÄTÖKSET

8. Maaseudun maankäytön suunnittelun keinovalikoiman kokonaisuuden huomioon ottamisella on pyrittävä välttämään tilannetta, jossa kylät toimivat ohi kuntien ja kunnat ohi kylien. Paikallisilla toimijoilla on käytettävissään vapaamuotoisia ohjausvälineitä, joihin on sisällytetty myös taloudellisen ohjauksen keinoja. Omaehtoisten hankkeitten ja vapaamuotoisten suunnitelmien parempi huomioiminen kaavoituksessa tulisi nähdä eräänä keinona integroida paikalliset toimijat mukaan kunnan maankäytön suunnitteluun ja kehittämiseen. Niukin resurssien toimivat kunnat hyötyvät vapaamuotoisista suunnitelmista myös taloudellisesti: usein niiden sisältämiä, kunnankin näkökulmasta hyödyllisiä toimenpiteitä rahoitetaan EU-rahoituksen turvin. Näiden hyödyntämisessä kyse voi olla osin siitä, ovatko eri hallinnonalat valmiita joustamaan ylhäältäpäin tulevasta byrokraattisesta lähestymistavasta ja ottamaan vapaamuotoisen keinovalikoiman osaksi jo vakiintuneita suunnittelun käytäntöjä.

9. Maankäytön suunnittelun ohjausvälineistön on oltava oikeassa suhteessa maaseutuympäristöjen kehittämistarpeisiin. Oikeanlaisen ohjausvälineen valinnassa on pohdittava sekä ympäristön antamia rajoitteita ja mahdollisuuksia, kuten myöskin alueen toimijoiden tavoitteita ja tarpeita. Oikean ohjausvälineen valinnalla on keskeinen merkitys jo siksi, että maaseutualueiden kaavoitusresurssit on osattava arvioida oikein. Juridista kaavoitusprosessia on kuormittanut osaltaan se, että siihen on kanavoitunut monenlaisia osallistumistarpeita. Syynä voi olla muiden osallistumisfoorumien puute, jolloin paineet kasautuvat kaavoituksen suomiin osallistumismahdollisuuksiin.

10. Maaseudun maankäytön ohjausvälineitä on tarpeen kehittää pohtien samalla itse toimintaympäristön rakenteita. Esimerkiksi kuntarakenteiden muuttumisen myötä konkreettiset etäisyydet kasvavat pitkiksi paikallisiin toimijoihin nähden. Mahdollisuudet henkilökohtaiseen neuvotteluohjaukseen vähenevät koko ajan. Normatiivisen ohjaamisen lisääminen on tuskin ratkaisu. Maankäytön suunnittelu, jossa juridinen ohjaus, poliittiset linjaukset, taloudelliset mekanismit ja vapaamuotoiset kehitystavoitteet yhdistyvät, olisi tärkeää etenkin maa- ja metsätalousalueilla. Maaseutualueiden maankäytön suunnittelun käytäntöjä tulisi kehittää siten, että tarkastelun painopiste asettuu teemallisten ja toiminnallisten kokonaisuuksien suunnitteluun, jossa poliittinen, juridinen ja taloudellinen ohjaus yhdistyvät alueen toimijoiden omaehtoiisiin kehittämistavoitteisiin. Tämä edellyttää ennen muuta vanhakantaisten sektoritarkastelulähtökohtien ylittämistä.

11. Hankkeen tuloksena on kehitetty integroiva tarkastelukehikko, jonka avulla eri maaseututoimijat voivat analysoida ja arvioida maaseutualueiden maankäyttöön liittyviä näkökulmia, ominaisuuksia, tarpeita ja tavoitteita. Työkalua voidaan soveltaa maankäytön suunnittelun valmistelussa, strategisen maankäytön suunnittelun taustatyössä sekä alueen toimijoiden keskuudessa esimerkiksi Leader-hankkeitten yhteydessä.

10. Jatkotutkimusaiheita

- Onko maankäyttö- ja rakennuslaki menettänyt ajan myötä sille tarkoitettua joustavuutta? Maaseutualueilla on kuitenkin tunnistettavissa erilaisia yleiskaavatyyppeiden sovelluksia. MRL:n mukaisten ohjausvälineiden todellista joustavuutta voitaisiin tästä näkökulmasta tutkia enemmän ottamalla tarkasteluun esimerkiksi laajempi otos 2000-luvulla laadittuja maaseudun yleiskaavoja.
- Mikäli MRL:n mukainen keinovalikoima on koettu joustamattomaksi, onko tätä joustavuusvajetta pyritty paikkaamaan muilla keinoilla, esimerkiksi rakennemallien tai erilaisten strategisten kehityskuvien avulla? Erilaiset rakennemallit ja kehityskuvat ovat ajassa oleva ilmiö, mikä viittaa siihen että vapaamuotoisien maankäytön suunnittelun ohjauskeinojen kehittämiseen on painetta. Mitä ongelmia ei-juridiseen ohjaamiseen liittyy? Pystyykö maankäyttö- ja rakennuslain juridinen ”kieli” reagoimaan riittävästi muuttuvan toimintaympäristön tarpeisiin maaseudulla?
- Ohjausvälineitten ja -tahojen sektoroituneisuutta tulisi tarkastella lähemmin toimijan näkökulmasta käsin: Miten eri viranomistahojen laajemmat strategiset ja poliittiset tavoitteet heijastuvat yksittäisen maaseudun toimijan näkökulmaan - saavatko esim. EU:n ilmastopoliittiset tavoitteet suhteettoman suuren roolin yksittäisessä lupaharkinnassa? Tulisiko maaseudun kaavoituksessa pyrkiä ns. reunaehtosuunnittelusta kohti kehittämismahdollisuuksien tunnistamista?
- Millaisia eroja ELY-keskusten ohjaavassa roolissa on maaseutualueiden suunnittelun ohjauksessa suhteessa kaupunkialueisiin?
- Mikä maakuntakaavan rooli on maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa?
- Osallistumismahdollisuuksien ja osallistumisen vaikuttavuuden tutkiminen erityisesti maaseutualueiden maankäytön suunnittelussa voisi tarjota mielenkiintoisia näkökulmia. Miten esimerkiksi osallistumisen vaikuttavuus koetaan maanomistajien näkökulmasta, ja millaiset vaikuttamisen kanavat koetaan hyödyllisiksi nimenomaan maaseudulla?
- Vuorovaikutuskeinojen kehittämisen kannalta on oleellista selvittää myös osallistumattomuuden syitä: ovatko syyt vuorovaikutuksen keinoissa, kiinnostuksen puutteessa maaseutualueiden kehittämiseen vai tyytymättömyydessä nykyiseen olotilaan? Miten tulisi reagoida toimijoiden tavoitteisiin ja tarpeisiin, jotka eivät ole kaavoituksen keinoin ratkaistavissa?

Lähteet

Kirjallisuus:

Aho, S. & Ilola, H. 2004. *Maasentu suomalaisten asenteissa, toiveissa ja kokemuksissa*. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja. Tutkimusraportteja ja selvityksiä B2.

Aho, S. & H. Ilola. 2008. *Kahden kunnan asukkaat – lisää osallisuutta?* Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 1.

Alueellinen kilpailukyky ja työllisyystavoite. Etelä-Suomen EAKR-toimenpideohjelma 2007-2013. 2008. Edita Prima, Helsinki

Auno, P. 1999. *Pohjois-Pohjanmaan kyläohjelma. Kylistä lähtevän maaseudun kehittämisen nykytila ja tarpeet*. Oulun yliopisto, Maantieteen laitos, Oulu

Boisman, E. 1973. *Iisalmen maalaiskunnan historia 1922-1969*. Iisalmen maalaiskunnan historiatoimikunta. Iisalmen Sanomat, Iisalmi

Degerman, R. 2012. ”Paluumuuttajan asumispreferenssit.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu

Elinympäristön seurannan kehittäminen. 2002. Työryhmän raportti. Suomen ympäristö 545, Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto

Eriksson, R. 2004. *Iisalmen iso Itikka. Tuokiokuvia Itikan tilan ja kartanon vaiheista*. Itikan kulttuuriperinnön säätiö. YS-Painos Oy. Iisalmi

Eskola, J. & J. Suoranta. 1998. *Jobdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere, Vastapaino

Forester, J. 1989. *Planning in the Face of Power*. University of California Press, Berkeley, California.

Hyryläinen, T. 2009. *Globaalit trendit ja Suomen alueiden kilpailukyky*. Maaseutupoliittinen selonteko (VNS 5/2009), Tulevaisuusvaliokunnan kuuleminen 18.9.2009. http://api.ning.com/files/tQnoLaQpLt-bBZWHRK-hhAyLcou7xkr0fJg-32AAHiAHWY-B5Tott3zVVCmUyl4w4xnhT*MzRcijhza6**CnoFEEqsqkvz3a/Leaderintulevaisuusjamegatrendit_Torsti.pdf [luettu 3.10.2011].

Haapala, A; Honkanen, M & V. Rantala. 2006. *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Yliopistopaino, Helsinki

Heikkilä, T. 2000. *Suomalainen kulttuurimaisema*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki

Heinonen, S. 2001. *Uudet suunnat maaseudun tulevaisuudelle*. Tulevaisuussarja, Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Yliopistopaino, Helsinki

Heinonen, S. 2006. *Ekotehokkaan maaseudun ja kaupunkiseudun kokeilumalleja*. Ekoseutumallit-hankkeen raportti 1.

Heiskanen, U-M. & P. Kahila. 2006. *Kaupungin läheisen maaseutuasumisen kehittäminen. Esimerkkinä Seinäjoen ja Peräseinäjoen kuntaliitos*. Helsingin yliopiston Ruralia-Instituutin julkaisuja 9.

Hellström, E. 2011. *Maamerkit-barometri 2011*. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. http://www.sitra.fi/NR/rdonlyres/FDDDD3F3-07CB-4135-A44C-33E1C798E402/0/Maamerkitbarometri_2011_tulokset.pdf [luettu 8.12.2011].

Helminen, V. & M. Ristimäki. 2007. *Kaupunkiseutujen haja-asutusalueen väestömuutokset Suomessa 1980-2005*. Suomen ympäristö 9/2007, Rakennettu ympäristö. Ympäristöministeriö. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=64910&lan=fi> [luettu 15.12.2011].

Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. 2012. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu

Hirvonen, J. & S. Puustinen. 2008. *Vapaa-ajan asumisen uudet tuulet. Suomalaisten näkemyksiä vapaa-ajan asumisesta*. Yliopistopaino, Helsinki.

- Hyvönen, A-S.** 2012. ”Osallistuva suunnittelu maaseutualueella ja suunnittelijoitten näkökulma: tapaus Iiranta.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-bankkeen pilottikokeilun raportti.* Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Jauhainen, J.** 2007. ”Suurten ikäluokkien paluumuuttajista bisnestä syrjäseuduille?” *Yhteiskuntapolitiikka* 72: 5
- Jokelainen, T. & R. Mäntysalo.** 2007. ”Kylien käänteinen kaavoitus: Maaseutuoloihin sovitetun maankäytön ohjausmenetelmän hahmottelua.” *Yhdyskuntasuunnittelu* 2007:3
- Joona, E.** 2012. ”ELY-keskuksen rooli alueidenkäytön suunnittelujärjestelmässä ja kaavoituksessa: tapaus Kilpijärven länsiranta ja Lapinniemi.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-bankkeen pilottikokeilun raportti.* Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Juntto, A.** 2007. *Suomalaisen asumisvalinnan ja mahdollisuudet.* Tilastokeskus, Helsinki.
- Juntto, A.** 2008. ”Asumisvalinnat, liikkuvuus ja asumisen arkitalous”. *Teoksessa* Lammi, M ja Timonen, P. (toim.) *Koti – tehtävistä uusiin ihanteisiin.* Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 4
- Jussila, T.** 2004. *Iisalmi. Peltosalmen varikkoalueen muinaisjäännösinventointi.* Mikroliitti Oy. Iisalmen kaupunki
- Jutila, J.** 2012. ”Kurssin kuvaus”. *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-bankkeen pilottikokeilun raportti.* Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Jääskeläinen, L. & O. Syrjänen.** 2000. *Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen – käytännön käsikirja.* Rakennustieto Oy, Helsinki
- Jääskeläinen, L. & O. Syrjänen.** 2010. *Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen. Käytännön käsikirja.* 3.painos. Rakennustieto Oy, Helsinki
- Kantanen, K.** 1991. *Takaisin kotiseudulle. Tutkimus paluumuuton merkityksestä ja mahdollisuuksista maaseudun erilaistumisprosessissa.* Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:0 97
- Karhula, T; Latukka, A & T. Rekilä.** 2008. *Turkistilojen talous ja alan merkitys sekä tulevaisuuden näkymät Suomessa.* MTT:n selvityksiä 160. MTT Taloustutkimus, Helsinki <http://www.mtt.fi/mmts/pdf/mmts160.pdf> [luettu 14.3.2012]
- Karjalainen, E.** 1989. *Muuttoliike ja alueellinen kehitys Kainuun maalaiskunnissa 1980–85.* Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen tutkimusraportteja 96
- Kasanen, M.** 2011. *Yksityismetsänomistajien valinnat metsänhoidossa 2000-luvun Suomessa.* Akateeminen väitöskirja, Acta Universitatis Ouluensis, B 101, Oulun yliopisto, Oulu
- Keränen, H.** 2002. *Kylä, suunnittelu ja paikallinen kehittäminen – idea uudesta kyläsuunnittelumallista.* Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus, Aikuiskoulutus- ja aluekehitysyksikkö
- Keränen, V.** 2012. ”Maaseudun uudet tuulet”. *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-bankkeen pilottikokeilun raportti.* Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- KHO.** 2005. KHO:2005:79. <http://www.kho.fi/paatokset/33727.htm> [luettu 17.12.2011]
- Koistinen, K. & H. Tuorila.** 2008. *Millainen olisi hyvä elinympäristö? – Asukkaiden näkemyksiä elinympäristöstä, asumisesta ja palveluista eri elämänvaiheissa.* Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 9
- Komulainen, M.** 1998. *Kylämaisema eläväksi! Asukaskeskeinen suunnittelu maaseudun kehittäjänä.* Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 687, Metsäntutkimuslaitos, Helsinki
- Korkiasaari, J.** 1991. *Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maassamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta.* Työministeriön työpoliittinen tutkimus, 11

- Korpinmäki, U & K. Zimmenbauer.** 2005. *Uusia asukkaita? Asukasmarkkinoinnin mahdollisuudet ja kehitämisen kohteet Etelä-Pohjanmaalla.* Ruralia-Instituutin raportteja 8
- Kortteinen, M.** 1982. *Läbiö: tutkimus elämäntapojen muutoksesta.* Otava, Keuruu
- Kuisma, J. & T. Peltonen.** 2002. *Kyläsuunnittelun opas. Miten kehitämme ja kaavoitamme kotikyläämme 2000-luvulla.* PS-Kustannus, Jyväskylä
- Kuntaliitto.** 2011. *Maankäyttö- ja rakennuslain toivuutta arvioidaan laajasti.* <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/uutisia/2011/Sivut/maankaytto-rakennuslain-toimivuus.aspx> [luettu 26.11.2011]
- Kuoppa, J. & R. Mäntysalo (toim.)** 2010. *Kestävä yhdyskuntarakenne ja elinympäristö Ympäristökauden neljännen ohjelmakauden tuloksia.* Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 97, Otaniemi
- Lahdenvesi-Korhonen, L.** 2009. *Kulttuuriympäristö-ohjelma –miksi ja miten.* Suomen ympäristön julkaisu 10/2009, Ympäristöministeriö, Rakennetun ympäristön osasto, Helsinki
- Laine, R; Hurmeranta, U; Tanskanen, M. & Heikkinen, P.** 2010. *Kaavoitus kunnissa. Kuntaliiton kysely 2010. Yhteistyö, prosessien hallinta ja resurssit.* <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p20100924133225966.pdf> [luettu 2.3.2012]
- Lapin liitto.** 2011. *Lappi- pohjoisen luova menestyjä. Lapin maakuntaohjelma 2011-2014.* http://www.lapinliitto.fi/c/document_library/get_file?folderId=26465&name=DLFE-11190.pdf [luettu 2.3.2012]
- Laurila, J. & R. Lauhanen.** 2011. *Pienen kokoluokan CHP -teknologiasta lisää voimaa Etelä-Pohjanmaan metsäkeskusalueelle.* Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 53, Seinäjoki
- Lehtonen, H.** 2010. *Suomen maataloudella mahdollisuuksia globaalimuutosten myllerryksessä.* <http://www.smts.fi/jul2010/esite2010/003.pdf> [luettu 4.12.2011]
- Luttinen, J.** 2006. *Iisalmen historia 1970-2000.* Iisalmen kaupunki. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Lähteenmaa, J.** 2005. ”Kotipaikka maaseudulla. Nuorten näkökulmia idästä, lännestä ja etelästä”. Teoksessa Wilska, T-A & J. Lähteenmaa (toim.): *Kultainen nuoruus. Kurkistuksia nuorten hyvinvointiin ja sen tutkimiseen.* Nuorisotutkimuskeskuksen verkkojulkaisusarja
- Länsi-Suomen ympäristökeskus.** 2008. *Päätös ympäristövaikutusten arviointimenettelyn soveltamisesta uuteen turkistarhatoimintaan.* Drno LSU2008R13 (531), 25.3.2008, Vaasa. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=82680> [luettu 13.3.2012]
- Maa- ja metsätalousministeriö.** 2006. *Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013.* (Viimeisin täydennys 12.11.2010). http://www.mmm.fi/attachments/maaseutu/maaseudunkehittamisohjelmat/ohjelmatkaudelle20072013/5us7ImASu/strategia_12112010.pdf [luettu 2.3.2012]
- Maa- ja metsätalousministeriö.** 2007. *Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013.* http://www.maaseutu.fi/attachments/63DSRcWHR/Manner-Suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_041111.pdf (Viimeisin päivitys 4.11.2011). [luettu 2.3.2012]
- Maa- ja metsätalousministeriö.** 2008a. *Maaseutupolitiikka Suomessa.* http://www.mmm.fi/attachments/mmm/julkaisut/esitteet/5DFOix42e/MMM_Maaseutu_FI.pdf [luettu 11.10.2011]
- Maa- ja metsätalousministeriö.** 2008b. *OECD:n maaseutupolitiikan maatutkimat: Suomi.* Alkuperäinen julkaisu: OECD Rural Policy Reviews Finland. 2008.
- Maa- ja metsätalousministeriö.** 2009. *Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan aluestrategia 2009–2012.* Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2/2009, Helsinki
- Maa- ja metsätalousministeriö.** 2011. *Kansallinen metsäohjelma 2015. Metsäalasta biotalouden vastuullinen edelläkävijä.* Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010. http://www.mmm.fi/attachments/metsat/kmo/5ywLDJ2Uy/Kansallinen_metsaohjelma_2015_Valtioneuvoston_periaatepaatos_16.12.2010.pdf [luettu 27.3.2012]
- Maankäyttö maaseudun kehittämisessä.* 2004. Loppuraportti. Sarja A: Suunnittelu- ja tutkimusjulkaisu. Lounais-Suomen metsäkeskus; Lounais-Suomen

ympäristökeskus; Länsi-Suomen metsänomistajien liitto; MTK Satakunta; Pro Agria; Satakunnan maaseutukeskus; Satakunnan luonnonsuojelupiiri; Satakunnan TE-keskus; Satakuntaliitto, Pori

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 2006. *Suomen maaseutu 2015: maaseudun kehittämistyön toimintaympäristön tulevaisuus.* Helsinki

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 2007. *Asuinmaaseutu 2007-2010.* Maaseutuasumisen kehittämisohjelma. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2007. <http://www.maallemuutto.info/Liitetiedostot/kirja.pdf> [luettu 3.3.2012]

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 2009. *Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi.* http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/987/Maaseutu_ja_hyvinvoiva_Suomi.pdf [luettu 3.10.2011]

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 2010. *Maaseudun yrittäjyyden kehittämisohjelma 2020.* 1/2010. http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1132/Julkaisu_PDF-tiedostona [luettu 5.10.2011]

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 2011. *Laaja ja suppea maaseutupolitiikka.* http://www.tem.fi/files/20848/Laaja_ja_suppea_maaseutupolitiikka.pdf [luettu 12.12.2011]

Maijala, O. & H. Kukkonen. 1994. *Maaseudun yhdyskuntarakenteen ja kestävä kehitys.* TKK Arkkitehtiosasto, Rakennetun ympäristön tutkimuslaitos RYT 1994/15, Otaniemi

Malinen, P; Kytölä, L; Keränen, H. & R. Keränen. 2006. *Suomen maaseututyypit 2006.* Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 7/2006, Helsinki

Manner-Suomen ESR-ohjelma-asiakirja 2007-2013. 2008. EU:n alueellinen kilpailukyky- ja työllisyys tavoite. http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/tiedostot/asiakirjat/ohjelma_asiakirja_ESR.pdf [luettu 2.3.2012]

Mattila, H. 2003. ”Vuorovaikutteinen suunnittelu ja kaupunkisuunnittelijan esteettinen asiantuntemus.” *Yhdyskuntasuunnittelu 2.*

Mikkonen, M. 2012. ”Suunnittelun alueen kehityshistoriallinen analyysi”. *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen*

maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu

Moseley, M. J. 2003. *Rural development, principles and practice.* Sage Publications Ltd, London

Mäntysalo, R. & J. Roininen. (toim.). 2009. *Kuinka alueellista muutosta hallitaan – parhaat keinot ja käytännöt.* Esiselvitys sektoritutkimuksen neuvottelukunnan Alue- ja yhdyskuntarakenteet ja infrastruktuurit – jaostolle (teema 3). Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Espoo

Määttänen, T. 2005. *Alueellinen ympäristökeskus yhteistyökumppanina.* Ympäristöministeriö, Helsinki

Nivalainen, S. & R. Volk. 2002. *Väestön ikääntymisen ja hyvinvointipalvelut: alueellinen tarkastelu.* Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja N:O 181

Nyman, K. 2000. ”Maankäyttö- ja rakennuslaki: henki vai kirjain.” *Yhteiskuntasuunnittelu* 2:38. YSS ry, Helsinki

Nystedt, Å. 2008. *Skaftkärr - Energia Living Lab.* Projektisuunnitelma 27.11.2008.

Paldanius, J. & L. Tallskog. 2003. *Valtion viranomaiset valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttajina.* Suomen ympäristö 642. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Helsinki

Parkkonen, E. 2012. ”Uusiutuvien energialähteiden alueidenkäyttövaraukset maaseudulla.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti.* Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu

Pehkonen, A. 2004. *Kylä kutsuu... Tutkimus tulo- ja muuttoprosesseista maaseudulle.* Siirtolaisuustutkimuksia A 26

Pitkänen, K. & R. Kokki. 2005. *Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa.* Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja N:O 11

- Pohjois-Savon liitto.** 2007a. *Lähtökobdat ja tavoitteet* 10.12.2007. Pohjois-Savon maakuntakaava. <http://pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/Maakuntakaavoitus/PSMK/Asiakirjat/tavoitteet.pdf>. [luettu 18.11.2011]
- Pohjois-Savon liitto.** 2007b. *Osallistumis- ja arviointisuunnitelma 28.3.2007*. Pohjois-Savon maakuntakaava 2030. <http://pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/Maakuntakaavoitus/PSMK/Asiakirjat/OAS.pdf>. [luettu 18.11.2011]
- Pohjois-Savon liitto.** 2010. *Maakuntakaavaselostus* 8.11.2010. Pohjois-Savon maakuntakaava 2030. http://pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/Maakuntakaavoitus/PSMK/hyvakasyyty/selostus_osa01.pdf. [luettu 18.11.2011]
- Pohjois-Savon liitto.** 2011. *Pohjois-Savon maakuntakaava 2030* 7.12.2011. http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/Maakuntakaavoitus/PSMK/hyvakasyyty/PSMK_kaavakartta.pdf. [luettu 9.12.2011]
- Ponnikas, J; Korhonen, S; Kuhmonen, H; Leinamo, K; Lundström, N; Rehunen, A. & Siirilä, H.** 2011. *Maaseutukatsaus 2011*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2011, Tampere http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1657/Maaseutukatsaus_2011_www.pdf [luettu 16.6.2011]
- Porvoon kaupunki; Sitra; Posintra; Porvoon Energia; Ympäristöministeriö.** 2010. *Skaftkärr – energiatehokkuus kaavoituksessa. Kaavarungon selostus* 29.9.2010. http://www.skaftkarr.fi/easydata/customers/skaftkarr/files/kaavaprosessi/skaftkarr_kaavarungon_selostusluonnos_29092010.pdf [luettu 26.3.2012]
- Puska, E-M.** 2012. ”Osallistuva suunnittelu maaseutualueella ja asukkaitten näkökulma: tapaus Iiranta.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Putkonen, L.** 2008. *Obenmäen asevarikkoalueen rakennushistoriallinen selvitys*. Tmi Lauri Putkonen
- Puustinen, S.** 2006. *Suomalainen kaavoittajaprofessio ja suunnittelun kommunikatiivinen käänne*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 34, Espoo
- Pätsi, T.** 2012. ”Maaseudun suunnittelu ja osallistuminen Pohjois-Savon maakuntakaavoituksessa.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Rajanti, T.** 2003. ”Yhdyskuntasuunnittelun toimijat, toiminnaiset ja toimijuudet.” *Yhdyskuntasuunnittelu* 2
- Ramboll.** 2010. *Obenmäen alueen osayleiskaava*. Iisalmen kaupunki. Ramboll. AA&R
- Rissa, K.** 2009. ”Tulevaisuuden visio: ekohallittu hidas elämä”. *Ympäristö:4*. ss. 20-22
- Ryhänen, A.** 2006. ”Asuinalueet kotien paikkoina suunnittelussa”. *Teoksessa* Hentilä, H-L., Mäntysalo R. & L. Soudunsaari (toim.). *Ekotehokkuus Supistuvissa ja Kasvavissa Taajamissa: Muuttuvan yhdyskuntarakenteen fyysinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston yhdyskuntasuunnittelun laboratorion julkaisu B 27, Oulu
- Räisänen, T.** 1959. *Iisalmen kauppalan ja kaupungin historia 1860-1930*. 859 s. Savon sanomain kirjapaino Oy. Kuopio.
- Rönkkö, E.** 2012a. ”Arvio pilottikokeilusta.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankkeen pilottikokeilun raportti*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Rönkkö, E.** 2012b. ”Kulttuuriympäristöselvitykset. Tieto, taito ja ymmärrys maaseudun maankäytön suunnittelussa”. Akateeminen väitöskirja, Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto, julkaisu A56, Oulu
- Salmi, R-L.** 2006. *Yleiskaavan sisältö ja esitystavat. Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000*. Opas 13. Ympäristöministeriö, Helsinki

- Schaffers, H; Merz C. & J. Garcia Guzman.** 2009. *Living Labs as Instruments for Business and Social Innovation in Rural Areas*. http://www.ami-communities.eu/pub/bscw.cgi/d494357/75_ICE%202009SchaffersID75v3.pdf [luettu 21.11.2011]
- Schön, D.** 1996. *The Reflective Practitioner*. Ashgate Publishing Limited, Avebury
- Sievänen, T. & M. Neuvonen.** (toim.) 2011. *Luonnon virkistyskäyttö 2010*. Metlan työraportteja/ Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 212. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp212.pdf> [luettu 5.3.2012]
- Smith, L-T.** 2011. *Uusi pohjoinen – maailma vuonna 2050*. Ursa
- Staffans A.** 2004. *Vaikuttavat asukkaat*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 29, Espoo
- Suihkonen, A.** 2012. ”Alueidenkäytön suunnittelu- järjestelmää täydentävät ohjauskeinot maaseutualueiden suunnittelussa.” *Teoksessa* Hentilä, H-L; Suikkari, R. & E. Rönkkö. *Peltosalmi-Kirmanjärven alueen maankäytön kehityskuva. Maaseutumäkökulma maankäytön suunnittelussa (MASUKE)-hankeeseen pilottikokeilun raportti*. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 137, Oulu
- Suomen rakennerahastostrategia 2007-2013*. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/db511699f8ba9b9bfc225732a0040fce/\\$file/rakennerahastostrategia_30072007.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/db511699f8ba9b9bfc225732a0040fce/$file/rakennerahastostrategia_30072007.pdf) [luettu 2.3.2012]
- Tarjanne, L; Lievonen, M. & L. Louekari.** 1983. *Kylän suunnittelu ja rakentamisen ohjaus, esimerkkejä*. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Tutkimuksia 3
- Tiihonen, A.** 2011. *Asumisväljyys lisääntyy hitaasti*. http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2011-10-18_001.html [luettu 4.12.2011]
- Tilastokeskus.** 2011. *Asuntokunnat ja asuntoväestö asumisväljyyden mukaan 1989 - 2010*. http://pxweb2.stat.fi/Databas/StatFin/asu/asas/asas_fi.asp [luettu 4.12.2011]
- Tilli, T. & R. Toivonen.** 2000. *Maatalousmaan metsityksen kehitysnäkymät Suomessa ja hiilinielupotentiaali vuosina 2000-2012*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja n:o 170. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki http://www.ptt.fi/dokumentit/rap170_1309060904.pdf [luettu 13.3.2012]
- Tsokkinen, A.** 1996. *Iisalmen kaupungin historia 1930-1969*. Iisalmen kaupunki. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä
- Tulevaisuuden maankäytöstä päätetään nyt. Tarkistetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet*. 2009. Ympäristöministeriö, Helsinki
- Tuuri, A. & S. Hannelius.** 2007. *Metsänomistajien näkemyksiä luonnonsuojelualueiden kaupoista*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 80 <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/b80.pdf> [luettu 15.12.2011]
- Tyrväinen, L.** 2008. ”Maisemakauppa – mitä ihmettä?” *Metsäntutkimus 4/2008*
- Työ- ja elinkeinoministeriö.** 2011. *Valtioneuvoston periaatepäätös maaseudun kehittämisestä*. 24.2.2011. http://www.tem.fi/files/31704/VN_periaatepaatos_maaseudun_kehittamisesta.pdf [luettu 14.5.2012]
- Utter, R.** ”Mistä päin huomenna tuulee? Kaavoitus- ja rakennuslainsäädännön soveltamisproblematiikasta tuulivoimarakentamiseen.” *Tuulienergia 4/2009* http://www.tuulivoimayhdistys.fi/tuulivoimayhdistys/files/Tuulienergia_4_2009_Utter.pdf [luettu 15.12.2011].
- Uusitalo, E.** 2009. *Maasentu – väliinpuotoajasta vastuunkantajaksi. Maasentupolitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
- Valtioneuvoston kanslia.** 2008. *Kahden asteen ilmastotavoite – mitä riskejä vältetään, miten paljon päästöjä tulee vähentää*. 2008. Selvitys Vanhasen II hallituksen tulevaisuusselontekoa varten. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13/2008. <http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2008/j13-kahden-asteen/pdf/fi.pdf> [luettu 5.10.2011]
- Valtiovarainministeriö.** 2010. *Etätyön periaatteet ja palvelussuhteen ehdot*. http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/02_henkilostohallinnon_asiakirjat/03_ohjeet/97226/Etaetyoen_periaatteet_ja_

palvelussuhteen_ehdot_sekae_puitesopimus_liite.pdf [luettu 2.12.2011]

Wallin, S. & H. Ristisuo. 2005. *Kansalaisjärjestöjen kokemuksia kaavoitukseen osallistumisesta.* Kansalaisjärjestökysely 2005. Suomen ympäristö 783, Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Helsinki

Ympäristöministeriö. 1992. *Maisemanhoito. Maisema-aluejärjestelmän mietinnöt I ja II.* Ympäristönsuojeluosasto, Helsinki

Ympäristöministeriö. 2002a. *Maakuntakaavan sisältö ja esitystapa.* Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 6. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=4307&lan=fi> [luettu 3.12.2011]

Ympäristöministeriö. 2002b. *Osallistuminen ja vaikutusten arviointi maakuntakaavoituksessa.* Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 8 <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=4311&lan=fi> [luettu 3.12.2011]

Ympäristöministeriö. 2003. *Yleiskaavamerkinnot ja -määräykset.* Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 11. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=5841&lan=fi> [luettu 3.12.2011]

Ympäristöministeriö. 2005. *Maankäyttö- ja rakennuslain toimivuus. Arvio laista saaduista kokemuksista.* Suomen ympäristö 781. Alueidenkäytön osasto, Helsinki

Ympäristöministeriö. 2006. *Kilpailukykyä, hyvinvointia ja ekotehokkuutta. Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva.* 2006. Suomen ympäristö 31/2006, Helsinki

Ympäristöministeriö. 2007. *Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa. Ympäristöballinnon ohjeita 1/2007.* Edita Prima Oy, Helsinki

Ympäristöministeriö. 2009. *Kyläkaavoitus. Yleiskaava maaseuturakentamisen ohjauksessa.* Helsinki

Ympäristöministeriö. 2010. *Osallistuminen.* <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=231&lan=fi> [luettu 20.9.2010]

Ympäristöministeriö. 2012. *Kyläyleiskaavoitus. Opas kaavoittajille, kunnille ja kylille.* Suomen ympäristö 3/2012, Ympäristöministeriö,

Helsinki <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=134897&lan=fi> [luettu 20.3.2012]

Äijälä, O; Kuusinen, M. & A. Koistinen. (toim.) 2010. *Hyvän metsänhoidon suositukset energiapuun korjuuseen ja kasvatukseen.* Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion julkaisuja. http://www.tapio.fi/files/tapio/Aineistopankki/Energiapuusuositukset_verkkoon.pdf [luettu 27.3.2012]

Internet-sivustot:

ara.fi

Energia-avustukset. <http://www.ara.fi/default.asp?node=1263&lan> [luettu 13.3.2012]

ec.europa.eu

Euroopan aluekehitysrabasto.

http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/feder/index_fi.htm [luettu 12.10.2010]

Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrabasto. http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l60032_fi.htm [luettu 13.10.2010]

Ilmastonmuutoksen torjunta. http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/index_fi.htm [luettu 15.8.2012]

Maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013.

http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_fi.htm [luettu 31.8.2010]

Newoston asetus (EY) N:o 73/2009 [luettu 6.8.2012]

energia.fi

Turve. <http://www.energia.fi/energia-ja-ymparisto/energialahteet/turve> [luettu 2.3.2012]

finlex.fi [luettu 25.10.2011]

- Asemakaavalaki 145/1931 (kumottu)
- Asetus metsien kestävästä hoidosta ja käytöstä 1234/2010
- Hallintolaki 434/2003
- Jätelaki 1072/1993
- Kaivoslaki 621/2011
- Kalastuslaki 286/1986
- Kiinteistöverolaki 654/1992
- Kuntalaki 365/1995
- Laki alueiden kehittämisestä 1651/2009
- Laki eräistä naapurussuhteista 26/1920
- Laki rakennusperinnön suojelemisesta

498/2010

- Laki rakentamisesta maaseudulla 683/1945 (kumottu)
- Laki maatalouden rakennetuista 1476/2007
- Laki maataloustuotannon tasapainottamisesta 1261/1989 (kumottu)
- Laki maaseudun kehittämiseen myönnettävistä tuista 1443/2006
- Laki kestävän metsätalouden rahoituksesta 1094/1996
- Laki luonnonhaittakorvauksesta, maatalouden ympäristötuesta sekä eräistä muista ympäristön ja maaseudun tilan parantamiseen liittyvistä tuista 1440/2006
- Laki metsänhoitoyhdistyksistä 534/1998
- Laki metsäkeskuksesta ja metsätalouden kehittämiskeskuksista 1474/1995
- Laki metsänparannuslain muuttamisesta 425/1969 (kumottu)
- Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 468/1994
- Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista 200/2005
- Laki Pallas-Yllästunturin kansallispuistosta 1430/2004
- Laki uusiutuvilla energialähteillä tuotetun sähkön tuotantotuesta 1396/2010
- Laki yksityisistä teistä 358/1962
- Luonnonsuojelulaki 1096/1996
- Maa-aineslaki 555/1981
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999
- Maankäyttö- ja rakennusasetus 895/1999
- Maantielaki 503/2005
- Maaseutuelinkeinojen rahoituslaki 329/1999
- Maastoliikennelaki 1710/1995
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteistä annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen muuttamisesta 646/2000
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus maatalouden ympäristötuen erityistuista 647/2000
- Metsälaki 1093/1996
- Metsänparannuslaki 413/1967 (kumottu)
- Metsästyslaki 615/1993
- Pellonvarauslaki 216/1969 (kumottu)
- Perustuslaki 731/1999
- Rakennuslaki RakL 370/1958 (kumottu)
- Rakennusasetus 266/1959 (kumottu)
- Terveysuojeluasetus 1280/1994
- Tieliikennelaki 267/1981
- Ulkoilulaki 606/1973
- Valtioneuvoston asetus maaseudun kehittä-

sestä 609/2000

- Valtioneuvoston asetus maaseudun hanketöiden tukemisesta 829/2007
- Valtioneuvoston asetus talousjätevesien käsittelystä viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla 209/2011
- Valtioneuvoston asetus ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 713/2006
- Valtioneuvoston asetus viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista 347/2005
- Valtioneuvoston päätös pellon metsityspalkkioista vuonna 1991
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista 15.12.2011
- Vesilaki 587/2011
- Vesihuoltolaki 119/2001
- Yhteisaluelaki 758/1989
- Yhteismetsälaki 109/2003
- Ympäristönsuojelulaki 86/2000

forest.fi [luettu 24.2.2012]

Metsävarat. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/94CB181B01FC2162C2256F25003DF67A?Opendocument>

Metsänomistus. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/2060D041E6A0B051C2256F25003E4B8D?Opendocument>

Metsätalous. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/2D2F0A3436947427C2256F25003E59EF?Opendocument>

Metsäenergia. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/5A63243AD47290E6C22572C800475AB1?Opendocument>

Metsäpolitiikka. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/8FA1E4B65E99F35BC2256F3100439976?Opendocument>

Monimuotoisuus. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/DF0A3DA04A09A3CCC2256F34004117FA?Opendocument>

Metsät ja ilmastonmuutos. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/D5972D93F91B2DA8C22572A0004AF9A9?Opendocument>

Metsäteollisuus. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/E1C20BD9842CAFFAC2256F3400413D19?Opendocument>

Metsäsektorin merkitys. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/438DBC6361C9EB75C2256F34004154D8?Opendocument>

Monikäyttö ja asenteet. <http://www.forest.fi/smyforest/forest.nsf/allbyid/ABE2755EE3EA0298C2256F3400416A8D?Opendocument>

iisalmi.fi [luettu 17.11.2011]

Iisalmen kaupungin internetsivut. <http://iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/>

Iisalmen kaupunkistrategia 2020 "Elämisen laatu ja sujuvuus". http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Kaupunki-Info/Strategiat/Iisalmen_kaupunkistrategia_2020.iw3

Kylät. www.iisalmi.fi/Suomeksi/Asuminen/Iisalmen_kylat.iw3

Lähiliikunta-alue. http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/Liikuntapalvelut/Liikuntapaikat_ja_tilat/Peltosalmen_lahiliikunta-alue/Suunnitelma.iw3

ilmasto-opas.fi [luettu 4.6.2012]

Yhdyskuntarakenteen merkitys hiilinielujen ylläpitämisessä. <http://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/7c821f90-9605-4f9d-827b-894301c1e009/hiilinieluista-huolehtiminen.html>

ilmatieteenlaitos.fi [luettu 4.12.2011]

Ilmastonmuutos. <http://ilmatieteenlaitos.fi/ilmastonmuutoskysymyksiä>

jkl.fi [luettu 15.12.2011]

Rakennemallityön projektisuunnitelma.

http://www2.jkl.fi/kaavakartat/rakennemalli20x0_projektisuunnitelma.pdf

kotiinpain.fi [luettu 7.12.2011]

Kotiinpäin/Kyläportti -banke. <http://www.kotiinpain.fi>

kulttuuriymparisto.nba.fi [luettu 29.3.2012]

Muinäisjäänösrekisteri. <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

kunnat.net [luettu 14.12.2011]

Laaja ja suppea maaseutupolitiikka. http://hankinnat.fi/k_perussivu.asp?path=1;29;121;131497;131515

Mitä on maaseutupolitiikka? http://hankinnat.fi/k_perussivu.asp?path=1;29;121;131497;131509

kylätoiminta.fi [luettu 22.3.2012]

Kylätoiminta. <http://www.kylatoiminta.fi/?ref=http%3A%2F%2Fwww.google.fi%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dsuomen%2520kyl%25C3%25A4toiminta%26source%3Dweb%26cd%3D1%26ved%3D0CCMQFjAA%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fwww.kylatoiminta.fi%252F%26ei%3DeR5rT6jrCKzb4QSQrvSmBg%26usg%3DAFQjCNH2PXzMyCKjIH5B-MzhOUq9mNjDRw>

<http://www.kylatoiminta.fi%252F%26ei%3DeR5rT6jrCKzb4QSQrvSmBg%26usg%3DAFQjCNH2PXzMyCKjIH5B-MzhOUq9mNjDRw>

liitto.mhy.fi [luettu 24.2.2012]

Metsänomistajan asialla. http://www.mhy.fi/mhy/metsanomistajanasialla/fi_FI/index/

luontoon.fi [luettu 14.3.2012]

Jokamiehen oikeudet ja -velvollisuudet. <http://www.luontoon.fi/retkeilynabc/yleista/jokamiehenoikeudet/Sivut/Default.aspx>

maaseutu.fi [luettu 14.3.2012]

Tuet. <http://www.maaseutu.fi/fi/index/maatilat/tuet.html>

mavi.fi [luettu 14.3.2012]

Ohjelmakautta 2007-2013 koskevia lakeja ja asetuksia. <http://www.mavi.fi/fi/index/maaseudunrahoitus/keskeisetsaadokset.html>

Tuettu rakentaminen. <http://www.mavi.fi/fi/index/maaseudunrahoitus/rakentaminen.html>

mmm.fi [luettu 11.10.2010, 7.3.2012 ja 4.9.2012]

EU:n suorien tukien järjestelmä. <http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maatalous/tuet/merkitys/eunsuorientukienjarjestelma.html>

Luonnonarvokauppa. http://wwwb.mmm.fi/metsa/uudet_suojelun_keinot/luonnonarvokauppa/

Maaseutua ja rakentamista koskeva lainsäädäntö. <http://www.mmm.fi/fi/index/lainsaadanto/maaseutu.html>

Maatalous. <http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maatalous/lainsaadanto.html>

Metsätalous. <http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/metsat.html>

metsa.fi [luettu 19.10.2010, 13.9.2011 ja 14.3.2012]

Luonnonvarasuunnittelu. 2010.

<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Luonnonvarat/Suunnittelutapa/Luonnonvarasuunnittelu/Sivut/Luonnonvarasuunnittelu.aspx>

Luontomatkailu. <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Hankkeet/Rakennerahastohankkeet/Kestavaluontomatkailusaaaristomerella/Luontomatkailu/Sivut/Luontomatkailu.aspx>

Matkailuyrityksille. <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Eraasiatjaretkeily/Matkailuyrityksille/Sivut/Tietoamatkailuyrityksille.aspx>

METSÖ-ohjelman totentus Metsähallituksessa.

- <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Hankkeet/METSOohjelma20082016/Sivut/METSOohjelmantoteutusMetsahallituksessa.aspx>
Valtion metsien kulttuuriperintökohteiden inventointi.
<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/fi/Hankkeet/Kulttuuriperintoinventointi/Sivut/Valtionmetsienkulttuuriperintökohteideninventointi.aspx>
- metsastajaliitto.fi**
<http://www.metsastajaliitto.fi/?q=node/52> [luettu 22.3.2012]
- metla.fi** [luettu 5.3.2012]
Metsien monikäyttö. <http://www.metla.fi/metinfo/monikaytto/>
- mtt.fi** [luettu 5.3.2012]
Maa- ja kotitalousnaiset. http://portal.mtt.fi/portal/page/portal/MKN_SIVUSTO
- mtk.fi** [luettu 14.10.2010; 14.3.2012 ja 31.8.2012].
Bioenergiayrittäjät. http://www.mtk.fi/maaseutu/maaseutuyrittajyyys/bioenergiayrittajat/fi_FI/bioenergia_etusivu/
Luomutuotanto. http://www.mtk.fi/maatalous/luomutuotanto/fi_FI/mita_luomu_on/
Maasentumatkailu. <http://www.mtk.fi/maaseutu/maaseutuyrittajyyys/matkailuyrittajat/>
Maaseutuyrittäjyyys. http://www.mtk.fi/maaseutu/maaseutuyrittajyyys/fi_FI/maaseutuyrittajyyys_etusivu/
Maatilat Suomessa. http://www.mtk.fi/maatalous/maatilat_suomessa/fi_FI/maatilat_suomessa/
Virkistysarvokaupasta ratkaisu maanomistajien ja virkistyskäyttäjien tarpeiden yhdistämiseen. http://www.mtk.fi/mtk/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteet_2007/heinakuu/fi_FI/virkistysarvokauppa/
- paikkatieto.airix.fi** [luettu 15.12.2011]
Jyväskylän rakennemalli. <http://paikkatieto.airix.fi/tietopankki/jyvaskylanseutu/>
- rakennerahastot.fi** [luettu 12.10.2010]
EAKR-ohjelmat.
http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/fi/02_eu_rr_ohjelmat/01_eagr/index.jsp
ESR-ohjelma.
http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/fi/02_eu_rr_ohjelmat/02_esr/index.jsp
ESR-ohjelman toimintalinjat.
http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/fi/02_eu_rr_ohjelmat/02_esr/04_toimintalinjat/index.jsp
- rakennusperinto.fi** [luettu 14.1.2011]
Säilyttäminen ja suojele. http://www.rakennusperinto.fi/Sailyttaminen/fi_FI/kaavoitusjasuojele/
- slu.fi** [luettu 22.3.2012]
Liikunnan talous / Urheiluseurat.
http://www.slu.fi/liikuntapolitiikka/liikunnan_talous2/urheiluseurat/
Kuntayhteistyö. <http://www.slu.fi/liikuntapolitiikka/kuntayhteistyö2/>
- skaftekarr.fi** [luettu 26.3.2012]
Skaftekärr. <http://www.skaftekarr.fi/>
- stat.fi** [luettu 2.3.2012]
Tilastollinen kuntaryhitys 2010. <http://www.stat.fi/meta/luokitukset/kuntaryhitys/001-2010/3.html>
- tapio.fi** [luettu 27.3.2012]
Hyvän metsänhoidon suositukset pähkinänkuoressa. http://www.tapio.fi/files/tapio/Aineistopankki/Mh_suositus_tiiviisti_2010.pdf
Tapion Hyvän metsänhoidon suosituksia päivitetään. <http://www.tapio.fi/lehdistotiedotteet?id=21347840>
- tem.fi** [luettu 14.12.2011 ja 14.5.2012]
Mikä on KOKO? <http://www.tem.fi/index.phtml?s=3102>
Valtakunnalliset alueiden kehittämistavoitteet 2011-2015
- tut.fi** [luettu 1.11.2010]
Kytkylä-banke. http://www.tut.fi/units/arc/ays/tutkimus/EDGE/Kytkyla_EDGE_06-10-2006.pdf
- tuulivoimatieto.fi** [luettu 2.3.2012]
Alueen kaavoitus tuulivoimalle sopivaksi. <http://www.tuulivoimatieto.fi/kaavoitus>
- ymparisto.fi** [luettu 31.1.2011, 6.9.2011, 4.12.2011 ja 22.3.2012]
Haja-asutuksen vesiensuojelu. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=11657&lan=fi>
Iisalmen reitin viljelymaisemat. <http://www.ymparisto.fi>

to.fi/default.asp?contentid=374205&lan=fi&clan=fi

Ilmastonmuutos. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=25110&lan=FI>

Pohjois-Savo. Iisalmen reitin viljelymaisemat. Peltosalmi ja Kirmanjärvi. Iisalmi. Lapinlahti. <http://www.environment.fi/default.asp?node=26084&lan=fi>

Virkistyskalastus. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=711&lan=fi>

Vesistöjen säännöstely. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=160&lan=fi>

Ympäristönsuojelun ohjaukset. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=468&lan=fi>

vapo.fi [luettu 14.3.2012]

Ruokohelvestä nopeasti uusiutuva energiaa.

http://www.vapo.fi/fin/kunta_ ja_yritys-asiakkaat/biopoltoaineet/peltoenergia/ruokohelpi/?id=176

vm.fi [luettu 14.8.2012]

http://www.vm.fi/vm/fi/15_kunta_asiat/01_kuntatalous/01_valtionosuudet/index.jsp

wind.vei.fi [luettu 11.6.2012]

Medvind-tuulivoimaportaali.

http://wind.vei.fi/public/index.php?cmd=smarty&id=62_lfi

Lehtiartikkelit:

Forum24 24.4.2012: ”Metsät nopeasti nuorille”.

Iisalmen Sanomat 27.3.2012: ”Kansalaisliike voi vaihtaa. Luonnonsuojeluliiton mielestä turvetuotanto pilaa vesistöjä tiedettyä enemmän”.

Kaleva 25.1.2011. Viihtyisyys ja historia esille.

Kaleva 26.3.2011: ”Suojelu tuottaa rahaa. Metsähallituksen panostuksista miljoonahyöty aluetaloudelle”.

Kaleva 28.3.2011: ”Perintömetsä on eettinen valinta metsiensuojelussa”.

Kaleva 30.3.2011: ”Luontoliitto älähti Metsähallitukselle”.

Kaleva 31.3.2011: Metsähallituksen suojelutoimet ontuvat yhä”. Mieliopidekirjoitus

Kaleva 4.4.2011: ”Tuntureilla kytee yhä riitä”. Rukala ja Lapissa matkailualueiden hakkuukiistoja aletaan ehkäistä yhteisillä pelisäännöillä”.

Kaleva 4.4.2011: ”Melu on yksi ympäristövaikutus”.

Kaleva 1.3.2012: ”Sanginjoen hakkuissa otettiin aikalisä.”

Kaleva 21.3.2012: ”Menovettä lannasta ja rukiista”.
Talouselämä 23.3.2012: ”Turve tuhoaa järviluontomme”.

Kaleva 26.3.2012: ”Maatalouden luvista ongelma”.

Kaleva 19.4.2012: ”Pienpuulle tukea alkuvuodesta”.

Kaleva 20.4.2012: ”Haketavoite karkaa”.

Kaleva 25.4.2012: ”Lama maksatetaan maaseudulla”.

Kaleva 30.5.2012: ”Energiapuu yhä kiistakapula”.

Kaleva 3.6.2012: ”Kaksi totuutta energia-asiassa”.

Kaleva 11.6.2012: ”Miljardit jääneet tutkan taakse”.

Seminaarit:

MAL-verkoston teemaryhmätapaaminen 16.3.2011, Tampere

Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 23.3.2011: Liisa Tyrväinen (METLA) ”Metsien matkailu- ja virkistys- hyötyjen arvottaminen sekä Joel Erkkonen (Metsähallitus)kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttö”, Oulun yliopisto, Oulu

Ympäristötalouden iltapäiväseminaari 23.3.2011: prof. Antti Asikainen (METLA) ”Bioenergiaa Suomen ja maailman metsistä”. 30.3.2011, Oulun yliopisto, Oulu

Tapaustutkimukset:

1. POROVESI-HAAPAJÄRVI

Karttalähteet ja -selostukset:

Poroveden lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rantaosayleiskaavaselostus. 6.3.2000.

Poroveden lounaisrannan ja Haapajärven ympäristön rantaosayleiskaavaehdotus. 6.3.2000.

Toiminnallisen kokonaisrakenteen kehittäminen 1:20000. Maa ja Vesi Oy

Pöytäkirjat:

Tekninen lautakunta 14.9.1999

Tekninen lautakunta 15.2.2000

Tekninen lautakunta 14.3.2000

Tekninen lautakunta 17.4.2000

Tekninen lautakunta 16.1.2001

Kaupunginhallitus 3.4.2000

Kaupunginhallitus 17.4.2000

Kaupunginhallitus 6.11.2000

Kaupunginhallitus 29.1.2001

Kaupunginvaltuusto 13.11.2000

Muistutukset ja kaavoittajan vastineet:

Muistutukset ja kaavoittajan vastineet 20.1.2000
Muistutukset ja kaavoittajan vastineet 29.9.2000
Muistutukset ja kaavoittajan vastineet 3.10.2000
Muistutukset ja kaavoittajan vastineet 30.10.2000
Muistutukset ja kaavoittajan vastineet 9.1.2001

Kaavalausunnat:

Ympäristölautakunnan lausunto 28.6.2000
Kulttuurilautakunnan lausunto 29.6.2000
Pohjois-Savon liiton lausunto 29.6.2000
Sosiaalipalvelukeskuksen lausunto 5.7.2000
Tielaitoksen lausunto 16.6.2000
Kuopion kulttuurihistoriallisen museon lausunto 10.11.2000

Kuulutukset:

Kuulutus kaavahankkeen vireilletulosta, kesä 1998
Kuulutus luonnosvaiheen nähtävillä olosta 17.9.1999
Kuulutus kaavaehdotuksen hyväksymisestä ja ehdotuksen nähtävillä olosta 5.5.2000

Valitukset:

Valitus Kuopion Hallinto-oikeuteen 14.12.2000

Muut asiakirjat:

Tarjouspyyntö 28.4.1998
Työohjelma 28.5.1998
Kysely suunnittelualueen maanomistajille 5/1999
Kutsu viranomaisneuvotteluihin 14.5.1999

2. IIRANTA**Karttalähteet ja -selostukset:**

Iirannan osayleiskaavaehdotus. 19.6.2007.
Iirannan osayleiskaavan selostus 28.8.2007.

Pöytäkirjat:

Tekninen lautakunta 14.2.2006
Tekninen lautakunta 28.2.2006
Tekninen lautakunta 20.2.2007
Kaupunginhallitus 12.3.2007
Rakennuslautakunta 18.4.2007
Tekninen lautakunta 26.6.2007
Kaupunginhallitus 2.7.2007
Kaupunginvaltuusto 29.8.2007
Kaupunginhallitus 1.10.2007
Kaupunginvaltuusto 29.10.2007
Kaupunginhallitus 19.11.2007
Kaupunginvaltuusto 17.12.2007

Muistutukset ja kaavoittajan vastineet:

Iirannan osayleiskaavaehdotus, muistutukset ja kaavoittajan vastineet 20.6.2007
Metsähallitus 16.4.2007
Juhani Toppinen 9.2.2007
Kari Makkonen 16.2.2007
Minna-Liisa Heiskanen 27.4.2007
Aino Bergman, Veijo Kuosmanen, Anna-Liisa ja Kari Ryhänen 23.3.2007
Paula Vikberg 25.4.2007

Kaavalausunnat ja kaavoittajan vastineet kaavaehdotuksesta:

Pohjois-Savon ympäristökeskuksen lausunto 8.5.2007
Pohjois-Savon TE-keskuksen lausunto 10.5.2007
Kuopion kulttuurihistoriallisen museon lausunto 12.4.2007
Pohjois-Savon liiton lausunto 24.4.2007
Maaseutulautakunnan lausunto 29.3.2007
Ympäristölautakunnan lausunto 10.4.2007
Rakennuslautakunnan lausunto 18.4.2007
Vieremän kunnan lausunto 19.4.2007
Ylä-Savon Vesi Oy:n lausunto 19.4.2007

Muut asiakirjat:

Iirannan osayleiskaava, ohjausryhmäkokouksen muistio 1.3.2007.
Iirannan osayleiskaava. Suunnitteluprojektin loppuarviointi 7.9.2007 / 19.12.2007
Iijärven kulttuurimaisema-osayleiskaavahanke. Hankekehakemus, Iisalmen kaupunki 31.10.2003.
Iirannan osayleiskaava – Ehdotuksia kaavamerkinnoiksi. Rajaniemi & Öhberg Oy 21.10.2005.
Iirannan osayleiskaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelma. Iisalmen kaupunki, Air-Ix Ympäristö Oy & Rajaniemi & Öhberg Oy 1.8.2005.

3. LAPINNIEMI**Karttalähteet ja -selostukset:**

Lapinniemen oikeusvaikutukseton osayleiskaava 18.6.1985.
Lapinniemen oikeusvaikutukseton osayleiskaavan selostus 18.6.1985.

Pöytäkirjat:

Kaupunkisuunnittelujaosto 31.7.1985
Kaupunginhallitus 5.8.1985
Teknisen viraston lausunto 25.11.1985
Kaupunginhallitus / Teknisen viraston lausunto

31.12.1985
Kaupunginhallitus 20.1.1986
Kaupunginhallitus 27.1.1986
Kaupunginhallitus / Teknisen viraston lausunto 4.2.1986
Kaupunginhallitus 10.2.1986
Kaupunginvaltuusto 24.2.1986

Kaavalausunnot ja muistutukset:

Pohjois-Savon seutukaavaliiton lausunto
TVH:n lausunto
Kuopion lääninhallituksen lausunto
Savon Voiman lausunto
Rakennuslautakunnan lausunto
Tielautakunnan lausunto
Vesilautakunnan lausunto
Terveyslautakunnan lausunto
Palolautakunnan lausunto
Maatalouslautakunnan lausunto
Liikennelautakunnan lausunto
Koululautakunnan lausunto

Kuulutukset:

Kuulutus ehdotuksen nähtävillä olosta 21.8.1985
Kuulutus kaavaehdotuksen hyväksymisestä 10.4.1986

Muut asiakirjat:

Soinlahti-Lapinniemen osayleiskaavan kaavaehdotus 16.1.2012.
Soinlahti-Lapinniemen osayleiskaavan kaavaselostus 16.1.2012.
Iisalmen keskustaseudun osayleiskaava 13.3.2007.

Haastattelut:

Hyvönen, A-S. 2011. *Sähköpostibaastattelu. 28.11.2011.* Suunnittelija 1.

Illikainen, H. *Pubelinhaastattelu* 29.11.2010. Virtanen, J. Iisalmen kaupunki.

Puska, E-M. 2011a. *Sähköpostibaastattelu. 7.11.2011.* Asukas-1. Iisalmi.

Puska, E-M. 2011b. *Sähköpostibaastattelu. 7.11.2011.* Asukas-2. Iisalmi.

Puska, E-M. 2011c. *Sähköpostibaastattelu. 7.11.2011.* Asukas-3. Iisalmi.

Puska, E-M. 2011d. *Haastattelumuistio Iirannon osayleiskaavaan osallistumisesta. 9.11.2011.* Ryhänen R. Iisalmi.

Rönkkö, E & H. Illikainen. 2010a. *Haastattelumuistio 4.10.2010.* Muilu, T. Oulun yliopisto, Maantieteen laitos.

Rönkkö, E & H. Illikainen. 2010b. *Haastattelumuistio 1.11.2010.* Niemi, S. & J. Virtanen. Iisalmen kaupunki.

Rönkkö, E. 2011a. *Haastattelumuistio 31.1.2011.* Launonen, P., Niemi, S. & J. Virtanen. Iisalmen kaupunki.

Rönkkö, E. 2011b. *Haastattelumuistio 7.3.2011*. Pykäläinen, P. Iisalmen kaupunki.

Maa- ja metsätalousministeriön ohjausryhmäkokousten pöytäkirjat:

Pöytäkirja 26.8.2010
Pöytäkirja 15.10.2010
Pöytäkirja 10.12.2010
Pöytäkirja 25.3.2011
Pöytäkirja 7.6.2011
Pöytäkirja 19.9.2011
Pöytäkirja 20.1.2012
Pöytäkirja 10.5.2012
Pöytäkirja 26.6.2012
Pöytäkirja 28.8.2012

Liitteet

Liite 1: *Maasendun maankäytön kehityskuvan laadintatyökalu*

Maaseudun maankäytön kehityskuvan laadintatyökalu

© Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto

Tehtävänanto on jaettu viiteen eri osa-alueeseen:

TEHTÄVÄ A: Laaditaan pienryhmissä (3-4 henkilöä/ryhmä) kohdealueen analyysi (A1). Aluetta tarkastellaan neljän kategorian mukaisesti: 1) toiminnallinen ympäristö 2) fyysinen ympäristö, 3) aistiympäristö sekä 4) merkitysympäristö. Laadintatyökalu opastaa valmiiden avainsanojen avulla kiinnittämään huomiota kunkin osa-alueen keskeisiin tekijöihin. Nämä ovat kuitenkin vain suuntaa-antavia, ja toimivat ”havaintosilmälasiensa” kaltaisena apuna! Työkalu toimii siten muistilistana maastotyöskentelyssä, sekä pohjapaperina *kirjallisessa esittävälle analyysille*. Kukin ryhmä tuottaa lisäksi *karthaesityksen*, jotka yhdistetään valmiiksi analyysikartaksi. Analyysikarttojen laadinnassa käytetään annettuja esitystapoja sekä merkintöjä (liitteenä). Kirjallinen analyysi täydentyy kehityshistoriallisella analyysillä (A2, erikoiskurssin työ, kirjallisuus- ja karttatutkimus), jossa pyritään kuvaamaan alueen historiallinen perusta ja se konteksti, jossa nykyiset piirteet ovat ymmärrettävissä. **Tehtävä A vastaa kysymykseen: Mitä on / on ollut?**

Tietoa alueelta kerätään seuraavilla tavoilla:

- 1) Karttatarkastelut (rakeisuuskartat, aluerakenne), kunnalta saatavat selvitykset (liikenne, elinkeinot, väestö jne.)
- 2) Inventointitiedot (mikäli saatavilla)
- 3) Maastokäynnit, valokuvat
- 4) Asukastilaisuudet, seurantaryhmän tilaisuudet, haastattelut

TEHTÄVÄ B: Alueen profiili analyysin pohjalta: muodostetaan tulkinta alueen identiteetistä, arvoista, mahdollisuuksista sekä rajoitteista. (Kukin ryhmä pohtii omasta näkökulmastaan, liitetään tiiviiksi ja napakaksi yhteenvedoksi). **Tehtävä B vastaa kysymykseen: Millainen alue on luonteeltaan?**

TEHTÄVÄ C: Visio tavoiteltavasta alueen kehityksestä: skenaariotarkastelut (C1) sekä suunnitteluperiaatteet, joilla tavoiteltavaan visioon pyritään (C2) (yleispiirteinen suunnitelma, johon sisältyy myös strateginen näkökulma). **Tehtävä C vastaa kysymykseen: Mitä tulisi olla?**

TEHTÄVÄ D: Laaditaan vaikutusten arvioinnit vaihtoehtoista yleispiirteisistä suunnitelmista, joissa laadittujen suunnitelmien vaikutuksia peilataan tehtyyn analyysiin. Arviointiteemat ovat: 1) talous ja elinkeinoelämä 2) yhdyskuntarakenne 3) yhdyskuntarakenne 4) maisemakuva 4) arkieleminen ja paikallisuus **Tehtävä D vastaa kysymykseen: Mitä ratkaisuvaihtoehtoista seuraa?**

TEHTÄVÄ E: Synteetisyyssuunnitelma (yleispiirteinen maaseudun maankäytön kehityskuva). **Tehtävä E vastaa kysymykseen: Mikä on yhteinen tahtotila?**

Ensimmäisellä sivulla on esitetty tehtävän osa-alueet yhteenvedona.

EMPIIRINEN ANALYYSI (ominaispiirteet)	KEHITYSHISTORIAALLINEN ANALYYSI (historia)	KULTTUURIYMPÄRISTÖ-PROFIILI (identiteetti)	STRATEGINEN VISIO (tarpeet & tavoitteet)	SUUNNITTELU-PERIAATTEET (keinot)	VAIKUTUSTEN ARVIOINTI (vaikutavuus)
<p>A1: Tiedon kerääminen kohde-alueelta: havainnointi ja deskriptiivinen kuvaus (nykytila). Tähän sisältyvät mm. asiakirjaineistojen tutkimus, maastotyöskentely jne. Tarkoituksena on muodostaa tiedollinen perusta alueen ominaisuuksista.</p>	<p>A2: Empiirisen selvityksen täydentäminen kehityshistoriallisella analyysillä (kirjallisuus- ja karttatutkimus), jossa pyritään tunnistamaan ominaispiirteiden historiallinen perusta ja kerroksellisuus esimerkiksi käännepiirteitten tarkastelun kautta.</p>	<p>B: Tulkinta ja yhteenvedo alueen ominaispiirteistä ja arvoista. Alueen tarjoamat kehittämisen mahdollisuudet sekä toisaalta rajoittavat tekijät, sitoukky erilaisille toimenpiteille ja muutoksille, vahvuudet ja heikkoudet.</p>	<p>C1: Suunnitteluratkaisujen perustaksi on muodostettava yhteinen näkemys eli visio alueen tavoiteltavasta tulevaisuuden kehityksestä. Vaihtoehtoisia kehityspolkuja voidaan puntaroida skenaariotarkastelun avulla.</p>	<p>C2: Suunnitteluperiaatteiden avulla konkretisoidaan niitä toimenpiteitä, joilla edellä kuvattuihin tavoitteisiin ja toivottuun kehityskuvaan pyritään.</p>	<p>D: Vaihtoehtoisten kehityspolkujen vaikutuksia pelataan tehtyyn analyysiin ja profilointiin. Alustavalla vaikutusten selvittämisellä rajataan tarkasteltavat toteuttamismvaihtoehdot ja arvioidaan vaikutusten merkittävyyttä.</p>
<p>TOIMINNALLINEN YMPÄRISTÖ » <i>Toimijat ja toiminnot</i> Alueen suhde laajempaan alue-alueeseen tai seutuun, toiminnalliset vetovoimatekijät (merkittävät työllistäjät, matkailukohteet jne.), yhteydet eri toiminnallisten solmukohtien välillä ja laajempi konteksti, liikenne- ja palveluverkostot, asutus- ja elinkeinot, maanomistusolosuhteet jne.</p>	<p>» Toiminnalliset muutokset esim. ihmisen ympäristöön kohdistamat intentiot eri aikakausina. kuten maankäytön tehostuminen, parempi saavutettavuus, kaupankäynnin vilkastuminen, yhteisölliset tarpeet, elintilan raivaaminen jne.</p>	<p>» Mitkä alueen keskeisimmät toiminnalliset piirteet? onko alue toiminnalliselta profiililtaan esim. yritysmyönteinen, vapaa-alkaa korostava? Mihin pääasiallisiin tarkoituksiin ympäristöä on hyödynnetty? (Esim. maa- ja metsätalousalueet) Mitkä toiminnalliset prosessit ovat perustavanlaatuisia ympäristön muoautumiselle?</p>	<p>» Mitkä ovat strategiset tavoitteet maankäytölle esimerkiksi elinkeinotoiminnan osalta? Millaiselle väestöpohjalle kehitys perustuu? Säilykö väkiluku nykyisellään, kasvaa, vai supistuu? Millainen on alueen palveluverkko?</p>	<p>» Toiminnallisten periaatteiden osalta on tehtävä valintoja esimerkiksi työpaikkojen, elinkeinojen kehittämisen, asumisen, palveluverkon ja liikenneverkon suhteen.</p>	<p>Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista toiminnallisen ympäristön näkökulmasta; esim. muutuvatko ympäristön tarjoamat edellytykset toiminnolle nykyistä paremmiksi vai huonommiksi? Tarjoaanko esim. yritystoiminnolle uusia edellytyksiä? Tarjoaako vaihtoehdotasapainoisesti asumisen, työskentelyn ja virkistävyyden mahdollisuuksia?</p>
<p>FYYSINEN YMPÄRISTÖ » <i>Tyyppi ja rakenne</i> Fyysinen ympäristö: Typomorfologia, rakennuskanta, infrastruktuuri, rakeisuus, rakentamisen sijoittuminen maisemarakenteeseen, säilyneet arkeologiset muistomerkit, rakenteellinen hierarkia jne.</p>	<p>» Rakenteelliset muutokset: esim. rakenteelliset uudistukset, kuten palstasijaintien rationalisointi, maanmuokkaus ihmiselle soveliaaksi, ympäristön topografiaan sopeutuminen, rakenteen erikoistuminen kaupan, palveluiden tms. tarpeisiin, tilayksiköitten kasvu jne.</p>	<p>» Profiloituuko alue rakenteeltaan esim. nauhamaisena, tiiviinä ryhmittä, hajanaisena? Tukeutuuko rakentamiseen rakentamiseen? Millaisia taloudellisia arvoja alueeseen on sijoituneena?</p>	<p>» Millainen yhdyskuntarakenne on tavoitteena? rakentamisen sijoittuminen kunnan eri alueille, kasvusuunnat? hajautuuko, taajamoituu vähitellen vai keskittyy voimakkaasti? Painottuuko rakenteeseen, lomatuotantoon, työpaikkarakentamiseen, lomatuotantoon?</p>	<p>» Rakenteelliset periaatteet määrittelevät mm. rakentamisen eräalueille. Rakennetarkastelua voi hyödyntää lähtökohdana kokonaismitoituksen ja esimerkiksi eri vyöhykkeitten määrityksessä (esim. maa- ja metsätalouden vyöhykkeet, asuminen, virkistyskäytön vyöhykkeet jne).</p>	<p>Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista alue- ja yhdyskuntarakenteen näkökulmasta; esim. säilykö nykyinen rakennuskanta? Voidaanko fyysisiä ympäristöä hyödyntää esimerkiksi matkailun vetovoimatekijänä? Yhdyskunta- ja energiatalous ja luonnonvarojen käytön tehostamismahdollisuudet sekä muun ympäristökuormituksen vähentäminen?</p>
<p>AISTIYMPÄRISTÖ » <i>Muoto ja mittakaava</i> Maiseman ominaispiirteet, mittakaava, tärkeät visuaaliset aiheet ("portit", rajat, maamerkit jne.) avoin tila, sulkeutuneisuus, maisemalliset erityispiirteet, värit, materiaalit, äännet, valaistus jne.</p>	<p>» Aistiympäristön muutokset: esim. viljely avoin maisema, hakkuut, arkkitehtonisten tyylivaikutteiden ilmeneminen eri aikoina, perinteiden ja tapojen vaikutukset ympäristössä, muutokset äänimaisemassa jne.</p>	<p>» Mitkä piirteet tekevät ympäristöstä tunnistettavan? Hahmotuuko ympäristö urbaanina, maaseutumaisena vai lähiömäisenä? Korkeana vai matalana? Mitkä ovat kohteen esteettiset tai maisema-arvot, arkkitehtoni-set arvot?</p>	<p>» Rakentamisen sopeuttamisen periaatteet oleavaan maisemaan, rakennettun ympäristön yleisilme? Millainen mittakaava on tavoitteena - matala, tiivis, väljä? Miten yleistä viihtyvyyttä tulisi kehittää?</p>	<p>» Aistiympäristön kehittämisen periaatteet ratkaisevat tavan miten rakentaminen sopeutetaan maisemaan, ja millainen on rakennettun ympäristön yleisilme. Tähän liittyvät myös materiaalit, värit jne.</p>	<p>Vaikutukset aistiympäristöön: esim. säilyvätkö kyläkuvalliset tai maisemalliset ominaispiirteet, hyödynnettäkö niitä kehittämistoimenpiteissä? Miten rakentamisen mittakaava suhtautuu oleavaan ympäristöön? arkkitehtuuri, auditiivinen ja haptinen ympäristö, äänimaisema, mahdolliset hajuhaivat?</p>
<p>MERKITYSYMPÄRISTÖ » <i>Arvot ja merkitykset</i> Yhteisölliset piirteet, paikallisesti tärkeiden tekijöiden etsiminen yhdessä alueen toimijoiden ja asukkaiden kanssa, merkittävät kohteet ja paikat, perinteet, elämäntavat, paikallisuus ja naapurusto, sosiaalisen ympäristön laatu, identiteetti-tekijät, paikalliset vetovoimatekijät, tuotteet, tapahtumat, historiallinen merkittävyys jne.</p>	<p>» Merkitysympäristön muutokset: Ihanteiden ja arvojen kehitys, yhteisöllisen identiteetin rakentuminen, traditioiden muodostuminen</p>	<p>» Onko alueella tunnistettavia symbolisia asioita, joiden säilyminen on paikalliselle identiteetille keskeistä? Millaista arvomaailmaa ympäristö edustaa? Mitkä arvot ovat keskeisiä merkitysympäristön kannalta (identiteetti-arvot, rakennushistorialliset ja symboliset arvot)?</p>	<p>» Onko lähtökohdana paikallisuuden tai omavaraisuuden kehittäminen? Halutaanko lisätä alueen houkuttelevuutta matkailijoiden suhteen? Millainen on alueen tavoiteltava imago?</p>	<p>» Arjen, paikallisuuden ja merkitysympäristön kehittämisen periaatteet ovat lähtökohdana paikallisuuden, kerroksellisuuden ja imagon vahvistamisen osalta.</p>	<p>Vaikutukset identiteettiin ja yhteisöllisyyteen: esim. millaiseksi muodostuu elinympäristön koettu laatu - onko suunnitelmalla vaikutuksia ympäristössä oleviin merkityksiin, jotka liittyvät esimerkiksi kohteelle ominaisiin historiallisiin, taiteellisiin tai uskonnollisiin ilmiöihin? miten vaikutetaan sosiaalisen ympäristön luonteeseen ja ihmisten mielikuviin alueesta?</p>

<h1 style="text-align: center;">A1</h1>	EMPIIRINEN ANALYYSI: NYKYTILANNE ympäristön ominaispiirteet.			
<p>Toiminnallinen ympäristö: » Toimijat ja toiminnot</p> <p>Alueen suhde laajempaan aluerakenteeseen tai seutuun, toiminnalliset vetoväimatekijät (merkittävät työllistäjät, matkailukohteet jne.), yhteydet eri toiminnallisten solmu-kohtien välillä ja laajempi konteksti, liikenne- ja palveluverkostot, asutus ja elinkeinot, maanomistusolosuhteet jne.</p>	<p>Fyysinen ympäristö: » Tyyppi ja rakenne</p> <p>Fyysinen ympäristö: Typomorfologia, rakennuskanta, infrastruktuuri, rakeisuus, rakentamisen sijoittuminen maisemarakenteeseen, säilyneet arkeologiset muistomerkit jne.</p>	<p>Aistiympäristö: » Muoto ja mittakaava</p> <p>Maiseman ominaispiirteet, mittakaava, visuaaliset aiheet ("portit", rajat, maamerkit jne.) avoin tila, sulkeutuneisuus, maisemalliset erityispiirteet, värit, materiaalit, äänet, hajut, valaistus jne.</p>	<p>Merkitysympäristö: » Arvot ja merkitykset</p> <p>Yhteisölliset piirteet, paikallisesti tärkeiden tekijöiden esittäminen yhdessä alueen toimijoiden ja asukkaiden kanssa, merkittävät kohteet ja paikat, perinteet, elämäntavat, paikallisuus ja naapurusto, sosiaalisen ympäristön laatu, paikalliset vetovoimatekijät, tuotteet, tapahtumat, historiallinen merkittävyys jne.</p>	
<p>Aluerakenne & maankäyttö?</p> <p>> esim. suhde kuntakeskustaan > kunnallisteknisen huollon verkostot > koulunkäyntialueet > etäisyydet lähipalveluihin > rakennettu/luonnontilainen/maa- ja metsätalous, virkistyskäyttö, teollisuus, biotalous > elinkeinot: maatalous/ teollisuus /matkailu > kyläkauppa/posti/koulu > lapsiperheitä/eläkeläisiä > vakituinen/kausiluontoinen asutus > julkinen/yksityinen/ kevyt liikenne/ulkoilureitit/laadut/moottorikelkkareitit jne.</p>	<p>Typomorfologia & maisemarakenne?</p> <p>> esim. nauhakylä/ ryhmäkylä > rakennuskanta: pientalo/kerrostalo, maatilat > rakennelmat: sillat/tornit/muinaismuistot > kerroksellisuus > laaksot, lakialueet, välivöhykkeet > korkeusvaihtelut, maaperä > taajama / lievealue / haja-asutus > hajanainen/tiivis > valtatiet, maantiet, seututiet/rautatiet/pyörätiet/vesiliikenne jne.</p>	<p>Taajama/kyläkava & maisemakava?</p> <p>> tiivis/hajanainen > vanhaa/uutta > materiaalit: puu, betoni, tiili > valaistu/pimeä > keskeiset elementit (rajat, maamerkit jne.) > mittakaava > avoin /pusikoitunut > siisti / epäsiisti > häiriötekijät (melu, pöly, tms.) > tiestö: mutkainen, mäkinen, kapea, leveä > hiekka/sora/asfaltti jne.</p>	<p>Paikallisuus & maisemaeiikuvat?</p> <p>> vahva paikallisidentiteetti/"nukkumalähio" > symbolirakennukset > viihtyisä, siisti > maaseutumainen / urbaani > houkuttelee matkailijoita > omavarainen > ekologinen > hektinen/rauhallinen > turvallinen > yhteisöllisyys, sosiaaliset verkostot > talkoohenki, perinteet ja historia > palvelut lähellä/kaukana/kattavat/riittämättömät jne.</p>	
<h1 style="text-align: center;">A2</h1>				
KEHITYSHISTORIALLINEN ANALYYSI: ympäristön muutokset ja kerroksellisuus.				
<p>Toiminnalliset muutokset: esim. ihmisen ympäristöön kohdistamat intentiot eri aikakausina. kuten maankäytön tehostaminen, parempi saavutettavuus, kaupankäynti, yhteisölliset tarpeet, elintilan raivaaminen jne.</p>	<p>Rakenteelliset muutokset: esim. rakenteelliset uudistukset, kuten palstasijaintien rationalisointi, maanmuokkaus ihmiselle soveliaaksi, ymp. morfologiaan sopeutuminen, rakenteen erikoistuminen kaupan, palveluiden tms. tarpeisiin, tilayksiköitten kasvu jne.</p>	<p>Aistiympäristön muutokset: esim. viljely avoim maisema, hakuuut, arkkitehtonisten tyyli-vaikutteiden ilmeneminen eri aikoina, perinteiden ja tapojen ilmaissumuodot ympäristössä, muutokset äänimaisemassa jne.</p>	<p>Merkitysympäristön muutokset: Ihanteiden ja arvojen kehitys, yhteisöllisen identiteetin rakentuminen, traditioiden muodostuminen. Millaisiin sosio-kulttuurisiin traditioihin paikallinen yhteisö on tukeutunut? Mitkä tavat tai toimintamallit ovat säilyneet tähän päivään?</p>	
<p>ESIMERKIKSI: > väkimäärän kasvu > maaseudulla vilkasta asutusta > metsistä teollisia tuotteita jne.</p>	<p>> alue- ja yhdyskuntarakenne on sidoksissa tuotantomuotoon > posti, puhelin ja sähkö tulevat > maantiet ja rautatiet yhdistäjinä jne.</p>	<p>> pienviljelykset kylämaisemassa > vilkas peltonraivaus ja maan kuivattaminen sekä jälleerakennus muokkaavat maisemaa jne.</p>	<p>> koulut ja seurantalot tuovat sivistystä > kansallishenki viriää > asutustoiminta vireyttää maaseutua jne.</p>	

B KULTTUURIYMPÄRISTÖPROFIILI

Toiminnallinen profiili	Rakennetun ympäristön profiili	Aistiympäristön profiili	Merkitysprofiili
<p>» Alueen profiilia voidaan pohtia toiminnallisen näkökulman osalta, onko alue toiminnalliselta profiililtaan yritysmuotoinen, vapaa-aikaa korostava, ovatko etusijalla lapsiperheet, ikään-tyneet, tai hyväksytäänkö esimerkiksi maahanmuuttajat osaksi sosiaalista yhteisöä. Mitkä toiminnalliset prosessit (esim. maanviljely, karjatalous) ovat perustavanlaatuisia kyseisen ympäristön muovaantumisen? Mitkä käyttömuodot ovat muodostuneet vallitseviksi?</p> <p>» Mitkä ovat keskeisimmät toiminnalliset piirteet, jotka tulisi säilyttää? esim. oma kyläkoulu, muut palvelut, joukkoliikenne?</p>	<p>» Rakenteellisen profiilin tarkastelu puolestaan auttaa hahmottamaan, profiloituuko ympäristö kylämäisenä, taajamamaisena tai lähiömäisenä, ja mihin laajempaan rakenteelliseen kontekstiin se tukeutuu. Mihin pääasiallisin tarkoituksiin ympäristöä on hyödynnetty?</p> <p>» Millaisia taloudellisia arvoja alueeseen on sitoutuneena? – kiinteistöt, maa- ja metsätalous-alueet...</p>	<p>» Aistiympäristön ominaisuuksia on pohdittu suhteessa edellä mainittuihin - millaisia ilmenemismuotoja em. toiminnot ja rakenteelliset ominaisuudet ovat luoneet, ja mitkä piirteet tekevät ympäristöstä tunnistettavan? Hahmottuuko ympäristö urbaanina, maaseutumaisena vai lähiömäisenä, korkeana vai matalana? Mitkä piirteet tekevät ympäristöstä tunnistettavan? (esim. maaston muodot, rakennuskannan typologia)?</p> <p>» Mitkä ovat kohteen rakennustaiteelliset erityispiirteet tai esimerkiksi maisemalliset arvot (myös esim. äänimaisemaan liittyvät arvot?)</p>	<p>» Merkitysluontuuden ymmärtäminen on kulttuuriympäristöprofiilin ydin: tähän sisältyy mm. arvio siitä, onko alue yhteisöllinen, luonnonläheinen, luovuudelle sijaa antava, ekologinen tai kenties maaseutumainen? Onko alueella tunnistettavia symbolisia tekijöitä, joiden säilyminen on paikalliselle identiteetille keskeistä? Millaista arvomaailmaa ympäristö edustaa? Millainen on alueen sosiaalinen profiili? Onko alueella tunnistettavia symbolisia elementtejä, joiden säilyminen on paikalliselle identiteetille keskeistä?</p> <p>» Mitkä elementit ovat keskeisiä asukkaitten juurtumiselle; mitkä ovat merkitysympäristön kannalta tärkeitä arvoja? – identiteettiarvot, historialliset arvot?</p>

IDENTITEETTI: Yhteenveto ympäristön ominaispiirteistä, historiasta ja kehityksestä sekä arvoista.

Kukin analyysiryhmä pohtii alueen profiilia omasta näkökulmastaan, ja esittää tekemänsä tulkinnan alueen luonteesta ja identiteetistä kirjallisesti. Ryhmät yhdistävät profiloitinsa kokonaisyhteenvedoksi, jonka tulee olla *lyhyesti ja napakasti* esitetty (max. puoli sivua yhteensä) tulkinta alueen identiteetistä.

Tehty luonnehdinta esitellään seurantaryhmälle, jotta voidaan varmistua tulkinnan oikeaan osuvuudesta.

INTEGRITEETTI: Millainen on ympäristön muutoksen sietokyky?

Profiloinnin perusteella on hyvä pohtia myös yhdessä seurantaryhmän kanssa alueen herkkyyttä muutoksille sekä peilata alueen vahvuuksia ja heikkouksia. Tämä on keskeistä tietoa tulevaa suunnitelmaa varten.

HERKKYYSARVIO, SIETOKYKY: Arvioidaan alueen sietokykyä erilaisille toimenpiteille. (Integriteetillä tarkoitetaan kohteen säilyneisyyttä sekä kykyä sietää siihen kohdistuvia toimenpiteitä ja muutoksia).

VAHVUUDET JA HEIKKOUEDET: Arvioidaan alueen kehittämismahdollisuuksia sekä rajoittavia tekijöitä. Mitkä ovat alueen kilpailuvallit ja vetovoimatekijät?

C1 STRATEGINEN VISIO

Näkemyksistä voidaan puntaroida skenaariotarjontaa.

Tehtävänä on suunnitella ryhmätyönä annettuun skenaarioon/visioon perustuva maankäytön kehityskuva, jossa tarkastellaan kohdealueen maankäyttöä yleispiirteisellä tasolla ja esitetään maankäyttötarkoituksia mielekkäällä tavalla. Tähän liitetään myös toteutuksen vaiheistus, esimerkiksi välttömiin toimenpiteisiin sekä keskipitkän ja pitkän aikavälin toimenpiteisiin.

Skenaariossa on otettava huomioon tiettyjä ennako-olehtuksia:

1. Asumisen aluevarausten mitoitus: Varaudutaan sovituilla määrillä asuntotonttien vuotuisen tarjontaan ja jakaamaan. Näiden aluevarausten jakautuminen eri osa-alueiden kesken on ryhmien omassa harkinnassa.
2. Kaupan, teollisuuden ja muun yritystoiminnan sekä virkistys-, matkailu- jne. alueiden aluevarausten mitoitus on ryhmän omassa harkinnassa.
3. Lisäksi ryhmän on pohdittava mitkä ovat kehitys kuvan taustalla olevat globaalit, alueelliset ja paikalliset kehitystrendit (esim. ilmastonmuutos, maailmantalous, elämäntyyli, rakenteelliset muutokset, elinkeinorakenteen ja yhdyskuntarakenteen muutokset, maaltamuutto, kaupungistuminen, paikallisten elinkeinojen toimintamahdollisuudet...)

Ryhmän tulee esittää:

- **kirjoittamalla strategia** kohdealuetta koskien nykypäivästä tarkasteluvuoteen 20xx, mihin ryhmän oma yleispiirteinen suunnitelma perustuu. A4-papereille tulostettavan tekstin pituus on noin kaksi sivua.
- **piirtämällä ja tekstein** koko kohdealueen maankäyttösuunnitelma (mittakaava sovitaan) valittuna tarkasteluvuonna 20xx. Maankäyttösuunnitelmasta tulee ilmetä rakennettavien alueenosien toteuttamisjärjestys kahdessa vaiheessa niin, että osoitetaan erikseen (esim. vahvemmalla värityksellä) vuoteen 20xx mennessä toteutettavat alueenosat ja erikseen sen jälkeen toteutettavat alueenosat. Ryhmä voi halutessaan esittää myös akuutteja, 1-2 vuoden aikavälillä toteutettavia pienempiä toimenpiteitä.

C2

SUUNNITTELUPERIAATTEET

Suunnitteluperiaatteiden avulla konkretisoidaan niitä toimenpiteitä, joilla edellä kuvattuun kehityskuvaan pyritään.

» Toiminnalliset ja taloudelliset periaatteet kuten esimerkiksi työpaikat, elinkeinojen kehittäminen, palveluverkko, saavutettavuus, yhteisten alueiden käyttö

1. Kevyen liikenteen ja julkisen liikenteen edistäminen, liikkumisen helppous, kakkosautojen tarpeen vähentäminen, kävelijäystävällisyys. Liikenne ja pysäköintitarve: yhdistetäänkö eri liikumisverkkoja? Sujuvuus, orientoituvuus?
2. Riittävän palvelutason turvaaminen, paikallisia palveluja vahvistavat ratkaisut?
3. Turvallisuuteen tähtäävät toimenpiteet, esteettömyys (esim. liikennettä rauhoittavat toimet, fyysiset esteet, tielinjaukset, ohitus-tiet)?
4. Kestävän kehityksen periaatteet (energia-muodot, energiankulutuksen vähentäminen, kierrätyksen / jätehuollon tehokas järjestäminen jne.)?

» Rakenteelliset periaatteet määrittelevät mm. rakentamisen mitoittamisen sekä sijoittumisen eri alueille. Rakennetarkastelua voi hyödyntää lähtökohtana kokonaismitoituksen ja esimerkiksi eri vyöhykkeitten määrittelyssä (Esim. maa- ja metsätalouselinkeinon vyöhykkeet, edulliset asumisen vyöhykkeet, matkailun ja virkistyskäytön vyöhykkeet jne).

1. Mittakaava, sopivat rakennus/asuntotyypit?
2. Tilat eri toiminnolle: kaupat, koulut, päiväkodit jne.?
3. Rakenteellinen kasvun kapasiteetti lyhyellä ja pitkällä tähtäimellä.
4. Olemassa olevan rakenteen uusiöhyödyntäminen? → vanhojen rakennusten kunnostus, käyttö-tarkoituksen löytäminen?
5. Kunnallistekninen huolto, infrastruktuurin kunto?
6. Virkistyskohteitten rakentaminen, yhteys luonnonympäristöön tms.

» Aistiympäristön kehittämisen periaatteet ratkaisevat tavan miten rakentaminen sopeutetaan maisemaan, ja millainen on rakennetun ympäristön yleisilme.

1. Paikalliset, laadukkaat materiaalit, korkeatasoisen arkkitehtuurin ja täydennysrakentamisen periaatteet?
2. Maisemaelementtien varjeleminen rakennetun ympäristön kehittämisen rinnalla?
3. Ympäristön siisteys, ekologisuus. Positiivisen imagon luominen?
4. Äänimaisema, häiritsevän melun tai värinän ehkäiseminen, hajuhaittojen ehkäiseminen?
5. Historiallisten ja luontoon liittyvien erityispiirteiden säilyttäminen, olemassa olevan tekstuurin ylläpitäminen ja vahvistaminen? jne.

» Arjen, paikallisuuden ja merkitysympäristön kehittämisen periaatteet ovat lähtökohtana paikallisuuden, kerroksellisuuden ja imagon vahvistamisen osalta. Niihin liittyen on pohdittava mm:

1. Erityislaatuisuuden ja paikallisuuden säilyttäminen?
2. Eri ikäisten ihmisten yhteisöllisen toiminnan kehittäminen?
3. Harrastusmahdollisuuksien monipuolisuus, mahdollisuudet etätyöhön?
4. Terveellisyys ja turvallisuus?
5. Tilaa virkistäytymiselle, virkistyspaikkojen ja luonnonympäristöjen lähisaavutettavuus sekä harrastuspaikkojen sijainti jne.?

D

VAIKUTUSTEN ARVIOINTI: ympäristöön kohdistuvat vaikutukset.

<p>Arviointiteemat 1) toiminnallisuus (talous ja elinkeinoelämä) 2) fyysinen rakenne (yhdykskuntarakenne, rakennettu ympäristö) 3) aistiympäristö (maisemakuva) 4) merkitykset (arkielämä ja paikallisuus)</p>	<p>Toiminnalliset näkökohdat</p> <p>Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista toiminnallisen ympäristön näkökulmasta; esim. muuttuvatko ympäristön tarjoamat edellytykset toiminnolle, asukkaille tai käyttäjille nykyistä paremmiksi vai huonommiksi? Tarjotaanko esim. yritystoiminnolle uusia edellytyksiä? Tarjotaako vaihtoehto tasapainoisesti asumisen, työskentelyn ja virkistytymisen mahdollisuuksia? Millaiset ovat eri elinkeinojen toimintamahdollisuudet? Tuetaanko joukkoliikennettä sekä kevyen liikenteen verkostojen kehittämistä?</p>	<p>Rakenteelliset näkökohdat</p> <p>Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista alue- ja yhdyskuntarakenteen näkökulmasta; esim. säilyykö nykyinen rakenne kanta? Voidaanko fyysisistä ympäristöstä hyödyntää esimerkiksi matkailun vetovoimatekijänä? Miten uudisrakentaminen sijoittuu suhteessa maisemarakenteeseen? Yhdyskunta- ja energiatalous ja luonnonvarojen käytön tehostamismahdollisuudet sekä muun ympäristökuormituksen vähentäminen?</p>	<p>Aistiympäristön näkökohdat</p> <p>Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista aistiympäristön näkökulmasta; esim. säilyvätkö kyläkuvailliset tai maisemalliset ominaispiirteet, hyödynnetäänkö niitä kehittämistoimenpiteissä? Miten rakentamisen mitta-kaava suhtautuu olevan ympäristön kokonaisuuhmoon? arkkitehtuuri (värit, materiaalit, tyylilliset erityispiirteet, detaljit...), auditiivinen ja haptinen ympäristö, äänimaisema, mahdolliset hajuhaivat?</p>	<p>Merkitykselliset näkökohdat</p> <p>Arvioidaan tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista merkityksellisuuden näkökulmasta; esim. millaiseksi muodostuu elinympäristön koettu laatu - onko suunnitelmalla vaikutuksia ympäristössä oleviin symbolisiin merkityksiin, jotka liittyvät esimerkiksi kohteelle ominaisiin historiallisiin, taiteellisiin tai uskonnollisiin ilmiöihin? miten vaikutetaan sosiaalisen ympäristön luonteeseen ja ihmisten mielikuvain alueesta? Tuleeko ympäristön ajallinen ulottuvuus huomioiduksi, joka on myös historiallisten prosessien ja elementtien luettavuutta ja koettavuutta maisemassa?</p>
<p>Konkreettiset vaikutukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - taloudellinen kestävyys - työpaikat - liikkuminen, palvelut - elinkeinoelämän toimintaedellytykset - väestö, asutuksen ja työpaikkojen alueellinen sijoittuminen	<p>Konkreettiset vaikutukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - alue- ja yhdyskuntarakenne - maisemarakenne - yhdyskunta- ja energiatalous - rakennukset - muinaisjäännökset - ekologinen kestävyys	<p>Konkreettiset vaikutukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ympäristökuva, maisema - arkkitehtuuri (värit, materiaalit, tyylilliset erityispiirteet...) - auditiivinen ympäristö, äänimaisema (hiljainen, meluisa...) - haptinen ympäristö (valaistus, esteettömyys...) - hajuhaivat (...)	<p>Konkreettiset vaikutukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sosiaalinen kestävyys - vaikutukset ihmisten elinoloihin - sosiaalisen ympäristön luonne - identiteetti, imago - ihmisten mielikuvat - yhteisöllisyys - turvallisuus	
<p>Kokonaisarvio: Edistäkö suunnitelma ympäristön vetovoimaisuutta ja eheyttä? Lisääntyvätkö vai vähenevätkö edellytykset kulttuuriympäristön säilymiselle ja kehittämiselle? Heikennetäänkö alueen profiilia tai alueen kulttuurihistoriallista luonnetta? Missä määrin vaikutukset ovat pysyviä / väliaikaisia?</p>				

E SYNTEESISUUNNITELMA

Lopulliset suunnitelma-asiakirjat.

Harjoitustyön lopuksi tuotetaan yhteisvoimin synteesisuunnitelma, jonka laatimisessa huomioidaan arviointi- ja synteeseiseminaarin aikana määritellyt strategiset valinnat ja lähtökohdat. Lopullinen tulostus koostuu **strategiatekstistä**, yleispiirteisestä **suunnitelmasta** ja eri osa-alueita koskevista **tarkemmista suunnitelmissa**.

Suunnitelman eli maankäytön kehityskuvan on perustuttava yhteiselle tavoitteenasettelulle (yhdessä seurantarayhmä/asukastilaisuuksissa tehdyt arvioinnit, asukaspalautte ja oma ammattimainen näkemys). Tavoitteita, joihin pitää ottaa kantaa, ovat esimerkiksi tavoiteltava kasvu ja sen jakautuminen alueella, yhdyskuntarakenteen kehittyminen, rakentamisen määrä ja laatu, liikennetarakaistus, elinkeinot jne. (yhteensovittavaa suunnittelua: mitkä intressit toteutuvat, mitkä ovat prioriteetit?)

1) STRATEGIA TEKSTI:

- Suunnitelmaa taustoitetaan kohdealuetta käsittelevä tekstimuotoinen strategia nykypäivästä tarkasteluvuoteen 20xx
- Strategiassa esitetään ne valinnat ja lähtökohdat, jotka määrittävät tehtyjä suunnitelmia, sekä selostetaan yleispiirteisen suunnitelman lisäksi eri osa-alueita koskevat suunnitelmat. (Teksti ryhmitellään osaksi suunnitelma-asiakirjoja, mutta se tulostetaan myös erikseen A4-paperille ja monistetaan mukaan 15 sarjaa esittelytilaisuuteen osallistujille jaettavaksi. Tekstin kokonaispituus on n. 5-6 sivua)

2) YLEISPIIRTEINEN MAANKÄYTÖN KEHITYSKUVA:

- Yleispiirteinen maankäyttösuunnitelma laaditaan vaihtoehtosuunnitelmaperusteella vastaavassa mittakaavassa ja vastaavalla rajauksella
- Siinä esitetään selkeästi piirtämällä ja tekstin liikenneylästön ja ulkoilureittien kehitys, muutostarvealueet sekä elintapojen, elinkeinoelämän ja väestörakenteen muutosten yhdyskuntarakenteelliset seuraukset ja aiottu aluevaraukset.
- Aluevarauksia osoitetaan arviointi- ja synteeseiseminaarin keskustelujen pohjalta asumisen, kaupan, pienteollisuuden, liikenteen, matkailun ja muun virkistystyksen sekä maa- ja metsätalouden tarpeisiin ja määritetään näiden suhde suojeltaviin alueisiin (luonnon- ja kulttuuriympäristöt). Yleispiirteisen suunnitelman aikajänne ulottuu vuoteen 20xx.
- Maankäyttösuunnitelmasta tulee ilmetä rakennettavien alueenosien toteuttamisjärjestys kahdessa vaiheessa niin, että osoitetaan erikseen (esim. vahvemmallalla väriyksellä) n. vuoteen 20xx mennessä toteutettavat alueenosat ja erikseen vuosina 20xx-20xx toteutettavat alueenosat.

3) DETALJISUUNNITELMAT:

- Yksityiskohtaisemmissa suunnitelmissa esitetään kehityskuvan tavoitteiden kannalta tärkeiksi katsottuja kohtia tarkemmassa mittakaavassa. Suunnitteluratkaisuja on hyvä havainnollistaa myös esimerkiksi perspektiivikuvien tai muunlaisen ideakuviituksen avulla.
- Lisäksi voidaan tuottaa erilaisia kaavioita jne. (esimerkiksi ulkoilureitit, viheralueverkosto, muuttuvat alueet jne.) tai yksityiskohtia paikoista, jotka jäävät muun tarkastelun ulkopuolelle

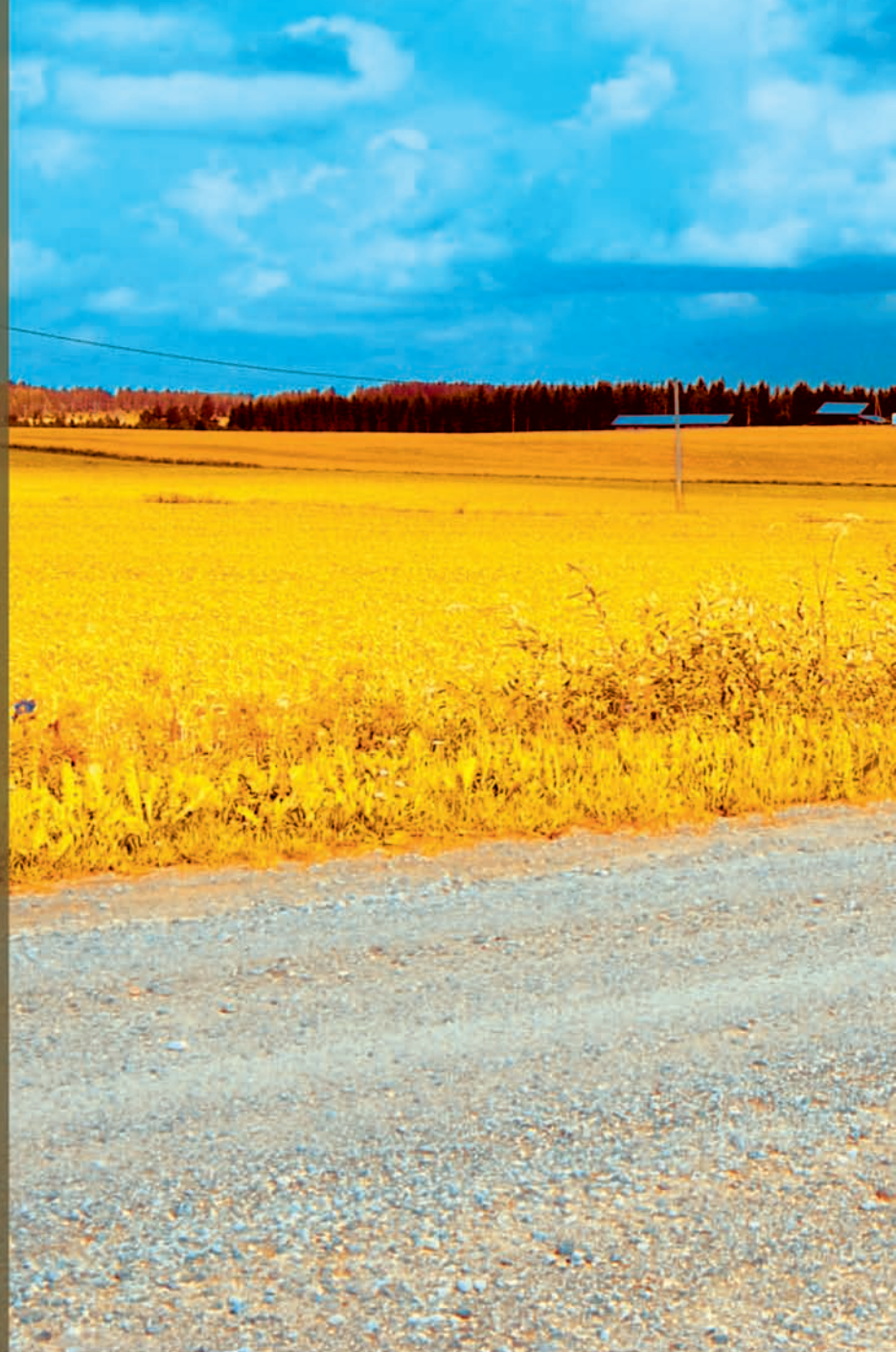

Maaseutunäkökulma maankäytön suunnittelussa: suunnittelumenetelmien arviointi ja kehittäminen -hankkeen tavoitteena on ollut tuottaa uutta tietoa ja käytäntöön soveltuvia toimintamalleja maaseutunäkökulman huomioimiseen maankäytön suunnittelussa. Hanke on toteutettu Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla vuosina 2010-2012 maa- ja metsätalousministeriön rahoittamana. Tutkimushankkeessa on kartoitettu maaseutu- ja kyläalueiden suunnittelun nykyistä keinovalikoimaa ja suunnittelun toimintaympäristöä. Hankkeessa on myös pilotoitu monitasoisista haja-asutus- ja kyläalueiden suunnitteluun soveltuvaa analyysi- ja suunnittelumenetelyä Iisalmen Peltosalmi-Kirmanjärven alueella. Keskeisimpinä tuloksina voidaan pitää havaintoja maaseudun maankäytön suunnittelun laajasta ja monitaboisesta toimintaympäristöstä: siitä on erotettavissa oikeudellisen, taloudellisen, poliittisen ja vapaamuotoisen ohjauksen tasot joihin sisältyvät omanlaisensa ohjausvälineet. Nopeat muutokset toimintaympäristössä edellyttävät ohjausvälineiltä joustavuutta, mutta ohjausvälineen valinnassa on pohdittava sekä ympäristön rajoitteita ja mahdollisuuksia että myöskin alueen toimijoiden tavoitteita ja tarpeita. Myös arvio suunnittelun tarpeesta on osattava tehdä oikein. Hankkeen tuloksilla voidaan nähdä olevan käytännön merkittävyyttä maaseutunäkökulman nykyistä paremmassa huomioimisessa maankäytön suunnittelutyössä, jossa ymmärrys maaseudun toimintaympäristön erityiskeysmyksistä on keskeistä.

ISSN 0358-030X
ISBN 978-951-42-9934-6

© Oulun yliopisto 2012